

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МАРЧЕНКО ГАЛИНА ВІТАЛІЇВНА

УДК 378. 147. 091. 31 - 057. 875 : 373.3 (477) "19-20"

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗВИТОК МЕДІАОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ (90-ТІ РОКИ ХХ СТ. –
ПОЧАТОК ХХІ СТ.)**

01 Освіта/Педагогіка

011 Освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Г. В. Марченко

Науковий керівник: Дубасенюк Олександра Антонівна,
доктор педагогічних наук, професор

Житомир – 2023

АНОТАЦІЯ

Марченко Г. В. Розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2023.

Актуальність проблеми дослідження обумовлена швидкими темпами розвитку сучасного інформаційного суспільства, появою та широким розповсюдженням глобальної мережі Інтернет як основного джерела інформації, а також глобалізаційними процесами у світі, що призводять до змін у функціонуванні традиційних і нових медіа. Наслідок цих процесів – модернізація системи освіти в Україні (зокрема, початкового та вищого рівнів освіти), виникнення нових професійних вимог до майбутніх учителів початкової школи. Такі зміни передбачають розширення діапазону надання освітніх послуг у педагогічних закладах вищої освіти через упровадження окремої навчальної дисципліни/курсу з медіаосвіти або інтеграції елементів медіаосвіти в чинні навчальні предмети завдяки їхньому оновленню та вдосконаленню.

У дисертації здійснено комплексний історико-педагогічний аналіз проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Обґрунтовано основні методологічні підходи дослідження (*акмеологічний, діяльнісний, інформаційний, історико-педагогічний, системний та системно-хронологічний*), описано основні принципи вивчення досліджуваної проблеми (*історизму, об'єктивності, науковості, єдності історичного й логічного*) та представлено характеристику методів здійсненого історико-педагогічного дослідження (*історико-генетичний, історико-хронологічний, історико-ретроспективний*).

Здійснено бібліографічний аналіз досліджуваної проблеми, що дало підстави виокремити та схарактеризувати окремі й послідовні етапи розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Крім того, опрацьовану науково-методичну літературу згруповано та систематизовано за хронологічним критерієм.

У науковій праці обґрунтовано сутність базових понять проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи. Зокрема, на основі здійсненого аналізу та систематизації вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних джерел виявлено, що поняття «медіаосвіта» є міждисциплінарне і трактується нами як складова освітнього процесу та його результат, що спрямовані на формування необхідного рівня медіаграмотності, забезпечення соціальної мобільності молодого покоління в умовах сучасного інформаційного суспільства, розвиток різнобічної особистості засобами масової інформації (телебачення, кіно, Інтернет тощо). Міждисциплінарність медіаосвіти розглянуто в різних аспектах: філософському, історичному, педагогічному, соціальному, технологічному.

Здійснено цілісний аналіз особливостей становлення й розвитку медіаосвіти в багатьох країнах світу. Вивчення генези розвитку медіаосвіти у світі дало змогу простежити динаміку її розвитку від елементарного використання новітніх технічних засобів у освітньому процесі до критичного аналізу отриманої інформації. Виявлено, що найбільш прогресивними зарубіжними країнами у сфері медіаосвіти є Австралія, Велика Британія, Канада, Німеччина, США, Фінляндія, Франція та ін.; форма впровадження медіаосвіти в закладах вищої освіти може варіюватися від окремого предмету/курсу до інтегрованого в навчальні предмети. Міжнародний досвід упровадження медіаосвіти в закладах вищої освіти – важлива передумова для формування й розвитку єдиної системи медіаосвіти в педагогічних університетах України.

Доведено, що медіаосвіта, як елемент загальної середньої, вищої та післядипломної освіти, забезпечує здатність молодого покоління використовувати медіаресурси та застосовувати новітні інформаційні технології в процесі навчальної, професійної діяльності. Описано дидактичні складники системи медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи, зокрема основні теорії медіаосвіти, принципи, завдання та функції сучасної медіаосвіти тощо.

Проаналізовано історію розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). У результаті проведеного історико-педагогічного аналізу досліджуваної проблеми було виокремлено чотири послідовних етапи: I етап (1991–1999 рр.) – пострадянський (законодавчий), пов'язаний зі становленням української державності, ухваленням низки нормативно-правових актів і законів щодо проведення освітньої діяльності та розвитку інформаційного суспільства, що стало основою для формування медіаосвіти в Україні; II етап (2000–2009 рр.) – інституційно-організаційний, яким передбачено створення різних інституцій, організацій, що порушують питання впровадження та розвитку медіаосвіти в Україні; III етап (2010–2017 рр.) – концептуально-експериментальний – характеризується прийняттям важливих документів, проведенням всеукраїнських експериментів щодо впровадження медіаосвіти в закладах освіти, публікацією методичних матеріалів тощо; IV етап (2018–2022 рр.) – апробаційно-стандартизаційний, пов'язаний із додаванням нової змістової лінії «Досліджуємо медіа» до «Типових освітніх програм для початкової школи», ухваленням «Концепції нової української школи», формуванням нових державних стандартів повної загальної середньої освіти, які мають медіаосвітні елементи, публікацією навчально-методичних матеріалів. Виокремлення цих етапів відбувалося на основі дослідження історичних подій, законодавчих та нормативно-правових актів, освітніх змін загалом.

Виявлено сучасні тенденції розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в Україні, а саме: глобалізації, інтернаціоналізації, цифровізації та інформатизації освіти як загально визнані світові тенденції, що зумовили поширення та впровадження основ медіаосвіти в міжнародному та українському освітньому просторі; тенденція інституалізації медіаосвіти, що зумовила створення неурядових організацій, інституцій, що здійснюють упровадження медіаграмотності на різних рівнях освіти; стандартизація медіаосвіти та її законодавче закріплення на державному рівні.

У межах дослідження проведено констатувальний етап педагогічного експерименту для виявлення рівня розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи та здійснення цілісного аналізу сучасного стану розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти. На основі визначених критеріїв (мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та креативний) і відповідних їм показників було виокремлено три рівні розвитку медіаграмотності майбутніх фахівців: базовий, конструктивний та креативний.

За результатами констатувального експерименту з'ясовано, що переважна більшість студентів має середній (конструктивний) рівень розвитку медіаграмотності.

Доведено, що в умовах модернізації початкової ланки освіти в Україні, активного впровадження концепції Нової української школи одним із завдань педагогічної освіти є розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи, що сприяє формуванню їхньої професійної компетентності загалом, удосконаленню вмінь працювати з різними типами та джерелами інформації, а також досягненню певного рівня медіаграмотності та медіакультури майбутніх фахівців.

Історико-педагогічне вивчення світового та вітчизняного медіаосвітнього досвіду уможливило визначення й обґрунтування перспективних напрямів роботи щодо розвитку цілісної системи медіаосвіти в Україні: удосконалити освітньо-кваліфікаційні програми фахової

підготовки за спеціальністю 013 Початкова освіта у ЗВО України; забезпечити системність та неперервність вивчення основ медіаграмотності на всіх рівнях освіти; скоординувати діяльність Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України з окремими неурядовими організаціями; проаналізувати передовий педагогічний досвід у сфері медіаосвіти різних країн світу; створити програмно-методичне забезпечення; поступово розширити перелік спеціальностей, де буде впроваджено основи медіаосвіти під час навчання в ЗВО України.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, учитель початкової школи, університет, медіапедагогіка, медіакультура, критичне мислення, інформаційне суспільство, засоби масової інформації, інформаційно-комунікаційні технології.

ABSTRACT

Marchenko H. V. The development of media education of future primary school teachers in universities of Ukraine (the 90s of the 20th century – the beginning of the 21st century). – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 011 «Educational and Pedagogical Sciences». – Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, 2023.

The relevance of the research problem is caused by the rapid pace of development of the modern information society, the emergence and wide spread of the global Internet as the main source of information and globalization processes in the world which lead to changes in the functioning of traditional and new media, etc. The consequence of these processes is the modernization of the education system in Ukraine (in particular, the primary and higher levels of education), the emergence of new professional requirements for future primary school teachers. Such changes involve expanding the range of educational services in pedagogical institutions of higher education through the introduction of a separate academic

discipline/course in media education or the integration of elements of media education into current educational subjects by updating and improving them.

In the dissertation a comprehensive historical and pedagogical analysis of the problem of the development of media education of future primary school teachers in universities of Ukraine (the 90s of the 20th century – the beginning of the 21st century) has been carried out. The leading methodological approaches of research (acmeological, activity-based, informational, historical-pedagogical, systemic and system-chronological) are substantiated, the main principles of studying this problem are described (historicism, objectivity, scientificity, the unity of historical and logical) and the characteristics of the methods of the conducted historical-pedagogical research (historical-genetic, historical-chronological, historical-retrospective).

We have carried out a bibliographic analysis of the investigated problem, which provided the basis for identifying and characterizing the stages of development of media education for future teachers of primary school education in universities of Ukraine (the 90s of the 20th century - the beginning of the 21st century). In addition, we have grouped and systematized the studied scientific and methodical literature according to the chronological criterion.

The scientific work substantiates the essence of the basic concepts of the problem of developing media education of future primary school teachers. In particular, having analyzed and systematized domestic and foreign scientific and pedagogical sources it has been found that the concept of «media education» is interdisciplinary and is interpreted as a component of the educational process and its result which are aimed at forming the necessary level of media literacy, ensuring the social mobility of the young generation in the conditions of the modern information society, the development of a versatile personality by means of mass information (television, cinema, the Internet, etc.). Interdisciplinarity of media education is considered in various aspects: philosophical, historical, pedagogical, social, technological.

The comprehensive analysis of the peculiarities of the formation and development of media education in many countries of the world has been carried out. The study of the genesis of the development of media education in the world has enabled to trace the dynamics of its development from the elementary use of the latest technical means in the educational process to the critical analysis of the received information. It has been revealed that the most progressive foreign countries in the field of media education are Australia, Great Britain, Canada, Germany, the USA, Finland, France, etc.; the form of implementation of media education in institutions of higher education can vary from a separate subject / course to integrated into educational subjects. The international experience of implementing media education in institutions of higher education is an important prerequisite for the formation and development of a unified system of media education in pedagogical universities of Ukraine.

It has been proved that media education, as an element of general secondary, higher and postgraduate education, ensures the ability of the young generation to use media resources and apply the latest information technologies in the process of educational and professional activities. The didactic components of the media education system for future primary school teachers, in particular, the main theories of media education, principles, tasks and functions of modern media education have been described.

The history of the development of media education of future primary school teachers in universities of Ukraine (the 90s of the 20th century – the beginning of the 21st century) has been analyzed. As a result of the historical-pedagogical analysis of the researched problem, four successive stages have been distinguished: Stage I (1991–1999) – post-Soviet (legislative) provides for the formation of the Ukrainian state, the adoption of normative legal acts and laws regarding the conduct of educational activities and the development of the information society which became the basis for the formation of media education in Ukraine; Stage II (2000–2009) – institutional and organizational, provides for the formation of the Ukrainian state, the adoption of normative legal acts and laws regarding the

conduct of educational activities and the development of the information society which became the basis for the formation of media education in Ukraine; Stage III (2010–2017) – conceptual and experimental is characterized by the adoption of important documents, the conduct of all-Ukrainian experiments on the introduction of media education in educational institutions, the publication of methodical materials, etc; stage IV (2018–2022) – testing and standardization, associated with the addition of a new content line «Exploring media» to the «Typical educational programs for primary school», the adoption of the «Concept of a new Ukrainian school», the formation of new state standards of full general education of secondary education which have media-educational elements, publication of educational and methodical materials. Distinguishing these stages have taken place on the basis of studying historical events, legislative and regulatory acts, educational changes in general.

Modern trends in the development of media education of future primary school teachers in Ukraine have been identified, namely globalization, internationalization, digitalization and informatization of education as generally recognized world trends that have led to the spread and implementation of the basics of media education in the international and Ukrainian educational space; the trend of institutionalization of media education which has led to the creation of non-governmental organizations and institutions implementing media literacy at various levels of education; standardization of media education and its legislative consolidation at the state level.

Within the study the ascertaining stage of the pedagogical experiment has been carried out in order to identify the level of the development of media literacy of future primary school teachers and to carry out the comprehensive analysis of the current state of media education development of future primary school teachers in institutions of higher education. Based on the defined criteria (motivational, cognitive, operational and creative) and their corresponding indicators, three levels of the development of media literacy of future specialists have been distinguished: basic, constructive and creative.

The result of the ascertainment experiment is the vast majority of students have an average (constructive) level of media literacy.

It has been proved that in the conditions of the modernization of primary education in Ukraine, the active implementation of the concept of the New Ukrainian School, one of the tasks of pedagogical education is the development of media education of future primary school teachers which contributes to the formation of their professional competence as a whole, improving the ability to work with various types and sources of information, as well as achieving a certain level of media literacy and media culture of future specialists. In order to form and develop the foundations of media education for future primary school teachers in the process of their professional training at Ukrainian universities, we have developed and presented methodological recommendations.

The historical-pedagogical study of the world and domestic media education experience has enabled to define and substantiate promising directions for the development of the holistic system of media education in Ukraine: to improve the educational and qualification programs of professional training in the specialty 013 «Primary Education» at the Higher Education Institution of Ukraine; to ensure systematic and continuous study of the basics of media literacy at all levels of education; coordinate the activities of the Ministry of Education and Science of Ukraine, the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine with individual non-governmental organizations; to analyze advanced pedagogical experience in the field of media education of different countries in the world; create software and methodological support; to expand the list of specialties gradually that will study the basics of media education while studying at Ukrainian Higher Education Institutions.

Key words: media education, media literacy, the primary school teacher, the university, media pedagogy, media culture, critical thinking, information society, mass media, information and communication technologies.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких відображені основні наукові результати
дисертації

1. Марченко, Г. В., 2018. Особливості впровадження медіаосвіти в Польщі. *Українська полоністика*. Вип. 15. С. 139–146.
2. Марченко, Г. В., 2019. Історичні тенденції розвитку медіаосвіти в Україні та у світі. *Нові технології навчання*. Вип. 92. С. 189–197.
3. Марченко, Г. В., 2020. Методологічні підходи до вивчення проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи. *Нові технології навчання*. Вип. 94. С. 233–237.
4. Dubaseniuk, O. A., Marchenko, H. V., 2020. Terminological analysis of the essence of «Media education» concept. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*. Vol. 2 (101). Pp. 5–16.
5. Марченко, Г. В., 2021. Критичне мислення як необхідний складник медіаосвіти майбутнього вчителя початкових класів. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 37. С. 39–42.
6. Марченко, Г. В., 2021. Термінологічний аналіз сутності категорії «медіаграмотність». *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. № 80. Т. 2. С. 28–33.
7. Марченко, Г. В., 2022. Визначення критеріїв, показників та рівнів розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкових класів. *Нові технології навчання*. Вип. 96. С. 138–142.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Марченко, Г. В., 2018. Медіаосвіта як пріоритетний напрям культурно-педагогічного розвитку сучасної особистості. *Андрагогічний вісник*. Вип. 9. С. 165–172.
9. Марченко, Г. В., 2019. Медіаграмотність як складова початкової освіти у контексті положень концепції «Нової української школи». В: С.М. Грицай, ред. *Формування громадянської культури в Новій українській*

школі: *традиційні та інноваційні практики*: зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 06 липня 2019 р. Суми. С. 239–244.

10. Марченко, Г. В., 2019. Медіакомпетентність як провідна складова професійної компетентності сучасного вчителя. В: Н.Г. Сидорчук, ред. *Компетентнісні засади освітньо-кваліфікаційного процесу в умовах ціложиттєвого навчання*: зб. наук. праць молодих дослідників. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, Вип. 3. С. 81–88.

11. Марченко, Г. В., 2019. Особливості психологічної адаптації молодших школярів в умовах інформатизації освітнього середовища. В: В.Г. Кремень, О.І. Ляшенко, ред. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку*: зб. матеріалів методологічного семінару НАПН України, м. Київ, 04 квітня 2019 р. Київ. С. 353–360.

12. Марченко, Г. В., 2020. Дидактична роль Інтернету як засобу масової інформації. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути*: зб. наук. праць: матеріали V міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції, м. Київ, 3 червня 2020 р. Київ. С. 199–204.

13. Марченко, Г. В., 2020. Сучасні тенденції розвитку медіаосвіти в Україні. *Київський науково-педагогічний вісник*. № 21 (21). С. 64–70.

14. Марченко, Г. В., 2021. Вплив мас-медіа на розвиток дитини молодшого шкільного віку. *Соціально-психологічні проблеми суспільства*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–17 квітня 2021 р. Київ : Таврійський нац. ун-тет ім. В. І. Вернадського. С. 9–12.

15. Дубасенюк, О. А., Марченко Г. В., 2022. Сучасні теорії медіаосвіти: реалії та перспективи. В: М.А. Бойченко, ред. *Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи*: матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф., м. Суми, 28 жовтня 2022 р. Суми: Вид-во Сум ДПУ імені А. С. Макаренка. С. 175–177.

16. Марченко, Г. В., 2022. Характеристика медіаосвітніх онлайн-ресурсів, необхідних майбутнім учителям початкової школи в професійній діяльності. *KELM*. № 2 (46). С. 34–39.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК МЕДІАОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	27
1.1. Методологічні засади дослідження проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи	27
1.2. Сутнісна характеристика базових понять дослідження	46
1.3. Аналіз світового історико-педагогічного досвіду впровадження медіаосвіти як передумова її розвитку в Україні.....	65
1.3.1. Особливості становлення медіаосвіти в європейських країнах.....	65
1.3.2. Історичний контекст реалізації медіаосвіти в Австралії та розвинених країнах Америки.....	85
Висновки до першого розділу	103
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА МЕДІАОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ (90-ТІ РОКИ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ).....	106
2.1. Складові системи медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи.....	106
2.2. Періодизація та характеристика тенденцій розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи у досліджуваних хронологічних межах.....	135
2.2.1. Характеристика законодавчого та інституційно-організаційного етапів розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України.....	137
2.2.2. Аналіз концептуально-експериментального та апробаційно- стандартизаційного етапів розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи.....	145
Висновки до другого розділу	177

РОЗДІЛ 3. ПРОГНОСТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ.....	180
3.1. Особливості сучасного стану розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи.....	180
3.2. Упровадження історико-педагогічного досвіду для творчої реалізації ідей розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки.....	198
Висновки до третього розділу	203
ВИСНОВКИ.....	206
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	210
ДОДАТКИ.....	238

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АУП – Академія української преси

ВРУ – Верховна Рада України

ЗВО – заклади вищої освіти

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗМК – засоби масової комунікації

ЗУ – Закон України

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ІТ – інформаційні технології

НАПН України – Національна академія педагогічних наук України

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах розвитку суспільства проблема взаємодії людини з інформаційним світом набуває важливого значення. Новітні процеси глобалізації, інформатизації, цифровізації активно проявляються та безпосередньо впливають на освітню сферу. Тому створення безпечного інформаційного середовища та формування медіаграмотності молодого покоління – важливі завдання кожної держави.

В Україні діє низка законів і нормативно-правових актів, які спрямовані на розвиток медіаосвіти в закладах освіти: Конституція України (1996 р.), Закони України «Про інформацію» (1992 р.), «Про освіту» (2017 р.), «Про національну програму інформатизації» (1998 р.), Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні (2013 р.), Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (2016 р.) та ін.

Варто відзначити, що у Концепції «Нова українська школа» (2016 р.) однією з десяти ключових компетентностей визначено інформаційно-цифрову; в Державному стандарті початкової загальної освіти (2018 р.) та Типовій освітній програмі для 1–2 класів (2018 р., за ред. О. Савченко) вперше в курс мовно-літературної освітньої галузі введено змістову лінію «Досліджуємо медіа», що передбачає формування в молодших школярів групи умінь, а саме: здійснення аналізу, інтерпретації та критичного оцінювання інформації, її застосування у різноманітних життєвих ситуаціях, самостійне створення простих медіапродуктів.

До актуальних проблем педагогічної науки можна віднести проблему розвитку медіаосвіти учнів початкової школи як первинної ланки загальної середньої освіти, а також пошук відповідних форм, методів та прийомів для її вирішення. Професійна діяльність майбутніх учителів початкової школи має бути спрямована на формування медіаграмотності молодших школярів і повинна починатися з формування власної медіакомпетентності. Звідси виникає необхідність упровадження медіаосвіти для кваліфікованої

підготовки майбутніх учителів початкової школи в педагогічних закладах вищої освіти України.

Аналіз літературних джерел показав, що медіаосвіта – предмет дослідження вітчизняних і зарубіжних фахівців різних галузей наук. Зокрема, теоретико-методологічні засади медіаосвіти розробили такі науковці: К. Безелгет (С. Bazalgette), Д. Букінгем (D. Buckingham), В. Іванов, Д. Консидайн (D. Considine), Л. Мастерман (L. Masterman), Г. Онкович, Б. Потятинник, Г. Почепцов, М. Слюсаревський, Е. Харт (A. Hart), Р. Хоббс (R. Hobbs); основи медіадидактики сформували Н. Духаніна, Г. Лесик, Г. Онкович; проблемі формування медіаграмотності та медіакультури особистості присвятили дослідження О. Волошенюк, Р. Кьюбі (R. Kubeu), І. Колеснікова, О. Кучерук, Л. Башманівська, Л. Найдьонова, М. Осюткіна, Дж. Поттер (J. Potter), І. Сахневич та ін. Дослідження психолого-педагогічного аспекту цієї проблеми простежуємо у працях О. Барішпольця, О. Бондаренко, Л. Найдьонової, О. Невмержицької.

Серед вітчизняних науковців, які вивчають особливості розвитку медіаосвіти в педагогічних закладах вищої освіти, варто відзначити Н. Духаніну, Ю. Казакова, Л. Панченко, І. Сахневич, О. Семенов, І. Шевирьову; історичний аспект розвитку медіаосвіти в різних країнах світу розглядали О. Волошенюк, Г. Головченко, В. Іванов, Л. Кульчинська, О. Мороз, Н. Приходькіна, І. Чемерис, С. Шумаєва та ін.

Вивчення й узагальнення документальних, наукових, нормативних, методичних джерел дають підстави стверджувати, що проблема розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в Україні не була предметом окремого історико-педагогічного дослідження. Водночас систематизація відповідного досвіду протягом 90-х років ХХ – початку ХХІ ст. може стати конструктивним джерелом його творчого використання в професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи.

На основі здійсненого теоретичного аналізу наукових історико-педагогічних джерел із проблеми дослідження виявлено низку *суперечностей* між:

– підвищеними вимогами до рівня підготовки майбутніх учителів початкової школи, здатних ефективно працювати в умовах медіаінформаційного простору, та наявною системою їхньої професійної підготовки;

– потребою вдосконалення професійної компетентності вчителів початкової школи відповідно до сучасних вимог та недостатнім рівнем теоретичного обґрунтування основ медіаосвіти й методичного забезпечення цього процесу;

– об'єктивною необхідністю цілісного аналізу вітчизняного досвіду щодо розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи та відсутністю його системного вивчення й узагальнення у наукових дослідженнях.

Актуальність, соціальна значущість порушеної проблеми, її недостатнє теоретичне висвітлення, необхідність вирішення окреслених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст.– початок ХХІ ст.)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка «Становлення та розвиток освіти і виховання в різні історичні періоди» (державний реєстраційний номер 0110U002112). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 26.10.2018 р.) та узгоджено з рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології в Україні (витяг № 2 від 27.03.2019 р.).

Об'єкт дослідження – розвиток медіаосвіти в закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – система медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та схарактеризувати особливості розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.), визначити перспективи її використання на основі вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Відповідно до мети виникає необхідність розв'язання таких **завдань**:

1. Здійснити науково-теоретичний аналіз історико-педагогічних вітчизняних і зарубіжних джерел щодо проблеми дослідження й проаналізувати понятійно-категоріальний апарат.
2. Схарактеризувати змістово-методичні засади системи медіаосвіти майбутніх фахівців у закладах вищої освіти.
3. Науково обґрунтувати періодизацію та виявити провідні тенденції розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.).
4. Проаналізувати сучасний стан розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах.
5. Визначити перспективи використання історико-педагогічного досвіду для вдосконалення системи медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи досліджуваного періоду в умовах модернізації вищої педагогічної освіти України.

Теоретичну основу дослідження становлять:

– сучасні історичні публікації щодо особливостей становлення й розвитку медіаосвіти в різних країнах світу та в Україні (О. Волошенюк, Г. Головченко, В. Іванов, Л. Кульчинська, Н. Приходькіна та ін.);

– публікації вітчизняних учених-педагогів, присвячені розгляду медіаосвіти як психолого-педагогічної проблеми сучасності

(О. Баришполець, Г. Дегтярєва, В. Іванов, Л. Кульчинська, Л. Найдьонова, Г. Онкович та ін.);

– сучасні праці зарубіжних учених, присвячені теоретико-методологічним основам медіаосвіти (К. Безелгет (C. Bazalgette), Д. Букінгем (D. Buckingham), Д. Консидайн (D. Considine), Р. Кьюбі (R. Kubey), Л. Мастерман (L. Masterman), Дж. Поттер (J. Potter), Е. Харт (A. Hart), Р. Хоббс (R. Hobbs) та ін.);

– ідеї та положення учених-педагогів щодо впровадження елементів медіаосвіти в освітню діяльність педагогічних університетів України (Н. Духаніна, Ю. Казаков, І. Сахневич, І. Шевирьова та ін.);

– наукові праці педагогів, які вивчають різні аспекти медіаосвіти в контексті кваліфікованої підготовки майбутніх учителів початкової школи (О. Антонова, С. Деньгаєва, С. Іць, І. Колеснікова, Н. Мирончук, Л. Петрик та ін.).

Джерельну базу дослідження становлять:

– *офіційні документи* (закони, підзаконні акти, урядові постанови, стандарти та ін.), що регламентують медіаосвітню діяльність: Конституція України, Закони України «Про інформацію» (1992), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1993), «Про національну програму інформатизації» (1998), «Про освіту» (2017), «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» (2007), указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000), Державний стандарт початкової загальної освіти (2018) та ін.;

– *інформаційно-аналітичні матеріали* (декларації, доповіді, стратегії, концепції, рекомендації) з питань розвитку медіаосвіти на різних рівнях освіти: Грюнвальдська декларація з медіаосвіти (1982), Резолюція з медіаосвіти і нових технологій (прийнята Радою Європи на основі документів ЮНЕСКО, 1989), Державна національна програма «Освіта»

(«Україна XXI століття») (1992), Резолюція Європарламенту щодо медіаграмотності у світі цифрової інформації (2008), Феська декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності (2011), Паризька декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху (2014), Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2016), Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (2010, 2016), Резолюція щодо медіаграмотності у цифровому світі (ухвалено Європейським парламентом, 2008), Стратегія розвитку інформаційного суспільства (2013) та ін.;

– *навчально-методичні матеріали з медіаосвіти*: підручники, посібники, методичні рекомендації, навчальні програми тощо;

– *збірники матеріалів міжнародних і всеукраїнських конференцій, інформаційні ресурси мережі Інтернет*: науково-педагогічні статті, електронні медіаосвітні платформи, медіаблоги науковців та освітян;

– *матеріали* Центральної наукової бібліотеки НАН (Національної академії наук) України імені В. І. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського, Житомирської обласної наукової бібліотеки ім. О. Ольжича, Наукової бібліотеки Житомирського державного університету імені Івана Франка; сучасні монографічні та дисертаційні праці.

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання визначених дослідницьких завдань використано комплекс взаємодоповнювальних методів: *теоретичних* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) – для вивчення наукової та навчально-методичної літератури, законодавчих і нормативно-правових документів із медіаосвіти; *метод контент-аналізу* – для розкриття та уточнення сутності базових понять дослідження; *історико-ретроспективний та історико-хронологічний методи* – для дослідження історико-педагогічної, історичної джерельної бази щодо проблеми дослідження та виокремлення етапів розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. –

початок XXI ст.); *метод наукової екстраполяції* – для виявлення перспектив використання прогресивних ідей історико-педагогічного досвіду розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи досліджуваного періоду, що сприятиме їхній кваліфікованій підготовці у ЗВО України; *емпіричні* (спостереження, тестування, констатувальний експеримент) – для визначення рівня розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи; *методи математичної статистики* – для здійснення кількісного аналізу отриманих показників оцінювання проблеми дослідження.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період із 90-х років XX ст. до початку XXI століття.

Нижня межа – 90-ті роки XX століття – зумовлена зародженням медіаосвіти як специфічного напрямку в педагогічній науці України, що відзначено в Законі України «Про інформацію» (1992 р.).

Верхня межа – початок XXI століття – обґрунтовано розпрацюванням Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нової редакції) Національною академією педагогічних наук України у 2016 р.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягають у тому, що:

– *уперше* на основі наукового аналізу джерельної бази досліджуваної проблеми здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз особливостей становлення й розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України; обґрунтовано періодизацію розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в 90-ті роки XX – на початку XXI століття; узагальнено основні події з історії розвитку медіаосвіти в 90-ті роки XX – на початку XXI століття; виокремлено та схарактеризовано тенденції розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки XX – початок XXI ст.), визначено критерії (мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та креативний), показники та подано характеристику рівнів розвитку медіаграмотності

майбутніх учителів початкової школи (базовий, конструктивний та креативний);

– *удосконалено* історико-педагогічні знання щодо особливостей розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкових класів в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.), уточнено поняття «розвиток», «медіаосвіта», «майбутній учитель початкової школи», «медіаосвіта майбутнього учителя початкової школи», «професійна підготовка», «медіаграмотність» тощо;

– *подальшого розвитку* набули наукові знання про тенденції розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України в процесі професійної підготовки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в ньому положення можуть бути використані в процесі написання монографій і статей, наукових праць з історії педагогіки, історії розвитку медіаосвіти в Україні. Окрім того, отримані результати дослідження зможуть застосувати викладачі закладів вищої освіти у процесі розроблення спецкурсів із проблем розвитку медіаосвіти та медіаграмотності для комплексної підготовки майбутніх учителів початкової школи або під час написання підручників, розробки лекційних курсів, методичних матеріалів; у системі післядипломної освіти та вчителями закладів загальної середньої освіти під час організації освітнього процесу в початковій школі.

Особистий внесок здобувача. У фаховій статті «Terminological analysis of the essence of «Media education» concept» (співавтор – О. Дубасенюк) здобувачкою здійснено цілісний аналіз бібліографічних джерел щодо визначення поняття «медіаосвіта» та підготовлено таблицю «Категорія «медіаосвіта» в системі психолого-педагогічних понять», подано її характеристику. У науковій статті «Сучасні теорії медіаосвіти: реалії та перспективи» (співавтор – О. Дубасенюк) здобувачкою проаналізовано та представлено характеристику сучасних теорій медіаосвіти.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення й основні результати дослідження було оприлюднено на науково-практичних конференціях: *міжнародних*: «Науково-педагогічні школи: проблеми, здобутки та перспективи розвитку» (Житомир, 2018, очна), «Актуальні проблеми в системі вищої освіти: теоретико-методологічні і прикладні аспекти» (Бар, 2019, заочна), «Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні» (Житомир, 2019, очна), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2019, заочна), «Теоретичні і методичні засади розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців в умовах освітніх змін» (Бар, 2020, заочна), «Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути» (Київ, 2020, заочна), «Соціально-психологічні проблеми суспільства» (Київ, 2021, заочна), «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності» (Житомир, 2021, очна), «Актуальні проблеми збереження національної ідентичності освітньої системи України в контексті євроінтеграційних процесів» (Бар, 2022, заочна), «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи» (Суми, 2022, заочна), «Підвищення професіоналізму фахівця засобами інноваційних педагогічних технологій» (Житомир, 2022, очна), «Цифрова трансформація та диджитал технології для сталого розвитку всіх галузей сучасної освіти, науки і практики» (Ломжа, Польща, 2023, заочна); *всеукраїнських*: «Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики» (Суми, 2019, заочна), «Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій» (Глухів, 2021, заочна); *науково-методологічних семінарах*: «Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку» (Київ, 2019, очна), «Цифрові відкриті системи у розвитку інформаційно-дослідницької компетентності аспірантів і молодих учених» (Житомир, 2019, очна), «Медіаграмотність як складова інформаційно-цифрової компетентності педагога» (Київ, 2021, заочна); на засіданнях кафедри професійно-

педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка (2018–2022).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 16 публікаціях (14 одноосібних), із яких 7 статей (1 – у співавторстві) у вітчизняних фахових виданнях, 1 – у періодичному науковому виданні іншої держави (Польща), 8 – у збірниках праць та матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (249 позицій, із яких 44 – іноземними мовами), 5 додатків. Загальний обсяг дисертаційної праці – 267 сторінок, основний зміст викладено на 209 сторінках. Робота містить 7 таблиць, 3 рисунки.

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК МЕДІАОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

1.1. Методологічні засади дослідження проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкових класів

Методологічні підходи визначають вихідні наукові позиції нашого дослідження. Під поняттям «методологія» розуміють вчення про науковий метод пізнання; галузь знання, що займається вивченням засобів, передумов та принципів організації пізнавально-перетворювальної діяльності. Загалом методологія – базова основа пізнання й перетворення реальної дійсності¹. Коректно підібрані методи пізнання та правильне їх використання сприяють результативності процесу дослідження відповідно до поставленої мети та завдань наукової роботи.

У науковій літературі існують різні підходи до трактування поняття «методологія». Термін «методологія» грецького походження й означає «вчення про метод» або «теорія методу». У сучасній науці методологію розуміють у широкому й вузькому значеннях. У широкому сенсі методологія – сукупність найбільш загальних, насамперед світоглядних, принципів у їх застосуванні до вирішення складних теоретичних і практичних завдань, це світоглядна позиція дослідника. У вузькому сенсі – це вчення про методи наукового дослідження².

Методологічні засади дослідження визначають його стратегію. У структурі сучасних історико-педагогічних досліджень виокремлюють різні класифікації методологічних підходів. Обґрунтування нових методологічних

¹ Сисоєва, С., Кристопчук, Т., 2013. *Методологія науково-педагогічних досліджень*: підручник. Рівне: Волинські береги, С. 64.

² Пліско, Є., 2019. Історіографія та джерелознавство в історико-педагогічних дослідженнях. На прикладі дослідження історії розвитку соціального виховання неповнолітніх правопорушників у Україні (1917-1925 рр.). *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. № 91, С. 180–181.

підходів в історико-педагогічних дослідженнях розкрито в працях О. Адаменка, Н. Сейко, Є. Пліска, О. Сухомлинської та ін.

Зокрема, О. Сухомлинська визначила такі основні методологічні підходи сучасних історико-педагогічних праць: антропологічний, аксіологічний, історико-структурний, конструктивно-генетичний, модернізаторський, парадигмальний, персоналістично-біографічний, порівняльно-зіставний, релевантнісний, синергетичний, соціокультурний, формаційний, хвильовий, цивілізаційний та ін. Є. Пліско до основних методологічних підходів в історико-педагогічних дослідженнях відносить системний, історичний, культурологічний, аксіологічний, феноменологічний, біографічний, герменевтичний, міждисциплінарний³.

Крім того, систему методологічних підходів ієрархічно розподіляють на окремі рівні. Професор О. Дубасенюк на основі аналізу наукової літератури представила наступні рівні методології: рівень філософської методології (до його складу входять загальні принципи пізнання, категоріальний апарат науки загалом; методологічні функції системи філософського знання), рівень методології загальнонаукових принципів дослідження (цей рівень відповідає загальнонауковим концепціям, що впливають на всі або на переважну більшість наукових дисциплін), рівень конкретно-наукової методології (його складають методи, принципи дослідження, що можуть бути використанні у певній спеціальній науковій дисципліні) та рівень методики і техніки певного дослідження (рівень включає методики й техніки, необхідні для конкретного дослідження)⁴. Н. Сейко⁵ виділяє такі рівні: філософський, або загальнонауковий, конкретно-науковий, технологічний (прикладний).

У дослідженні особливостей розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки структура

³ Там само, с. 145.

⁴ Дубасенюк, О., 2017. *Методологія і методи науково-педагогічного дослідження*: навч.-метод. посіб. Житомир, С. 41–42.

⁵ Сейко, Н., 2011. Дослідження історії доброчинності в сфері освіти України: методологічні підходи до проблеми. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, № 21, ч. 1, С. 203–213.

методологічного знання відповідатиме трьом рівням (поділ за С. Гончаренко⁶): *філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий*.

О. Адаменко⁷ вважає, що розвиток педагогічної думки – складний багатофакторний процес, що залежить від багатьох чинників, здійснюючи його аналіз потрібно застосовувати широкий спектр знань з педагогіки, інших суміжних галузей – філософії, соціології, історії, тобто використовувати міждисциплінарну (міжгалузеву) науково-методологічну базу.

У нашому дослідженні розглядаємо багатоаспектну, міждисциплінарну проблему, що охоплює педагогічну, історичну, соціологічну та інші галузі наук, тому було застосовано комплекс загальнонаукових підходів та методів, що дало змогу всебічно проаналізувати досліджувану проблему.

Отже, дослідження процесу розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ–початок ХХІ століття) базується на таких взаємопов'язаних наукових підходах: *акмеологічний, діяльнісний, інформаційний, історико-педагогічний, системний*. Відповідно до обраного рівневого поділу структури методологічного знання, до *загальнофілософського рівня* ми віднесли *системний та системно-хронологічний*, до *загальнонаукового* – *акмеологічний, діяльнісний*, до *конкретно-наукового* – *історико-педагогічний, інформаційний підходи*.

Загальнофілософський рівень методології нашого дослідження представлений **системним підходом** до розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Системний підхід передбачає загальнонауковий аналіз усіх факторів, що можуть здійснювати вплив на досліджуване педагогічне явище, які потрібно обов'язково враховувати перед прийняттям певного рішення.

⁶ Гончаренко, С., 2014. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. Київ–Вінниця: ДОВ Вінниця, С. 70–71.

⁷ Адаменко, О., 2013. Методологічні засади дослідження історії розвитку педагогічної думки. *Рідна школа*. № 1–2. С. 8–14.

Системний підхід відображено у наукових дослідженнях вітчизняних філософів (В. Андрущенко, С. Гончаренко, В. Кремень, В. Семиченко), педагогів (В. Вакуленко, Н. Гузій, О. Семенов, С. Сисоєва, Л. Сущенко та ін.). У контексті системного підходу проблема професійної підготовки розглядається з урахуванням різноманітних чинників, що здійснюють вплив на фахову підготовку майбутніх учителів початкової школи як на педагогічне явище. Отже, система професійної підготовки вчителя початкової школи є множиною взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільними функціями та метою⁸.

У межах дослідження цілісної фахової підготовки вчителя початкової школи використання системного підходу дало змогу виокремити її компоненти, встановити взаємозв'язок, визначити чинники цього процесу. Зокрема, такі взаємопов'язані компоненти, як особистість майбутнього фахівця, його саморозвиток розглядаються в тісній взаємодії та динаміці. Завдяки системному підходу є можливість виявляти інтегративні системні властивості та характеристики. Вивчення педагогічних закономірностей професійної підготовки вчителя відбувається на основі розроблення цілісної інтегративної моделі, що включає елементи, компоненти, їх взаємозв'язки й відношення, функції, чинники й провідні умови функціонування педагогічних систем у різних аспектах⁹.

До принципів реалізації системного підходу належать:

- принцип цілісності: відображає специфічні властивості системи, взаємозалежність елементів, їх співвідношення всередині системи залежно від місця та функцій;
- принцип структурності: розгляд системи як структури, відображаючи сукупність наявних зв'язків і відносин між її елементами;
- принцип взаємозалежності зовнішніх і внутрішніх факторів системи;

⁸ Дубасенюк, О., 2017. *Методологія і методи науково-педагогічного дослідження*: навч.-метод. посіб. Житомир, С. 72–73.

⁹ Там само, с. 73–74.

- принцип ієрархічності: дозволяє розкрити особливості об'єкта в трьох аспектах: як самостійної системи, як елементу системи більш високого рівня, як системи більш високого ієрархічного рівня щодо її елементів, які розглядаються, зі свого боку, як підсистеми;
- принцип множинності: необхідність створення різноманітних моделей для комплексного опису об'єкта;
- принцип історизму: передбачає вивчення системи та її елементів крізь призму їхньої історії розвитку.

У процесі використання системного підходу в нашому дослідженні, систему медіаосвіти, її функціонування розглянуто як сукупність взаємопов'язаних компонентів: мети медіаосвіти, її змісту; форм, методів, засобів; суб'єктів системи медіаосвіти (педагоги (майбутні педагоги), батьки, ЗМІ); заклади освіти та педагогічні процеси, які в них функціонують.

Відповідно до специфіки нашого дослідження окремо варто виокремити *системно-хронологічний підхід*, оскільки його використання дає змогу відслідкувати та проаналізувати історію розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України у період з 90-х років ХХ–початку ХХІ століття через її реконструкцію в соціально-культурному, науковому контекстах. Основні принципи системно-хронологічного підходу: цілісність, ієрархічність, структуризація, множинність та системність¹⁰.

Системно-хронологічний підхід також стає основою для визначення тенденцій розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ–початок ХХІ століття). Використання системно-хронологічного підходу у межах дослідження дає змогу простежити поетапність розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в різні історичні періоди.

¹⁰ Мільто, Л., 2017. Філософсько-методологічні підходи дослідження розвитку ідей педагогічної майстерності. *Витоки педагогічної майстерності*. Вип. 20. С. 163–167.

Отже, застосування системно-хронологічного підходу дає змогу в історичній ретроспективі дослідити розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України. Окрім того, використовуючи системний підхід в аналізі історичних джерел та наукових публікацій, можемо забезпечити цілісне сприйняття відображеної в них дійсності.

До загальнонаукового рівня методології дослідження було віднесено акмеологічний та діяльнісний підходи. **Акмеологічний підхід** дозволяє розглянути формування та розвиток майбутнього вчителя початкових класів крізь призму досягнення ним професійного й особистісного акме на основі самоаналізу, рефлексії, саморегуляції. Відтак визначений підхід дає змогу проєктувати етапи професійно-особистісного зростання¹¹.

Цілісний розвиток майбутніх учителів спрямований на високий рівень їхнього професіоналізму, що здійснюється за допомогою та на основі освіти й саморозвитку у процесі професійної підготовки. Саморозвиток майбутнього педагога як фахівця відбувається за результатами його професійної підготовки та за умови наявності інтересу особистості майбутнього педагога до результатів індивідуальної педагогічної діяльності.

Акмеологічний підхід передбачає створення передумов для визначення рівня професіоналізму як одного з провідних показників ефективного самовдосконалення та основоположної категорії акмеології¹².

У контексті нашої наукової роботи важливе значення мають дослідження науковців, які працюють у царині педагогічної акмеології (О. Дубасенюк, Н. Кузьміна, Л. Рибалко та ін.). У перекладі з грецької «акме» означає «вершина», «розквіт». Отже, акмеологія займається вивченням можливостей досягнення власних вершин творчого й особистісного розвитку.

Варто відзначити, що використання акмеологічного підходу в межах фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої

¹¹ Дубасенюк, О., 2017. *Методологія і методи науково-педагогічного дослідження*: навч.-метод. посіб. Житомир, С. 107.

¹² Там само, с. 106.

освіти сприятиме їхньому всебічному професійному зростанню, зокрема у сфері медіаосвіти; формуванню медіакомпетентності майбутніх педагогів як однієї з основних складових професійної компетентності сучасного педагога тощо.

У межах **діяльнісного підходу** професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи з питань медіаосвіти відбувається лише впродовж діяльності¹³. Діяльність є одним з провідних чинників формування людини як особистості професіонала. Отже, особистість пізнається в діяльності, якості особистості розвиваються в процесі діяльності¹⁴.

Становлення діяльнісного підходу відбувається на основі теорії діяльності в психології. Американський психолог Дж. Дьюї (John Dewey) розробив концепцію «навчання через діяльність». Основна ідея теорії полягає в тому, що важливе значення відіграє діяльність у процесі навчання особистості¹⁵.

На сучасному етапі актуальність діяльнісного підходу визначається тим, що відбувається зміна значення освітньої діяльності в сучасній вищій освіті. Діяльнісний підхід має беззаперечне значення при становленні сучасного, конкурентноздатного педагога-професіонала.

Діяльнісний підхід щодо вивчення процесу розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи передбачає, що навчання, праця, спілкування – найважливіші фактори їхньої професійної підготовки. При цьому найважливішою педагогічною вимогою до організації фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи в університетах України є визначення змісту відповідної діяльності, що передбачає вибір мети та завдань, планування діяльності, її організація, проведення контролю і оцінювання результатів діяльності, а також формується здатність до самоосвіти та професійного самовдосконалення.

¹³ Фрицок, В., 2017. Методологічні підходи до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. № 6. С. 163.

¹⁴ Дубасенюк, О., 2017. *Методологія і методи науково-педагогічного дослідження*: навч.-метод. посіб. Житомир, С. 95.

¹⁵ Фрицок, В., 2017. Методологічні підходи до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. № 6. С. 164.

Діяльність майбутніх учителів початкової школи має бути спрямована на формування медіаграмотності молодших школярів і повинна починатися з формування власної медіакомпетентності. Це дасть змогу майбутньому педагогу будувати свою діяльність відповідно до нових інформаційних потреб сучасних молодших школярів, уміло використовувати медіа в процесі своєї професійної підготовки та діяльності.

Використання діяльнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи створює передумови для розвитку медіаосвіти в Україні.

Конкретно-наукова методологія включає ідеї, методи, що характерні для певної науки і виступають основою для дослідження конкретної актуальної проблеми¹⁶. У межах нашого дослідження вважаємо основними такі конкретно-наукові методологічні підходи: історико-педагогічний та інформаційний.

Історико-педагогічний підхід дає змогу здійснювати аналіз будь-яких наукових проблем у межах їх розвитку, наявних сучасних особливостей, закономірностей та виявлених тенденцій. Вітчизняна наука важливе значення відводить процесам модернізації теоретико-методологічних засад сучасної педагогічної науки. Розвиток педагогічної науки зумовлює здійснення аналізу генези різних аспектів освітньо-виховного процесу, їхнє осмислення в контексті історичного становлення з метою визначення перспектив їх використання на сучасному етапі¹⁷.

Загалом можна зробити висновок, що історико-педагогічна наука вже накопичила методологічний інструментарій, але у той же час він має фрагментарний і різнорідний характер, тобто відсутня системність його застосування¹⁸.

¹⁶ Тичина, І., 2021. *Організаційно-педагогічні засади підготовки військових фахівців в Україні у 1920–1940 рр.* Дис. доктора філософії. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, С. 30.

¹⁷ Дубасенюк, О., 2017. *Методологія і методи науково-педагогічного дослідження*: навч.-метод. посіб. Житомир, С. 69.

¹⁸ Там само, с. 70.

Вивчення й узагальнення документальних, наукових, нормативних, методичних джерел дають підстави стверджувати, що проблема розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України не була предметом окремого історико-педагогічного дослідження. Водночас систематизація відповідного досвіду протягом 90-х років ХХ – початку ХХІ ст. може стати конструктивним джерелом його творчого використання в професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи.

Актуальним у контексті нашого дослідження є **інформаційний підхід**, оскільки медіаосвіта майбутніх учителів початкової школи передбачає їхню безпосередню взаємодію з різноманітною інформацією, отриману за допомогою сучасних медіазасобів. Характерна особливість цього підходу визначається наступним: у процесі вивчення будь-якого процесу чи явища передовсім виокремлюють його характерні інформаційні аспекти¹⁹.

Основу інформаційного підходу становить принцип інформаційності, відповідно до якого:

- інформація – універсальна, фундаментальна категорія;
- інформаційну основу можна виокремити практично у будь-якому процесі та явищі;
- інформація виражає зміст процесів, що існують у природі та суспільстві;
- будь-які наявні взаємозв'язки мають інформаційний характер;
- під Всесвітом розуміють широкий інформаційний простір, де можуть функціонувати та взаємодіяти інформаційні різнорівневі системи²⁰.

Актуальність інформаційного підходу як частини фундаментальної методології визначається такими чинниками²¹: інформація має «наскрізний» характер, проникаючи в будь-яку сферу людської діяльності, а, отже, постає однією з найважливіших категорій соціального розвитку; безперервне зростання обсягів інформації, її доступність, ефективне та творче

¹⁹ Наукове дослідження: методи та методологія. [online] Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14098/>.

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

застосування; процеси інформатизації суспільства; розвиток інформаційної сучасної техніки і технології; інформація та знання як важливий результат становлення інформаційного суспільства.

Інформаційна діяльність – невід’ємна складова освітнього процесу для молодих науковців як частина наукового дослідження (огляд та підбір бібліографічних джерел з теми наукової роботи, спостереження, експеримент), як засіб з метою досягнення цілей і завдань дослідження, забезпечення достовірності та унікальності, описаних наукових положень, загальних висновків та практичних рекомендацій.

Інформаційний підхід передбачає те, що будь-які процеси та явища мають інформаційний характер, оскільки безпосередньо пов’язані зі створенням, накопиченням, обміном, використанням інформації при здійсненні соціальної взаємодії.

Інформатизація, як одна з основних тенденцій науково-технічного прогресу, інтегрується в усі галузі життя сучасного суспільства. Зокрема, вона активно інтегрується в простір вищої школи. Інтенсивно створюються інформаційна індустрія, інформаційні технології, платформи дистанційного навчання в багатьох ЗВО. Будь-яку науку розглядають як один зі способів накопичення, зберігання й перероблення інформації, її аналізу, вироблення норм, правил відбору інформації, створення методик і методології конструювання моделей²².

У межах цього підходу низка наукових досліджень присвячена теорії інформації, що передбачає вивчення кількісних закономірностей отримання, передавання, обробки та збереження інформації. Інформація кодується у вигляді символів для її передавання в різних каналах зв’язку. Це зумовило необхідність оцінки щодо кількості інформації, що може пройти крізь систему передавання, тобто виміряти її кількісно. У теорії інформації обчислення кількості інформації абстрагується від її змісту. Оцінка кількості

²² Козир, М., 2020. Теоретико-методологічні основи інтеграції інформаційно-комунікаційної педагогіки у простір вищої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. № 33 (1). С. 42.

інформації заснована на теорії вірогідності й визначається через вірогідність події. Повідомлення має цінність, коли ми дізнаємося з нього про завершення події, результат якої заздалегідь невідомий. Чим більше подія має випадкових непередбачуваних завершень, тим більша цінність повідомлення про його результат²³.

Суттєвою складовою теорії інформації в контексті досліджуваної проблеми, відповідно до якої інформацію про подію розуміють як феномен частотності/визначеності відповідної події. На цій основі реалізується сприйняття медіаінформації, що характеризує певні події в інформаційному просторі. Отже, чим більша невизначеність притаманна системі, тим цінніша отримана інформація.

Загалом інформаційний підхід у нашому дослідженні є одним з основних, передбачає ефективне використання майбутніми вчителями пізнавального потенціалу інформаційної діяльності в процесі їх професійної підготовки. Медіаосвіту ж розглядаємо як сукупність процесів одержання, зберігання, розповсюдження, аналітико-синтетичної переробки та узагальнення інформації на основі використання різних медіазасобів, які забезпечують ці основні процеси, тобто медіаосвіта майбутніх учителів початкової школи в університетах України в межах інформаційного підходу передбачає активну взаємодію майбутніх фахівців із різними типами інформації, отриману за допомогою засобів масової інформації (газети, журнали, книги, телебачення, радіо, Інтернет та ін.), їх використання в навчанні та професійній діяльності.

Методологічний аналіз проблеми нашого дослідження передбачає опис основних принципів його здійснення. Методологічний принцип виражає спосіб досягнення соціально значущої мети на основі врахування об'єктивних закономірностей та має узагальнений характер, тобто може бути застосований до дослідження всіх ситуацій у певній сфері. Дослідник

²³ Юферева, О., 2015. Конспект лекцій до курсу «Теорія масової інформації» для студентів I курсу денної та заочної форми навчання спеціальності 6.030301 «Журналістика». Запоріжжя: ЗНТУ, С. 18–19.

С. Гончаренко виокремлює такі основоположні методологічні принципи, що визначають основні аспекти будь-якого наукового дослідження, а саме: «принцип об'єктивності, всебічності, принцип сутнісного аналізу, принцип єдності історичного та логічного, принцип системності, цілісності та ін»²⁴.

Окремо для історико-педагогічних досліджень О. Адаменко визначає такі методологічні принципи: «принцип об'єктивності, принцип можливості відтворення, принцип поєднання цілісного та аспектного, принцип руху від опису до пояснення, принцип історико-часової корекції, принцип науково-дослідницької ексклюзивності, етичний принцип дослідження»²⁵.

Відповідно до здійсненого аналізу методологічних засад історико-педагогічних досліджень, ми виділили такі основні принципи вивчення проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.):

– наскрізним у дисертації є *принцип історизму*, оскільки в нашому дослідженні міститься історичний компонент; основоположною ідеєю цього принципу є врахування всіх можливих чинників, що спричинили розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України в досліджуваній період. Принцип історизму передбачає розгляд суспільних явищ та процесів відповідно до конкретно-історичних умов, аналізуючи їх у процесі розвитку та змін²⁶;

– провідним принципом нашого дослідження є *принцип об'єктивності*, що передбачає врахування різноманітних факторів, які спричиняють певне явище, відповідних умов та коректно підібраних дослідницьких підходів і засобів – усе це дає змогу отримати достовірні теоретичні та практичні результати дослідження, виключаючи ознаки суб'єктивізму та упередженості

²⁴ Гончаренко, С., 2014. *Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям*. Київ–Вінниця: ДОВ Вінниця, С. 73–78.

²⁵ Хриков, Є., Адаменко, О., Савченко, С., 2013. *Методологічні засади педагогічного дослідження*: [монографія]. Луганськ, С. 143–145. [online] Режим доступу: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2763/1/hrikov.pdf>.

²⁶ Тичина, І., 2021. *Організаційно-педагогічні засади підготовки військових фахівців в Україні у 1920–1940 рр.* Дис. доктора філософії. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, С. 31.

при підборі фактів, їх оцінці²⁷, тобто забезпечено неупереджену авторську позицію впродовж усього часу роботи над науковим дослідженням, надано логічні й виважені наукові інтерпретації історичних, науково-педагогічних, філософських, соціологічних джерел тощо;

– *принцип єдності історичного й логічного* передбачає поєднання вивчення історії об'єкта (генетичний аспект) і теорії (структура, функції) в дослідженні, перспектив його розвитку²⁸. Цей принцип у нашому дослідженні передбачає поєднання історії розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України з її відповідною структурою та змістом;

– *принцип науковості*, що зумовлює достовірний аналіз, розкриття причинно-наслідкових зв'язків явищ, процесів, пов'язаних з розвитком медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України досліджуваного періоду.

Здійснення будь-якого дослідження потребує підбору певних методів дослідницької роботи, а логіка застосування тих чи тих методів обґрунтована вибором предмета, мети та завдань дослідження, тобто комплекс дослідницьких методів має бути адекватним специфіці процесів і явищ, що вивчаються²⁹. Отже, методологія як учення про методи пізнання передбачає опис та класифікацію методів історико-педагогічного дослідження відповідно до обраної теми дисертації.

Науковці розробили та запропонували різноманітні класифікації методів наукового дослідження. Дослідник Н. Гупан визначає такий комплекс методів історико-педагогічного дослідження:

– історико-структурний (передбачає структурування нагромадженої літератури, що дає змогу системно виокремити історіографію історико-педагогічної науки);

²⁷ Гончаренко, С., 2014. *Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям*. Київ–Вінниця: ДОВ Вінниця, С. 73.

²⁸ Там само, с. 75.

²⁹ Хриков, С., Адаменко, О., Савченко, С., 2013. *Методологічні засади педагогічного дослідження*: [монографія]. Луганськ, С. 157. [online] Режим доступу: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2763/1/hrikov.pdf>.

- історико-генетичний (уможлиблює простеження різноманітних аспектів трансформації історико-педагогічного знання);
- парадигмальний (передбачає демонстрацію внутрішньої логіки розвитку історії педагогічної теорії на її різних етапах; проаналізовано процес взаємодії різних парадигм та механізм зміни домінантної парадигми в конкретних історичних умовах);
- персоналістично-біографічний (аналіз літератури, присвяченої персоналіям, які становлять основний напрям у розвитку відповідного контексту історії педагогіки);
- термінологічний аналіз (визначення окремих термінів відповідно до власного предмета дослідження, що можливе в результаті опрацювання відповідної літератури³⁰).

Е. Панасенко відносить до методів дослідження в історії педагогіки логіко-історичний, історико-генетичний, порівняльно-історичний, хронологічний, метод періодизації – як спеціально-наукові методи; до загальнонаукових методів належать: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, типологізація, інтерпретація, моделювання. Також дослідниця пропонує використання монографічного методу, контент-аналізу та наукометричного аналізу³¹.

У сучасних історико-педагогічних дослідженнях основним є історичний метод. Цей метод дає змогу визначити особливості формування, сучасний стан і перспективи розвитку закладів освіти, визначити провідні психолого-педагогічні теорії відповідно до конкретних історичних умов. Історичний метод дає змогу проаналізувати історію в усьому її різноманітті, узагальнити емпіричний матеріал і встановити на цій основі загальну історичну закономірність. Історичний метод уможлиблює для всебічного

³⁰ Гупан, Н., 2001. *Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аналіз)*: автореф. дис. докт. пед. наук. Київ, С. 8.

³¹ Панасенко, Е., 2013. *Експеримент у педагогічних дослідженнях в Україні: теорія та практика (1943-1991 рр.)*: [монографія]. Донецьк: ДП «Донбас», 756 с.

дослідження явищ і подій у хронологічній послідовності, відкриття їхніх внутрішніх зв'язків та закономірностей розвитку³².

У нашій науковій праці використано як загальнонаукові, так й історико-педагогічні методи дослідження. Зокрема, для розкриття теми дисертації було застосовано *історико-генетичний, історико-хронологічний та історико-ретроспективний методи*. Історико-генетичний метод передбачає послідовне розкриття властивостей, функцій і змін реальності, яку вивчають у процесі її історичного руху; дає змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки досліджуваних процесів і явищ³³. Суть історико-хронологічного методу передбачає, що історичні події та явища розкриваються в хронологічній послідовності³⁴. Історико-ретроспективний підхід відображає явища з огляду історичної дистанції, коли вже виявилися результати цієї діяльності в минулому³⁵. Історико-ретроспективний підхід використовується передусім для здійснення аналізу історико-педагогічної, науково-методологічної джерельної бази проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України в досліджуваний період.

З огляду на історико-педагогічне спрямування нашого дослідження, основним кроком в аналізі проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи стане огляд науково-педагогічної джерельної бази. Детальний аналіз наявних досліджень дав нам змогу здійснити їх класифікацію відповідно до загальних ознак, обґрунтувати відповідну періодизацію, визначити характерні риси й особливості кожної з виокремлених груп джерел.

Для класифікації джерел дослідження розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. –

³² Сисоева, С., 2009. *Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти*: навч.-метод. посіб. / за ред. С. Сисоева, Т. Кристопчук. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», С. 136–137.

³³ Методи історичного дослідження. [online] Режим доступу: https://studopedia.com.ua/1_136265_metodi-istorichnogo-doslidzhennya.html.

³⁴ Гюль, Алі, 2017. Становлення та розвиток університетської освіти Туреччини у ХІХ – на початку ХХІ століття:): автореф. дис. канд. пед. наук. Житомир: Житомирський державний університет ім. І. Франка, 22 с.

³⁵ Тичина, І., 2021. *Організаційно-педагогічні засади підготовки військових фахівців в Україні у 1920–1940 рр.* Дис. доктора філософії. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, С. 30–31.

початок ХХІ ст.) використано хронологічний кваліфікаційний критерій, що передбачає поетапний розгляд історико-педагогічних фактів та подій. Відповідно до хронологічного критерію виділено такі групи джерел: 1) *джерела пострадянського періоду*; 2) *джерела сучасного періоду*.

Першу групу джерел співвідносимо з етапом становлення української державності загалом та освітньої галузі зокрема: офіційні документи (закони, нормативно-правові акти, урядові постанови, стандарти та ін.), що регламентують освітню діяльність держави: Конституція України, Закон України «Про інформацію» (1992), Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1993), Закон України «Про національну програму інформатизації» (1998), Закон України «Про освіту» (1991), указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000) тощо.

Окрім того, перша група джерел включає інформаційно-аналітичні матеріали (декларації, доповіді, стратегії, концепції, рекомендації) міжнародного рівня, що стали передумовою для становлення медіаосвіти в Україні в пострадянський період. Зокрема, це Грюнвальдська декларація з медіаосвіти (1982), що засвідчила підтримку міжнародної спільноти медіаосвітній галузі на усіх рівнях освіти; Резолюція з медіаосвіти і нових технологій (прийнята Радою Європи за документами ЮНЕСКО, 1989), зміст якої зосереджує увагу дослідників на розвитку критичної медіаосвіти; Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1992), у якій обґрунтовано основні орієнтири розвитку освітньої галузі в Україні.

Загалом перша група джерел стала фундаментальною для розвитку медіаосвіти в Україні та спрямована на висвітлення методологічних засад, основних теоретичних підходів до медіаосвіти. Основоположними стали вітчизняні праці з дослідження засобів масової комунікації (В. Іванов, Б. Потятинник, Г. Почепцов) та вивчення питань інформаційного простору (В. Лапінський, Г. Онкович, М. Слюсаревський, М. Смульсон та ін.).

Для виокремлення та характеристики етапів розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України важливе значення має теоретико-практичний досвід зарубіжних учених із медіаосвіти, їхніх інноваційних ідей, ініціатив, методичних розробок тощо. Отже, досліджено багаторічний досвід упровадження та розвитку медіаосвіти в різних країнах світу, що представлено в працях К. Безелгет (С. Bazalgette), Д. Букінгема (D. Buckingham), Д. Консидайна (D. Considine), Р. Кьюбі (R. Kubey), Л. Мастермана (L. Masterman), Дж. Поттера (J. Potter), Е. Харта (A. Hart), Р. Хоббса (R. Hobbs) та ін. Отже, джерела цієї групи відображають нормативний та науково-методологічний аспект упровадження медіаосвіти в Україні.

Друга група джерел містить праці, у яких досліджено медіаосвіту в загальнопедагогічному аспекті, дослідження, у яких охарактеризовано розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи. Тому проаналізували такі навчально-методичні матеріали з медіаосвіти: підручники, посібники, методичні рекомендації, навчальні програми та збірники матеріалів міжнародних і всеукраїнських конференцій. У науковій праці використано матеріали Центральної наукової бібліотеки НАН (Національної академії наук) України імені В. І. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського, Житомирської обласної наукової бібліотеки ім. О. Ольжича, Наукової бібліотеки Житомирського державного університету імені Івана Франка; проаналізовано сучасні монографічні та дисертаційні праці.

Зокрема, історичний аспект становлення і розвитку медіаосвіти у різних країнах світу та в Україні досліджували О. Волошенюк, Г. Головченко, В. Іванов, Л. Кульчинська, Н. Приходькіна та ін. Г. Головченко виокремлює основні тенденції розвитку медіаосвіти в США й Канаді. Порівняльно-педагогічне вивчення медіаосвітнього досвіду цих двох передових країн світу уможливило розпрацювання й обґрунтування перспектив використання прогресивних і конструктивних ідей у контексті

медіаосвіти, що сприятиме розбудові цілісної моделі медіаосвітньої сфери в Україні. Науковиця Н. Приходькіна розробила авторську періодизацію становлення та розвитку медіаосвіти учнів у закладах загальної середньої освіти розвинених англomовних країн (Австралії, Великої Британії, Канади і США).

Медіаосвіту як психолого-педагогічної проблеми сучасності розкрито в працях О. Баришпольця, Г. Дегтярьової, В. Іванова, Л. Кульчинської, Л. Найдьонової, Г. Онкович. Наукова група дослідників – В. Іванов, О. Волошенюк, Л. Кульчинська – розкриває спільну проблему щодо визначення медіаосвіти та медіаграмотності як освітніх категорій, характеристики історичних етапів та сучасного стану розвитку медіаосвіти в Україні. Концептуальні засади медіаосвіти, її розгляд у дидактичному аспекті досліджує відома українська науковиця, професор Г. Онкович. Дослідниця створила наукову школу з питань медіаосвіти, учасники якої сприяють використанню медіаосвітніх технологій у процесі професійної підготовки фахівців різних галузей.

Основні ідеї та положення учених-педагогів щодо впровадження елементів медіаосвіти в освітню діяльність педагогічних університетів України описали Н. Духаніна, Ю. Казаков, І. Сахневич, І. Шевирьова. У контексті досліджуваної проблеми цього етапу варто виокремити дисертаційну працю Ю. Казакова «Педагогічні умови застосування медіаосвіти у процесі професійної підготовки майбутніх учителів» (Луганськ, 2007)³⁶. У дослідженні представлено історико-педагогічний аспект становлення медіаосвіти як сучасного напрямку педагогіки, проаналізовано різні ЗМК щодо їх впливу на професійне становлення майбутнього вчителя загалом, обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови використання медіаосвіти для фахової підготовки майбутніх педагогів.

³⁶ Казаков, Ю., 2007. *Педагогічні умови застосування медіаосвіти у процесі професійної підготовки майбутніх учителів*: дис. канд. пед. наук. Луганськ, 232 с.

Вагомими для нашого дослідження є наукові праці С. Деньгаєвої, С. Іць, І. Колеснікової, Л. Петрик, які вивчають різні аспекти медіаосвіти в контексті проблеми кваліфікованої підготовки майбутніх учителів початкової школи. Зокрема, С. Деньгаєва та С. Іць вивчали педагогічні медіатехнології при здійсненні професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови для формування медіаосвітньої компетентності учнів початкової школи. Л. Петрик розкрила особливості використання медіазасобів на уроках іноземних мов у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи; проаналізувала як теоретичні, так і практичні аспекти досліджуваної проблеми, розробила відповідні методичні матеріали щодо застосування медіазасобів на уроках іноземних мов при професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи.

Окремо варто виокремити інформаційні онлайн-ресурси: науково-педагогічні статті, електронні медіаосвітні платформи, медіаблоги науковців та освітян тощо. Одним із потужних осередків медіаосвіти, зокрема для майбутніх учителів початкової школи, є Академія української преси (АУП), яку очолює відомий учений Валерій Іванов, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри реклами та зв'язків з громадськістю КНУ імені Тараса Шевченка. На сайті АУП можна ознайомитися з медіаосвітніми програмами різного освітнього рівня, проєктами медіаосвітнього спрямування та з навчально-методичним забезпеченням для вчителів початкової школи та для вищої школи.

У результаті дослідження представили основні засади методологічного аналізу проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Було визначено три рівні методології нашого дослідження: філософський (системний підхід до аналізу проблеми дослідження), загальнонауковий (акмеологічний, діяльнісний підходи) та конкретно-науковий (історико-педагогічний та інформаційний підходи до проблеми дослідження); обрано такі основні принципи дослідження: історизму, об'єктивності, єдності

історичного й логічного та науковості. Також підібрано та охарактеризовано відповідні методи, притаманні історико-педагогічному дослідженню, а саме: історико-генетичний, історико-хронологічний та історико-ретроспективний. Здійснено докладний аналіз джерельної бази дослідження щодо проблеми розвитку медіаосвіти загалом та формування медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти зокрема.

1.2. Сутнісна характеристика базових понять дослідження

Інформатизація сучасного суспільства призводить до змін у сферах економіки, особистості, техніки, культури й науки загалом. Великий обсяг інформації, її постійне накопичення зумовлює вдосконалення технологій застосування інформаційних ресурсів. У зв'язку з цим на різних етапах розвитку освіти активно використовують засоби інформації для підвищення рівня компетентності тих, хто навчається. У результаті, це сприяє формуванню їхньої медіаграмотності та досягнення певного рівня медіакультури як необхідної складової. Відтак, актуалізується потреба в підготовці особистості до безпечної та продуктивної взаємодії із сучасною системою засобів масової інформації.

Для виявлення особливостей розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкових класів в університетах України проаналізуємо змістовне наповнення та взаємозалежність базових понять дослідження: розвиток, медіаосвіта, розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи, медіаграмотність.

Одним із найпоширеніших термінів в епоху інформаційного суспільства є медіаосвіта. Досліджуючи цей термін маємо виокремити суть поняття «медіа», виділити його характерні особливості.

Термін «медіа» з'являється в англійській мові з XVI ст., у XVII ст. його починають використовувати у філософії, а вже у XVIII ст. так називають газету як перший в історії засіб масової інформації. Із середини XIX ст.

поняття «медіа» вживається у сучасному розумінні – як поширення повідомлень за допомогою певних технічних засобів зв'язку³⁷.

Аналіз сучасної наукової літератури підтверджує, що не існує єдиного, однозначного визначення поняття «медіа»:

– медіа – це канали та інструменти; їх використання для зберігання, передачі й демонстрації інформації (American Psychological Association (APA));

– медіа досить широке поняття, яке вміщує всю сукупність технологічних засобів і прийомів, що слугують для передавання конкретному споживачеві інформаційного повідомлення в тому чи тому вигляді (друковане слово, музична композиція, радіо- або телепередача та ін.);

– медіа – це носії повідомлень, які доставляють за допомогою певних технологій (текст – у книжках, посібниках; звук – в аудіозаписах, радіо- та телепередачах; зображення – у відео та телепередачах тощо)³⁸.

У дослідженні ми поділяємо погляди О. Барішпольця, який розглядає медіа як «систему масових комунікацій – технічних засобів створення, запису, копіювання, тиражування, зберігання, поширення, сприймання інформації та обміну нею між суб'єктом (автором медіатексту) й об'єктом (масовою аудиторією)»³⁹.

Проте як синонім до поняття «медіа» вживають терміни «засоби масової інформації» та «засоби масової комунікації». Усі ці поняття поєднують між собою та розглядають у значенні преси, радіо, телебачення, кінематографу, Інтернету тощо, але вони не є тотожними.

Зокрема, відповідно до Українського словника медіакультури за редакцією О. Барішпольця під засобами масової інформації (далі – ЗМІ) розуміють «систему, до якої належать періодичні друковані видання (газети,

³⁷ Колеснікова, І., 2018. *Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти*. Дис. канд. пед. наук. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, С. 43. [online] Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/26522/1/dys_Kolesnikova.pdf.

³⁸ Бусел, В., укладач, 2009. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: Перун, 1736 с.

³⁹ Барішполець, О., 2014. *Український словник медіакультури* / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум. С. 39.

журнали, книги), а також радіо, телебачення, кіно, інтернет-ресурси, аудіо- і відеозаписи, що поєднують телевізійні, телефонні, комп'ютерні та інші лінії зв'язку»⁴⁰. Для всіх цих засобів характерні: зверненість до масової аудиторії, високий рівень доступності для більшості людей; застосування технічних засобів створення та поширення інформації для широкого кола осіб.

ЗМІ виконують такі функції: комунікативну (полягає в налагодженні контакту з аудиторією), організаторську (виявляється у виокремленні ролі журналістики як «четвертої влади»), ідеологічну (здатність впливати на свідомість людей, їхній світогляд та ціннісні орієнтації, на ідеали людей, ураховуючи їхні мотиви поведінки), культурно-освітню (формування певного рівня загальносвітової культури суспільства та його всебічний розвиток), рекламно-довідкову (врахування та задоволення потреб і запитів аудиторії відповідно до кола інтересів – освіта, туризм, колекціонування тощо), рекреативну (спрямована на створення сприятливого психологічного мікроклімату в суспільстві) та ін.⁴¹.

Поняття ЗМІ – калька французького терміна «*moyens d'information de masse*», яке почало вживатися ще за часів СРСР. На початку 1970-х років у країнах Західної Європи (зокрема, у Франції) перейшли на термін «*media de masse*», що в перекладі англійською «*mass media*» (скорочення від «*media of mass communication*»), тобто «засоби масової комунікації» (далі – ЗМК)), відмовившись від ЗМІ як поняття занадто обмеженого, оскільки вплив масової комунікації представлено в ньому як односторонній процес (від комунікаторів до масової аудиторії)⁴².

В. Різун теоретично обґрунтував відмінності цих двох понять, зазначивши, що до ЗМІ дослідник відносить такі ЗМК, які забезпечують не лише комунікаційну функцію, а мають можливість додатково інформувати (наприклад, преса, радіо, телебачення тощо), що не можуть зробити інші

⁴⁰ Там само, с. 23.

⁴¹ Пахнін, М., 2018. Засоби масової комунікації та засоби масової інформації: співвідношення понять. *Юридичний бюлетень*. Вип. 8. С. 67–68.

⁴² Байрачна, Л., 2015. Засоби масової комунікації як інструмент легітимації державної влади. *Інформація і право*. № 3 (15). С. 28.

ЗМК такі, як телефон, радіоприймач, бо вони виступають лише як засоби передавання інформації, а не інформування. ЗМІ – це певні види ЗМК, що виготовлені за певною технологією як самостійний засіб для перенесення інформації в різних формах (друкована, аудіовізуальна). Під ЗМК розуміємо будь-який засіб, що забезпечує можливість масового спілкування, враховуючи ЗМІ⁴³.

Із зазначеного вище можна зробити висновок, що поняття ЗМК ширше за ЗМІ, тобто ЗМК складається зі ЗМІ – друковані видання, теле-, радіо-, відео-, кінопрограми і з нових телекомунікаційних засобів на комп'ютерній базі (глобальна комп'ютерна мережа – Інтернет). ЗМІ збирають, аналізують, опрацьовують, зберігають та поширюють різноманітну інформацію. ЗМК, використовуючи більш широке коло масових засобів, відповідно виконують більш широкі функціональні навантаження. ЗМК мають соціально-комунікативний та публічний характер, спрямовані на масову аудиторію та відповідають за спілкування соціуму на базі отриманої інформації, а не лише її виробництво та передавання. При цьому ЗМК враховують потреби та психологічні особливості окремих елементів суспільства для впливу на великі соціальні групи.

Отже, поняття «медіа» поєднує в собі особливості як засобів масової інформації, так і засобів масової комунікації як своєрідна узагальнена одиниця. У сучасному інформаційному суспільстві медіа виконують не тільки розважальну чи культурну функції, а насамперед сприяють формуванню уявлень про цілісну картину світу, впливають на соціальні та моральні цінності людини, її мотиви й моделі поведінки тощо.

На основі аналізу сутності поняття «медіа» та встановлення його співвідношення з поняттями ЗМК і ЗМІ перейдемо до визначення базового поняття дослідження – «медіаосвіта».

⁴³ Іванов, В., Волошенко, О., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність*: підручник / за ред. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 352 с.

У сучасній науково-педагогічній літературі остаточного визначення терміна «медіаосвіта» досі немає.

Існують також розбіжності щодо написання цього поняття (разом, окремо або з дефісом) у різних мовах. Наприклад, в англійській мові для позначення цього терміну використовують два слова – media education; у французькій та іспанській мовах додатково наявні іменниково-прийменникові словосполучення: l'education aux medias (фр.), education para los medios (ісп.); у німецькій мові як одне слово – medienerziehung⁴⁴.

У 1973 році на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно та телебачення було вперше вжито термін «медіаосвіта». Проте першу навчальну програму з медіаосвіти було розроблено ще в 1959 р. канадським ученим М. МакЛюеном (М. McLuhan). Використання медіаосвіти масово в навчально-виховному процесі було розпочато в 1960-х роках ХХ ст. у таких провідних країнах: Велика Британія, США, Франція, Канада, Німеччина. Основне завдання медіаосвіти передбачало формування інформаційної культури та підготовку до життя в інформаційному суспільстві⁴⁵.

Міжнародна організація ЮНЕСКО розглядає медіаосвіту «як окремий напрям у педагогічній теорії та практиці, а не допоміжний засіб у викладанні інших дисциплін»⁴⁶. Також вважаємо важливим положення ЮНЕСКО, що медіаосвіта як частина прав кожного громадянина будь-якої країни світу забезпечує свободу самовираження, вільний доступ до інформації, слугує інструментом для підтримки демократії. Тому рекомендовано медіаосвіту запроваджувати в національні навчальні плани освітніх закладів усіх держав, у систему додаткової, неформальної та «пожиттєвої» освіти⁴⁷.

⁴⁴ Кравчишина, О., 2018. *Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів*. Дис. канд. пед. наук. Старобільськ: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», С. 33.

⁴⁵ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., 2011. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. Київ: АУП, ЦВП, С. 3.

⁴⁶ *Media Education*. 1984. Paris: UNESCO, 211 p.

⁴⁷ *Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO. Education for the Media and the Digital Age*. 1999. Vienna: UNESCO, Pp. 273–274.

З огляду на зазначене доцільно розглянути різні підходи до визначення суті поняття «медіаосвіта» на основі використання *методу контент-аналізу*. У цьому контексті основне завдання полягає в тому, щоб критично проаналізувати й узагальнити теоретичні досягнення щодо розуміння поняття «медіаосвіта» в науково-педагогічній літературі для формування комплексного уявлення про багатозначність цієї категорії.

Виокремлюють чотири основних етапи проведення контент-аналізу:

На першому етапі визначають тему (дефініцію певного педагогічного поняття), завдання (сформулювати обґрунтоване визначення окремого поняття), далі – гіпотезу (розробка авторського варіанту формулювання досліджуваного педагогічного поняття) та систематизують вибірку (формування підбірки певної кількості визначень досліджуваного поняття як вітчизняних, так і зарубіжних авторів).

Другий етап передбачає визначення категорії та одиниці аналізу, контекстуальних одиниць та одиниць підрахунку. Категорія аналізу передбачає використання простих запитань, пошук відповідей на які здійснюється із вибірки підібраних визначень. Одиниці аналізу – слово, словосполучення, контекстуальні одиниці – речення. Одиницями підрахунку є визначення частоти повторень слів та синонімічних словосполучень. Метод контент-аналізу базується на принципах формалізації та статистичної значущості.

Третій етап – побудова таблиці, обрахування одержаних результатів.

На четвертому етапі відбувається підрахунок отриманих даних контент-аналізу та конструювання авторського визначення досліджуваного педагогічного поняття⁴⁸.

Як результат проведеного дослідження ми проаналізували визначення поняття «медіаосвіта» у 25 джерелах із трьох окремих наукових напрямів: педагогічного, психологічного, частково соціологічного. Було проаналізовано монографії, педагогічні словники, посібники з педагогіки,

⁴⁸ Дубасенюк, О., 2017. *Методологія і методи науково-педагогічного дослідження*: навч.-метод. посіб. Житомир, С. 202.

психології та журналістики, міжнародні та державні документи з питань упровадження та розвитку медіаосвіти та інші наукові публікації відповідно до досліджуваної теми.

Отже, у процесі аналізу було виокремлено 56 простіших елементів. Із них виділено 9 стійких значень, які характеризують сутність поняття, що вивчається, та істотні категоріальні ознаки. Одержані результати представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Категорія «медіаосвіта» в системі психолого-педагогічних понять⁴⁹

№ з/п	1. Категорія/значення терміна	Кількість авторів	Абсолютне значення у %	Кількість смислових одиниць аналізу	Абсолютне значення у %
	2. Категоріальні ознаки поняття «медіаосвіта»				
1.1.	Напрямок педагогіки, автономна галузь знань у педагогічній теорії і практиці	6	24	6	10,7
1.2.	Частина освітнього процесу, науково-освітня сфера діяльності; процес навчання та самонавчання особистості	6	24	6	10,7
1.3.	Взаємодія із засобами масової інформації (мас-медіа, медіасередовищем)	6	24	6	10,7
1.4.	Процес вивчення закономірностей масової комунікації	5	20	5	8,9
1.5.	Критичне розуміння медіа, формування критичного мислення	5	20	5	8,9
1.6.	Комплекс спеціальних знань, умінь та методів підготовки до сприймання інформації	5	20	5	8,9
1.7.	Розвиток та формування особистості	4	16	4	7,1
1.8.	Психологічний вплив засобів мас-медіа	2	8	2	3,6
1.9.	Взаємодія суб'єктів медіаосвітньої діяльності	2	8	2	3,6
2.1.	Має соціальний характер	16	64	16	28,6

⁴⁹ Dubaseniuk, O., Marchenko, H., 2020. Terminological analysis of the essence of «Media education» concept. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*. Vol. 2 (101). Pp. 5–16

Продовження таблиці 1.1

2.2.	Має своїм результатом розвиток інформаційної культури (медіакультури) особистості	6	24	6	10,7
2.3.	Організований процес	5	20	5	8,9
2.4.	Має практичний характер	5	20	5	8,9
2.5.	Має формувальний характер	5	20	5	8,9
2.6.	Має системний характер	4	16	4	7,1
2.7.	Має цілеспрямований характер	4	16	4	7,1
2.8.	Має творчий характер	3	12	3	5,4

Проаналізуємо змістовні значення категорії «медіаосвіта». Як бачимо з таблиці 1.1., медіаосвіту розглядають насамперед як *напрямок педагогіки* (24%) (С. Гончаренко, С. Троян, А. Ткачук, Н. Чичерина, А. Шариков, М. Ярмаченко). Водночас С. Троян та А. Ткачук⁵⁰ наголошують, що медіаосвіта – «це специфічна автономна галузь знань у педагогічній теорії та практиці»; при цьому В. Возчиков вважає, що медіаосвіта – це лише педагогічний рух, що передбачає вивчення і практичне освоєння в загальноосвітній школі явищ масової комунікації⁵¹.

Значна кількість учених (24%) виокремлює медіаосвіту як *частину науково-освітньої сфери діяльності* (Б. Потятинник). Наголошено на цьому й у державних документах, наприклад, у Концепції впровадження медіаосвіти в Україні: «Медіаосвіта – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа»⁵². Водночас дослідники ототожнюють поняття «медіаосвіта» з поняттям «навчання», надаючи йому *дидактичного характеру* (А. Литвин, Г. Онкович, Г. Селевко).

⁵⁰ Троян, С., Ткачук, А., укладач, 2014. *Медіаосвіта. Основи медіаграмотності*: навч.-метод. посібн. для курсу «Основи медіаграмотності». Умань: ПП Жовтий О. О., 214 с.

⁵¹ Кравчишина, О., 2018. *Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів*. Дис. канд. пед. наук. Старобільськ: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», С. 40.

⁵² *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні*, 2016. [online]. Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/

Більшість науковців окреслюють це поняття як *безпосередню взаємодію із засобами масової інформації* (мас-медіа, медіасередовищем) (Д. Букінгем (D. Buckingham), А. Литвин, І. Фатєєва, О. Федоров), що становить 24% від вибірки. Г. Онкович також вважає, що «медіаосвіта – процес навчання і самонавчання особистості за посередництвом засобів масової інформації»⁵³. З огляду на сказане інша група дослідників (20%), поєднуючи і дидактичний аспект, і тенденцію взаємодії медіаосвіти зі ЗМІ, стверджує, що це *процес вивчення закономірностей масової комунікації* (С. Гончаренко, Г. Селевко, А. Шариков, М. Ярмаченко та ін.).

Серед зарубіжних учених окреслене поняття також розглядають крізь призму здійснення критичного осмислення медіа (Д. Букінгем (D. Buckingham), Дж. Гербнер (J. Gerbner), С. фон Файлітзен (C. Von Feilitzen)).

Медіаосвіту як *комплекс спеціальних знань, умінь та методів підготовки до сприймання інформації* (20%) розуміють Н. Іллюк, А. Ткачук, С. Троян, О. Федоров, М. Ярмаченко. Всесвітня організація ЮНЕСКО також наголошує на тому, що медіаосвіта передбачає формування практичних умінь для опанування сучасними мас-медіа⁵⁴.

Як *процес, спрямований на розвиток та формування особистості, поняття «медіаосвіта»* визначають О. Баришполець, І. Жилавська, О. Федоров, Ю. Усов та ін. (16%). Про *психологічні аспекти впливу медіаосвіти на особистість* ідеться в працях Б. Потятинника, Г. Селевко (8%). Зокрема, Б. Потятинник зазначає: «Медіаосвіта – науково-освітня сфера діяльності, що ставить за мету допомогти індивідові сформувати психологічний захист від маніпуляції чи експлуатації з боку мас-медіа»⁵⁵.

Поняття «медіаосвіта» як *взаємодія суб'єктів медіаосвітньої діяльності* розкриває І. Жилавська, наголошуючи на суб'єкт-суб'єктному

⁵³ Онкович, Г., 2007. Медіапедагогіка. Медіаосвіта. Медіадидактика. *Вища освіта України*. Київ: Ін-т вищ. освіти АПН України, № 2. С. 65.

⁵⁴ *Media Education*. 1984. Paris: UNESCO, 211 p.

⁵⁵ Потятинник, Б., 2005. Масова журналістська освіта – а чому б ні?. *Медіакритика: щоквартальний дайджест електронного журналу*. Львів: ЗУМЦНЖ, Ч. 10. С. 8.

характері цієї взаємодії, водночас дослідниці І. Задорожна, Т. Кузнєцова⁵⁶ наголошують на взаємодії «суб'єкта (автора медіатексту) й об'єкта (масової аудиторії)», що має суб'єкт-об'єктний характер (8%).

Отже, поняття «медіаосвіта» тлумачать як напрям педагогічної науки; частину освітнього процесу; взаємодію із засобами масової інформації; комплекс спеціальних знань, умінь і методів підготовки до сприймання інформації; процес вивчення закономірностей масової комунікації; процес формування критичного мислення, критичне розуміння мас-медіа; процес, спрямований на розвиток та формування особистості; взаємодію суб'єктів медіаосвітньої діяльності; психологічний вплив засобів мас-медіа.

Наступний етап – потрібно здійснити аналіз другого рівня категоріальних ознак поняття «медіаосвіта» (визначають його специфічні особливості). Відповідно до таблиці 1.1., більшість учених (64%) наголошує на тому, що поняття «медіаосвіта» має соціальний характер, оскільки засоби масової інформації – невід'ємна частина соціальної сфери суспільства. У цьому контексті О. Барішполець наголошує, що «медіаосвіта є одним з основних соцієтальних елементів інформаційного суспільства»⁵⁷.

Результатом медіаосвіти визначено розвиток інформаційної культури (медіакультури) особистості зокрема та суспільства загалом (24%). Б. Потятинник зазначав, що медіаосвіта – «науково-освітня сфера діяльності, яка ставить за мету допомогти індивідові розвинути й прищепити інформаційну культуру»⁵⁸. До значущих категоріальних ознак науковці також відносять: практичний (20%), формувальний (20%), цілеспрямований (16%), системний (16%), творчий (12%) та організований (20%) характер процесу медіаосвіти.

⁵⁶ Задорожна, І., Кузнєцова, Т., 2008. *Медіаосвіта* / гол. ред. В. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 523 с.

⁵⁷ Барішполець, О., 2014. *Український словник медіакультури* / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум. 196 с.

⁵⁸ Потятинник, Б., 2005. Масова журналістська освіта – а чому б ні?. *Медіакритика*: щоквартальний дайджест електронного журналу. Львів: ЗУМЦНЖ, Ч. 10. С. 8.

Як результат узагальнення ключових смислових одиниць ми визначаємо **медіаосвіту** як складову освітнього процесу та його результат, що спрямовані на формування необхідного рівня медіаграмотності, забезпечення соціальної мобільності молодого покоління в умовах сучасного інформаційного суспільства, розвиток різнобічної особистості засобами масової інформації (телебачення, кіно, Інтернет тощо).

Варто відзначити, що під інформаційним суспільством розуміємо новий етап розвитку людства, коли людина має змогу отримувати, переробляти, розповсюджувати інформацію за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, а держава сприяє належному рівню інформатизації всіх галузей. Виділяють орієнтовно три основні групи ознак інформаційного суспільства: перша – це доступ без встановлених обмежень до інформації; друга – високий рівень розвитку ІКТ; до третьої групи належить розвинена інформацією інфраструктура суспільства. Варто виокремити, що складовими інформаційного суспільства – людина, інформація, інформаційні ресурси, ІКТ⁵⁹.

Визначальними чинниками суспільних змін визначено розвиток виробництва та застосування інформації. В індустріальну епоху важливе місце мали власність і капітал в умовах капіталістичної економіки, в той же час в інформаційному суспільстві, коли поступово відбувається перехід до обслуговувальної економіки основну роль займає сфера інформаційних послуг⁶⁰.

Зі свого боку, дослідник А. Новицький⁶¹ вважає, що процес переходу від постіндустріального суспільства до інформаційного має такі характерні особливості:

- 1) трансформація поглядів щодо категорії «інформація»;

⁵⁹ Петрухно, Ю., 2014. Інформаційне суспільство: поняття, основні складові, характеристика. *Вісник ОНУ*. Сер.: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. Т. 19. Вип. 1. С. 129.

⁶⁰ Дубов, Д., 2010. *Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості*. Київ: НІСД, С. 5. [online] Режим доступу: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/1/4.pdf>.

⁶¹ Новицький, А., 2011. Феномен «інформаційного суспільства» як об'єкт наукового дослідження. *Інформація і право*. № 1. С. 25–29.

- 2) стрімкий розвиток телекомунікаційних та інформаційних систем в усіх сферах суспільного життя;
- 3) поширення мережі Інтернет, створення умов для необмеженого доступу до цієї мережі;
- 4) багатоаспектне визначення наукових підходів з метою вирішення проблеми теоретичного обґрунтування суспільних змін, зумовлених дослідженнями в різних галузях наук;
- 5) зміни, спричинені високим рівнем зайнятості населення, формуванням нових суспільних відносин, створення суспільних конфігурацій, груп;
- 6) створення мережових субкультур, що характерні для віртуальних відносин;
- 7) цінність мають знання та інформація, забезпечуючи можливість планування, аналізу, а також наукового прогнозування розвитку суспільних відносин;
- 8) багатоаспектність пізнавальних процесів, що забезпечується проведенням наукових досліджень в різних галузях наук; визначення передумов пізнання інформаційного суспільства, виявлення умов його достовірності та істинності;
- 9) залученість державних органів влади в запровадженні нових інформаційно-телекомунікаційних систем;
- 10) утворення та розвиток окремих інститутів, притаманних зазначеним суспільним відносинам, що характерні новим інформаційним процесам.

Сучасний етап переходу до інформаційного суспільства зумовлює активні інтеграційні процеси в системі вищої освіти. У контексті інтеграції вищої педагогічної освіти України до європейського освітнього середовища актуальною та важливою стає можливість ефективно отримувати та творчо використовувати інформацію з медіасередовища. Нові технології інформаційного суспільства змінюють освітній процес загалом. Водночас медіаосвіта повною мірою здатна задовольнити інтелектуальні потреби

особистості майбутнього педагога. За допомогою медіаосвіти майбутній фахівець здобуває інформаційну свободу – можливість отримувати інформацію, необхідну для розвитку й професійної діяльності, вільно висловлювати свою думку щодо будь-яких явищ і подій, передавати інформацію молодому поколінню, зокрема дітям молодшого шкільного віку.

Виявлено, що в багатьох англomовних країнах термін «медіаосвіта» замінюють аналогом – «медіаграмотність» («*media literacy*»). Однак ці терміни не тотожні, і термін «медіаграмотність» походить від таких термінів, як «критичне бачення», «візуальна грамотність». Також використовують такі терміни, як «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» тощо⁶².

З огляду на зазначене розглянемо різні підходи щодо визначення змісту поняття «медіаграмотність», застосовуючи метод контент-аналізу. Відповідно до цього методу потрібно критично проаналізувати теоретичні аспекти щодо поняття «медіаграмотність» у різних бібліографічних джерелах, як результат отримати цілісне уявлення про його багатозначність.

У результаті дослідження ми проаналізували визначення поняття «медіаграмотність» у 26 джерелах із трьох наукових напрямів: педагогічного, психологічного та соціологічного. До уваги взято педагогічні словники, монографії, дисертації, фахові статті, присвячені питанням медіаграмотності, посібники з педагогіки та психології, міжнародні та державні документи з питань формування медіаграмотності молодого покоління та інші наукові публікації з теми дослідження.

Отже, у процесі аналізу було виокремлено 66 смислових елементів. З них виділено 8 стійких значень, які характеризують сутність поняття, що вивчається, та істотні категоріальні ознаки. Отримані результати представлено в таблиці 1.2.

⁶² Іванов, В., Волошенюк, О., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність*: підручник / за ред. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, С. 10.

Таблиця 1.2

**Категорія «медіаграмотність» у системі психолого-педагогічних
понять⁶³**

№ з/п	1. Категорія/значення терміна	Кількість авторів	Абсолютне значення у %	Кількість смислових одиниць аналізу	Абсолютне значення у %
	2. Категоріальні ознаки поняття «медіаграмотність»				
1.1.	Здатність сприймати, експериментувати, інтерпретувати/аналізувати та створювати медіатексти/повідомлення	14	53,8	14	21,2
1.2.	Критичний аналіз медійної інформації	10	38,5	10	15,2
1.3.	Комплекс навичок і знань / сукупність знань, умінь та навичок	8	30,8	8	12,1
1.4.	Складова медіакультури / знання основ медіакультури	6	23,1	6	9,1
1.5.	Результат медіаосвіти	6	23,1	6	9,1
1.6.	Уміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою	6	23,1	6	9,1
1.7.	Уміння спілкуватися за допомогою мас-медіа/ медіазасобів	5	19,2	5	7,6
1.8.	Процес / критерій розвитку особистості	2	7,7	2	3
2.1.	Має соціальний характер	13	50	13	19,7
2.2.	Має практичний характер	11	42,3	11	16,7
2.3.	Має оцінювальний характер	10	38,5	10	15,2
2.4.	Має інформаційний характер	9	34,6	9	13,6
2.5.	Має формувальний характер	6	23,1	6	9,1
2.6.	Сприяє існуванню особистості в сучасному інформаційному суспільстві	5	19,2	5	7,6
2.7.	Має свідомий характер	4	15,4	4	6,1
2.8.	Має контрольований характер	4	15,4	4	6,1

Охарактеризуємо змістовне значення категорії «медіаграмотність». Як бачимо з таблиці 1.2, медіаграмотність передусім розглядають як здатність сприймати, експериментувати, інтерпретувати / аналізувати та створювати медіатексти / повідомлення (53,8%) (П. Ауфдерхайд (P. Aufderheide),

⁶³ Марченко, Г., 2021. Термінологічний аналіз сутності категорії «медіаграмотність». *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. № 80. Т. 2. С. 28–33.

О. Барішполець, Дж. Браун (J. Brown), О. Волошенюк, К. Ворсноп (C. Worsnop), В. Іванов, С. Іць, Р. Кьюбі (R. Kubey), О. Мохова, Ф. Рогоу (F. Rogow), С. Шейбе (C. Scheibe) та ін.). Зокрема, С. Іць вважає, що медіаграмотність – це вміння аналізувати й синтезувати просторово-часову реальність, уміння «читати» медіатекст, здатність використовувати, оцінювати і передавати повідомлення в різних формах⁶⁴. Водночас американський науковець Р. Кьюбі (R. Kubey) зазначає, що медіаграмотність – це здатність використовувати, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення в різних формах⁶⁵; при цьому К. Ворсноп (C. Worsnop) стверджує, що медіаграмотність – це здатність експериментувати, інтерпретувати, аналізувати та створювати медіатексти⁶⁶.

Більшість науковців (38,5%) під поняттям «медіаграмотність» розуміє критичний аналіз медійної інформації (О. Барішполець, О. Волошенюк, В. Іванов, Т. Комінарець, Е. Лай (E. Lai), О. Мохова, Г. Онкович, А. Сулім, Ф. Рогоу (F. Rogow), С. Шейбе (C. Scheibe)). Г. Онкович трактує це поняття як особливі знання, комунікативні та інформаційні вміння й навички, здатність до критичного аналізу⁶⁷. Водночас А. Сулім також вважає, що медіаграмотність – це критичний погляд на медіаконтент⁶⁸.

Медіаграмотність як сукупність знань, умінь та навичок (30,8%) розглядають О. Барішполець, О. Волошенюк, В. Іванов, І. Ладика, Т. Комінарець, Г. Онкович, Л. Найдьонова. Український науковець з питань медіаосвіти В. Іванов, зокрема, визначає медіаграмотність як сукупність мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню та передаванню

⁶⁴ Іць, С. *Використання медіаосвітніх ігор для формування медіаосвітньої компетентності учнів початкової школи.* [online] Режим доступу:

<http://eprints.zu.edu.ua/11273/1/%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0.pdf>

⁶⁵ Kubey, R., 1997. *Media Education : Portraits of an Evolving Field. Media Literacy in the Information Age.* New Brunswick; London : Transaction Publishers.

⁶⁶ Worsnop, C., 1996. *Assesing Media Work.* Mississauga: Wright Communication, 80 p.

⁶⁷ Онкович, Г., 2014. Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. *Вища освіта України.* № 2. С. 80–87.

⁶⁸ Сулім, А. *Медіакомпетентність як результат упровадження медіаосвіти.* [online] Режим доступу: http://mediaeducation.ucoz.ru/_ld/9/954__2012.pdf

медіатекстів різних форм, жанрів⁶⁹. О. Барішполець та Л. Найдьонова наголошують, що «медіаграмотність – це комплекс навичок та вмінь не лише користуватися технікою мас-медіа та спілкуватися за їх допомогою, а насамперед розрізняти першорядну й другорядну інформацію, абстрагуватися від надлишкової, сповна сприймати зміст, «прочитувати» підтекст і тлумачити його»⁷⁰.

У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні зазначено, що «медіаграмотність – це складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони контролюють»⁷¹. Серед учених медіаграмотність як складову медіакультури (23,1%) розуміють Л. Антонова, М. Вірінг (M. Viering), Е. Лай (E. Lai), Ф. Рогоу (F. Rogow), С. Шейбе (C. Scheibe); як уміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою (23,1%) (О. Барішполець, М. Вірінг, Е. Лай (E. Lai), Л. Найдьонова, Ф. Рогоу (F. Rogow), С. Шейбе (C. Scheibe) та ін.). Деякі зарубіжні вчені зазначають, що медіаграмотність це результат медіаосвіти (23,1%) (М. Вірінг (M. Viering), К. Ворсноп (C. Worsnop), Е. Лай (E. Lai), Ф. Рогоу (F. Rogow), С. Шейбе (C. Scheibe)).

Учені М. Вірінг (M. Viering), Е. Лай (E. Lai) вважають, що медіаграмотність стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе й спілкуватися за допомогою

⁶⁹ Іванов, В., 2013. Медіаосвіта і медіаграмотність як актуальні тенденції виховання сучасної молоді. *Збірник статей методологічного семінару «Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив»* / за ред. В. Іванова, Т. Іванової. Київ, С. 10.

⁷⁰ Барішполець, О., Найдьонова, Л., 2010. *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід*: навч. посіб. Київ: Міленіум, С. 75.

⁷¹ Концепція впровадження медіаосвіти в Україні, 2016. [online] Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/.

медіа-засобів, свідомо сприймати й критично тлумачити інформацію⁷². Поняття «медіаграмотність» як уміння спілкуватися за допомогою мас-медіа / медіазасобів (19,2%) також розглядають О. Барішполець, Дж. Браун (J. Brown), Л. Найдьонова, Ф. Рогоу (F. Rogow), С. Шейбе (C. Scheibe).

О. Мохова визначає медіаграмотність як процес розвитку особистості за допомогою й на матеріалі медіа⁷³, що становить 7,7 % від вибірки.

Отже, поняття «медіаграмотність» тлумачать як здатність сприймати, експериментувати, інтерпретувати/аналізувати та створювати медіатексти/повідомлення; критичний аналіз медійної інформації; комплекс навичок і знань/сукупність знань, умінь та навичок; складову медіакультури; результат медіаосвіти; уміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою; уміння спілкуватися за допомогою мас-медіа/медіазасобів; як процес розвитку особистості⁷⁴.

Наступним етапом здійснимо аналіз другого рівня категоріальних ознак поняття «медіаграмотність», що визначають його специфіку. Відповідно до таблиці 1.2, більшість учених (50%) наголошує на тому, що поняття «медіаграмотність» має соціальний характер, оскільки медіазасоби – складова соціальної сфери суспільства⁷⁵. У цьому контексті В. Іванов наголошує, що «медіаграмотність – найважливіший комплекс навичок і знань, необхідних людині в сучасному інформаційному суспільстві»⁷⁶. Понад 42,3 % учених стверджують, що медіаграмотність має практичний характер. Зокрема, І. Ладика зазначає, що медіаграмотність – це практичний навик, риса стилю життя⁷⁷.

⁷² Lai, E., Viering, M., 2012. *Assessing 21st Century Skills : Intergrating Research Findings National Council on Measurement in Education*. Vancouver, P. 41. [online] Retrieved from:

http://researchnetwork.pearson.com/wpcontent/uploads/Assessing_21st_Century_%20Skills_NCME.pdf.

⁷³ Мохова, О. *Медіаурок – вимога сучасної школи*. [online] Режим доступу: <http://gim1.klasna.com/ru/article/media-urok-vimogasuchasnoyi-shkoli.html>.

⁷⁴ Марченко, Г., 2021. Термінологічний аналіз сутності категорії «медіаграмотність». *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. № 80. Т. 2. С. 28–33.

⁷⁵ Там само.

⁷⁶ *Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: посібник для вчителя / за ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза*. 2016. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси, 201 с.

⁷⁷ Ладика, І., 2018. Медіаграмотність як сучасна потреба інформаційного суспільства. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи*: зб. статей VI Міжнар. наук.-метод. конф. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, С. 35.

Учені виокремлюють оцінювальний (38,5%) та інформаційний (34,6%) характер медіаграмотності, аргументуючи, що в її основі є вміння оцінювати та аналізувати інформацію (медіатексти/повідомлення). До значущих категоріальних ознак науковці також відносять: формувальний (23,1%), контрольований (15,4%) та свідомий (15,4%) характер⁷⁸.

На основі узагальнення ключових смислових одиниць ми розглядаємо медіаграмотність як комплекс знань, умінь та навичок, що дають змогу свідомо сприймати, аналізувати, інтерпретувати та критично оцінювати отриману інформацію з різноманітних джерел, самостійно створювати медіаповідомлення та передавати їх в різних формах, активно взаємодіяти із суспільством за допомогою сучасних медіазасобів.

Водночас Д. Консидайн (D. Considine)⁷⁹ зазначає, що в США використовують обидва терміни – «медіаосвіта» та «медіаграмотність». Л. Мастерман (L. Masterman), К. Ворсноп (C. Worsnop) та інші дослідники вважають, що медіаграмотність – це частина більш широкого й змістовного поняття медіаосвіти, хоча багато медіапедагогів дотримуються думки, що ці поняття рівні.

У межах нашого дослідження ми погоджуємося з твердженням про те, що медіаграмотність – це результат процесу медіаосвіти.

Відомий медіапедагог Л. Мастерман (L. Masterman) охарактеризував сім чинників пріоритетності та актуальності медіаосвіти⁸⁰:

1. Високий рівень споживання медіа й насиченості сучасного суспільства ЗМІ.
2. Важливе значення медіа та їх безпосередній вплив на свідомість суспільства.
3. Швидкі темпи зростання кількості медіаінформації, розробка механізмів управління нею та її поширення.

⁷⁸ Марченко, Г., 2021. Термінологічний аналіз сутності категорії «медіаграмотність». *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. № 80. Т. 2. С. 28–33.

⁷⁹ Considine, D., 1999. Media Education in United States of America. In: *Educating for Media and the Digital Age. Country Reports*. Austrian Federal Ministry of Education and Cultural Affairs & UNESCO, p. 125.

⁸⁰ Masterman, L., 1985. *Teaching the Media*. London: Comedia Publishing Group, p. 2.

4. Залученість медіа до демократичних процесів держави.
5. Збільшення важливості візуальної комунікації та інформації в усіх галузях.
6. Навчання школярів/студентів, орієнтуючись на майбутні вимоги.
7. Динамічне зростання приватизації інформації на національному та міжнародному рівнях.

Ми погоджуємося з думкою вченого й вважаємо, що медіаосвіта – актуальний та пріоритетний напрям у сучасному світі, особливо в галузі освіти. Це стосується також професійної освіти майбутніх учителів початкової школи, тому один зі варіантів рішення цієї проблеми – *розвиток медіаосвіти майбутніх педагогів*.

Поняття «розвиток» – одне з основоположних для більшості наук (для прикладу: філософії, педагогіки, психології тощо). Зміст поняття змінювався з урахуванням історичних особливостей розвитку суспільства, формуванням світоглядних концепцій.

У межах філософських трактувань поняття «розвиток» античними мислителями (час визначали як циклічний процес; як одну з ознак розвитку) розумівся як «вічний колообіг, де вихідна й кінцева точки збігаються»⁸¹. На заміну античного прийшов християнський світогляд, у рамках якого дотримувалися ідеї лінійного спрямування часу й вважали, що «розвиток – це рух від вихідного «начала» до кінцевої мети»⁸².

Уперше всебічну концепцію розвитку запропонував Г. Гегель. Поняття «розвиток» розуміється «як певне повернення до висхідної точки, але не буквальне її повторення, а з набуттям відповідного позитивного досвіду»⁸³.

Загалом відомі різноманітні позиції щодо розуміння поняття «розвиток» відповідно до пануючої філософської течії. Зокрема, у «Філософському енциклопедичному словнику» розвиток – незворотна,

⁸¹ Колеснікова, І., 2018. *Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти*. Дис. канд. пед. наук. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, С. 50. [online] Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/26522/1/dys_Kolesnikova.pdf.

⁸² Там само.

⁸³ Там само, с. 51.

спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів; не кожна зміна є розвитком, оскільки лише одночасна наявність усіх властивостей (незворотність, спрямованість, закономірність) виділяє розвиток з-поміж інших змін⁸⁴.

У педагогічній науці поняття «розвиток» – «це кількісно-якісні зміни особистості під час переходу від однієї вікової сходинки до іншої»⁸⁵.

На основі проведеного наукового аналізу вважаємо, що розвиток медіаосвіти вчителів початкових класів – це кількісні та якісні зміни в професійній діяльності, що відбуваються в процесі спеціально організованої медіапідготовки. Це завдання передусім реалізується в закладах вищої освіти – університетах, що зосереджують свою діяльність на формування певного рівня медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи відповідно до вимог сучасного суспільства.

1.3. Аналіз світового історико-педагогічного досвіду впровадження медіаосвіти як передумова її розвитку в Україні

Останнім часом широкого поширення набуває проблема формування та розвитку медіаосвіти, яка безпосередньо залежить від освітньої політики певної держави, тому в межах нашого дослідження розглянемо особливості впровадження медіаосвіти в різних країнах світу.

1.3.1. Особливості становлення медіаосвіти в європейських країнах

Однією з європейських країн, що має багаторічний досвід упровадження та розвитку медіаосвіти, є **Велика Британія**. Загалом розвиток медіаосвіти пов'язаний з етапами виникнення засобів масової інформації, тому історія розвитку медіаосвіти у Великій Британії розпочалася

⁸⁴ Філософський енциклопедичний словник: довідкове видання. 2002. Київ: Абрис, 555 с.

⁸⁵ Кузьмінський, А. Педагогіка у запитаннях і відповідях. [online] Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/48830-31-scho-take-rozvitok>.

з кіноосвіти, а надалі була тісно пов'язана з пресою, радіо, телебаченням, відео, мережею Інтернет тощо.

У 1933 році було створено Британський кіноінститут (British Film Institute – BFI). Це одна з ключових кіноархівно-дослідницьких інституцій, що активно на початку свого створення займалася питаннями кіно-, а пізніше – медіаосвіти. Відділ освіти кіноінституту проводить конференції та семінари, медіакурси для педагогів; публікує різноманітні навчальні посібники, методичні рекомендації для вчителів; здійснює масштабні дослідження в контексті медіаосвіти. Зокрема, відділ освіти зібрав та зберіг унікальну колекцію матеріалів, у тому числі книг (50000 прим.), наукових журналів (понад 200000 номерів із 50 країн світу) і газет (2100000 одиниць), що стосуються медіакультури⁸⁶.

У 1930-х роках бере свій початок історія британської кіно- та медіаосвіти у межах «запобіжної» парадигми, що передбачає протистояння негативному впливу медіа. Проте в 1960-тих роках популярності набуває французька теорія «авторського кіно», що зумовило виникнення змін по відношенню до медіаосвіти: відбувається вивчення кращих елементів «медіа як популярної культури». У 1960-х роках до програм університетів включено перші курси з медіаосвіти⁸⁷. Значний вплив на розвиток медіаосвіти в Британії мали дослідження відомого канадського дослідника медіакультури М. Маклюена.

У школах Англії на початку 60-х років екранну освіту вивчали автономно, хоча вже тоді британські медіапедагоги вважали, що цей курс має набагато ширший спектр і потрібно його поєднувати з іншими дисциплінами. У зв'язку з цим було розроблено навчальні програми, які давали змогу вивчати особливості окремих медіа, їх вплив на оточення тощо. Нижче

⁸⁶ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., Іванова, Т., Мірошниченко, Ю., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. 2-ге вид., стер. Київ: АУП, ЦВП, С. 34. [online] Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/upload/ogliad.pdf>.

⁸⁷ Там само.

представлено зразок навчальної програми (тематичне планування), розробленої А. Ходгкінсоном (A. Hodgkinson)⁸⁸:

I-ий рік навчання:

1. Вступ: потреба в комунікації: її характер і форми; екранна комунікація.
2. Основи: фотографія, оптика, сприймання, технічний розвиток кіно, телебачення.
3. Історія: вивчення основних етапів формування та розвитку кіно, телебачення. Сюжет фільму.
4. Граматика екрана: зображення, рух, звук. Простий технічний словник.

II-ий рік навчання:

1. Кіновиробництво: виробництво, прокат, продаж, прибуток. Вплив аудиторії. Роль критики.
2. Телевізійна промисловість: компанії, що створюють передачі та рекламу. Закони телебачення. Майбутнє телебачення.
3. Процес створення фільмів.
4. Телевиробництво: відмінність між кіно- і телевиробництвом.
5. Екран та інші мистецтва: порівняння з літературою, драмою, поезією тощо.

III-ій рік навчання:

1. Детальний аналіз та обговорення відібраних фільмів або фрагментів. Тематика фільмів: вестерн, подорожі, злочини, війни тощо. Досвід критичного аналізу.
2. Вправи з написання сценаріїв різної тематики, зазвичай із можливістю легко їх знімати в навчальних умовах як вправи.
3. Знімання фільму.

⁸⁸ Hodgkinson, A., 1964. A Specimen Screen Education Syllabus. *Screen Education*. Paris: UNESCO, Pp. 26–27.

У 1970-х–1980-х роках у Великій Британії було створено нові кіноосвітні курси для загальноосвітніх шкіл і нові курси з медіа, які пізніше було включено в екзаменаційний список для випускників середньої школи.

У 1975 році було створено незалежну освітню організацію – Центр вивчення англійської мови і медіа (The English and Media Centre), яка сприяла розвитку медіаосвіти: засновано магістратуру з медіаосвіти в Лондонському університеті; проводили семінари, конференції; публікували посібники, книги, журнал «English and Media Magazine» тощо.

Значні зміни відбулися вже у 80-х–90-х роках за ініціативи освітнього відділу Британського кіноінституту. У 1988–1989 роках медіаосвіту вперше було введено до національних навчальних планів у Великій Британії. Для реалізації медіаосвітніх цілей було обрано інтеграційний підхід. Зокрема, перші етапи інтеграції відбувалися на основі обов'язкової навчальної дисципліни – «Англійська мова» в початковій та середній школі (для учнів 11 – 16 років). Проте вже в середині 90-х років ХХ століття виникли деякі суттєві проблеми в контексті впровадження медіаосвіти, а саме: здійснювалося поверхневе вивчення медіаосвіти на уроках; кіно- та телематеріали рідко використовували на заняттях або ж не обговорювали їх із дітьми; недостатній рівень професійної підготовки викладачів курсу (зазвичай педагоги займалися самонавчанням у процесі практичної реалізації шкільної програми)⁸⁹.

Як наслідок – у 1992–1993-х роках британський уряд намагався вилучити елементи медіаосвіти з навчальних планів закладів освіти, проте близько 30000 школярів у 1995 році обрали навчальний предмет «Медіа» для вивчення та складання іспитів.

Варто відзначити, що з 1994 року Британський кіноінститут як провідний методологічний центр суттєво змінює власну стратегію щодо медіаосвіти. Так, лідер дослідницької групи Британського кіноінституту

⁸⁹ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., Іванова, Т., Мірошниченко, Ю., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. 2-ге вид., стер. Київ: АУП, ЦВП, С. 35. [online] Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/upload/ogliad.pdf>.

К. Мак-Кейб (Colin MacCabe) разом з іншими медіапедагогами повернули важливі розділи до національного навчального плану, що стосуються вивчення різних аспектів кіно та телебачення. Крім того, у більшій мірі увагу приділено медіаграмотності у порівнянні з медіакультурою загалом⁹⁰.

У 1996 році у Великобританії було відкрито Центр медіаосвіти (Media Education Centre) у Саутгемптонівському університеті (The University Southampton, UK) на педагогічному факультеті, який очолив професор Ендрю Харт (A. Hart). Центр здійснює підготовку магістрів і докторів у галузі медіаосвіти, проводить спеціалізовані курси. Варто виокремити такі проєкти цього Центру в 90-х роках ХХ ст. як «Медіаосвіта на уроках англійської мови» та «Міжнародні перспективи медіаосвіти». Медіадослідник Е. Харт (A. Hart) у 1999 р. розпочав перше міжнародне компаративістське дослідження «Євромедіапроєкт» для визначення сучасного стану медіаосвіти у європейських країнах (викладання предмета 14–16 річним)⁹¹.

У 1998 році за підтримки департаменту культури Британського кіноінституту було створено кіноосвітню робочу групу, яка активно досліджувала кіно/медіаосвітні питання. З Британським кіноінститутом співпрацювала також організація Film Education, яка розробляла програми, пов'язані з підготовкою методичних рекомендацій і посібників для вчителів на матеріалах кіно та телебачення⁹².

Крім того, існували розбіжності в поглядах між провідними британськими дослідниками в галузі медіаосвіти. Співробітники Британського Кіноінституту підтримували інтегроване введення медіаосвіти в курси обов'язкових навчальних дисциплін. Інші медіапедагоги, зокрема, Л. Мастерман (L. Masterman) ефективним вважали введення окремого спеціалізованого курсу з дослідження медіа.

⁹⁰ Там само.

⁹¹ Там само, с. 39.

⁹² Там само, с. 35.

Загалом британська система медіаосвіти на рівні початкової ланки освіти включає мінімум елементів медіаграмотності під час уроків англійської мови, використовуючи матеріали переважно друкованих текстів. Для учнів середньої школи пропонували такі курси з медіа: фільмо- та медіазнавство, медіазнавство (Film & Media Studies, Media Studies) і медіаосвіта на вищому рівні (Media Studies Advanced). У британських коледжах та університетах (н-д, Лондонський університет) здійснюють кваліфіковану підготовку учителів у сфері медіаосвіти⁹³.

На початку XXI ст. Британський кіноінститут продовжує активно працювати над створенням нових медіаосвітніх програм. У 2002 році Британський кіноінститут провів першу конференцію з медіаосвіти як відповідь на події, що відбулися в США 11 вересня 2001 року. Відтоді конференції проводять щороку як триденний форум для викладачів кіно-, медіапредметів та інших дотичних спеціальностей. Зазвичай працює три секції: «Під керівництвом викладача» (*Teacher-led sessions*) – група семінарів, що дає змогу вчителям ознайомитися з методиками викладання конкретної теми (учителям надають «інформаційні пакети», що включають таблиці, відповідну літературу та інші інформаційні ресурси); «Погляд з середини індустрії» (*Inside Industry sessions*) – учасники цієї сесії мають можливість поспілкуватися з представниками медіа (документалістами, кіно- та телережисерами) у форматі «питання-відповідь»; «Чотири напрямки» (*Strand Four*) – педагогам демонструють новітні наукові досягнення з кіно- та телетекстів⁹⁴.

Відтак, Британський кіноінститут – провідний методологічний центр у сфері медіаосвіти у Великій Британії. За його сприяння організовують та проводять різноманітні заходи: семінари, освітні курси для педагогів у дистанційному та очному режимах, публікують книги, навчальні посібники з медіаграмотності, методичні рекомендації для педагогів.

⁹³ Там само.

⁹⁴ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., 2011. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. Київ: АУП, ЦВП, С. 37–38.

Також Британський Кіноінститут створив різноманітні онлайн-ресурси: онлайн курси, де пропонують зразки конспектів-уроків для педагогів, які викладають предмети медіаосвітнього спрямування; «Screenonline» – хронологічні довідники, відеопрезентації та відеоуроки з історії британського кіно- та телебачення; науково-методичні матеріали з медіаосвіти для вчителів, які активно використовують їх під час освітнього процесу на різних навчальних предметах; ресурси, що дають змогу залучити дітей до створення рухомих образів (наприклад, «Вуличне кіно» – вебсайт, де школярі мають можливість самостійно створювати фільми)⁹⁵.

Британським кіноінститутом запропоновано такі сучасні медіаосвітні курси⁹⁶:

– *«Теорія фільму для вчителів»* – базується на чотирьох «кластерах»: «Наративна теорія», «Аудиторія і сприйняття», «Семіотика і репрезентація», «Хорор як жанр» (один на вибір), передбачає вивчення основних теоретичних джерел, їхнє застосування в процесі аналізу.

– *«Цифрова відеопродукція в освіті»* – спрямований на практичну підготовку фахівців, активно залучаючи для прикладу цифрове відео до навчального процесу. При цьому раціонально поєднуючи теоретичну частину з формуванням практичних вмінь. Так, під час курсу вивчають загальні положення теорії кіно (Film study), їх адаптують для доступного викладання в середніх класах предмету «Англійська мова» (Film, Media Studies and English classroom). Крім того, фахівців навчають ефективному включенню сучасних цифрових технологій при розробці курсів навчальної програми початкової школи.

– *«Цифрова анімація і нова грамотність»* – курс, спрямований на побудову рухомого зображення текстів, що створені за допомогою цифрових технологій. Цей курс підходить учителям початкової школи, які викладають

⁹⁵ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., Іванова, Т., Мірошніченко, Ю., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. 2-ге вид., стер. Київ: АУП, ЦВП, С. 38. [online] Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/upload/ogliad.pdf>.

⁹⁶ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., 2011. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. Київ: АУП, ЦВП, С. 36–37.

інформатику та медіаграмотність, викладачам інших предметів, пов'язаних із мистецтвами та медіа, які зацікавлені у використанні творчого підходу до навчального процесу.

– «*Кіно, грамотність і діти*» включає три основні блоки: перший блок передбачає використання особливостей досвіду школяра при огляді фільмів. Другий блок зосереджений на кінопедагогіці, створює передумови для набуття практичних навичок, теоретичних знань та компетентностей у сфері кіноосвіти. Третій блок спрямований на засвоєння практичних навичок, що дають змогу творчо інтегрувати кіно до навчального процесу.

Тривалість навчання – два-три місяці, поєднуючи дистанційну форму та очні семінари. Для того, щоб взяти участь у навчальних курсах потрібно підготувати есе та завдання практичного характеру.

Отже, британська система медіаосвіти безпосередньо пов'язана з кіноосвітою, має інтегрований характер з іншими навчальними дисциплінами в межах формальної освіти, також існують окремі курси з медіаосвіти переважно для учнів середньої школи; підготовка педагогів за напрямом «Медіаосвіта та медіаграмотність» здійснюється в більшості британських коледжів та університетів. Медіаосвіту також розглядають як важливу частину публічної політики Великої Британії.

У межах дослідження розглянуто історію розвитку медіаосвіти в **Німеччині**, яка розпочалася ще в XVII ст. з ініціативи відомого педагога Яна Амоса Коменського. Зокрема, науковець відзначав позитивний вплив преси на лінгвістичні здібності школярів, вважав, що преса сприяє поширенню інформації про різноманітні події в країні та світі, поглиблює знання з географії тощо. У 20-ті рр. XX ст. в епоху Веймарської республіки серед німецьких дослідників існували дискусії щодо ролі медіа в освіті (З. Кракауер (Siegfried Kracauer), Р. Арнхейм (Rudolf Arnheim), В. Беньямін (Walter Benjamin), Б. Брехт (Bertolt Brecht)). У період нацизму (1934–

1945 рр.) медіа виконували роль як основного інструменту пропаганди чинної влади, що перешкоджало розвитку медіаосвіти загалом⁹⁷.

Крім того, у Німеччині педагоги досить тривалий період (1960–1990-х роки) вважали, що медіа це передусім технічні засоби навчання, а не окремий навчальний предмет у системі освіти.

Лише з кінця 1980-х років вивчення медіа відбувалось інтегровано в межах шкільних курсів деяких суспільних наук, мистецтва, географії тощо. На думку багатьох німецьких педагогів, це сприяло розвитку громадянської позиції школярів, їхнього критичного мислення.

Під час уроків учителі використовують елементи медіаосвіти при виконанні завдань творчого характеру, використовуючи різноманітні матеріали: зображення (фото, слайди, картинки,), аудіовізуальні медіа (фільми, відео), періодичні видання (газети, журнали), глобальна мережа Інтернет тощо⁹⁸.

Вивчення медіакультури здійснюється в більшості університетів Німеччини. Варто відзначити, Касельський університет, де функціонує відомий медіаосвітній центр під керівництвом професора Б. Бахмайера (Ben Bahmaier), що здійснює підготовку майбутніх медіапедагогів. Центр активно співпрацює із зарубіжними закладами вищої освіти (зокрема, Франції, Іспанії, Італії та ін.), реалізує різноманітні науково-дослідницькі проєкти тощо.

Крім того, у Німеччині існують авторитетні науково-дослідницькі інститути, які вивчають проблеми медіаосвіти. Наприклад, у Національному інституті кіно, науки і освіти (Institute für Film Und Bild im Wissenschaft:

⁹⁷ Джурило, А., 2019. До питання розвитку цифрового освітнього простору Німеччини. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., 18-19 квітня 2019 р., м. Київ. Ч. 2. Київ: Видавничий центр КНУКіМ, С. 41. [online] Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/716054/1/%D0%94%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%BE_%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98_%D0%86%D0%9A%D0%9C.pdf.

⁹⁸ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., Іванова, Т., Мірошниченко, Ю., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. 2-ге вид., стер. Київ: АУП, ЦВП, С. 41. [online] Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/upload/ogliad.pdf>.

FWU) видають спеціальні посібники для закладів освіти (підручники, брошури, журнали, книги тощо)⁹⁹.

Загалом німецькі вчені розглядають поняття «медіаосвіта» як широкий спектр різноманітних навчальних занять на основі медіа. У німецькій науково-педагогічній літературі частіше використовують термін медіапедагогіка (Medienpädagogik). Медіапедагогіка вміщує три основних розділи:

- *медіавиховання* (передбачає формування мети та завдань щодо проблем медіа, необхідних для досягнення поставлених педагогічних цілей);
- *медіадиктика* (окрема галузь дидактики, що займається вивченням медіа, їхнє використання відповідно до визначених педагогічних цілей);
- *медіадослідження* (включає усі можливі наукові дії для знаходження та перевірки цілей, засобів, гіпотез відносно медіа, також їх систематизацію)¹⁰⁰.

Німецькі дослідники виокремлюють декілька ключових концепцій медіаосвіти, що тісно взаємопов'язані та взаємодоповнюють одна одну:

- «запобіжна», спрямована на захист дитячої та молодіжної аудиторії від шкідливого впливу медіа, підтримується на законодавчому рівні;
- концепція «розвитку критичного, аналітичного мислення» щодо медіакультури. Основне завдання – підготувати молоде покоління до критичного сприйняття й аналізу медіатекстів;
- «практична», що базується на роботі аудиторії з медіатехнікою (наприклад, школярі знайомляться з особливостями роботи з фото- та відеотехнікою, здійснюють підготовку різних медіапроектів відповідно до власних потреб);

⁹⁹ Там само, с. 43.

¹⁰⁰ Джурило, А., 2019. До питання розвитку цифрового освітнього простору Німеччини. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., 18-19 квітня 2019 р., м. Київ. Ч. 2. Київ: Видавничий центр КНУКіМ, С. 41–42. [online] Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/716054/1/%D0%94%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%BE_%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98_%D0%86%D0%9A%D0%9C.pdf.

– «соціально-екологічна» передбачає взаємодію аудиторії з медіа, пошуки оптимальних шляхів спілкування людини з пресою, кінематографом і телебаченням за допомогою методів самоспостереження й саморефлексії;

– «інформаційно-технологічна», мета якої – передавання знань і навичок ефективної роботи з новими інформаційними та комунікаційними технологіями¹⁰¹.

Медіаосвіта – один із напрямів діяльності Департаменту із захисту молоді Північної Саксонії (LJS). Основна мета організації – захистити дітей та молодь від негативних наслідків взаємодії з медіа. Організація працює з учителями, вихователями, соціальними педагогами дає їм змогу вивчати теорію й історію медіа, методичні підходи з медіаосвіти за допомогою спеціальних занять із підвищення кваліфікації, семінарів, проєктів, інформаційних заходів тощо¹⁰². У межах діяльності департаменту випускають журнал, де друкують статті, присвячені також темі медіа та медіаосвіти.

Значна роль у розвитку медіапедагогіки належить німецькому державному інституту підвищення кваліфікації (NLI). Основні завдання інституту – поширення педагогічної інформації та документації, проведення консультацій, семінарів, організація медіатек, медіакурсів для вчителів, співробітників позашкільних закладів освіти і культури дорослих, спільна робота з навчальними закладами різних типів, розробка навчальних матеріалів медіаосвітнього характеру тощо.

Німеччина територіально складається з окремих федеральних земель, що самостійно обирають спосіб введення медіаосвіти як окремого навчального предмета чи її інтегровано в інші шкільні предмети. Проте існують загальнонімецькі ініціативи та програми, що регулюють розвиток медіаосвіти на державному рівні. Починаючи з 2001 року за участі Федерального Міністерства Освіти та Досліджень (BMBWF) було впроваджено

¹⁰¹ Там само, с. 42.

¹⁰² Медіаосвіта у Німеччині. [online] Режим доступу: <https://prezi.com/wm7wjazyysf/presentation/?fallback=1>.

загальнонаціональну програму «Нові медіа в освіті», яка забезпечила технологічне оснащення шкіл. Основна мета цієї програми – розробка нового програмного забезпечення для закладів середньої освіти. Кожна школа Німеччини з 2001 року має доступ до Інтернету, тобто відбувся перехід від навчання за допомогою підручника до мультимедійного навчання, що сприяє формуванню й розвитку медіаграмотності школярів¹⁰³.

До провідних організацій, що займаються питаннями медіаосвіти у Німеччині належать¹⁰⁴:

– *Федеральний департамент із визначення міри шкідливості ЗМІ для підлітків*: організація займається питаннями безпеки підростаючого покоління від контакту з шкідливим чи небезпечним контентом, зокрема, організація відстежує різноманітні онлайн-ресурси стосовно присутності елементів непристойності, расистських поглядів, жорстокості тощо; організація діє за зверненнями адміністративних установ, тобто лише за умови офіційного запиту буде проведено експертизу, як результат вжито заходів для усунення подібного контенту.

– *Асоціація медіаосвіти і комунікаційної культури Німеччини*. Це організація-платформа, заснована в 1984 році, включає експертів з медіа; організація сприяє розвитку медіаграмотності як відповідальної комунікаційної культури.

Варто відзначити некомерційну організацію приватних телевізійних компаній Німеччини – *Freiwillige Selbstkontrolle Fernsehen (FSF)*, що має на меті захистити неповнолітніх від шкідливого контенту через оцінювання телевізійних програм, а також сприяє розвитку свідомого телебачення за допомогою публікацій, заходів та освітньої діяльності у сфері медіа. Одне із завдань організації – підвищення обізнаності та медіаграмотності в рамках

¹⁰³ Джурило, А., 2019. До питання розвитку цифрового освітнього простору Німеччини. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., 18-19 квітня 2019 р., м. Київ. Ч. 2. Київ: Видавничий центр КНУКіМ, С. 42. [online] Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/716054/1/%D0%94%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%BE_%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98_%D0%86%D0%9A%D0%9C.pdf.

¹⁰⁴ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., 2011. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. Київ: АУП, ЦВП, С. 42–43.

освітніх проєктів, публікацій і спеціальних заходів. Для цього FSF попередньо оцінює та проводить постоцінювання контенту, який публічно поширюється в Німеччині, тобто, лише після того, як FSF надає вікову позначку фільму, його починають демонструвати на телебаченні, у кіно та на онлайн-ресурсах¹⁰⁵. Крім того, організація співпрацює з освітніми закладами, організовує медіапроєкти зі школярами, студентами, спонукаючи до критичного осмислення впливу ЗМІ; розповсюджує навчальні посібники з медіаосвіти в початковій школі, надаючи вчителям безпосередньо навчальні матеріали для їх інтеграції у свої уроки, тощо.

На сучасному етапі медіаосвіту і медіаграмотність визначають як основні орієнтири для ефективного розвитку країни. Тому представники уряду Німеччини схильні до того, що застосування інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій – це своєрідний ключ для підвищення якості освіти. З іншого боку, опитування демонструють, що попит на медіаосвіту серед молодого покоління значно перевищує пропозицію, що свідчить про можливості для розширення цифрового викладання та навчання як у середній, так і вищій школі Німеччини¹⁰⁶.

Варто зазначити, що становлення медіаосвіти як наукової галузі відбулося в країнах Західної Європи. Воно насамперед базувалося на матеріалах кінематографа та преси. Одним із лідерів європейської системи медіаосвіти була засновниця кінематографу **Франція**. Зокрема, у 1915 році Комісія з питань навчання та образотворчих мистецтв звернулася до Міністерства освіти з рекомендаціями щодо використання кінематографа в навчальному процесі. З 20-х років ХХ ст. у Парижі виникають рухи кіноклубів із вираженими медіаосвітніми цілями. Паралельно в багатьох освітніх закладах почала зароджуватися ідея щодо використання мистецтва

¹⁰⁵ Незалежна асоціація телерадіомовників. [online] Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/123002/2017-02-09-sprivregulyuvannya-v-nimechchyni-na-storozhi-tb-radio-internetu-ta-kompyuternykh-igor/>.

¹⁰⁶ Джурило, А., 2019. До питання розвитку цифрового освітнього простору Німеччини. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., 18-19 квітня 2019 р., м. Київ. Ч. 2. Київ: Видавничий центр КНУКіМ, С. 42–43. [online] Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/716054/1/%D0%94%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%BE_%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98_%D0%86%D0%9A%D0%9C.pdf.

кіно як навчально-виховного засобу. У цей період утворюються Регіональні відділення кіноосвіти (*Offices regionaux du cinema educateur*). Зокрема, у 1922 році у Франції відбувся перший загальнонаціональний конгрес регіональних відділень кіноосвіти. Важливо також уточнити, що на одному з педагогічних конгресів було запропоновано готувати кінопедагогів в університетах.

У 1933 році завершився етап об'єднання Регіональних відділень кіноосвіти в загальнонаціональну федерацію, утворивши *Французький Союз регіональних кіноосвітніх відділень* (*Union française des offices du cinema educateur laïque*, скорочено – U. F. O. C. E. L.). Загалом організація сприяла покращенню координації роботи кіноклубів, технічному забезпеченню, розробці робочих програм, підбору навчальних фільмів тощо¹⁰⁷.

У 1936 році французька Ліга освіти ініціювала створення руху «Кіно і молодь», який об'єднав дітей, котрі беруть участь в обговоренні фільмів та, як результат, розвивають критичне мислення і художній смак, творчі здібності. У роки Другої світової війни інтенсивний розвиток медіаосвіти у Франції було призупинено, але після 1945 року кінематограф у Франції знову набуває популярності, відбувається його активна інтеграція в структуру освіти. У цей час було створено Французьку федерацію кіноклубів (*Federation française des cine'-clubs*). Організація мала власний видавничий підрозділ «Вісті Федерації кіноклубів» з характерним педагогічним спрямуванням. Також розпочали випускати журнал «Освіта і кіно» для викладачів кіноклубів¹⁰⁸.

Міністерством освіти Франції було створено методичне об'єднання, яке опікувалося питаннями з кіноосвіти в закладах середньої освіти. У березні 1949 року в Севре відбулася щорічна педагогічна конференція, де було запропоновано такі напрями розвитку медіаосвіти:

¹⁰⁷ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., Іванова, Т., Мірошніченко, Ю., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. 2-ге вид., стер. Київ: АУП, ЦВП, С. 55. [online] Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/upload/ogliad.pdf>.

¹⁰⁸ Там само.

- розвиток мережі кіноклубів (вивчення історії та мови кінематографу, його зв'язок із різними видами мистецтв; аналіз та обговорення фільмів; проведення практичних занять з особливостей зйомки та монтажу);

- сприяння з боку Міністерства освіти щодо підготовки медіапедагогів (стажування);

- створення спеціального відділу, який відповідав би за матеріальне забезпечення навчальних закладів і кіноклубів різноманітною аудіовізуальною технікою¹⁰⁹.

З 1952 року почали проводити курси аудіовізуальної освіти для педагогів (курси з кіноосвіти викладали у 23 університетах). Орієнтовно у цей період у містечку Сен-Клу було розпочато проведення окремо курсів підвищення кваліфікації викладачів, де їх ознайомлюють з освітніми можливостями використання радіо та телебачення¹¹⁰.

Незважаючи на те, що курси кіномистецтва та журналістики викладали майже в усіх французьких університетах, медіаосвіта в школах була в основному факультативною. Одну з перших спроб запровадити вивчення медіа в шкільний навчальний план у Франції було здійснено в середині 60-х років ХХ ст. Однак офіційно медіаосвіта стала компонентом національного навчального плану середніх навчальних закладів у 1976 році.

Особливе місце в системі французької медіаосвіти належить Національному аудіовізуальному інституту (L'I. N. A. – L'Institut National de l'Audiovisuel), створеному ще в 1974 році. Його діяльність спрямована на дослідження, підбір аудіовізуальних матеріалів, написання публікацій у контексті медіа (в основному – телебачення та радіо) тощо.

У 1975 році у Франції було засновано I.F.A.C.C. (Institut de formation aux activités de la culture cinématographique – Інститут підготовки кадрів для діяльності, пов'язаної з викладанням мистецтва кіно). Було визначено такі основні складники курсів стажування цієї інституції:

¹⁰⁹ Там само, с. 55–56.

¹¹⁰ Там само, с. 56.

1. Історія кінематографу (становлення кінематографу; основні етапи розвитку кінематографу).
2. Сучасний кінематограф (основні тенденції розвитку сучасного кінематографу; новітні технології в галузі кіно).
3. Функції та теорії кіно (теоретичні положення кіно, його функції; взаємозв'язок кіно з іншими видами засобів виразності)¹¹¹.

У 1970-ті роки розпочато впровадження медіаосвіти як самостійного навчального предмета в освітній процес французьких шкіл та закладів вищої освіти, акцентовано на викладанні практичної частини. Серед масштабних проєктів цього періоду у сфері медіаосвіти у Франції визначальним вважають Тиждень преси в школі (*Semaine de la Presse dans l'école*), який почали проводити з 1976 року. Основна мета – у процесі взаємодії з професійними журналістами школярі з'ясовують способи функціонування медіа на основі виконаних творчих завдань.

1980–1990-ті роки позначені такими подіями у сфері медіаосвіти Франції: увагу освітян зосереджено на медіакультурі загалом; розпочинається процес комп'ютеризації в закладах освіти; медіаосвіту викладають на основі преси: як результат, майже кожен вищий навчальний заклад започатковує видавництво студентами власної газети; у школах активно створюються центри документації та інформації, це дає можливість для учнів та вчителів користуватися різними ІКТ тощо¹¹².

У 1982 році французький медіапедагог Ж. Гонне (Jean Gonnet) запропонував створити національний медіаосвітній центр, що допомагав педагогам різних навчальних закладів упроваджувати та застосовувати засоби масової інформації в навчальному процесі. За підтримки Міністерства освіти Франції та ініціативи дослідника Ж. Гонне (Jean Gonnet) 26 квітня 1983 року у Парижі було відкрито Центр зв'язку освіти й засобів інформації (*Centre de liaison de l'insegnement et des moyens d'information – CLEMI*).

¹¹¹ Там само.

¹¹² Там само, с. 57.

CLEMI активно функціонує по всій території Франції та сприяє впровадженню медіа в навчальний процес, проводить кваліфікаційні курси для вчителів, здійснює випуск газет і журналів, книг із питань медіаосвіти та поширює нормативно-документальну базу в контексті медіакультури та медіапедагогіки.

У 1994–1996 роках CLEMI провів дослідження впливу медіаосвіти на школярів. У програмі брали участь 55 учителів та сотні учнів. Для школярів розробили низку практичних завдань, пов'язаних зі створенням газет, радіо/телепередач (написання та редагування текстів, створення програм новин тощо). У процесі дослідження було доведено, що медіаосвіта сприяє підвищенню медіакомпетентності школярів, їхньому вмінню працювати в колективі, мотивує до навчання, дає змогу учням створювати власні медіатексти. Також виявилось, що інтеграція медіаосвіти в інші навчальні дисципліни сприяє професійному розвитку педагогів – навчання у формі діалогу, використання інноваційних технологій навчання. У 1999 році на основі цього дослідження було опубліковано колективну монографію¹¹³.

З 2000 по 2009 рік у Франції з питань медіаосвіти було опубліковано понад сорок видань (монографій, навчальних посібників, збірників статей) за участі організації CLEMI. У 2004 році Ф. Бартелемі (F. Barthelemy) видав книгу «Школа і медіа»¹¹⁴, охарактеризувавши ключові поняття медіаосвіти, медійні види та жанри, виокремив семіотичний і критичний підходи як основні в процесі сучасної медіаосвіти у Франції. У книзі «Медіаосвіта від початкової школи до ліцею»¹¹⁵ описано медіаосвітні технології в навчальному процесі з використанням преси, радіо, фотографії, реклами, Інтернету.

Важливо відзначити, що впровадження медіаосвіти у Франції має систематичний характер. До учасників цього процесу належать освітня

¹¹³ Bevort, E., Cardy H., De Smedt, T., Garcin-Marrou, I., 1999. *Evaluation des pratiques en education aux medias, leurs effects sur les enseignants et leurs eleves*. Paris: CLEMI, 152 p.

¹¹⁴ Barthelemy, F., 2004. *L'ecole et les medis*. Paris: L'Harmattan, 210 p.

¹¹⁵ Savino, J., Marmiesse, C., 2005. *L'Education aux medias de la maternelle au lyce'e*. Paris: CNDP, 136 p.

система, медіаіндустрія, органи державної влади, система громадських організацій. На сучасному етапі провідною тенденцією, характерною для медіаосвіти – міждисциплінарний підхід¹¹⁶.

Зокрема, 23 квітня 2005 р. було видано спеціальний закон, де зазначили набір освітніх цілей і навичок, які учні здобувають у процесі навчання, при цьому вивчення медіа – частина загальної освітньої програми. На цьому етапі дослідження медіа тісно пов'язане з технологіями, тобто обов'язковим є засвоєння законів роботи технологічних та медіасистем, здатність оцінювати вплив медіа та технологій на суспільство. Значну увагу у Франції приділяють інтеграції інтернет-технологій до навчального процесу¹¹⁷.

З жовтня 2006 року медіаосвіту характеризують як засіб розвитку загальних навичок особистості, пов'язаних із соціальною та громадською сферою життя. У цьому контексті одним з основних завдань медіаосвіти визначено розвиток критичного підходу до медіа.

Отже, у Франції медіаосвіту інтегрують в основні навчальні предмети закладів загальної середньої освіти (наприклад, французька мова, історія, іноземні мови, гуманітарні науки тощо), проте є можливість її вивчати як окрему навчальну дисципліну (як факультатив). Крім того, деякі предмети із кіномистецтва, телебачення, медіакультури пропонуються для вивчення у профільних ліцєях, університетах. Щодо майбутніх учителів, то в деяких закладах вищої освіти (наприклад, Парижу, Страсбургу) пропонують для них спеціалізовані курси з медіа.

Серед суттєвих недоліків упровадження медіаосвіти у Франції є проблема обмеженого використання окремих медіа (здебільшого програми з медіаграмотності зосереджені на одному виді медіа); у процесі впровадження інтернет-технологій до освітнього процесу недостатньо застосовують

¹¹⁶ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., Іванова, Т., Мірошніченко, Ю., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. 2-ге вид., стер. Київ: АУП, ЦВП, С. 57. [online] Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/upload/ogliad.pdf>.

¹¹⁷ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., 2011. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. Київ: АУП, ЦВП, С. 58.

критичний підхід, передовсім, ураховуються лише технічні аспекти в роботі з інтернет-технологіями тощо¹¹⁸.

Історичні особливості формування та розвитку медіаосвіти в інших країнах Європи ми представили в додатку А.

До країн пострадянського простору з цікавим досвідом впровадження медіаосвіти належить Польща. Польський дослідник П. Джевецькі (P. Drzewiecki)¹¹⁹ наголошує, що до початку 1990-х років розвиток медіаосвіти в Польщі характеризувався виникненням низки труднощів. Так, в Польській народній республіці в 1960-х – 1980-х роках формування і розвиток медіаосвіти відбувався під ідеологічним впливом. У той час функціонували факультативи, кіно/фотостудії, гуртки, кіноклуби тощо¹²⁰.

Існувало два педагогічних підходи щодо сфери медіаосвіти – практичний (передбачав створення медіатекстів на матеріалах преси, радіо, кіно, телебачення) та естетичний (сприйняття і аналіз художнього аспекту медіа).

Починаючи з 1990-х років, розвиток медіаосвіти в Польщі набуває нових орієнтирів, що пов'язано з політико-економічними змінами в державі. У 1996 р. було створено Польське об'єднання «Технології та освітні медіа». 1996–2003 рр. період видання польського журналу «Медіаосвіта». Медіаосвітній рух набув поширення у різних польських містах: Варшаві, Гданську, Катовіце, Любліні, Познані та ін.

З 1998 року медіаосвіту інтегровано з деякими гуманітарними предметами (наприклад, польська мова і література), було розроблено медіаосвітні навчальні програми, укладено посібники тощо.

На державному рівні розвитком медіаосвіти займається Національна рада з радіо і телебачення. На початку ХХІ ст. було впроваджено ідеї про комплексний розвиток медіаосвіти в Польщі. Це зумовило здійснення

¹¹⁸ Іванов, В., Волошенко, О., Кульчинська, Л., Іванова, Т., Мірошніченко, Ю., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. 2-ге вид., стер. Київ: АУП, ЦВП, С. 58. [online] Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/upload/ogliad.pdf>.

¹¹⁹ Drzewiecki, P., 2010. *Media aktywni: Dla czego i jakuczyc edukacji medialnej?* Otwock – Warszawa, p. 35.

¹²⁰ Koblewska, J., 1980. *Funkcje telewizji w systemach oswiaty*. Kino. № 171. p. 30.

відповідної професійної підготовки вчителів, залучення громадських організацій, органів влади, бібліотек до медіаосвітнього руху тощо.

Питання медіаосвіти детально розглянуто на різних науково-методичних конференціях у Кельці (2000 р.), Варшаві (2000 р.). У 2002 р. для пошуку шляхів розвитку медіаосвіти у Польщі було проведено нараду з медіаекспертами, організованою Національною радою з радіо і телебачення. У 2005 році було засновано Польський кіноінститут, що реалізував ряд проєктів, пов'язаних з медіаосвітою.

Вступ Польщі до Європейського Союзу став одним із головних чинників для системного розвитку медіаосвіти відповідно до Резолюції Європейського парламенту щодо обов'язкового впровадження медіаосвіти у освітній процес. Міністерство освіти Польщі інтегрувало елементи медіаосвіти з різними навчальними дисциплінами, проте в деяких школах було започатковано окремі курси з медіаосвітніх дисциплін на вибір.

У 2009 році створено Польське медіабюро – один з медіаосвітніх осередків, що ініціює проведення різноманітних конференцій з проблем медіаосвіти; прийнято Національну медіаосвітню програму і створено Польську асоціацію з медіаосвіти.

Важливе значення у розвитку медіаосвіти відіграє польська католицька церква, зусиллями якої видається спеціальний журнал «Бюлетень медіаосвіти», зорієнтований на релігійні аспекти з медіаосвіти (медіапедагоги-теологи займаються проблемами щодо медійного насилля й агресія, медіа маніпуляції, вплив медіа на особистість, тощо).

До видатних польських медіапедагогів належить П. Джевецькі (P. Drzewiecki), який розробив спеціальну трирічну програму навчання школярів медіаграмотності, що передбачає:

- формування базових навичок взаємодії з медіа в школярів;
- розширення знань про засоби масової комунікації;
- підвищення рівня усвідомленості про небезпечні явища в сучасній медіакультурі;

- розробку системи методів і прийомів взаємодії школярів з медіа.

Навчальна програма «Медіаосвіта» М. Мазьяж (M. Mazyaz) спрямована на друковані медіа та Інтернет загалом. Програма включає теоретичну та практичну складові, окремо творчі вправи для школярів: створення власного блогу, робота з комп'ютером; проведення інтерв'ю із цікавими людьми, створення газет, реклами.

Отже, у Польщі медіаосвіта – частина шкільних програм, окремий предмет (факультативи, навчальні курси). Крім того, вона інтегрована в навчальні дисципліни.

Дослідник М. Джевецькі (P. Drzewiecki) вважає, що «медіаосвіта не вводитьися в Польщі як універсальний і обов'язковий предмет у школах через те, що медіапедагоги не змогли переконати керівництво органів освіти й громадськість у необхідності цієї акції, а також через відсутність підтримки з боку влади. А можливо, хтось боїться появи активних і вимогливих громадян, які вже не будуть схильними до медійних маніпуляцій»¹²¹.

У результаті проведеного аналізу виявлено, що Польща має унікальний досвід щодо питань розвитку медіаосвіти. Елементи якого можна впроваджувати в закладах вищої освіти України для підвищення рівня медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи, адаптуючи їх до національної системи медіаосвіти.

1.3.2. Історичний контекст реалізації медіаосвіти в Австралії та розвинених країнах Америки

Медіаосвіта набула значно поширена серед країн американського континенту. До них належить **Канада**, де історія розвитку медіаосвіти розпочалась, як і в більшості інших країн, із курсів основ кіномистецтва. Водночас Канада – батьківщина відомого теоретика медіа – Маршала МкЛьюена (Marshal McLuhen), який ще в 50-х роках ХХ ст.

¹²¹ Drzewiecki, P., 2010. *Media aktywni: Dla czego i jakuczyc edukacji medialnej?* Otwock – Warszawa, p. 9.

розробив перший спеціальний навчальний курс із вивчення медіакультури, написав основоположну наукову працю – «Understanding Media: The Extension of Man» (1964), присвячену засобам масової інформації та їх впливу на суспільство.

М. МкЛьюен (M. McLuhan) вважав, що самі засоби комунікації є повідомленнями¹²². Важливе значення має не тільки зміст повідомлення, а й форма вираження. Будь-яку подію можна охарактеризувати по-різному та отримати відмінні враження від неї. М. МкЛьюен (M. McLuhan) розробив основи власної теорії ще до появи соціальної мережі Інтернет, спрогнозував, що новітні технології об'єднують користувачів із різних країн світу¹²³.

У 60-х роках кіноосвіта була масово поширена в канадських середніх школах. Виник своєрідний освітній рух – Screen Education, тобто «Екранне мистецтво». У 1968 р. відділ освіти в Онтаріо затвердив нову посаду асистента у сфері екранного мистецтва. У цей період засновано Канадську асоціацію з екранної освіти (CASE: Canadian Association for Screen Education), що об'єднала канадських медіапедагогів. У 1969 р. асоціація організувала першу національну конференцію медіапедагогів у Торонто. На цьому етапі науковці вбачають важливість екранної освіти для вищої школи. Особливе значення мала підготовка майбутніх педагогів для впровадження екранної освіти в школі.

1970-ті рр. – цей період характеризується політикою захисту молодого покоління від насилля, що стала домінуючою в засобах масової інформації. Зокрема, було досліджено вплив ЗМІ на свідомість молоді. За результатами якого, було надруковано «Звіт з попередження насилля в індустрії комунікацій», проведено спеціальну конференцію «The Media: How to Talk Back» (Медіа: як відповісти зі свого боку)^{124, 125}.

¹²² McLuhan, M., 1964. The Medium is the Message: Chapter 1. *Understanding Media: The Extension of Man*, 18 p.

¹²³ Головченко, Г., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, С. 94.

¹²⁴ Головченко, Г., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, С. 95.

¹²⁵ Lee, A., 1997. *Legitimizing Media Education. From Social Movement to the Formation of a New Social Curriculum*. PhD dissertation, Department of Educational Studies, University of British Columbia, Vancouver, BC, p. 157.

Варто зазначити, що в 1976 р. уперше в Північній Америці в університеті провінції Онтаріо реалізовано окремі курси із медіаосвіти для учителів, хоча програми підготовки майбутніх учителів цього періоду не містили питань медіаосвіти.

У 70-ті роки ХХ ст. канадські медіапедагоги не мали цілеспрямованої підтримки з боку держави, тому опинилися без державного фінансування. Незважаючи на труднощі, у квітні 1978 р. під керівництвом Б. Дункана (B. Duncan) було засновано Асоціацію медіаграмотності (Association for Media Literacy) в Торонто. Завдяки активній діяльності асоціації медіаосвіту визнано важливою складовою системи шкільної освіти та доведено необхідність її включення до освітнього процесу^{126, 127}.

Баррі Дункан (Barry Duncan) – відомий канадський учитель-ентузіаст, який активно використовував медіазасоби під час навчальних занять у школі. Наприклад, Б. Дункан практикував зі своїми учнями вправу – «mall walk» (прогулянка торгівельним центром). Мета якої ознайомити учнів із культурою споживання з першоджерела, тобто за безпосереднього їх занурення у реальні умови. Практика «занурення» у світ медіа є основою професійної діяльності для канадських педагогів¹²⁸, тобто необхідно навчати школярів взаємодіяти з різними видами медіа та сформувати в них уміння критично сприймати отриману інформацію.

У 1987 р. Б. Дункан (B. Duncan) розробив концепцію медіаосвіти «Eight Key Concepts of Media Literacy» («Вісім ключових концептів медіаосвіти»), яка стала своєрідною теоретичною базою для сучасної медіаосвіти в Канаді.

Серед відомих канадських експертів у сфері медіаосвіти варто виокремити Джона Пандженте (John Pungente), який у 1985 р. сформував

¹²⁶ Головченко, Г., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, С. 97.

¹²⁷ Shibata, K., 2002. Analysis of «Critical» Approach in Media Literacy. Comparative Studies between Japan and Canada. *Keio Communication Review*. 24, Pp. 93–110.

¹²⁸ Rennie, J., 2015. *Making a Scene: Producing Media Literacy Narratives in Canada*. Phd dissertation, Ontario Institute for Studies in Education, University of Toronto. p.73.

глобальні рекомендації щодо впровадження медіаосвіти в навчальний процес.

З 1986 р. у провінції Онтаріо медіаосвіта стала складовою шкільної освіти для учнів з 7 по 12 клас; вперше законодавчо визнали медіаосвіту як обов'язкову складову підготовки школярів у Північній Америці. Медіаосвіту вивчали на уроках англійської мови, а викладали дисципліну учителі англійської мови. Тому ступінь обізнаності школярів у сфері медіаосвіти залежав від зацікавленості самих учителів.

У 1989 р. у результаті співпраці Асоціації медіаграмотності та Міністерства освіти провінції Онтаріо було видано ґрунтовний підручник із медіаосвіти «Media Literacy Resource Guide» (його автори – Б. Дункан, Дж. Пандженте, Н. Андерсон), який пізніше був перекладений французькою, іспанською, італійською та японською мовами. Асоціація медіаграмотності систематично організовувала навчальні курси для вчителів, проводила конференції.

Канада – один зі світових лідерів упровадження основ медіакультури до освітнього процесу різних закладів освіти, тобто медіаосвіту розглядають як невід'ємний компонент шкільних навчальних планів з англійської мови та як окремий навчальний курс, який викладають практично в усіх канадських університетах. Крім того, майже в кожній провінції Канади створено окремі асоціації, пов'язані з медіаосвітою, які проводять науково-методичні конференції, публікують медіаосвітню періодику (газети, журнали), навчально-методичні матеріали тощо.

Усі регіональні асоціації з медіаосвіти в співпраці з Міністерством освіти Канади розробляють навчальні програми, шкільні навчальні плани, методичні рекомендації, організовують конференції, семінари, тренінги, майстер-класи тощо. Завдяки активній позиції учасників асоціації у вересні 1999 р. навчальна дисципліна з основ медіакультури стала обов'язковою для вивчення канадськими школярами з 1 по 12 клас. Існують певні розбіжності з питань розвитку медіаосвіти в різних регіонах, проте

регіональні асоціації координує Канадська асоціація медіаосвітніх організацій (Canadian Association of Media Education Organisations).

У травні 2000 року відбулася масштабна міжнародна науково-методична конференція в Торонто. На форумі були присутні делегати з 54 країн, які обговорили певні питання: підтримка ефективної медіаосвіти, особливості підготовки навчальних програм і практичних методик з медіаосвіти, їх впровадження тощо.

З 2000 р. Асоціація з медіаосвіти здійснювала підготовку ресурсів, розробку програм, базуючись на теорії «Вісім ключових концептів» для забезпечення освітніх потреб Міністерства освіти в Онтаріо, а саме:

- 2005 р. «Think Literacy» (Освіта для розвитку мислення) для учнів 7–10 класів;
- 2005 р. Вивчення медіаосвіти молодшими школярами в межах навчального предмета «Language» для учнів 1–8 класу;
- 2006 р. Вивчення медіаосвіти в середній школі в межах дисципліни «English» для 9–12 класу^{129, 130}.

У 2006 р. було започатковано Національний тиждень медіаосвіти у Канаді, що має міжнародне значення, сприяє популяризації медіаосвіти у суспільстві. Організаторами заходу є MediaSmarts та Федерація канадських учителів. Тиждень медіаосвіти проводять щороку, тематика заходу – різноманітна. Наприклад, перший тиждень був присвячений темі «Що таке медіа і що вони дають глядачу, слухачу, читачу?»; 2007 року – «e-Parenting» (електронне батьківство) для розвитку медіаосвіти дітей було здійснено залучення батьків; 2008 р. – «Think Critically. Act Ethically» («Думай критично, дій етично»). У результаті, розроблено Passport to the Internet (паспорт для входу в інтернет) – онлайн-ресурс для учнів 4–8 класів,

¹²⁹ Головченко, Г., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, С. 101.

¹³⁰ Jolls, T., Wilson, C., 2008. Core Concepts: Fundamental to Media Literacy Yesterday, Today and Tomorrow. *Journal of Media Literacy Education*. 6 (2), p. 72.

своєрідний довідник із розвитку навичок критичного мислення і безпечного пошуку в мережі¹³¹.

У 2009 р. Тиждень набув статусу національного. Зокрема, за участі міністра освіти організовано декілька заходів на національному рівні. Запис усіх заходів можна переглянути онлайн на каналі MediaSmarts YouTube.

Поступово змінюється та вдосконалюється медіаосвітня підготовка вчителів та дорослих загалом. У 2010 р. було розпочато проведення перших онлайн-курсів з медіаосвіти для учителів та загальної аудиторії в університеті Атабаска (Athabaska University)¹³².

Національний тиждень медіаосвіти – система освітніх заходів, які впродовж останніх років сприяють модернізації медіаосвіти в Канаді. Тематику Тижнів медіаосвіти ми представили в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Тематика Тижня медіаосвіти в Канаді

Рік проведення	Особливості організації
2010 р.	Тема тижня – «Gender and Media» («Гендерні питання і медіа»). Було проведено масштабну конференцію у Галіфаксі за участі значної кількості учасників. У провінції Манітоба, північно-західних територіях Канади було організовано різноманітні заходи. По всій території країни відбувалися семінари з медіаграмотності та ін. ¹³³ .
2011 р.	«Digital Citizenship» («Цифрове громадянство»). Мета проведення – залучення молодого покоління до осмислення особливостей онлайн-життя ¹³⁴ .
2012 р.	Цього року обрали тему «Privacy Matters» (Приватність має значення). Було залучено близько 80 учасників-організаторів та проведено понад 30 медіаосвітніх заходів по всій країні. Мета – ознайомити школярів з їхнім правом на приватність під час перебування в мережі.

¹³¹ Головченко, Г., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, С. 102.

¹³² Там само, с. 103.

¹³³ Там само.

¹³⁴ Там само, с. 104.

Продовження таблиці 1.3

2013 р.	Тиждень медіаосвіти був присвячений темі «Що продається: допомогти дітям зрозуміти маркетингові повідомлення». Було проведено 40 основних заходів, присвячених питанням щоденного маркетингу та його впливу на життя, у різних регіонах Канади, організаторами яких стали понад 100 фахівців. Учасниками заходу стали представники із різних зарубіжних країн.
2014 р.	Тиждень медіаосвіти був спрямований на дорослу аудиторію, щоб ознайомити з перевагами застосування різноманітних соціальних мереж у повсякденному житті.
2015 р.	Тема тижня – «Respect in Digital World» («Повага в цифровому світі»). Проведені заходи спрямовані на формування у молодого покоління розуміння цифрової спільноти, особливостей її функціонування ¹³⁵ .
2016 р.	Тема «Makers and Creators» («Виробники та творці»). Подано методичні рекомендації для батьків та вчителів щодо ефективного використання медіазасобів, сприяння формуванню у молоді прагнень бути креативними, інноваційними ¹³⁶ .
2017 р.	Тема тижня – «Inclusion in a Connected World: a Place and a Voice for Everyone» («Інклюзія в об'єднаному світі: місце й голос для кожного»). Мета проведення – створювати рівні можливості для розвитку цифрових здібностей будь-якої людини ¹³⁷ .

У Канаді до розвитку медіакомпетентності молодого покоління активно залучають батьків, неурядові організації, бібліотекарів. Спеціальні організації публікують літературу для батьків із порадами та матеріалами, які можуть бути використанні вдома. Зокрема, громадська організація, що об'єднує педіатрів Канади, сприяє розвитку онлайн-платформи «Турбота про дітей» (Caring for Kids), виокремлює рекомендації для батьків про те, як забезпечити школярів у цифровому просторі, розкриває особливості користування соціальними медіа молодшими школярами та ін. Канадська організація сімейних ресурсних програм (Canadian Association of Family

¹³⁵ Там само.

¹³⁶ Там само.

¹³⁷ Там само, с. 105.

Resource Programs) пропонує низку програм для батьків щодо розвитку медіаграмотності школярів.

Некомерційна організація Мережа медіа обізнаності (MAN – Media Awareness Network) пропонує різноманітні безкоштовні уроки в онлайн-форматі, щоб педагоги впроваджували новітні методики медіанавчання в освітній процес. Учителям надано умови для обміну професійним досвідом, методичними ресурсами; додатково створено онлайн-розсилку, де розміщено інформацію про новини у сфері медіаосвіти, є можливість ознайомитися з науковими публікаціями, переглядати відеоконференції в запису тощо¹³⁸.

Бібліотека – це місце, що сприяє формуванню цифрової та медіакомпетентності, оскільки надано вільний доступ усім громадянам до комп'ютерів та Інтернету, відвідувачам пропонують різноманітні медіа розвивальні програми. Бібліотекарі допомагають знайти потрібну інформацію в Інтернеті, за потребою демонструють, як користуватися електронною поштою чи комп'ютерними програмами, навчають, як послуговуватися бібліотечною базою та різними пошуковими системами¹³⁹. У Канаді діє національна програма «Бібліотека для навчання спільноти» (Library Learning Commons), тобто відбувається взаємодія бібліотекарів, школярів та вчителів. Очікуваний результат медіаосвітньої діяльності бібліотек – розвиток навичок критичного мислення молодого покоління, розповсюдження інформації серед школярів про актуальні новини, різноманітні послуги, освіту тощо.

Один із важливих партнерів публічних бібліотек у Канаді – музеї, які також певною мірою також сприяють розвитку медіаграмотності школярів. Наприклад, у 2016 р. в Оттаві на базі Канадського музею природи (Canadian Museum of Nature) та за підтримки Канадської федерації вчителів (Canadian Teachers' Federation) у межах Тижня медіаграмотності (Media Literacy Week)

¹³⁸ Там само, с. 102–103.

¹³⁹ Головченко, Г., 2020. Медіа освіченість різних категорій населення США та Канади в інформаційному суспільстві. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. Чернігів, вип. 8 (164). С. 288.

було проведено майстер-класи «Виробники та творці» (Makers and Creators)¹⁴⁰.

Отже, у Канаді всі члени суспільства – учителі, школярі, батьки – активно залучаються до розвитку медіакомпетентності молодого покоління в межах як формальної, так і неформальної, інформальної освіти. До неформальних/інформальних освітніх середовищ відносять: бібліотеки, музеї, позашкільні заклади, громадські організації та ін.

Однією з провідних країн щодо впровадження та розвитку медіаосвіти є США. Формуванню медіаосвіти в США насамперед сприяли кіноосвіта, освітня діяльність із використанням преси, радіо тощо. Зокрема, у 1911 р. було створено Національний союз учителів англійської мови (National Council of Teachers of English), де вчителі активно обговорювали значення кінофільмів в освітній діяльності.

У закладах вищої освіти вивчення основ медіаграмотності відбувалось лише на деяких спеціалізованих факультетах (журналістики, кінематографії) окремих університетів. Наприклад, професор Е. Дейл (університет Огайо) у кінці 1930-х р. пропонував здійснювати медіаосвіту школярів на матеріалах преси, тобто впровадження окремих елементів медіаосвіти в США розпочалося ще в 20-х–30-х роках ХХ ст.

Наприкінці 1950-х років у Єзуїтській семінарії при коледжі Вудсток у штаті Меріленд (Maryland Jesuit Seminaries in Woodstock College) Дж. Калкін (John Culkin) розпочав вивчати медіазасоби та їх вплив на суспільство, згодом дослідника почали вважати основоположником медіаграмотності в США. Дж. Калкін увів до наукового обігу термін «media literacy» (медіаграмотність) у дисертації з технології створення навчального плану для вивчення фільму (1964 р.), розробив методи для навчання з використанням телебачення, фільмів, фотографій як окремого об'єкту вивчення й одночасне

¹⁴⁰ Griego, M., 2012. *Media literacy's big tent*. Retrieved from: <http://mediaeducationlab>.

поєднання їх вивчення з опануванням соціально-гуманітарними дисциплінами, англійською літературою, мистецтвом¹⁴¹.

З 1958 р. в школах США почали реалізовувати програму «Газета в класі» за сприяння Американської газетної асоціації (American Newspaper Publishers Association – ANPA).

Становлення сучасної медіаосвіти в США, як і в інших країнах світу (Франція, Великобританія, Канада), відбувалося на основі кіноосвіти (film education). У 60-х роках ХХ ст. кіноосвіта в США мала більш практичний характер, тобто школярі, студенти під керівництвом педагогів створювали короткі документальні або розважальні фільми, знімаючи їх на плівку.

Проте кіноосвіта враховувала насамперед технічні аспекти користування кіно- та телеапаратурою, а вивчення особливостей впливу фільмів на аудиторію мало другорядне значення, питання такого типу розглядали частково. Велику роль у становленні шкільної медіаосвіти відіграли вчителі-ентузіасти, які намагалися зацікавити учнів шедеврами мистецтва, сформувати естетичні смаки та почуття прекрасного, для деяких учителів використання елементів медіаосвіти під час уроків допомагало захистити школярів від негативних впливів медіа на їхню поведінку тощо.

У 60-х роках ХХ ст. у деяких університетах США проводили курси з кіноосвіти, де вивчали мову кіно, історію кіномистецтва, творчість відомих акторів та ін. Курси з кіноосвіти мали практичний характер, поступово доповнювалися основними поняттями кінограматики, тобто в освітній програмі було вміщено демонстрацію фільмів, учні вчилися їх аналізувати, використовуючи специфічні кінематографічні терміни, зокрема такі, як «монтаж», «крупний план», «кадр» та ін, водночас досліджували особливості розвитку сюжету, засоби створення атмосфери фільмів певного жанру тощо. Ці курси будували аналогічними до курсів теорії та історії літератури, не враховували впливу інших медіа – преси, радіо, теленовін та ін.

¹⁴¹ Головченко, Г., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, С. 75–78.

У 1969 р. Дж. Калкін засновав Центр із розуміння медіа (CUM – Center for Understanding Media). Діяльність організації була спрямована на навчання вчителів різних форм медіа (друкованих та новітніх електронних засобів, театру, кіно тощо)¹⁴².

У 1970 р. Фонд ім. Форда (Ford Foundation) додатково профінансував Центр із розуміння медіа, виділивши близько 123 тис. доларів для освітньої підготовки вчителів щодо застосування нових медіа в шкільних закладах Нью-Йорка. Завдання проєкту – допомогти учасникам (брали участь 20 учителів і 10 учнів) сприймати себе в новому освітньому просторі, активно використовуючи новітні засоби навчання^{143, 144}.

70-ті роки ХХ ст. позначені значним впливом телебачення на масову аудиторію порівняно з кінематографом, у результаті чого, збільшується кількість телеканалів, продуктивної реклами. Тому кіноосвіта в США поступово трансформується в медіаосвіту, тобто освіту на основі різних засобів масової інформації – преси, телебачення, кіно, радіо тощо. У контексті медіаосвіти почали активніше організовувати та проводити наукові форуми, зокрема й конференції. Наприклад, у 1978 році в США відбулася національна конференція «Телебачення, книга та заняття в школі» («Television, the Book and the Classroom»), організована бібліотекою конгресу США (Library of Congress) та Департаментом освіти (Office of Education). За її результатами запропоновано інтегрувати візуальну грамотність у практичні заняття початкової, середньої та вищої школи.

Наприкінці 1970-х років Дж. Калкін розробив освітню програму підготовки магістрів «Вивчення медіа» (Media Studies) у Нью-Йорку у Новій школі із соціальних досліджень (NSSR – New School for Social Research)¹⁴⁵.

¹⁴² Там само, с. 77.

¹⁴³ Там само, с. 78.

¹⁴⁴ Farley, J., 2012. *John Culkin: Reppin' Media Literacy since 1964*. Retrieved from: <http://historyofjournalism.onmason.com/2012/09/18/john-culkin-reppin-media-literacy-since-1964/>.

¹⁴⁵ Головченко, Г., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, С. 78.

У 1974 р. впроваджено два важливих проєкти з розвитку медіаграмотності: по-перше, у Нью-Йорку за підтримки уряду та низки громадських організацій створено Центр досліджень медіавпливу (MARC – Media Action Research Center), який урваджував освітні проєкти, вивчав те, як телебачення висвітлює такі питання, як етнічні меншини, гомосексуальність тощо; по-друге, у Гарвардському університеті експериментальним шляхом організовано 2-річну програму з вивчення ефективності медіаосвіти. Наприклад, після проведення 6-ти годинного курсу з медіаосвіти для молодших школярів учні починали краще розуміти зміст переглянутої телепрограми, розрізняли реальні речі від художнього задуму^{146, 147}.

У 80-ті роки ХХ століття медіаосвіта не є пріоритетним напрямком освіти США, утрачає підтримку з боку органів державного керування, не має статусу обов'язкової дисципліни в початковій та середній школі. Проте в різних штатах США створюють педагогічні та дослідницькі асоціації, діяльність яких спрямована на вивчення та залучення медіа до навчального процесу шкіл, вищих закладів освіти. Позитивним у розвитку медіаосвіти США було те, що в університетах, зокрема й на педагогічних факультетах, активізуються курси з медіаосвіти.

Варто зазначити, що в 1982 р. міжнародна організація ЮНЕСКО провела симпозіум із медіаосвіти в м. Грюнвальд, Німеччина. За результатами симпозіуму близько 19 країн прийняли «Декларацію про медіаосвіту», що передбачала обов'язкове підтримання медіаосвітніх програм – від дошкільного рівня до університетського, а також в освіті дорослих¹⁴⁸.

Як результат – у США частково починають фінансово підтримувати медіаосвітні проєкти. Зокрема, у 1980-ті роки професори Дороті та Джером Сінгери (Dorothy Singer, Jerome Singer) запровадили в 3–5 класах

¹⁴⁶ Там само, с. 79.

¹⁴⁷ Heins, M., Cho, Ch., 2003. *An Alternative to Censorship*; 2-nd ed. New York: Free Expression Policy Project, p. 7.

¹⁴⁸ *Grunewald International Symposium on Media Education*. Federal Republic of Germany. 1982.

критичний перегляд у процесі вивчення мовного мистецтва для того, щоб школярі, по-перше, розуміли, як телебачення впливає на почуття, ідеї, самопізнання та самоусвідомлення; по-друге, дізналися про типи комерційних передач та їх мету, а також про громадське обслуговування та політичні оголошення; по-третє, мали змогу розрізнити реальні аспекти програми від фантастичного, придуманого тощо^{149, 150}.

Загалом проблеми розвитку медіаосвіти американський дослідник Р. Кьюбі (R. Kubey)¹⁵¹ пов'язує не лише з географічними та демографічними чинниками. Зокрема, особливість структури освіти США – географічний поділ держави на окремі штати, кожен із яких проводить власну політику у сфері середньої та вищої школи, а будь-який заклад освіти має окремі навчальні плани та програми.

Освіта в США перебуває повністю під контролем місцевих органів влади, що певною мірою перешкоджає поширенню педагогічних ідей у сфері медіаосвіти за межі штату чи міста. Крім того, провідні медіаосвітні асоціації США (Національний телемедіа-союз, Центр медіаграмотності, Центр медіаосвіти) перебувають поза системою офіційної освіти.

Виникнення проблем у розвитку медіаосвіти США у 80-х роках тісно пов'язане з відсутністю єдиної скоординованої наукової бази. Тому медіапедагоги намагалися знайти оптимальні шляхи для здійснення науково-дослідної роботи у сфері медіаосвіти відповідно до системи освіти США загалом. Наприклад, створювали передумови для розробки нових освітніх стандартів, упроваджували курси з медіаосвіти в систему підготовки майбутніх учителів, розробили методики для перевірки ефективності навчальних нововведень тощо.

¹⁴⁹ Головченко, Г., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, С. 82.

¹⁵⁰ Singer, D., Singer, J., Zuckerman, D., 2009. Helping Elementary School Children Learn About TV. *Journal of Communication*, 190, 30 (3), 84–93.

¹⁵¹ Kubey, R., 1998. Obstacles to the Development of Media Education in the United States. *Journal of Communication (Winter)*, p. 59.

Процес інтеграції медіаосвіти в систему середньої, вищої освіти мав добровільний характер із залученням окремих педагогів, педагогічних спілок, некомерційних організацій. Водночас існували різні способи впровадження: елементи медіаосвіти використовували в процесі вивчення різних дисциплінах, викладали як обов'язковий окремий курс та як курс за вибором.

Значну роль у розвитку медіаосвіти 80-х років відіграли заклади позашкільної освіти, хоча вони не мали великого впливу на навчальні програми. Були створені освітні медіапрограми в музеях, картинних галереях, проводили численні дитячі й молодіжні кінофестивалі, виставки.

Незважаючи на певні труднощі в розвитку медіаосвіти 80-х років ХХ ст., США – один із міжнародних лідерів у цій сфері. Американська преса, кінематограф, телебачення та Інтернет мають значний інформаційний вплив на різні країни світу. Це стало можливим завдяки становленню основ американської медіапедагогіки на різних рівнях освіти.

У квітні 1994 року підписано закон «Цілі 2000: американський освітній акт», що містив державні стандарти з 9 основних предметів. Зокрема, до дисципліни «Мистецтво» було додано основи медіаосвіти для школярів початкової та середньої школи.

З огляду на зазначене вище в середині 90-х ХХ ст. 12 штатів США додали у свої освітні стандарти розділи з медіаосвіти та медіаграмотності (н-д, Каліфорнія, Нью-Йорк, Техас, Північна Кароліна, Вісконсин, Нью-Мексико, Міннесота та ін.), а вже на початку ХХІ ст. кількість штатів збільшилася до 48 із 50 можливих (у 2004 році штат Канзас і Кентуккі також додали до навчальних планів курси з медіаосвіти)¹⁵².

У 2006 р. завдяки взаємодії членів національної організації в Аспенському інституті (Aspen Institute) було організовано й проведено зустріч керівників найбільших медійних компаній США, представників регіональних засобів масової інформації з усієї країни та представників

¹⁵² Kubey, R., Baker, F., 2000. Has Media Literacy Found a Curricular Foothold? *Telemedium. The Journal of Media Literacy*. Vol. 46. № 1, Pp. 8–9.

організації охорони здоров'я. Результат зустрічі – розпрацювання ключових концептів медіаосвіти. Водночас до діяльності з просування медіаосвіти на освітньому ринку США долучився інтернет-магазин «Marketplace» як повноправний член асоціації та учасник медіаосвітньої спільноти, забезпечуючи інформацію про широкий вибір книг, відео та інших медіаосвітніх ресурсів¹⁵³.

Щодо впровадження медіаосвіти в закладах вищої освіти, то у 2007 році створено «Національні стандарти освітніх технологій для студентів» організацією «Міжнародна спільнота за технології в освіті», що було заснована НАСА разом з Департаментом освіти США. Відповідно до розроблених стандартів, створено передумови для майбутніх фахівців щодо ефективного використання медіазасобів ними з метою здійснення аналізу та оцінювання різноманітної інформації¹⁵⁴.

У 2009 році Національна асоціація освіти з медіаграмотності (National Association for Media Literacy Education – NAMLE; організацію створено в 1997 році) розробила освітній документ «Основні принципи освіти медіаграмотності в США». Мета освіти з медіаграмотності – розвиток навичок аналізу медіа у підростаючого покоління, що сприятиме формуванню їх критичного мислення та здійсненню ефективної взаємодії в соціумі¹⁵⁵.

Національна асоціація освіти з медіаграмотності (NAMLE) – одна з основних організацій у США, яка здійснює діяльність для популяризації медіаосвіти в країні; навчально-ресурсний центр, що сприяє розвитку критичного мислення, ефективному спілкуванню та участі в медіазасобах.

¹⁵³ Головченко, Г., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, С. 87.

¹⁵⁴ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., 2011. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. Київ: АУП, ЦВП, С. 44–45.

¹⁵⁵ Там само.

Основне завдання асоціації – підвищення значення медіаосвіти як життєво необхідної навички кожної людини у XXI ст.¹⁵⁶.

Асоціація активно проводить різноманітні конференції в контексті медіаосвіти: у Філадельфії – у 2011 р. та у 2015 р., у Лос-Анджелесі у 2013 р., в університеті імені Е. Рузвельта (Чикаго) – у 2017 р. Завдяки членам асоціації було розроблено Загальні ключові стандарти медіаосвіти та винесено на національний рівень обговорення проблем медіаосвіти. У 2014 р. Асоціація поступово здійснила реорганізацію і стала громадською, неприбутковою організацією, діяльність якої спрямована на допомогу особам усіх вікових категорій розвинути навички допитливості та вираження своєї думки, стати критичними мислителями, ефективними співрозмовниками та активними громадянами в сучасному суспільстві¹⁵⁷.

Конференція NAMLE проведена в м. Чикаго (2017 р.), спрямована на обговорення подальших напрямів діяльності асоціації. Зокрема, голова конференції Тоні Стрейт (Tony Streit) закликав громадян долучитися до медіаосвітньої діяльності та збудувати за допомогою медіаосвіти нову спільноту^{158, 159}.

26–28 червня 2019 р. у м. Вашингтон Національна асоціація освіти в галузі медіаграмотності провела конференцію «Шлях уперед: обговорення на піднесенні, об'єднання голосів». У 2021 р. конференцію провели в онлайн форматі, тема – «Медіаграмотність + соціальна справедливість». Деталі конференцій наявні у вільному доступі на електронному сайті асоціації¹⁶⁰, де також представлено програму, відеопрезентації до конференцій, її учасників і спікерів тощо.

Варто зазначити, що NAMLE щороку проводить Тиждень медіаграмотності (Media Literacy Week) у США для того, щоб підкреслити

¹⁵⁶ Головченко, Г., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, С. 88.

¹⁵⁷ Там само.

¹⁵⁸ Там само.

¹⁵⁹ *NAMLE Conference 2017*. Roosevelt University, Chicago, June 26–28. 2017. [online] Retrieved from: <https://namleconference.net/2017conference/highlights/>

¹⁶⁰ NAMLE. [online] Retrieved from: <https://namle.net/>.

силу медіаосвіти та її важливе значення в освіті по всій країні. Отже, Тиждень медіаграмотності в США привертає увагу до навчання медіаграмотності, об'єднуючи партнерів для проведення різноманітних заходів. Тема кожного дня Тижня медіаграмотності присвячена одному з п'яти компонентів визначення медіаграмотності: доступ, аналіз, оцінка, створення та дія. Охочим (учителям, співробітникам асоціації, науковцям та ін.) пропонують різні способи взяти участь у заході, також можна безпосередньо стати спонсором і підтримати освіту у сфері медіаграмотності.

Незважаючи на труднощі у становленні та формуванні медіаосвіти в США, сьогодні саме США – одна з основних країн у сфері розвитку медіаосвіти, яку активно підтримують на державному рівні й на рівні суспільства загалом.

Серед країн-лідерів у контексті розвитку медіаосвіти **Австралія**. З 1990 року медіаосвіта школярів – невід'ємна складова освітнього процесу. Вивчення медіа відбувається з першого по дванадцятий клас у всіх закладах загальної середньої освіти, оскільки це передбачено шкільними навчальними планами всіх австралійських штатів. Упровадження медіаосвіти відбувається або завдяки вивченню інтегрованих предметів (англійська мова, мистецтво, технології), або через упровадження спеціальних програм у старших класах (наприклад, «Media Studies»).

Зокрема, медіаосвіта – обов'язковий компонент в навчальних планах середніх шкіл для учнів 12–17 років на території західних регіонів Австралії; щодо учнів початкової школи, то формально медіаосвіту як окремий курс не вводять, проте вона інтегрована в навчальний предмет «Англійська мова». Навчання здійснюють учителі, які пройшли відповідну підготовку на спеціальних курсах.

Питання розвитку медіаосвіти в Австралії у компетенції Австралійського управління з питань комунікації та засобів масової інформації (АСМА). Це орган уряду Австралії, що відповідає за забезпечення роботи ЗМІ та комунікацій для всіх австралійців. Управління контролює та

регулює чотири сфери: телекомунікацій, радіомовлення, радіозв'язок та Інтернет¹⁶¹. Крім того, в Австралії функціонує асоціація діячів медіаосвіти – Australian Teachers of Media (ATOM), діяльність якої спрямована на організацію конференцій, видавництво підручників, посібників, випуск щоквартального журналу «METRO».

Австралійські вчені Б. Мак-Махон (B. McMahon) і Р. Куїн (R. Quin)^{162, 163} розробили модель медіаосвіти, що містить: мету, теоретичні знання (роботу з текстами, дослідження та ін.), практичні завдання (створення відео, фотографій, стінгазет), стратегії, цінності, підсумкові результати, оцінювання результатів медіаосвіти. Важливо зазначити, що глобальну цінність медіаосвіти австралійські педагоги вбачають у тому, щоб медіаграмотність розвивалася протягом усього життя людини.

Отже, сьогодні найбільш прогресивними країнами у сфері медіаосвіти є Австралія, Велика Британія, Канада, Німеччина, США, Фінляндія, Франція та ін., які задають загальний темп її розвитку у світі. Медіаосвіта – частина шкільних навчальних планів як окремий предмет або інтегрована в інші освітні компоненти, найчастіше ті, що передбачають вивчення рідної мови. Водночас медіаосвіту активно впроваджують та вивчають у закладах вищої освіти, зокрема й у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи. Варто зазначити, що в цих країнах розвитку медіаосвіти сприяють різноманітні неформальні організації (музеї, бібліотеки, громадські організації тощо), які публікують журнали, інформаційні бюлетені, підручники, підтримують вебсайти.

Описаний вище досвід американських та європейських країн щодо впровадження та розвитку медіаосвіти цінний та інформативний для побудови національної системи медіаосвіти в Україні. Отже, на основі

¹⁶¹ Australian Communications and Media Authority : website. [online] Retrieved from: <https://www.acma.gov.au/>

¹⁶² Медіапедагогічні концепції та моделі медіаосвіти: світовий досвід. [online] Режим доступу: <https://sites.google.com/site/sociologdoippo/naukovi-publikacii/mediaosvita>.

¹⁶³ McMahon, B., Quin, R., 1997. Living with the Tiger: Media Education Issues for the Future. In: Kubey, R. (Ed.). *Media Literacy in the Information Age*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, p. 316.

аналізу було зроблено певні висновки щодо становлення й розвитку медіаосвіти у світовому просторі, а саме:

– становлення медіаосвіти як окремого освітнього напрямку тісно пов'язане з кіноосвітою і відбувалось на її основі, з освітньою діяльністю з використанням преси/радіо/телебачення, тобто розвиток медіаосвіти взаємозалежить від розвитку засобів масової інформації;

– обмеженість доступу до користування інтернет-технологіями, їх повільне поширення в деяких країнах спричинило сповільнення розвитку медіаосвіти;

– зміна розуміння змісту медіаосвіти від суто технічного використання засобів масової інформації до критичного сприйняття та аналізу інформації;

– паралельно існують різні варіанти впровадження медіаосвіти до освітнього процесу: як окремий навчальний предмет або курс чи інтеграція в навчальні дисципліни;

– у деяких країнах був недостатній рівень підтримки на державному рівні щодо впровадження медіаосвіти в освітній процес, що мало негативний вплив загалом;

– цілеспрямована фахова підготовка медіакомпетентних фахівців забезпечує застосування набутих знань у майбутній професійній діяльності та сприяє розвитку медіаосвіти загалом;

– ефективному розвитку медіаосвіти сприяло залучення неформальних організацій (наприклад, бібліотек, музеїв, різноманітні соціальних інституцій, громадських організацій, асоціацій) тощо.

Висновки до першого розділу

За результатами аналізу науково-методичної літератури у контексті досліджуваної проблеми розглянуто теоретичні основи особливостей розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах, обґрунтовано категоріально-понятійний апарат дослідження, представлено

результати історико-педагогічного аналізу проблеми становлення та розвитку медіаосвіти в закладах освіти зарубіжних країн.

У контексті досліджуваної проблеми для цілісного її розгляду застосовано сукупність методологічних підходів. Зокрема, було визначено три рівні методології нашого дослідження: філософський (системний підхід до аналізу проблеми дослідження), загальнонауковий (акмеологічний, діяльнісний підходи) та конкретно-науковий (історико-педагогічний та інформаційний підходи до проблеми дослідження); обрано такі основні принципи дослідження: історизму, об'єктивності, єдності історичного й логічного та науковості; підібрано систему методів, характерних для нашого історико-педагогічного дослідження, а саме: історико-генетичний, історико-хронологічний та історико-ретроспективний.

Охарактеризовано сутність базових понять дослідження проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи. У результаті аналізу наукової літератури виявлено, що поняття «медіаосвіта» міждисциплінарне, тому трактуємо його як складову освітнього процесу та його результат, що спрямовані на формування необхідного рівня медіаграмотності, забезпечення соціальної мобільності молодого покоління в умовах сучасного інформаційного суспільства, розвиток різнобічної особистості засобами масової інформації (телебачення, кіно, Інтернет тощо).

Крім того, наведено різні підходи до визначення сутності понять «медіаграмотність», «розвиток медіаосвіти майбутніх педагогів». У межах нашого дослідження розглядаємо медіаграмотність як комплекс знань, умінь та навичок, які дають змогу свідомо сприймати, аналізувати, інтерпретувати та критично оцінювати отриману інформацію з різноманітних джерел, самостійно створювати медіаповідомлення та передавати їх в різних формах, активно взаємодіяти із суспільством за допомогою сучасних медіазасобів. Під поняттям «розвиток медіаосвіти вчителів початкових класів» розуміємо кількісні та якісні зміни у професійній діяльності, що відбуваються в процесі спеціально організованої медіапідготовки.

Розглянуто особливості впровадження медіаосвіти в закладах освіти різних країн світу. Установлено, що найбільш прогресивними зарубіжними країнами у сфері медіаосвіти є Австралія, Велика Британія, Канада, Німеччина, США, Фінляндія, Франція та ін.; форма впровадження медіаосвіти в закладах вищої освіти може варіюватися від окремого предмету/курсу до інтегрованого в навчальні предмети. Окреслені особливості формування та розвитку медіаосвіти у світовому просторі необхідні для побудови ефективної національної системи медіаосвіти.

Варто зазначити, що історичні особливості становлення та розвитку медіаосвіти відрізняються в різних країнах австралійського, американського та європейського континентів. Еволюція медіаосвіти в цих країнах відбувалася певний період паралельно та мала подібні етапи, проте існують суттєві відмінності, пов'язані з багатьма факторами. Зокрема, це рівень використання новітніх технологій в освітньому процесі; рівень державної підтримки щодо впровадження медіаосвіти; залученність педагогів або викладачів до застосування медіаосвітніх технологій в освітній діяльності тощо.

Викладені в розділі 1 теоретичні узагальнення та авторські наукові висновки представлено в наукових публікаціях автора [1; 3; 4; 6; 8].

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА МЕДІАОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ (90-ТІ РОКИ XX – ПОЧАТОК XXI СТОЛІТТЯ)

2.1. Складові системи медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи

Домінантною сферою розвитку сучасного інформаційного суспільства є медіаосвіта. Медіаосвіта, як складова загальної середньої, вищої та післядипломної освіти, забезпечує здатність молодого покоління використовувати медіаресурси та застосовувати новітні інформаційні технології в процесі навчальної, професійної діяльності.

Питання медіаосвіти, медіакомпетентності привертають увагу дослідників різних наукових галузей. Оскільки Україна перебуває на етапі інтеграції в європейський та світовий медіапростір, виникає необхідність реформування освіти загалом. Це, зі свого боку, зумовлює пошук інноваційних форм, методів та прийомів навчання, спрямованих на розвиток медіаосвіти на різних вікових етапах формування особистості (дошкільна, шкільна, вища, професійна освіта тощо).

Розглянемо дидактичні можливості медіаосвіти, які визначають зарубіжні та вітчизняні науковці щодо професійного розвитку майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти.

Міжнародна організація ЮНЕСКО відіграє провідне значення для упровадження та розвитку медіаосвіти у світі, розглядаючи її «як окремий напрям у педагогічній теорії та практиці, а не допоміжний засіб у викладанні інших дисциплін»¹⁶⁴. Організацією рекомендовано в межах формальної та

¹⁶⁴ *Media Education*. 1984. Paris: UNESCO, 211 p.

неформальної освіти впроваджувати медіаосвіту на всіх рівнях освітнього процесу.

Міжнародна організація ЮНЕСКО стала ініціатором започаткування процесів розвитку медіаосвіти. Основоположниками вважають видатних учених, публіцистів А. Діозеда, А. Моль, М. Сушон, К. Норденстренга та ін. У 1973 р. до освітнього процесу запропоновано введення «навчання засобів масової комунікації» для вищої та середньої школи за сприяння Міжнародної ради з питань кіно і телебачення. У цей час було здійснено перші спроби науковців щодо визначення змісту, форм й методів медіаосвіти. З'ясовано, що медіаосвіту розглядали як автономну складову педагогічної науки, що передбачала формування практичних навичок оволодіння сучасними засобами масової комунікації¹⁶⁵.

Представники міжнародної організації ЮНЕСКО визначили основні цілі медіаосвіти:

- озброїти школярів теоретичними знаннями критичного аналізу, узагальнення медіатекстів, практичними навичками їх створення;
- уміти визначати джерела медіатекстів, враховуючи їх різноманітні інтереси;
- розуміти зміст повідомлень, що розповсюджують ЗМІ, коректно їх інтерпретувати;
- здійснювати підбір оптимальних медіазасобів для самостійного створення та поширення власних медіатекстів;
- створити вільний доступ підростаючого покоління до медіазасобів з метою вироблення власної медіапродукції¹⁶⁶.

За результатами проведеного аналізу зарубіжного досвіду виявлено, що у 60-70-х роках ХХ ст. було сформульовано та описано три концепції реалізації медіаосвіти¹⁶⁷.

¹⁶⁵ Шумаєва, С., 2003. Медіа освіта: історичні і культурологічні аспекти розвитку. *Рідна школа*. № 5 (880). С. 71.

¹⁶⁶ *Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO*. Education for the Media and the Digital Age. 1999. Vienna: UNESCO, Pp. 273–274.

¹⁶⁷ Мороз, О., 2011. Медіаосвіта: історичний аспект розвитку. *Освітологічний дискурс*. № 1 (3). С. 4–5.

Перша концепція – «візуальна грамотність» («media literacy» або «visual literacy») – у ній поєднано біхевіористичні, естетичні погляди дослідника Дж. Дьюї та досягнення північноамериканських учених Г. Лассуел, М. Маклюен, В. Шрам, К. Шенон та ін. у галузі теорії інформації та теорії масової комунікації. Провідна ідея полягає у тому, що на сучасну людину можуть впливати стимули різного походження (природного, соціокультурного). Усна та писемна мова, музика, природні явища – це все людина сприймає під час повсякденного життя, повинна розуміти та відповідно використовувати. Схожа за змістом, але у певній мірі модифікована концепція існувала в Австралії, її прибічник дослідник Дж. Селлар.

Друга концепція відображала погляди дослідників щодо негативних впливів ЗМІ на всебічний розвиток підростаючого покоління по причині низької якості медіапродукції, наявності елементів насилля на екрані, дезінформації тощо. Концепцію було започатковано наприкінці 60-х – початку 70-х років ХХ ст. в деяких країнах, зокрема Велика Британія, Франція. Медіаосвіта покликана сформувати у школярів так званий «імунітет» для протидії зовнішнім впливам, маніпуляціям. Вирішення проблеми вбачали у формування та розвитку критичного мислення (М. Сушон, Л. Мастерман (L. Masterman) та ін.).

Третя концепція – соціально-педагогічно спрямування, сформована на початку 70-х років у Фінляндії. У 1970 р. з'являється термін «інформаційний імперіалізм», що передбачає нерівномірний розподіл наявних інформаційних ресурсів між розвиненими державами та країнами третього світу, це може призвести до виникнення проблем на національному та культурному рівнях. Ця концепція розглядає ЗМІ як важливий чинник у функціонуванні сучасного інформаційного суспільства.

У результаті аналізу різноманітної науково-педагогічної літератури з'ясовано, що є декілька підходів виокремлення теоретичних концепцій

медіаосвіти. Так, додатково було проаналізовано наступні теорії медіаосвіти¹⁶⁸:

1. *Ін'єкційна теорія медіаосвіти* (інші назви «протекціоністська», «концепція цивільного захисту», «теорія культурних цінностей»). Представники цієї теорії схильні до думки, що медіа має домінуючий вплив на суспільство (найчастіше негативний). Звідси завдання медіаосвіти – мінімізувати негативні наслідки впливу медіа на молоде покоління. Для цього педагоги демонструють школярам практичні та доступні приклади негативного впливу медіа. Підхід набув популярності в США ще з 30-х – 40-х років ХХ ст., коли американські педагоги почали вважати медіа «агентом культурної деградації».

Крім того, у рамках цієї теорії ЮНЕСКО було створено міжнародну палату «Діти і насильство на екрані», що займалася вивченням наслідків впливу медіа на дитину. У межах активної діяльності організації проведено низку міжнародних науково-педагогічних конференцій, видано профільні журнали, книги, створено інтернет-сайт, де розкривають різні аспекти медіаосвіти тощо. Прихильники теорії дотримуються позиції, що ефективна боротьба проти екранного насильства у сучасному суспільстві можлива за умови формування критичного, самостійного мислення школярів та цілеспрямованого розвитку медіаосвіти загалом.

2. *Теорія медіаосвіти як джерела «задоволення потреб» аудиторії*. Теоретичний зміст теорії: обмежений вплив медіа на молоде покоління, оскільки школярі здатні самостійно здійснювати вибір та оцінювати отриману інформацію, враховуючи власні потреби. Основна мета медіаосвіти – створити сприятливі передумови для школярів, щоб допомогти їм отримати з медіазасобів необхідну та важливу інформацію.

¹⁶⁸ Барішполец, О., Найдъонова, Л., 2010. *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід*: навч. посіб. Київ: Міленіум, С. 286–293.

3. *Практична теорія медіаосвіти* передбачає формування у школярів практичних умінь і навичок роботи з різноманітними медіазасобами, як результат самостійне створення медіапродуктів. Негативний аспект теорії полягає у обмеженому розумінні практики як суто роботи з технікою, без врахування соціальних можливостей медіаосвіти.

4. *Теорія медіаосвіти як засобу формування критичного мислення.* Основа теорії – позиція про те, що необхідно убезпечити школярів від зовнішніх маніпуляцій, розвиваючи їх критичне мислення для здійснення аналізу, осмислення, узагальнення інформації, розуміння механізмів впливу на аудиторію. Для цього школярі повинні вміти розрізняти отримані і загальновідомі факти, додатково їх порівнюючи та перевіряючи; використовувати лише надійні джерела інформації; визначати важливу та необхідну інформацію, розуміти її цінність, тощо.

5. *Марксистська теорія медіаосвіти.* Згідно цієї теорії прийнято вважати, що ЗМІ цілеспрямовано маніпулюють громадською думкою відповідно до потреб панівних соціальних груп. На думку представників, діти та молодь зазнають найбільшого впливу. Процес навчання побудований на вивченні політичних, соціальних та економічних аспектів медіа з позиції певного соціального класу.

6. *Семіотична теорія медіаосвіти* виникла на протипагу марксистській теорії. Основний акцент теорії спрямовано на зміст мови медіа, без врахування політичного чи соціального підтексту. Зазвичай діти молодшого шкільного віку не надають належного значення розумінню медіатексту. Відповідно до теорії, мета медіаосвіти – прагнення допомогти школярам читати медіатексти, розуміти їх зміст, значення.

7. *Культурологічна теорія медіаосвіти.* Прихильники цієї теорії головною метою медіаосвіти вважають допомогти школярам зрозуміти, яким чином медіа здатні розширити їх світобачення. Зміст медіаосвіти визначається стереотипами, що панують у суспільстві та розповсюджуються за допомогою медіа. Провідна роль медіапедагогів полягає у тому, щоб

навчити молоде покоління критично аналізувати та оцінювати отриману інформацію.

8. *Естетична теорія* за своїм змістом близька до культурологічної. Основна мета – допомогти школярам зрозуміти художній аспект інформації, розвивати їх здатність до творчого аналізу медіатекстів. У межах теорії враховується особистість творця художнього тексту, особливості знакової мови медіатексту тощо. Медіапедагоги вчать молоде покоління критично аналізувати художні медіатвори.

Описані вище теорії медіаосвіти мають фрагментарний характер, при цьому не у повній мірі враховують сучасні досягнення у дослідженні медіа. Водночас вони відображають історичні періоди розвитку деяких країн, містять позитивні та негативні сторони, але їх вивчення є фундаментальним для розуміння теоретичних основ медіаосвіти. Отже, медіаосвіта створює передумови для постійної двосторонньої взаємодії особистості та засобів масової комунікації.

У контексті питання медіаосвіти О. Баришполець описав основні її принципи¹⁶⁹:

- медіосвіта – невід'ємна сфера демократичного суспільства;
- медіа представляють реальності за допомогою системи знаків і символів;
- медіаосвіта – безперервний процес, у якому молоде покоління знаходиться у пріоритеті;
- мета медіаосвіти – формування критичної автономності особистості;
- медіаосвіта – має дослідницький характер;
- медіаосвіта завжди актуальна, адже відповідає ідеологічним та історичним особливостям суспільства;

¹⁶⁹ Баришполець, О., 2014. *Український словник медіакультури* / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум. С. 158.

- ефективність медіаосвіти визначається двома критеріями: здатність творчо застосовувати критичне мислення відповідно до ситуації; наявні мотиви щодо використання медіа;
- медіаосвіта створює передумови для активної взаємодії учителя та учнів у формі постійного діалогу;
- пріоритет групової форми навчання з медіаосвіти;
- складається з «практичної критики» і «критичної практики»;
- медіаосвіта тривалий процес, що постійно змінюється;
- активна галузь, у якій нові знання постійно засвоюються вчителями та школярами.

Медіаосвіта безпосередньо пов'язана з різними видами медіа, надаючи людям можливість зрозуміти особливості використання масової комунікації, ефективно оволодіти можливостями сучасних медіа при взаємодії в суспільстві. Розвиток медіаосвіти тісно взаємопов'язаний із етапами формування та розвитку медіа, характеристику яких подано у Додатку Б.

Медіаосвіта передбачає формування та розвиток таких знань та умінь теоретичного спрямування, а саме:

- 1) критичний аналіз, осмислення медіатекстів, їх створення;
- 2) визначення джерел медіатекстів;
- 3) інтерпретація медіатекстів, їх поширення в медіа;
- 4) підбір необхідних медіа при самостійному створенні медіатекстів;
- 5) можливість необмеженого доступу до інформації¹⁷⁰.

До завдань сучасної медіаосвіти відносять:

- формування медіа імунітету особистості, що дозволить їй протистояти негативним впливам медіасередовища, розвиток психологічної стійкості в процесі взаємодії з медіа, що передбачає можливість обирати лише необхідну інформацію, залишати поза увагою «шкідливу» тощо;

¹⁷⁰ Барішполець, О., 2014. *Український словник медіакультури* / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум, С. 156–157.

- розвиток критичного мислення, рефлексії як своєрідних механізмів медіаграмотності здатних забезпечити свідоме споживання медіатекстів відповідно до власних медіапотреб, особливостей сприймання мови медіа;
- формування здатності до творчого самовираження особистості в соціальному середовищі;
- ознайомлення із характерними аспектами медіакультури: візуальна, музична медіакультури, тощо¹⁷¹.

Виділяють окрему галузь медіапедагогіку, що пов'язана із загальною медіаосвітою та професійною підготовкою майбутнього фахівця у сфері медіа; спрямована на застосування медіа в процесі соціалізації особистості, при цьому урахуються соціально-психологічні аспекти використання медіа.

Дослідник В. Робак вважає, що «медіапедагогіка – це сукупність усіх педагогічних концепцій, теорій, технологій і методик, які базуються на комплексному застосуванні медіа (разом з емпіричним досвідом, теоретичними положеннями та нормативними актами)»¹⁷².

Виокремлено три рівні взаємодії медіа та педагогіки:

1. Медіа як засіб набуття знань, умінь і навичок під час навчального процесу. Наприклад, під час проведення уроків додатково використовуються презентації, аудіозаписи, відео, навчальні фільми тощо; майбутні фахівці використовують комп'ютерну техніку для пошуку інформації при підготовці до семінарських занять.

2. Медіа як предмет у виховному процесі. Зокрема, під час навчальних предметів використовують фрагменти фільмів, що сприяють формуванню світогляду, вихованню в школярів моральних якостей.

3. Активний вплив медіа на школярів у позашкільний час при організації їхнього дозвілля¹⁷³.

¹⁷¹ Созанська, С., Каленич, В., 2013. Сучасна українська медіаосвіта : проблеми та перспективи розвитку. *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи*. № 3 (3). С. 38.

¹⁷² Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., 2011. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. Київ: АУП, ЦВП, С. 18.

¹⁷³ Там само.

Науковці Л. Найдьонова та О. Баришполець¹⁷⁴ у контексті педагогічної теорії виділяють декілька функцій медіаосвіти:

- *адаптивна*: пристосування особистості до сучасного медіасвіту шляхом вивчення ЗМК, закономірностей їх функціонування;
- *інформативна*: ознайомлення із сукупністю теоретичних знань про ЗМК: загальні основи медіакультури, формування медіакомпетентності;
- *розвивальна*: передбачає поступове формування критичного мислення, можливостей вираження власних думок;
- *практична*: вироблення практичних навичок пошуку, засвоєння, зберігання необхідної інформації з різних джерел;
- *творча*: креативний підхід до самостійного створення медіатекстів.

У контексті медіаосвіти основна роль належить умінню критично мислити, тобто визначати основний зміст повідомлення, встановлювати взаємозв'язки між різними його компонентами, ставити актуальні запитання та формулювати відповіді, виокремлювати хибні судження тощо.

Термін «критичне мислення» походить від давньогрецької та означає «мистецтво аналізувати судження». Це науковий тип мислення, що передбачає ретельне обміркування та прийняття незалежних рішень. Загальна структура мислення має такий вигляд: загальне мислення; предметне мислення; критичне мислення, при цьому рівні є взаємообумовленими. Так, загальне мислення – передбачає загальний процес обробки інформації; предметне мислення – це процес обробки інформації з певного предмета за допомогою методів загального та конкретно наукового

¹⁷⁴ Баришполець, О., Найдьонова, Л., 2010. *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід*: навч. посіб. Київ: Міленіум, С. 313.

дослідження; критичне мислення – це процес удосконалення та контролю двох попередніх типів¹⁷⁵.

О. Пометун розглядає критичне мислення «як здатність людини усвідомлювати власну позицію з того чи того питання, уміння знаходити нові ідеї, аналізувати події й оцінювати їх, приймати ретельно обдумані, виважені рішення щодо будь-яких думок і дій»¹⁷⁶.

У межах педагогічної науки критичне мислення розглядають як комплекс мисленнєвих операцій, що характеризується здатністю людини до аналізу, порівняння, синтезу, оцінювання інформації з різноманітних джерел; як здатність визначати проблему, формулювати доречні питання; як процес свідомого прийняття рішення, його обґрунтування¹⁷⁷.

Критичне мислення є мисленням вищого порядку відповідно до загальної структури мислення. Це безумовно складний процес, що розпочинається з первинного ознайомлення з інформацією, а завершальним етапом якого є прийняття рішення. Умовно можна виокремити такі послідовні етапи критичного мислення: сприйняття інформації з різних джерел, її аналіз; формулювання власної позиції, її зіставлення з іншими думками; підбір аргументів на підтримку обраної позиції; прийняття остаточного рішення¹⁷⁸.

До властивостей критичного мислення віднесено: усвідомленість, самостійність, рефлексивність, цілеспрямованість, обґрунтованість, контрольованість. Основна функція критичного мислення – розв'язування неординарних проблем теоретичного або практичного характеру¹⁷⁹.

¹⁷⁵ Антонченко, М., 2022. Розвиток критичного мислення як головне завдання медіаосвіти. *Методика інтеграції в проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність»*: зб. матеріалів / Редкол.: В. Іванов (голов. ред.) та ін. Київ: Академія української преси, IREX, Центр вільної преси, С. 15.

¹⁷⁶ Пометун, О., Сущенко, І., 2016. *Основи критичного мислення*: метод. посіб. для вчителів. Дніпро: Ліра, С. 49.

¹⁷⁷ Писаренко, Л., 2021. Гра як ефективний метод розвитку критичного мислення. *Теорія та історія соціальних комунікацій*. Том 32 (71). № 3. Ч. 2. С. 213.

¹⁷⁸ Антонченко, М., 2019. Генезис критичного мислення. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії*: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав-Хмельницький, 31 березня 2019 р. С. 85–87.

¹⁷⁹ Там само, с. 16.

Розвиток критичного мислення відбувається послідовно від простих суджень до уміння здійснювати багатофакторний аналіз. Професор М. Ліпман виокремив декілька основних елементів критичного мислення:

- 1) уміння мислити, яке передбачає оволодіння сукупністю прийомів опрацювання інформації;
- 2) формулювання самостійних критичних суджень, що сприяє творчій мисленнєвій діяльності, вмінню продуктивного порівняння різних суджень;
- 3) відповідальність, яка передбачає вміння доводити за допомогою переконливих аргументів власні думки, які будуть предметом подальшого розгляду іншими;
- 4) самокорекція з метою покращення власних критичних суджень;
- 5) вибір критеріїв для подальшого їх докладного аналізу чи критики;
- 6) увага та чуйність до контексту передбачає підбір критеріїв відповідно до конкретної ситуації¹⁸⁰.

Критичне мислення є однією з основних технологій медіаосвіти, що дає змогу сприймати будь-яку інформацію, опрацьовувати її, оцінювати відповідно до середовища та контексту. Варто відзначити, що розвиток критичного мислення майбутніх педагогів необхідно здійснювати цілеспрямовано протягом їхньої професійної підготовки та діяльності.

Виділено такі форми впровадження медіаосвіти¹⁸¹:

- 1) *інтегрована* – практикується під час занять з різних навчальних дисциплін; забезпечується обов'язковим поєднанням двох складових: використанням медіа та визначенням медіаосвітньої мети, завдань і рефлексії щодо їх досягнення;
- 2) *формалізована* – у вигляді окремих навчальних дисциплін або курсів як варіативної складової переліку навчальних предметів; це комплексні заняття, розроблені відповідно до вікових характеристик здобувачів освіти з метою розуміння ними різних медіаджерел як єдиної інформаційної системи;

¹⁸⁰ Ліпман, М., 2006. Чим може бути критичне мислення. *Вісник програм шкільних обмінів*. № 27. С. 17–23.

¹⁸¹ Барішполец, О., 2014. *Український словник медіакультури* / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум. С. 159.

3) *позакласна* – реалізується у формі факультативів (гуртків), базуючись на творчому підході до застосування медіазасобів (шкільна газета, радіо, створення інтернет-порталу, організація фото- та кіностудій тощо);

4) *позашкільна* – організація дитячих фестивалів, конкурсів медіаосвітнього спрямування; відвідування спеціалізованих закладів.

Наведена вище класифікація форм медіаосвіти стосується шкільної медіаосвіти, проте є змога адаптувати її для медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи. Зокрема, позакласна та позашкільна форми медіаосвіти можуть бути невід'ємною складовою практичної частини семінарських занять під час фахової підготовки в закладах вищої освіти: майбутні педагоги можуть створювати власні стінгазети, інтернет-сайти, фотовиставки, організовувати університетські медіафестивали або тижні медіаграмотності, кіностудії тощо.

Специфічною особливістю шкільної медіаосвіти є, власне, не навчання на зразках медіакультури, а спільне дослідження вчителями й учнями взаємодії медіа й людини¹⁸², тобто виникає тристоронній взаємозв'язок, результат якого – формування певного рівня медіаграмотності.

Медіаграмотність передбачає здатність особистістю здійснювати сприйняття, критичне осмислення, оцінювання та передачу інформації, використовуючи засоби масової інформації для задоволення інформаційних потреб¹⁸³.

Визначено наступні складники медіаграмотності: естетичні та креативні навички; інтерактивні навички (здатність взаємодіяти за допомогою медіа, приміряючи різні медіаролі); навички критичного аналізу; навички безпеки (уміння знаходити вихід із різних ситуацій)¹⁸⁴.

Сьогодні учені виокремлюють також поняття «медіаінформаційна грамотність», скорочено – «МІГ» (Laws of Media and Information Literacy,

¹⁸² Там само, с. 156–157.

¹⁸³ Там само, с. 40.

¹⁸⁴ *Основи медіаграмотності*: навч.-метод. посіб. для вчителя 8 (9) клас. Плани-конспекти уроків / за ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. 2014. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, С. 14.

MIL). Відповідно до сучасної стратегії ЮНЕСКО було поєднано «медіаграмотність» та «інформаційну грамотність» в єдиний концепт МІГ. Медіаінформаційна грамотність включає всі види ЗМІ та інші джерела інформації (бібліотеки, архіви, музеї та мережа Інтернет). МІГ передбачає рівноправний доступ до інформації, сприяє формуванню незалежної медіа- та інформаційної системи¹⁸⁵. Варто зазначити, що, на думку ЮНЕСКО, особливу увагу необхідно приділяти підготовці учителів для їх залучення до впровадження МІГ до освітнього процесу, створивши навчальні програми й ресурси та відповідно підібравши педагогічні методи й прийоми.

Крім того, міжнародна організація ЮНЕСКО виокремила такі *основні принципи* МІГ¹⁸⁶, а саме:

Принцип 1. Критичний підхід до використання інформації, медіа, технологій, Інтернету у суспільстві. Джерела є рівними між собою за статусом.

Принцип 2. Кожен громадянин – творець інформації. Це передбачає рівні права на вільний доступ до інформації та на самовираження.

Принцип 3. Інформація, знання та повідомлення не завжди є нейтральними, неупередженими чи незалежними.

Принцип 4. Кожен громадянин хоче отримувати і розуміти нову інформацію, знання та повідомлення й мати змогу спілкуватися з іншими, навіть якщо він не висловлює це прагнення. Ці права не мають бути порушеними.

Принцип 5. Медійна та інформаційна грамотність – постійний та динамічний процес.

Наведені вище принципи МІГ – вихідні положення щодо взаємодії медіа та інформаційної грамотності, описують основи їх функціонування та

¹⁸⁵ Концепція впровадження медіаосвіти в Україні, 2016. [online] Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/

¹⁸⁶ Юнеско опублікувала п'ять принципів медійної та інформаційної грамотності. [online] Режим доступу: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/18453/2017-02-24-yunesko-opublikovala-pyat-pryntsypiv-medivnoi-ta-informatsiynoi-gramotnosti/>.

передбачають реалізацію прав людини щодо безперешкодного доступу до інформації, формування медіакомпетентності в усіх громадян, що є важливим та необхідним для сучасного інформаційного суспільства.

Серед критеріїв медіаграмотності особистості¹⁸⁷ варто виокремити наступні:

медіаактивність – передбачає свідоме споживання особистістю інформації; цілеспрямована робота щодо використання ЗМК для задоволення інформаційних потреб;

аналітичність – здатність оцінювати медіапродукцію з будь-яких джерел інформації, порівнювати її, при цьому зіставляючи нову з вже отриманою інформацією;

селективність – можливість визначити першорядну та другорядну інформацію, тобто передбачає здійснення відбору інформації свідомо.

Медіаграмотна особистість розуміє, що будь-яка інформація має суб'єктивний характер, оскільки ЗМІ поширюють інформацію відповідно до соціальних цілей, при цьому здатні емоційно впливати на особистість, використовуючи спеціальні медіатехнології. Звідси виникає необхідність здійснювати свідомий пошук альтернативних джерел інформації, критично їх аналізувати.

Канадський дослідник Дж. Пандженте (J. Pungente) виділив декілька основних принципів медіаграмотності, що дають змогу вивчати медіапродукти¹⁸⁸, а саме:

1. *Будь-який медіапродукт – це сконструйована реальність*, при цьому відображає суб'єктивні уявлення про світ, а не реальну дійсність.

2. *Медіа конструюють реальність*, оскільки формують цілісне уявлення про навколишній світ та власну позицію до подій, що відбуваються.

¹⁸⁷ Баришполець, О., 2014. *Український словник медіакультури* / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум. С. 40.

¹⁸⁸ Pungente, J., 1989. *From Barry Duncan et al. Media Literacy Resource Guide*. Toronto: Ministry of Education, P. 6–7.

3. *Інтерпретатором сенсу медіаповідомлень є його отримувач.* Отримуючи інформацію з медіа, остаточне уявлення про неї особистість формує самостійно.

4. *Медіа мають комерційну підтримку.*

5. *Медіаповідомлення відображають ідеологію та визначенні цінності.* Будь-який медіапродукт – це певним чином демонстрація способу життя.

6. *Медіа виконують соціальні та політичні функції.* Медіа здатні призводити до соціальних змін, впливати на політичні процеси.

7. *Зміст повідомлення залежить від форми медіа.* Різні медіа передають однакову інформацію по-різному, оскільки наголошують на різних її аспектах.

8. *Кожен медіаресурс має власну унікальну естетичну форму.* Для отримання задоволення від медіапродукту, він має бути представлений в естетичній формі.

Отже, виокремлені принципи засвідчують можливості вагомого впливу медіа на суспільство та передбачають наявність у кожної окремої особистості певних знань, умінь та навичок, які забезпечують здатність свідомо сприймати, критично аналізувати та узагальнювати отриману медіаінформацію.

Автор американських підручників із медіаосвіти Джеймс Поттер (James Potter) вважає, що особистість здатна здійснювати контроль за споживанням медіа. Науковцем обґрунтовано вісім ключових рівнів медіаграмотності:

- осмислення основних положень;
- свідоме сприйняття мови (розрізнення мовного звучання, розуміння значення почутого);
- усвідомлення отриманої інформації (уміння розрізнити вигадку від реальності, правдиву інформацію від хибної тощо);
- розвиток скептицизму (формування чіткого розуміння власних вподобань, уміння помічати комічне в різних ситуаціях);

- інтенсивний розвиток (здійснення мотивованого пошуку корисної інформації);
- емпіричне вивчення;
- критичне оцінювання (передбачає сприйняття повідомлень у первинному стані, їхнє оцінювання відповідно до середовища, здатність детально осмислити та зробити певні висновки щодо повідомлення);
- соціальна відповідальність (усвідомлення, що окрема думка особистості впливає на суспільство загалом)^{189, 190}.

Сучасні молодші школярі активно взаємодіють із телевізійною та комп'ютерною технікою, уже з дошкільного віку мають певний досвід взаємодії з медіа, формується інтерес до самостійного створення медіатекстів (зокрема, подати новини свого класу у формі відеоповідомлення).

Молодший шкільний вік (від 6–7 років до 10–11 років) – етап розвитку дитини, який відповідає періоду її навчання в початковій школі. З фізіологічного погляду цей віковий період є досить спокійним, ріст і розвиток організму відносно рівномірні; триває функціональний розвиток нервової та серцево-судинної систем, органів дихання тощо. Щодо нервових процесів, то в учнів молодшого шкільного віку вони стають більш рухливими порівняно з дітьми дошкільного віку. У зв'язку з цим школярі швидко змінюють поведінку відповідно до обставин, легше звикають до незнайомих людей, нових видів діяльності. У результаті чого формується особливий вид мислення – аудіовізуальне мислення. Для нього характерна пізнавальна діяльність, заснована на значеннєвому співвідношенні та образних узагальнених одиниць екранної розповіді – подій, сцен, епізодів, кадрів. Сучасні засоби масової комунікації (зокрема мультфільми та комп'ютерні

¹⁸⁹ Potter, W., 2001. *Media Literacy*. Thousand Oaks. London : Sage Publication, 423 p.

¹⁹⁰ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., Іванова, Т., Мірошниченко, Ю., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. 2-ге вид., стер. Київ: АУП, ЦВП, С. 14–15. [online] Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/upload/ogliad.pdf>.

ігри) впливають на фантазію дітей, задають їм нові установки й моделі поведінки¹⁹¹.

На ранніх стадіях когнітивного розвитку (до 8–9 років) учні молодшого шкільного віку сприймають засоби масової інформації (телебачення, комп'ютер, Інтернет тощо) як своєрідне «магічне вікно» в світ довкола, при цьому не сумніваються в їх реальному існуванні. Вміння розрізняти реалістичне й фантастичне формується орієнтовно у вісім років, а вже в 10 років судження школярів про те, що саме відповідає критерієві фактологічності, фізичної реальності, стають подібні до оцінок дорослих. Під час дорослішання молодші школярі все більше цікавляться проблемою ймовірності, тобто наскільки можливо те, що трапляється на екрані у реальному житті (Чи може це відбуватися насправді? За яких умов? тощо)¹⁹².

Застосування інформаційних технологій у процесі навчання молодших школярів має гарний педагогічний ефект, проте під час організації навчального процесу потрібно враховувати особливості розвитку дитини на цьому віковому етапі, адже це період значних прогресивних змін у її психіці; це етап, коли дитина потрапляє в нову для неї соціальну сферу, часто відчуває інтенсивне розумове, фізичне, емоційне напруження, що створює передумови для перевантажень і розвитку різноманітних психосоматичних порушень¹⁹³.

Розрізняють три рівні адаптації інформаційних технологій до навчально-виховного процесу. Перший рівень передбачає можливість самостійного вибору школярем індивідуального темпу засвоєння матеріалу. Другий рівень адаптації: проведення діагностики можливостей школяра,

¹⁹¹ Марченко, Г. В., 2019. Особливості психологічної адаптації молодших школярів в умовах інформатизації освітнього середовища. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку*: зб. матеріалів методологічного семінару НАПН України, м. Київ, 04 квітня 2019 р. Київ, С. 355.

¹⁹² Барішполец, О., 2014. *Український словник медіакультури* / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум. С. 174.

¹⁹³ Марченко, Г. В., 2019. Особливості психологічної адаптації молодших школярів в умовах інформатизації освітнього середовища. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку*: зб. матеріалів методологічного семінару НАПН України, м. Київ, 04 квітня 2019 р. Київ, С. 357.

розробка відповідної методики навчання, підбір методів та прийомів. Третій рівень адаптації базується на необхідності створення багатьох варіантів використання для широкої аудиторії¹⁹⁴.

Отже, учням початкової школи доводиться постійно стикатися з потужним потоком різноманітної інформації. Тому одним із пріоритетних завдань учителя початкових класів або майбутнього педагога має стати формування медіаграмотності учнів початкової школи і, як результат, це здобуття молодшими школярами навичок умілого та безпечного використання інформаційних ресурсів.

Крім того, використання медіатехнологій у навчальному процесі має відповідати загальним дидактичним цілям уроку й допомагати вчителю в організації, мотивації школярів, тобто це своєрідний інструмент навчання, яким повинен оволодіти молодший школяр і навчитися вміло його використовувати задля своїх освітніх, пізнавальних чи розважальних потреб¹⁹⁵.

З огляду на значний вплив медіа на особистість молодшого школяра формування медіаграмотності стало провідною лінією Концепції «Нової української школи». Відповідно до Концепції, найвищий результат початкової освіти – здорова дитина, яка вмотивована успішно навчатися; це школяр, який вміє вчитися, використовуючи різні джерела, критично оцінює отриману інформацію, проявляє відповідальне ставлення до себе та оточуючих¹⁹⁶.

Медіаграмотність – складова медіакультури. Єдиного трактування поняття медіакультури наразі не існує. В Українському словнику медіакультури за редакцією О. Баришпольця зазначено, що «медіакультура

¹⁹⁴ Лаврентьева, Г., 2012. Психолого-педагогічні аспекти використання ІКТ в початковій школі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. № 3 (29). С. 6.

¹⁹⁵ Марченко, Г. В., 2019. Особливості психологічної адаптації молодших школярів в умовах інформатизації освітнього середовища. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку*: зб. матеріалів методологічного семінару НАПН України, м. Київ, 04 квітня 2019 р. Київ, С. 357.

¹⁹⁶ Концепція Нової української школи. [online] Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

(англ. *mediaculture*, від лат. *media* – засіб, спосіб; *culture* – обробіток, догляд, освіта, розвиток) – особливий різновид культури, що зародився з появою мас-медіа і розвивається разом з їх розвитком; складова частина інформаційної і загальної культури суспільства та особистості»¹⁹⁷. А в Українському педагогічному енциклопедичному словнику за редакцією С. Гончаренко поняття медіакультура трактується «як сукупність інформаційно-комунікативних засобів, матеріальних та інтелектуальних цінностей, що вироблені людством у процесі культурно-історичного розвитку»¹⁹⁸. Дослідниця Г. Онкович зазначає, що медіакультура – «здатність соціуму ефективно використовувати медіаресурси й застосовувати передові інформаційні технології»¹⁹⁹.

Варто розмежувати медіакультуру суспільства та медіакультуру окремої особистості. При цьому сума медіакультур кожної окремої особистості не становить загальну медіакультуру суспільства. Під медіакультурою суспільства розуміють сукупність ІКТ, що функціонують у ньому, культуру роботи з інформацією, а також культуру її сприйняття соціумом загалом. Медіакультура особистості передбачає здатність людини взаємодіяти із медіа, уміння себе поводити в інформаційному середовищі відповідно до правових, морально-етичних та інших норм суспільства²⁰⁰.

Медіакультура виконує такі основні функції:

- інформативна (у цілому культура – носій інформації, тому медіакультура створює можливості для накопичення соціально важливої інформації, її поширення);
- комунікативна (передбачає обмін різноманітною інформацією відповідно до контексту);

¹⁹⁷ Барішполець, О., 2014. *Український словник медіакультури* / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум. С. 41–42.

¹⁹⁸ Гончаренко, С., 2011. *Український педагогічний енциклопедичний словник*. Рівне: Волинські обереги, 552 с.

¹⁹⁹ Онкович, Г., 2008. Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа. *Вища освіта України*. № 3. С. 130–137.

²⁰⁰ Барішполець, О., Найдюнова, Л., 2010. *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід*: навч. посіб. Київ: Міленіум, С. 71.

- нормативна (у полі зору досліджень із медіакультури знаходиться процес соціалізації особистості, включаючи засвоєння соціального досвіду, норм, ідеалів певного суспільства);
- релаксаційна, або розважальна (забезпечує потребу будь-якої людини у відпочинку);
- креативна (творчий підхід до осмислення будь-якої інформації);
- інтеграційна (об'єднання поколінь одного народу шляхом зберігання та передачі накопиченого досвіду);
- посередницька (медіакультура виступає одним із посередників між структурами суспільства)²⁰¹.

Отже, медіакультура суспільства відіграє важливу роль, посідає своє місце в системі його духовних цінностей, а медіакультура особистості – у її загальній культурі поряд із професійною, політичною та іншими різновидами культури особистості. З огляду на це, медіакультура суспільства безпосередньо впливає на розвиток кожної особистості майбутнього вчителя початкової школи, сприяє формуванню його світогляду загалом, критичного мислення. Медіакультура важлива складова професійної підготовки майбутніх учителів. Це пов'язано з тим, що вчитель як сформована особистість є взірцем сучасної культури для молодших школярів, учитель здійснює підготовку учнів молодшого шкільного віку до взаємодії із інформаційним середовищем, залучає їх до медіакультури суспільства.

Розвиток медіазасобів призводить до змін змісту навчання, спричиняє підбір нових форм, методів та прийомів. Це вимагає від вчителя оволодіння системою професійно-педагогічних компетентностей, де провідне місце належить медіакомпетентності.

Медіакомпетентність дає змогу майбутньому педагогу оволодіти відповідним інструментарієм з метою формування важливих якостей молодшого школяра, необхідних для повноцінного життя в інформаційному

²⁰¹ Лисинюк, М., 2020. Медіакультура: сутнісні особливості і функції. *Питання культурології*, (36), С. 41–42. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.221042>.

середовищі. Інтеграція медіаосвіти в навчальні предмети початкової школи сприятиме розвитку медіакомпетентності молодших школярів. В учнів буде можливість здійснювати пошук інформації з різних джерел, її аналізувати, перевіряти та узагальнювати, створювати власні медіапродукти завдяки сформованим умінням критично мислити, загальним навичкам роботи з інформацією²⁰².

Медіакомпетентність належить до основних професійних компетентностей будь-якого сучасного фахівця освітньої сфери. Тобто від цілісного розвитку особистості мабутнього фахівця, його умінь доцільно використовувати медіазасоби під час організації навчально-виховного процесу залежить ефективність навчання в закладах освіти різних рівнів. Виходячи з цього, вважаємо, що медіакомпетентність – важливий та необхідний елемент загальної структури професійної майстерності майбутнього вчителя початкової школи.

Існують різні варіанти визначення терміна «медіакомпетентність». Наприклад, Дж. Поттер (J. Potter)²⁰³ вважає, що це «сукупність досвіду, умінь щодо використання медіа, готовність до самовдосконалення, наявність умінь щодо роботи та створення медіапродукту»; Р. Кьюбі (R. Kubeu) розуміє як «здатність аналізувати, використовувати, оцінювати та передавати повідомлення в різних формах»²⁰⁴; Л. Найдьонова визначає медіакомпетентність як «сприйняття, створення та передачу повідомлень за допомогою технічних і медіатехнічних систем»²⁰⁵; Г. Онкович характеризує її «як результат медіаосвіти та готовність до здійснення діяльності за допомогою медіа й використання професійно орієнтованих медіатекстів»²⁰⁶.

²⁰² Бакка, Т., 2017. *Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя*. Київ: ЦВП, АУП, С. 7.

²⁰³ Potter, W., 2001. *Media Literacy*. Thousand Oaks. London : Sage Publication, 423 p.

²⁰⁴ Мурзіна, О., 2021. Сутність, зміст та структура медіакомпетентності лікаря. *Continuing professional education: theory and practice* (series pedagogical sciences). № 1 (60). С. 24.

²⁰⁵ Там само.

²⁰⁶ Онкович, Г., 2014. Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. *Вища освіта України*. № 2. С. 80–87.

На думку дослідниці А. Сулім²⁰⁷, «медіакомпетентність – це результат процесу медіаосвіти, що допомагає людині активно використовувати можливості інформаційного поля та розвиває вміння критичного мислення, які допомагають скласти незалежні судження та прийняти компетентні рішення у відповідь на інформацію, передану каналами масової комунікації».

Досить розгорнуте визначення подає О. Ляска²⁰⁸, яка зазначає, що «медіакомпетентність особистості – складний комплекс знань, умінь і навичок, психічних якостей, перелік яких залежить від низки факторів, які спрямовані на формування особистості, здатної до критичної, вдумливої переробки інформації, яку отримують із ЗМК, особистості, здатної грамотно складати власну інтерпретацію медіатекстів, ґрунтуючись на отриманій інформації, особистості, готової до здійснення опосередкованої комунікації з іншими людьми».

Український дослідник В. Робак характеризує медіакомпетентність у декількох аспектах, а саме: як уміння уникати маніпуляцій, розуміючи особливості впливу медіа на суспільство; вміння правильно обирати медіа; вміння користуватися різними медіатехнологіями, створювати медіапродукти тощо²⁰⁹.

Деякі німецькі дослідники на чолі з С. Ауфенангером виокремили такі складові медіакомпетентності:

- пізнавальна складова (передусім стосується інформації, отриманої із різних медіаджерел, процесу її осмислення та аналізу);
- моральна складова (дослідження етичного аспекту функціонування медіа);
- соціальна складова (передбачає врахування особливостей впливу медіа на суспільство);

²⁰⁷ Сулім, А., 2011. Медіакомпетентність як результат упровадження медіаосвіти. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна*. Серія: Соціальні комунікації. № 968. вип. 3. С. 26–29.

²⁰⁸ Ляска, О., 2018. Медіакомпетентність особистості в системі її медіаосвіти. *Аграрна наука та освіта в умовах Євроінтеграції*, С. 322–324.

²⁰⁹ Онкович, Г., Горун, Ю., Кравчук, В., Литвин, Н., Костюхіна, І., Нагорна, К., 2013. *Медіакомпетентність фахівця: [колективна монографія] / за наук. ред. д. пед. наук, проф. Онкович Г. Київ: Логос, С. 33.*

– афективна складова (однією з функцій медіа є забезпечення взаємодії членів суспільства у формі спілкування);

– діяльнісна складова (активна, спеціально організована діяльність при використанні медіа)²¹⁰.

Водночас К. Овсянникова виокремлює такі складники медіакомпетентності, що безпосередньо стосуються майбутніх фахівців: розуміння дидактичних можливостей медіатехнологій, їх тенденцій розвитку; умінь орієнтуватися в інформаційному середовищі; умінь використовувати медіатехнології як дидактичний засіб під час навчальних занять; розуміння можливостей медіазасобів (дидактичний аспект) для гармонійного розвитку особистості; умінь доречно обирати медіазасоби відповідно до педагогічних цілей; оволодіння навичками сприйняття та аналізу змісту інформації; здатність самостійно створювати медіатексти; умінь готувати конспекти-уроків, презентації та інші навчально-методичні матеріали для проведення занять у режимі онлайн²¹¹.

Німецький педагог В. Вебер запропонував структуру медіакомпетентності:

– по-перше, це дві форми діялісно-орієнтованого аналізу медіа, що передбачають аналіз і використання вже розроблених матеріалів з медіа та самостійне створення медіапродуктів;

– по-друге, ці дві форми відповідно до змісту містять наступні аспекти: сукупність знань, можливостей щодо різних видів медіа; умови для ефективного використання медіа, їх розповсюдження²¹².

У колективній монографії за редакцією провідного українського медіапедагога Г. Онкович²¹³ подано класифікацію показників

²¹⁰ Єрмоленко, А., 2016. Медіа-компетентність як необхідна складова професійної майстерності сучасного педагога. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. вип. 137. С. 330–333.

²¹¹ Овсянникова, К., 2014. Педагогічні умови формування медіаосвітньої компетентності майбутніх учителів філологів: обґрунтування проблеми. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. № 1. С. 124–127.

²¹² Онкович, Г., Горун, Ю., Кравчук, В., Литвин, Н., Костюхіна, І., Нагорна, К., 2013. *Медіакомпетентність фахівця*: [колективна монографія] / за наук. ред. д. пед. наук, проф. Онкович Г. Київ: Логос, С. 33–34.

²¹³ Там само, с. 34–35.

медіакомпетентності особистості, які безпосередньо стосуються майбутніх учителів початкової школи:

- мотиваційний (визначення мотивів взаємодії з медіатекстами: інтелектуальні, естетичні, психологічні, моральні та ін.);
- контактний (ураховується частота використання медіа)
- інформаційний (загальні теоретичні знання щодо процесів масової комунікації, їх термінологія, теорії, історичні етапи розвитку тощо);
- перцептивний (відображає процес сприйняття медіа);
- інтерпретаційний (передбачає критичний аналіз особливостей функціонування медіа в суспільстві);
- практико-операційний (уміння здійснювати правильний вибір медіатехнологій, самостійно створювати медіапродукти);
- креативний (використовувати творчий підхід, взаємодіючи безпосередньо з медіа).

У кожному із зазначених показників медіакомпетентності виділяють три рівні розвитку: високий, середній і низький, тобто простежується диференційований підхід до розвитку медіакомпетентності, коли за наявності високих рівнів контактного або креативного показників можливий середній або низький рівень будь-якого іншого показника. Водночас без розвинутого медіасприйняття і здатності до аналізу й оцінки медіатексту неможливо стверджувати про високий рівень медіакомпетентності людини, тобто знання фактів історії медіакультури, частота спілкування з медіа, практичні вміння створювати медіатексти не свідчать про медіакомпетентність майбутнього фахівця.

Звідси виникає необхідність діагностування медіакомпетентності вчителів. У цьому контексті Л. Найдьонова²¹⁴, виокремила два фундаментальних аспекти для проведення діагностики рівня готовності вчителя до здійснення медіаосвіти школярів: індивідуальну компетентність

²¹⁴ Шарко, В., 2012. Медіакомпетентність як складова методичної підготовки вчителя та її діагностування. *Інформаційні технології в освіті*. № 13. С. 84–90.

та середовищні чинники, при цьому було враховано чинні європейські критерії медіаграмотності особистості.

За визначенням ученої, індивідуальна компетентність – «це здатність особи отримувати, використовувати, аналізувати, розуміти й створювати медіапродукцію», це дає можливість фахівцю розширити знання про інформаційне середовище, використовувати критичний підхід до його аналізу, творчо розв'язувати проблеми, самостійно створювати зразки медіаповідомлень. До структури індивідуальної медіакомпетентності належать 3 компоненти: технічний (передбачає взаємодію особистості з різними медіазасобами, формування технічних навичок роботи з ними), когнітивний (критичне розуміння змісту медіатексту, його усвідомлення та оцінювання), комунікативний (передбачає здійснення спілкування за допомогою медіазасобів, створення контенту, формування соціальних відносин у суспільстві тощо).

З огляду на специфіку професії вчителя молодших класів до запропонованих Л. Найдьоновою критеріїв індивідуальної медіакомпетентності вчені також додають методичний, який характеризуватиме здатність викладача проєктувати використання мас-медіа в процесі професійної діяльності²¹⁵.

У межах нашого дослідження ми встановили взаємозв'язок понять «медіакультура», «медіаосвіта», «медіакомпетентність», «медіаграмотність» (див. рис. 2.1).

²¹⁵ Шарко, В., 2012. Медіакомпетентність як складова методичної підготовки вчителя та її діагностування. *Інформаційні технології в освіті*. № 13. С. 84–90.

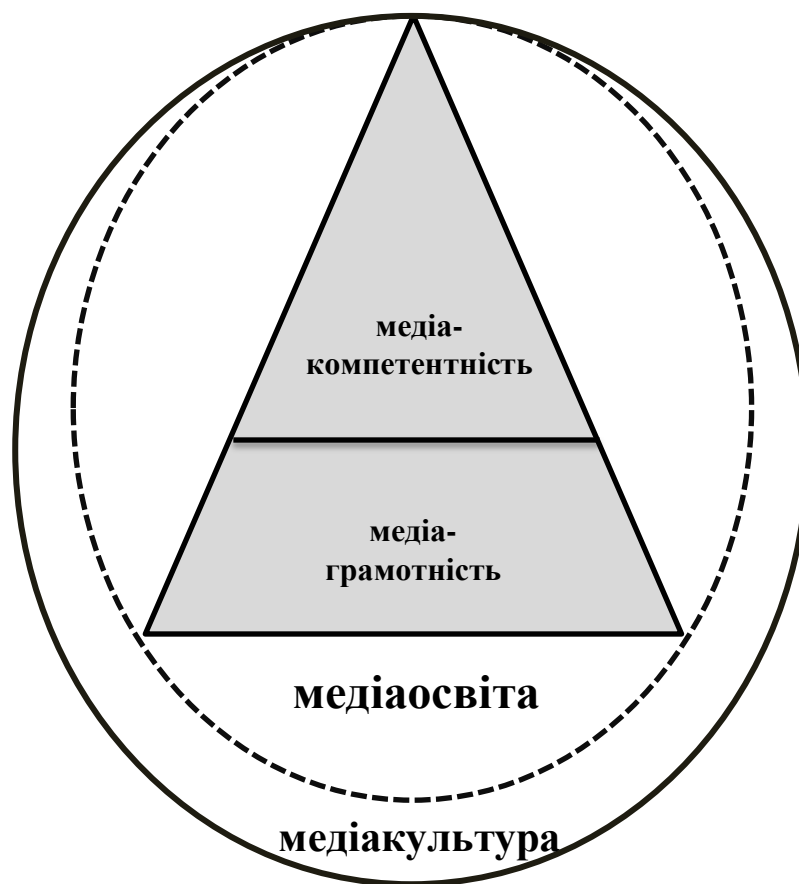

Рис. 2.1. Взаємозв'язок понять «медіакультура», «медіаосвіта», «медіакомпетентність», «медіаграмотність».

Співвідношення понять «медіакультура», «медіаосвіта», «медіакомпетентність», «медіаграмотність» розглядаємо в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Отже, медіакультура – частина загальної культури суспільства і окремої особистості, зумовлена появою та розвитком медіа. Складова медіакультури – медіаосвіта тісно пов'язана з усіма видами медіа та іншими інноваційними технологіями, що забезпечує здатність майбутніх фахівців використовувати медіазасоби в процесі навчальної, професійної діяльності; здійснює підготовку молодого покоління до життя в сучасному інформаційному суспільстві. Як бачимо на рис. 2.1, базовим результатом медіаосвіти є формування певного рівня медіаграмотності. Водночас із позиції професійної компетентності майбутнього педагога кінцевим результатом медіаосвіти є формування медіакомпетентності.

Медіакомпетентність безпосередньо пов'язана з медіаінформацією та передбачає здійснення її пошуку, належного відбору лише необхідної інформації, її критичного аналізу, інтерпретації та оцінювання, а також самостійне створення та поширення медіаповідомлень у різних джерелах.

Поняття медіатехнології, медіазасоби та медіапродукт пов'язані з медіаосвітою майбутніх фахівців, тому їх необхідно розмежувати.

Медіатехнології включають різні засоби для передавання інформації. Так, під терміном «медіатехнології» розуміють поєднання різноманітних медіа для передачі медіаповідомлень до оточуючих, при цьому застосовують різні форми, методи та прийоми²¹⁶. Також вважають, що медіатехнології – виробництво медіапродукції за допомогою спеціальної медіатехніки та спеціальних прийомів²¹⁷. Медіатехнології навчання – спосіб побудови педагогічної діяльності для реалізації дидактичних цілей із використанням медіа.

Медіатехнології передбачають використання як традиційних засобів масової інформації (періодичні видання, радіо, кіно), так і сучасних технологій. Застосування медіатехнологій для фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої освіти сприяє оновленню та розширенню змісту навчання, використанню нових форм та методів тощо.

Поняття медіазасоби синонімічне до поняття медіатехнології. Зокрема, «медіазасоби – технічні засоби створення, запису, копіювання, тиражування, збереження, розповсюдження, сприйняття інформації і обміну її між суб'єктом (автором медіатексту) та об'єктом (масовою аудиторією)»²¹⁸.

Виокремлюють різні класифікації медіазасобів, тобто медіатехнологій. Досить спрощеним варіантом поділу медіазасобів, але, водночас, що допомагає швидко зорієнтуватися у їх виборі є класифікація Л. Баженової. Дослідниця поділяє медіазасоби на *візуальні* (включає все, що пов'язано із

²¹⁶ Мурзіна, О., 2021. Сутність, зміст та структура медіакомпетентності лікаря. *Continuing professional education: theory and practice* (series pedagogical sciences). № 1 (60). С. 23.

²¹⁷ *Словник Media IQ – твій медійний інтелект*. [online] Режим доступу: <http://media-iq.tilda.ws/glossary>.

²¹⁸ Петрик, Л., 2014. Методичні можливості застосування медіазасобів на уроках іноземних мов. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. № 10 (ч. 2). С. 51.

зображеннями), *аудійні* (звукові) та *аудіовізуальні* (кіно, телебачення, відео)²¹⁹.

Загалом медіазасоби ми розглядаємо як джерело отримання інформації, як освітній засіб, що допомагає формувати навички пошукової та творчої діяльності майбутнього педагога з елементами критичного мислення, самостійно створювати медіапродукти, як дидактичний засіб навчання шкільних предметів у початкових класах.

Будь-яка діяльність (зокрема й професійна) передбачає створення певного продукту, що свідчить про рівень оволодіння професійною діяльністю загалом. Працюючи з різними медіазасобами, майбутні вчителі початкових класів повинні вивчати мову, символи медіа, що дасть змогу оволодіти ключовими поняттями, прийомами та навичками роботи з ними; ознайомитися з основними принципами роботи з медіа; виокремити види медіа та специфіку їх роботи тощо. У результаті такої взаємодії майбутні фахівці створюють різні медіапродукти, що певною мірою урізноманітнюють освітній процес в університеті та дають змогу ефективно розпочинати педагогічну діяльність.

Дослідниця С. фон Файлітзен (С. Von Feilitzen)²²⁰ вважає, що створення власного медіапродукту є важливим компонентом роботи з медіа. Під час створення медіапродукту майбутній фахівець оволодіває певними видами медіа; має можливість осмислити план упровадження медіапродукту в освітньому процесі.

До подібної думки схиляються Л. Шістьоркіна, Л. Лободенко, які зазначають, що «медіапродукт – це результат інтерактивної діяльності особистості з медіа, спрямований на задоволення потреб особистості чи масової аудиторії»²²¹.

²¹⁹ Петрик, Л., 2015. Класифікація медіазасобів у науково-педагогічній літературі. *Іншомовна освіта педагога: виклики, проблеми, перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. С. 146. [online] Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10929/1/L_Petrik_05_11_2015_konf_PL.pdf.

²²⁰ Feilitzen, C. von. 1999. Media Education, Children's Participation and Democracy / C. von Feilitzen and U. Carlsson (Eds.). *Children and Media: Image, Education, Participation*. Goteborg: Nordicom, Pp. 24–26.

²²¹ Шевирьова, І., 2018. Медіапродукт як результат практичної діяльності майбутніх учителів початкових класів. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. вип. 61. С. 333.

Дослідниця І. Шевирьова вважає, що «медіапродукт – це інструмент, який задовольняє інформаційні потреби особистості; завдяки якому можна встановити зв'язки між віртуальною та сучасною реальністю».

Ми також розділяємо думку вченої щодо того, що майбутні фахівці повинні активно використовувати різні медіазасоби (наприклад, Smart-дошка, комп'ютер, ноутбук, планшет) у процесі професійної підготовки. Отримані теоретичні знання, практичний досвід дозволяють майбутнім учителям початкової школи на початку педагогічної діяльності ефективно реалізувати поставлені освітні завдання, за допомогою програмного забезпечення створювати цікаві, змістовні медіапродукти²²².

Загалом майбутні вчителі початкової школи під час навчання в закладах вищої освіти при безпосередній взаємодії з медіа мають створювати власні медіапродукти. Зокрема, мультимедійні презентації; демонстрація теоретичного матеріалу у вигляді стінгазет, плакатів, фотоколажу; підготовка аудіозаписів, відеофільмів, відеороликів; розробляти дидактичні матеріали до навчальних предметів за допомогою сучасних онлайн-ресурсів та ін.

Коректне використання медіа під час професійної діяльності майбутніми учителями початкової школи передбачає: аналіз різних джерел інформації; активний пошук та систематичний перегляд сучасних профільних інтернет-ресурсів у сфері медіа. Ми погоджуємося з думкою, що формування практичних навичок допоможе майбутнім учителям початкової школи ефективно та творчо використовувати медіапродукти у педагогічній діяльності²²³.

Отже, в умовах модернізації початкової ланки освіти в Україні, активного впровадженню концепції Нової української школи одне із завдань педагогічної освіти – розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи, що сприяє формуванню їхньої професійної компетентності загалом, удосконаленню вмінь працювати з різними типами та джерелами інформації,

²²² Там само, с. 332.

²²³ Там само, с. 333.

аналізувати та інтерпретувати її, досягненню певного рівня медіаграмотності майбутніх фахівців, загальному розвитку їх медіакультури.

2.2. Періодизація та характеристика тенденцій розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи у досліджуваних хронологічних межах

Стрімкий інформаційно-технологічний розвиток різних галузей – передумова для вдосконалення професійної освіти завдяки пошуку нових напрямів навчання та виховання. Основну роль у цій сфері виконує медіаосвіта, що якнайповніше використовує освітній і технічно-комунікаційний потенціал сучасних засобів масової комунікації. Медіаосвіта допомагає особистості осмислити особливості використання ЗМІ в суспільстві, здійснювати критичний аналіз інформації з різних медіа, самостійно створювати власні медіатексти, поширювати їх за допомогою медіазасобів²²⁴.

З огляду на зазначене необхідно активно розвивати медіаосвіту майбутніх учителів початкової школи в університетах України, оскільки це буде сприяти формуванню медіакомпетентних фахівців, які зможуть упроваджувати основні досягнення цієї галузі у власну професійну діяльність та формувати сучасне медіаграмотне молоде покоління.

Для розуміння особливостей функціонування медіаосвіти в початковій школі та визначення напрямів професійної підготовки майбутніх педагогів потрібно виокремити та проаналізувати основні етапи становлення та розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкових класів в університетах України в період 90-тих років ХХ – початку ХХІ ст. Варто зазначити, що серед закладів вищої освіти виділяють: університет, академія, інститут та

²²⁴ Онкович, Г., 2009. *Медіаосвітні технології і компетентнісний підхід*. Київ: Педагогічна думка, С. 206–217.

коледж²²⁵. У дослідженні здебільшого акцентуємо на професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи в університетах України, з огляду на те, що університети можуть бути як багатогалузеві (класичний), так і галузеві (профільний, педагогічний), тому беремо до уваги різні їх типи.

У процесі наукового дослідження представлено авторську періодизацію, що стало можливим завдяки застосуванню ретроспективного та хронологічного методів.

Передумовою розвитку медіаосвіти в незалежній Україні, безперечно, наукові досягнення та напрацювання фахівців (наукових працівників, педагогів, викладачів та інших співробітників у галузі освіти) тогочасної СРСР. Проте в зазначений період медіаосвіта так і не сформувалася як окремий напрям, на відміну від розвинених європейських, американських країн. Після розпаду СРСР та проголошення незалежності України, в українській державі відбувався поступовий розвиток медіаосвіти загалом, а також медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи зокрема.

Водночас передумовою для формування медіаосвіти в Україні стали документи міжнародного рівня. Наприклад, ще з 1982 р. було реалізовано Грюнвальдську декларацію з медіаосвіти, відповідно до якої «політичні та освітні системи повинні формувати розуміння феномену комунікації та стимулювати суспільство до участі у засобах масової інформації й комунікації (як нових, так і старих)»²²⁶; у 1989 р. на основі документів ЮНЕСКО, Радою Європи було ухвалено «Резолюцію з медіаосвіти і нових технологій», де зазначено, що «медіаосвіта повинна готувати людей до життя в демократичному цивільному суспільстві, необхідно розвивати здібності незалежного критичного судження про зміст медіа»²²⁷.

²²⁵ Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014, № 37–38. ст. 2004. [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

²²⁶ Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки: навчальний посібник / за заг. ред. В. Жадька; ред.-упор.: О. Харитоненко, Ю. Полтавець. 2018. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, С. 306.

²²⁷ Council of Europe. 1989. *Resolution on education and media and the new technologies*. Paragraph 5. Strasbourg: Council of Europe.

У дослідженні на основі аналізу науково-методологічної та історико-педагогічної літератури виокремлено чотири основні етапи розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.) (див. рис. 2.2)

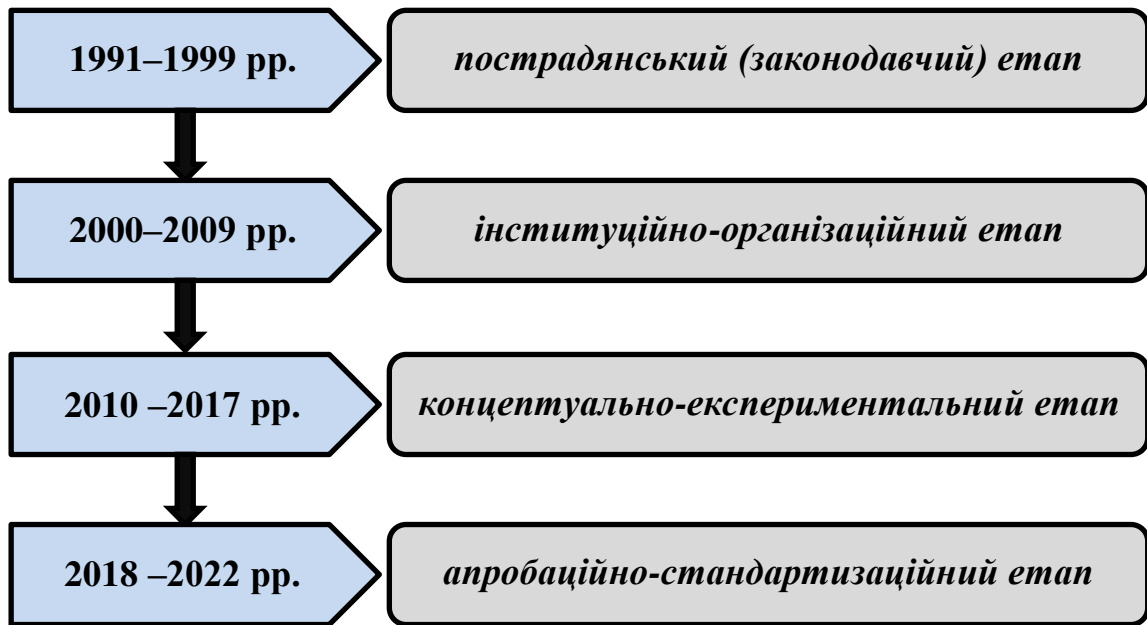

Рис. 2.2. Етапи розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.).

2.2.1. Характеристика законодавчого та інституційно-організаційного етапів розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України

Перший етап – *1991–1999 рр.* – *пострадянський (законодавчий)* пов'язаний зі становленням української державності, ухваленням низки нормативно-правових актів і законів щодо проведення освітньої діяльності та розвитку інформаційного суспільства. Цей період позначений дослідженням засобів масової комунікації (преса, кіно, телебачення) як основного джерела отримання та поширення інформації, що стало основою для формування медіаосвіти в Україні.

На початку становлення України як держави було прийнято закон «Про освіту» (1991 р.)²²⁸, у якому зазначено, що в процесі підготовки науково-педагогічних кадрів необхідно використовувати центри нових інформаційних технологій, а основним правом майбутніх фахівців, гарантованим державою, є доступ до інформації в усіх галузях знань.

У 1992 р. було ухвалено закон України «Про інформацію», де в третій статті зазначено, що основними напрямками державної інформаційної політики є: вільний доступ будь-якого громадянина до інформації; рівні можливості для збирання, зберігання, використання, створення, поширення, захисту інформації; створення сприятливих умов для формування інформаційного суспільства в Україні, його входження до світового інформаційного простору²²⁹.

Оскільки цей період характеризується становленням медіаосвіти насамперед законодавчо, її розвиток відбувається на основі інформації як основного джерела освіти та виховання майбутніх учителів початкової школи, отриманої з різних засобів масової комунікації. Саме в цей період було прийнято ЗУ «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1993 р.)²³⁰. Відповідно до цього закону кожен громадянин має можливість вільно здійснювати пошук, отримувати, використовувати, поширювати та зберігати будь-яку інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації.

Зокрема, в Україні опубліковано періодичні друковані видання педагогічного спрямування, тобто фахові видання стають одним з основних засобів медіаосвіти майбутніх фахівців, провідні науковці, методисти, учителі початкових класів мають змогу обмінюватися власними педагогічними досягненнями, висвітлюють інноваційні навчальні технології,

²²⁸ Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 34, ст. 451. [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text>.

²²⁹ Закон України «Про інформацію». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст. 650. [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

²³⁰ Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 1, ст. 1. [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text>.

демонструють дидактичні матеріали тощо, а майбутні вчителі можуть проаналізувати отриману інформацію та в подальшому використовувати її в процесі розвитку своєї педагогічної діяльності.

Наприклад, серед фахових періодичних видань для вчителів початкових класів варто виокремити науково-методичний журнал «Початкова школа», який уперше був виданий ще в липні 1969 р. Засновник журналу – Міністерство освіти УРСР. Журнал видають щомісяця, його основне завдання (зазначене в першому номері видання) – надавати допомогу вчителям, вихователям та іншим працівникам освіти, сприяти подальшому вдосконаленню процесу виховання й навчання молодших школярів; сприяти висвітленню передового педагогічного досвіду учителів початкових класів. Матеріал подано в таких постійних рубриках: «Формування особистості школяра», «Методика і практика», «Освіта вчителя», «Школа і сім'я», «Науково-педагогічна творчість», «З історії педагогіки», «Шкільні веселинки» тощо, які з часом були видозмінені, проте завжди відображали актуальні та різноманітні питання початкової школи²³¹.

Редакція журналу співпрацює з науковцями НАПН України, відділом початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України. У 2002 р. на основі журналу було створено видавництво «Початкова школа», яке здійснює публікацію журналу за підтримки Міністерства освіти і науки України. Крім того, в журналі можна публікувати основні результати дисертаційних праць, оскільки його включено до переліку наукових видань ВАКУ України.

Отже, висвітленні навчально-методичні матеріали для вчителів початкових класів є, беззаперечно, цікавими та необхідними для майбутніх педагогів, оскільки допомагають їм підготуватися до семінарських занять, розробити власні зразки уроків, успішно пройти педагогічну практику під час навчання в закладах вищої освіти тощо. Водночас журнал – один із засобів медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи з 1991 р. і до сучасності.

²³¹ До 50-річчя журналу «Початкова школа». [online] Режим доступу: <http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/pochatkova/>.

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993 р.) засвідчує важливість застосування новітніх інформаційних технологій у процесі фахової підготовки, зокрема й педагогічної²³².

У 1996 р. Верховна Рада України прийняла основний закон держави – Конституцію України, у якій у 34 статті зафіксовано, що «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію будь-яким способом» (усно, письмово тощо)²³³.

Велике значення для становлення та розвитку медіаосвіти в університетах України мав Закон України «Про національну програму інформатизації» (1998 р.). Згідно зі статтею 5 основна мета Національної програми інформатизації – створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією завдяки широкому використанню інформаційних технологій, забезпеченню інформаційної безпеки держави. Основними завданнями цієї програми, що мають особливий вплив на систему вищої педагогічної освіти України, визначено створення загальнодержавної мережі інформаційного забезпечення науки, освіти, культури тощо; застосування та розвиток сучасних інформаційних технологій у відповідних сферах суспільного життя України; інтеграція України у світовий інформаційний простір²³⁴.

Загалом законодавча база, створена та прийнята в цей період, послугувала чинником для впровадження у майбутньому на державному рівні медіаосвіти в початкових класах і в результаті – у педагогічних закладах вищої освіти України.

Ми також поділяємо думку дослідниці Н. Приходькіної, що на становлення медіаосвіти в Україні вплинули фундаментальні праці з дослідження засобів масової комунікації, а саме: з теорії соціальної та

²³² Постанова Кабінету Міністрів України «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). № 896 від 3 листопада 1993 р. [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>.

²³³ Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top>.

²³⁴ Закон України «Про національну програму інформатизації». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 27–28, ст. 181. [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

масової комунікації (В. Королько, О. Кузнецова), теорії соціології масової комунікації (В. Іванов), теорії глобального розвитку систем масової комунікації (О. Зернецька), теорії масової комунікації та медіадосліджень (С. Квіт, Б. Потятинник, Г. Почепцов), теорії масової комунікації та культури (Н. Зражевська), дослідження теоретичних підходів до розвитку медіаосвіти на матеріалі преси (Г. Онкович) та ін.²³⁵. Крім того, науковці (В. Биков, Ю. Жук, Л. Калініна, В. Лапінський, Г. Онкович, М. Слюсаревський, М. Смульсон та ін.)²³⁶ вивчали питання інформаційного простору. Наукові дослідження цього періоду стали передумовою для розвитку медіаосвіти в Україні, оскільки було розглянуто та проаналізовано ЗМК як основні джерела поширення інформації, особливості їх функціонування, вплив та значення інформаційного простору для українського суспільства.

У червні 1999 р. було створено Інститут екології масової інформації – міждисциплінарний науково-дослідний підрозділ Львівського національного університету імені І. Франка. Керівником якого призначено професора, доктора філологічних наук Б. Потятинника. Було виокремлено три основних напрями діяльності Інституту: медіафілософський (дослідження особливостей функціонування та впливу масової комунікації на культуру і цивілізацію), медіакритичний (аналіз медіадискурсу) та медіапросвітницький (спрямований на поширення знань про масмедіа на широку аудиторію)²³⁷.

На базі Інституту проведено міжнародні та всеукраїнські конференції, семінари, круглі круглі та інші заходи, на яких розглягнуто тенденції та сучасні досягнення в українській і світовій системах медіаосвіти.

Другий етап – 2000–2009 рр. – *інституційно-організаційний* пов'язаний зі створенням різних інституцій, організацій, що порушують питання впровадження медіаосвіти в Україні, її розвитком.

²³⁵ Приходькіна, Н., 2020. *Медіаосвіта учнів у шкільництві англомовних країн*: [монографія]. Київ; Тернопіль: Крок, С. 273.

²³⁶ Там само, с. 274.

²³⁷ *Інститут екології масової комунікації*. [online] Режим доступу: <http://institutes.lnu.edu.ua/mediaeco/>.

З 2000 р. співробітники відділу теорії та методології гуманітарної освіти (Р. Бужиков, Н. Духаніна, О. Янишин та ін.; керівник Г. Онкович) започаткували напрям дослідження – медіаосвіта та медіадидактика на базі Інституту вищої освіти НАПН України. Науковці досліджували та розробляли науково-методичні матеріали з медіамузики, теледидактики, радіодидактики, спецкурси з медіаосвіти для закладів вищої освіти, випускали газету «Медіаосвіта»²³⁸.

На початку ХХІ ст. в Україні набуває поширення глобальна мережа Інтернет, що стане одним з основних джерел обміну, розповсюдження інформації. Було видано Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000 р.)²³⁹. У рамках цього Указу було передбачено побудова навчально-методичних програм програм на основі ІКТ; проведення різноманітних заходів для населення для формування знань, умінь і навичок, необхідних для безпечного користування мережею Інтернет.

Упровадження глобальної мережі Інтернет в Україні стало новим етапом у розвитку сучасного інформаційного суспільства та значною мірою сприяло становленню й розвитку медіаосвіти.

21 квітня 2001 року за підтримки європейських та американських інституцій було створено неприбуткову, неурядову та незалежну організацію – Академію української преси (АУП), що розташована в м. Київ. Одна з цілей діяльності АУП – створення унікального об'єднання медіапедагогів різних рівнів освіти, сприяння їх функціонуванню та розвитку, зокрема, це передбачало підготовку навчально-методичних матеріалів для фахівців початкової, середньої та вищої шкіл, при цьому використовуючи міжнародний досвід у сфері медіаосвіти; організацію Літніх та Зимових шкіл

²³⁸ Приходькіна, Н., 2020. *Медіаосвіта учнів у шкільництві англomовних країн*: [монографія]. Київ; Тернопіль: Крок, С. 274.

²³⁹ Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні». № 928 від 31.07.2000 р. [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928/2000#Text>.

АУП; проведення щорічної міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи» тощо. АУП – лідер та ініціатор у сфері медіаосвіти в Україні, адже велика кількість досягнень щодо розвитку медіаосвіти учнів початкової школи, майбутніх учителів-початківців належить саме представникам організації АУП.

У 2002 р. було здійснено перші дослідження з медіаосвіти на базі Інституту екології масової комунікації. На основі отриманих результатів у 2002 р. було організовано міжнародну науково-практичну конференцію «Медіаосвіта як частина громадянської освіти», що мала значний вплив на подальше впровадження медіаосвіти в Україні.

У 2006 р. в Інституті соціальної і політичної психології АПН України було створено Лабораторію масової комунікації та медіаосвіти під керівництвом Л. Найдьонової. Дослідження фахівців підрозділу присвячено вивченню соціально-психологічних аспектів масової комунікації, особливостям її функціонування; формуванню в молоді стійкості до шкідливої інформації; здійсненню підготовки молодого покоління до ефективної взаємодії з інформаційним простором.

Швидкі темпи поширення інформації, активне використання ІКТ у навчально-виховному процесі зумовили створення законодавчої бази, оскільки прийнято Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» (2007 р.). У законі зазначено, що стратегічна мета розвитку інформаційного суспільства в Україні – створення цілісної системи освіти з використанням новітніх ІКТ з метою формування всебічно розвиненої особистості, забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення²⁴⁰.

Поступове застосування інформаційно-комунікаційних технологій, всесвітньої мережі Інтернет в освітньому процесі закладів вищої освіти,

²⁴⁰ Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 12, ст. 102. [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>.

збільшення обсягів інформаційного потоку передбачали виникнення нових інноваційних технологій, що сприяли б ефективній професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи в університетах України.

16 грудня 2008 р. Європейським парламентом прийнято «Резолюцію щодо медіаграмотності у цифровому світі»²⁴¹, що стало підґрунтям для впровадження медіаосвіти в Україні, оскільки наша держава зорієнтована на поступовому процесі влучення до Європейського Союзу. У цьому документі вказано на необхідності цілеспрямованого розвитку медіаосвіти в країнах ЄС, надано практичні рекомендації щодо шляхів реалізації цього завдання на різних освітніх рівнях. У «Резолюції щодо медіаграмотності у цифровому світі» як окремий напрям (пункти 18–27) розглянуто особливості медіаосвіти в школах та як складову підготовки вчителів. Так, у 18 пункті вказано, що медіаосвіта повинна стати частиною формальної освіти, до якої повинні мати доступ усі діти і яка повинна становити невід’ємну частину навчальної програми на кожному етапі шкільного навчання, що свідчить про важливість упровадження медіаосвіти в першій ланці середньої освіти – початковій школі; у 25 пункті рекомендовано включити обов’язкові модулі медіаосвіти до підготовки вчителів для всіх рівнів школи, щоб забезпечити інтенсивне викладання предмета, це передбачало створення окремого навчального предмета, курсу з медіаосвіти для майбутніх учителів початкової школи в університетах України.

У 2008 р. було опубліковано інформаційний бюлетень «Медіакультура населення України»²⁴², де представлено результати всеукраїнського опитування, проведеного Лабораторією психології масової комунікації та медіаосвіти в листопаді-грудні 2007 р. у всіх регіонах України. Загалом було опитано 1258 осіб дорослого населення (401 учень старших класів гімназій,

²⁴¹ Резолюція Європейського парламенту щодо медіаграмотності у цифровому світі. [online] Режим доступу: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0598_EN.html?redirect.

²⁴² Медіа-культура населення України: інформаційний бюлетень. червень 2008 / За ред. Л. Найдюнової, О. Баршпольця; упоряд. Л. Черниш. 2008. Київ, 52 с.

ліцеїв, загальноосвітніх шкіл, 406 студентів вищих навчальних закладів) для з'ясування рівня медіакультури громадян країни.

На цьому етапі співробітники Лабораторії психології та масової комунікації видали навчально-методичний посібник «Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід» (Київ, 2009) за загальною редакцією Л. Найдьонової, О. Баришпольця. У посібнику²⁴³ описано деталі щодо впливу сучасного інформаційного середовища на людину; додатково окреслено такі проблеми: основні теоретичні засади медіаосвіти, особливості взаємодії соціуму з інформацією, особистість у медіасередовищі та сучасний стан медіакультури.

Дослідники проаналізували вітчизняну модель медіаосвіти та розроблено експериментальну навчальну програму медіаосвіти старшокласників²⁴⁴, при цьому враховуючи досвід Великої Британії, Франції, Канади та ін. Форма впровадження: спецкурс/факультатив для школярів старшої ланки загальної середньої освіти. Методологічну основу курсу становлять філософські погляди М. Маклюєна (зокрема, медіатехнології відіграють важливе значення для розвитку людства); концепція критичного мислення щодо ЗМК, обґрунтована Л. Мастерманом; медіаосвітні моделі К. Безелгета (С. Bazalgette), Дж. Баукера, Е. Харта (А. Hart); також практичні напрацювання в рамках факультативного навчання з курсу «Медіаосвіта в Україні» для 7–11 класів у Львівській загальноосвітній школі № 77.

2.2.2. Аналіз концептуально-експериментального та апробаційно-стандартизаційного етапів розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України

Третій етап – 2010–2017 рр. – *концептуально-експериментальний* характеризується прийняттям важливих документів, проведенням низки

²⁴³ Баришполець, О., Найдьонова, Л., Мироненко, Г., Голубева, О., Різун, В., 2009. *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навч. посіб.* / за ред. Л. Найдьонової, О. Баришпольця. Київ: Міленіум, 440 с.

²⁴⁴ Там само, с. 303.

всеукраїнських експериментів щодо впровадження медіаосвіти в закладах освіти України, публікацією підручників, методичних матеріалів, розробленням навчальних програм, проведенням міжнародних конференцій та ін.

У 2010 р. Національною академією педагогічних наук України було схвалено Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні. Основна мета Концепції – побудова цілісної системи медіаосвіти в Україні, що включає: всебічну підготовку підростаючого покоління до безпечної та ефективної взаємодії з медіа, формування у них медіаграмотності і медіакомпетентності, при цьому враховуючи їхні індивідуально-вікові особливості. Пріоритетним напрямом розвитку системи медіаосвіти в Україні обрано створення освітніх стандартів для здійснення професійної підготовки медіапедагогів й медіапсихологів, спеціалізованих навчальних курсів для психолого-педагогічної підготовки фахівців медіаосвітнього профілю²⁴⁵.

Відповідно до Концепції впровадження медіаосвіти в Україні було виокремлено три етапи її реалізації²⁴⁶:

I. Експериментальний етап (2010–2013 роки) передбачав проведення всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в загальноосвітніх закладах; розроблення відповідних навчально-методичних матеріалів; створення передумов для організації експерименту з фахової підготовки медіапедагогів і медіапсихологів у закладах вищої та післядипломної освіти.

II. Етап поступового вкорінення медіаосвіти та стандартизації вимог (2014–2016 роки): підведення підсумків проведеного експерименту щодо впровадження медіаосвіти в практику загальноосвітніх закладів, їх обговорення; розроблення та затвердження державних стандартів фахової підготовки медіапедагогів; розпочати медіапідготовку педагогів у закладах вищої та післядипломної педагогічної освіти; здійснення інтеграції елементів

²⁴⁵ Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. 2010. [online] Режим доступу: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/11048/2010-09-29-kontseptsiya-vprovadzheniya-mediaosvity-v-ukraini/>.

²⁴⁶ Там само.

медіаосвіти у навчальні дисципліни для учнів початкових та старших класів тощо.

III. Етап подальшого розвитку медіаосвіти та завершення її масового впровадження (2017–2020 роки). Цей етап передбачав: уведення медіаосвітньої складової в навчальні програми закладів вищої освіти; розвиток матеріально-технічної закладів освіти, забезпечуючи медіапедагогів сучасними ІКТ; проведення наукових досліджень для підвищення ефективності впровадження медіаосвіти.

Тобто ця Концепція передбачала впровадження навчальної дисципліни/курсу з медіаосвіти у систему фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи в університетах України, розроблення навчально-методичних матеріалів, оснащення закладів вищої освіти новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями, здійснення науково-дослідної діяльності в контексті цієї проблематики тощо.

Кабінетом Міністрів України було прийнято розпорядження «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» (2010 р.). Відповідно до якого пріоритетним напрямком визначено розвиток інформаційного суспільства, в якому для кожного громадянина створено можливість вільного доступу до інформації, її накопичення, обміну для підвищення якості життя та реалізації потенціалу особистості. Зважаючи на розглянуті нормативні документи, державні органи влади законодавчо створюють умови для розвитку інформаційного українського суспільства, частиною якого є майбутні вчителі початкової школи²⁴⁷.

У 2010 р. Г. Онкович розробила експериментальну програму базового навчального курсу «Медіаосвіта» для студентів закладів вищої освіти на бакалаврському рівні освіти²⁴⁸.

²⁴⁷ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні». № 649-р від 13.12.2010 р. [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80#Text>.

²⁴⁸ Онкович, Г., 2010. *Медіаосвіта: експерим. програма баз. навч. курсу для студ. вищ. навч. закл.* Київ: Логос, 40 с.

Зокрема, тематичний план навчального курсу «Медіаосвіта (Загальний курс)» містить такі модулі:

1. *Від педагогічної журналістики до медіаосвіти*: майбутні фахівці знайомляться з предметом, метою та завданнями медіаосвіти.

2. *Теорії та технології медіа й медіаосвіти*: майбутні фахівці вивчають основні теорії медіаосвіти, її значення в сучасному світі.

3. *Історія медіаосвіти в зарубіжних країнах*: освоюють особливості розвитку медіаосвіти в різних країнах світу (Велика Британія, Німечина, Франція, США, Канада, Австралія та ін.).

Загалом ця експериментальна програма – перший зразок для впровадження та розроблення окремої навчальної дисципліни з медіаосвіти для професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ України. Її поява обґрунтована виникненням нової концепції освітньої діяльності, котра передбачає медіаосвітні стратегії.

Важливим на концептуально-експериментальному етапі було те, що за ініціативи НАПН України проведено Всеукраїнський експеримент з впровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України, що охоплював період 2011–2016 рр. Відповідно до наказу № 886 від 27 липня 2011 р. Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України була затверджено програма дослідно-експериментальної роботи «Науково-методичні засади впровадження вітчизняної моделі медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів»²⁴⁹.

В експерименті взяли участь понад 250 загальноосвітніх навчальних закладів (понад 40 тис. учнів) із різних областей України. Організацію й методичне забезпечення експерименту здійснювали Інститут соціальної та політичної психології АПН України та Інститут соціології НАН України. У

²⁴⁹ Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про проведення Всеукраїнського експерименту із впровадження медіаосвіти у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України». № 886 від 27.07.2011. [online] Режим доступу: https://lobtim.ucoz.ua/Mediaosvita/01_Nakaz_886_270711-1.pdf.

програмі дослідно-експериментальної роботи було зазначено 5 етапів²⁵⁰: підготовчий (2011–2012 рр.), концептуально-діагностичний (2012–2013 рр.), формувальний (2013–2014 рр.), узагальнювальний (2014–2015 рр.) та коригувальний (2015–2016 рр.).

За результатами експерименту розроблено низку навчальних програм для різних рівнів загальної середньої освіти, підготовлено посібники й підручники, зокрема й електронний онлайн-підручник для старшокласників, медіаосвітні комп'ютерні ігри для школярів, електронні навчально-методичні ресурси для вчителів.

16 травня 2011 р. розроблено навчальну програму «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для науково-педагогічних працівників²⁵¹. Варто зазначити, що медіаосвіта майбутніх учителів початкової школи в університетах України відкриває великі можливості для інтенсивного впровадження основ медіаграмотності в закладах загальної середньої освіти.

Навчальну програму «Медіаосвіта (медіаграмотність)» розробили Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, Академія української преси та Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України за рекомендаціями Академії педагогічних наук України, Міністерства культури і туризму України, Академії мистецтв України. Крім того, в обговоренні аспектів цієї програми взяли участь представники таких організацій, як Асоціація видавців періодичної преси, ГО «Телекритика», Інтерньюз Нетворк в Україні – проєкту У-медіа, Інтерньюз-Україна, Національна Спілка Кінематографістів України, Міжнародний фонд «Відродження», USAID, Фундація «Суспільність».

Обсяг навчальної програми становить один національний кредит (54 години), передбачено вивчення теоретичного матеріалу, проведення

²⁵⁰ Найдюнова, Л., 2017. Науково-методичне забезпечення медіаосвіти в Україні: підсумки всеукраїнського експерименту. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)*: зб. наук. праць. Київ: Видавничий дім «Сам», С. 140–146.

²⁵¹ Левківський, К., Іванов, В., Даниленко, В., Мележик, В., Волошенюк, О., Мороз, В., Кульчинська, Л., Почепцов, Г., 2011. *Навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» (для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників)*. Київ, 97 с. [online] Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/uploads/programm.pdf>.

семінарських і практичних занять для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Форма підсумкового контролю – залік.

У підсумку після опрацювання навчальної дисципліни «Медіаосвіта (медіаграмотність)» майбутні педагоги мають вміти наступне: перевіряти отриману інформацію з різноманітних джерел, при цьому виявляти її маніпуляційний контекст; використовувати навчально-методичні ресурси мережі Інтернет при здійсненні підготовки до навчальних предметів; активно залучати до освітнього процесу сучасні ЗМІ, поєднуючи їх із традиційними засобами навчання; поступово запроваджувати ІКТ, що загалом сприятиме створенню єдиного інформаційного простору тощо.

Ця навчальна програма стала одним із перших зразків упровадження окремої дисципліни – «Медіаосвіта», необхідної для засвоєння майбутніми вчителями початкової школи в процесі фахової підготовки в університетах України.

У 2011 р. було проведено Першу міжнародну конференцію у сфері медіаосвіти: «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». Організатором конференції була Академія української преси разом з Міністерством освіти і науки України.

Конференції з медіаосвіти проводяться АУП за підтримки різноманітних організацій щорічно та носять теоретично-практичний характер із залученням науковців, медіапедагогів, бібліотекарів, вчителів початкової та середньої школи, майбутніх педагогів та ін.

У 2011 р. співробітники АУП (В. Іванов, О. Волошенюк, Л. Кульчинська) вперше підготували невелику брошуру «Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд»²⁵², де представили аналіз основних поглядів щодо тлумачення термінів «медіаосвіта» та «медіаграмотність», розглянули міжнародний досвід упровадження медіаосвіти та

²⁵² Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., 2011. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. Київ: АУП, ЦВП, 58 с.

медіаграмотності в таких країнах, як Австрія, Великобританія, США, Німеччина, Фінляндія, Франція

У 2012 р. авторський колектив Академії української преси (В. Іванов, О. Волошенюк, Д. Дзюба, В. Дубровський, Т. Іванова, Л. Кульчинська, Л. Найдьонова, Г. Почепцов та ін.) для фахівців педагогічних закладів вищої освіти видав підручник «Медіаосвіта та медіаграмотність», що був затверджений Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України²⁵³, який потрібно застосовувати в процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи в університетах України як один із базових підручників із медіаосвіти.

Підручник складається з 4 частин теоретичного спрямування: у першій частині «*Вступ до медіаосвіти та медіаграмотності*» представлено теоретичний аналіз понять «медіаосвіта» та «медіаграмотність» як освітніх категорій, охарактеризовано теорії медіаосвіти; у другій частині «*Загальне поняття про медіа*» розглянуто основні поняття з медіа, визначено особливості функціонування медіа в сучасному суспільстві та ін.; у третій «*Види медіа*» охарактеризовано основні медіазасоби: телебачення, кінематограф, газети, журнали, радіо, глобальна мережа Інтернет; четверта частина – «*Вплив медіа*» містить матеріали про особливості впливу медіа на всебічний розвиток особистості, способи маніпуляцій у медіа, зокрема за допомогою реклами тощо.

Співробітниками АУП ініціювали проведення перших Літньої Школи з медіаосвіти (серпень 2011 р.) та Зимової школи з медіаосвіти (лютий 2012 р.), що мають регулярний характер; проводяться щороку із залученням викладачів педагогічних закладів вищої освіти, інститутів післядипломної освіти.

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України надіслало лист «Про запровадження вивчення курсу «Основи медіаграмотності в навчальних

²⁵³ Іванов, В., Волошенюк, О., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність*: підручник / за ред. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 352 с.

зкладах» (2013 р.) фахівцям різних структурних підрозділів системи освіти. Відповідно до цього листа було надано рекомендації щодо запровадження у варіативну частину навчальних планів закладів загальної середньої освіти вивчення основ медіаграмотності, починаючи з 2013–2014 навчального року²⁵⁴.

У 2013 р. було схвалено «Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні»²⁵⁵. Стратегічна мета розвитку інформаційного суспільства – формування комп'ютерної та інформаційної грамотності громадян, використання новітніх ІКТ в системі освіти для всебічного розвитку особистості. Відповідно до поставленої мети виникла потреба щодо вдосконалення нормативно-правової бази з питань розвитку інформаційного середовища. Розвитку інформаційного суспільства в Україні сприятиме формування певного рівня медіаграмотності громадян (зокрема й майбутніх педагогів) як результату їхньої медіаосвіти в закладах вищої освіти.

1 липня 2013 р. затверджено навчальну програму «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для студентів педагогічних закладів вищої освіти, педагогічних та науково-педагогічних працівників²⁵⁶. Мета вивчення дисципліни – формування теоретичних знань із основ медіаосвіти, розуміння позитивного значення медіа в професійному та особистісному розвитку фахівця.

У навчальній програмі визначено такі завдання вивчення дисципліни «Медіаосвіта (медіаграмотність)»:

- 1) формування навичок протидії маніпуляціям у медіазасобах;
- 2) здатність здійснювати критичний аналіз медіатекстів;

²⁵⁴ Літостанський, В., Даниленко, В., Мележик, В., Іванова, Т., Волошенюк, О., Іванов, В., 2014. *Сходінки до медіаграмотності: програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2–4 класів із навчанням українською мовою, а також російською та іншими мовами національних меншин* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, Академія української преси. Київ: АУП, ЦВП, С. 4–5.

²⁵⁵ *Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні»*. № 386-р від 15. 05. 2013 р. [online] Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/246420577>.

²⁵⁶ Літостанський, В., Даниленко, В., Мележик, В., Іванов, В., Іванова, Т., Волошенюк, О., Почепцов, Г., Мороз, В., 2013. *Навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» (для студентів вищих пед. навч. закл., пед. та наук.-пед. працівників)*. Київ, 63 с. [online] Режим доступу: https://www.aup.com.ua/uploads/Program_for_student.pdf.

- 3) вироблення практичних навичок використання медіапродуктів у професійній педагогічній діяльності;
- 4) визначення основ медіакомпетентності;
- 5) розкриття особливостей впливу різних медіазасобів на навчально-виховний процес.

Навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» може бути використана фахівцями педагогічних закладів вищої та післядипломної освіти, зокрема й при фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи.

23–25 жовтня 2013 року було проведено першу Міжнародну науково-практичну онлайн-конференцію «Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи» (м. Харків). За підсумками конференції видано збірник матеріалів, де опубліковано важливі питання щодо особливостей впровадження медіаосвіти в різних закладах освіти в Україні та за кордоном²⁵⁷.

Ми поділяємо думку, що «актуальність впровадження медіаосвіти зросла після Революції Гідності 2013–2014 рр., активізації «гібридної війни» Росії проти України, яка поряд із військовими діями призвела до посилення дезінформаційної, психологічної та пропагандистської війни»²⁵⁸. Ці події зумовили формування в громадян України вмінь та навичок роботи з інформацією, отриманою з різних медіазасобів (телебачення, радіо, газет, інтернет-сайтів, соціальних мереж), її критичне осмислення, уміння розрізняти правдиву інформацію від фейкової та ін. Це все стало частиною медіаосвіти українського суспільства, починаючи з першої ланки шкільної освіти – учнів початкових класів. У результаті, виникла потреба в удосконаленні професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи

²⁵⁷ *Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції / За заг. ред. канд. пед. наук Л. Покросвої. 2013. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 268 с.

²⁵⁸ Приходькіна, Н., 2020. *Медіаосвіта учнів у шкільництві англomовних країн*: [монографія]. Київ; Тернопіль: Крок, С. 279.

в університетах України з упровадженням елементів медіаосвіти до навчального процесу.

З 2014 р. темп розвитку медіаосвіти в Україні дещо пришвидшився. Цього року для початкової школи було розроблено навчальну програму «Сходи до медіаграмотності»²⁵⁹. Розробниками програми були Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія української преси.

Мета навчальної програми «Сходи до медіаграмотності» – формування медіакомпетентної особистості, яка здатна здійснити критичний аналіз та оцінювання отриманої інформації із медіа, вміти доцільно використовувати медіа в процесі навчання.

Програма «Сходи до медіаграмотності» може бути використана у 2–4 класах і вміщує такі основні теми (всього 18 тем): «Спілкування як процес обміну інформацією», «Підготовка молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві», «Види та форми комунікації», «Формування початкових умінь створювати та аналізувати медіапродукцію») та ін.

В аналізованій навчальній програмі було запропоновано інтегрувати елементи медіаграмотності до таких навчальних предметів початкової школи: «Я у світі», «Сходи до інформатики», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво», «Музичне мистецтво», «Основи здоров'я» та інші предмети освітніх галузей «Суспільствознавство», «Здоров'я і фізична культура», «Природознавство», «Математика», «Технології»²⁶⁰.

Загалом навчальна програма «Сходи до медіаграмотності» стала необхідним та важливим етапом для впровадження медіаосвіти в початковій

²⁵⁹ Літостанський, В., Даниленко, В., Мележик, В., Іванова, Т., Волошенко, О., Іванов, В., 2014. *Сходи до медіаграмотності: програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2–4 класів із навчанням українською мовою, а також російською та іншими мовами національних меншин* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, Академія української преси. Київ: АУП, ЦВП, 28 с.

²⁶⁰ Там само, с. 7.

школі, у ній подано зміст навчальної програми та описано практичні вказівки щодо інтеграції елементів програми до навчальних предметів початкової школи.

У 2014 році розроблено навчальну програму «Медіаграмота в педагогічних училищах і коледжах»²⁶¹. Навчальну програму може бути реалізовано в освітньому процесі шляхом інтеграції окремих її підрозділів до відповідних навчальних дисциплін або вивчення окремим курсом освітньо-професійної програми. Програма складається з двох змістовних модулів: «Основні засади медіаграмотності» (для студентів, які здобувають неповну вищу освіту на основі базової загальної середньої освіти) і «Медіа в навчально-виховному процесі вищих педагогічних навчальних закладів» (для студентів, які здобувають неповну вищу освіту як на основі базової, так і на основі повної загальної середньої освіти)²⁶².

Відповідно до нового Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) навчальну програму «Медіаграмота в педагогічних училищах і коледжах» пропонують переглянути, використовуючи нову назву «Медіаграмота молодших бакалаврів». Основою такої програми може бути змістовна частина другого розділу навчальної програми «Медіаграмота в педагогічних училищах і коледжах» із назвою «Медіа в навчально-виховному процесі вищих педагогічних навчальних закладів»²⁶³.

Отже, на цьому етапі було підготовано навчально-методичні матеріали, розроблено навчальні програми, необхідні для впровадження основ медіаосвіти як у початковій школі, так і під час фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи в університетах України.

У 2014 р. було опубліковано декілька інформативних підручників, потрібних майбутнім учителям початкової школи в процесі освоєння

²⁶¹ Літостанський, В., Іванов, В., Іванова, Т., Волошенко, О., Даниленко, В., Мележик, В., 2014. *Медіаграмота в педагогічних училищах і коледжах*: програма для студентів, які здобувають неповну вищу освіту на основі базової та повної загальної середньої освіти / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, Академія української преси. Київ: АУП, ЦВП, С. 7.

²⁶² Там само, с. 10.

²⁶³ Там само, с. 11.

навчальної дисципліни/курсу з медіаосвіти (медіаграмотності) в закладах вищої освіти України, а саме:

1. *«Медіаграмотність: підручник для вчителів»*²⁶⁴. Автори підручника – сучасні американські медіапедагогі Сінді Шейбе і Фейз Рогоу; у ньому описано освітній підхід до викладання медіаграмотності, сформований у США. Цей підручник інформативний для майбутніх учителів початкової школи, оскільки вони матимуть змогу ознайомитися з особливостями інтеграції медіаграмотності в різноманітні освітні практики, з прикладами повних модельних занять, з різними видами медіа, їх характеристикою тощо. Видання *«Медіаграмотність: підручник для вчителя»* було доповнено та перевидано у 2017 р.²⁶⁵.

2. *«Медіаосвіта та медіаграмотність (підручник для студентів педагогічних коледжів)»*²⁶⁶. У виданні проаналізовано основні види медіа, їх вплив на розвиток особистості, подано методику викладання медіаграмотності, навчальну програму *«Медіаграмота в педагогічних училищах і коледжах»* та ін. Окремі елементи підручника можна застосовувати в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи в університетах України.

3. *«Український словник медіакультури»*²⁶⁷. Автор видання – О. Барішполець. Уперше в Україні здійснено спробу дати тлумачення термінів, що виникли у зв'язку з глобалізаційними процесами в процесі розвитку інформаційного суспільства. Словник складається з трьох розділів: 1. Медіакультура особистості та суспільства; 2. Інтернет та кіберкультура; 3. Медіаосвіта. Медіапсихологія. Словник призначений для студентів педагогічних ЗВО.

²⁶⁴ Шейбе, С., Рогоу, Ф., 2014. *Медіаграмотність: підручник для вчителя* / перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В. Іванова, О. Волошенюк. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси, 319 с.

²⁶⁵ Шейбе, С., Рогоу, Ф., 2017. *Медіаграмотність: підручник для вчителя* / перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В. Іванова, О. Волошенюк. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси, 319 с.

²⁶⁶ Троян, С., Ткачук, А., укладач, 2014. *Медіаосвіта. Основи медіаграмотності*: навч.-метод. посібн. для курсу «Основи медіаграмотності». Умань: ПП Жовтий О. О., 214 с.

²⁶⁷ Барішполець, О., 2014. *Український словник медіакультури* / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум. 196 с.

Важливою подією концептуально-експериментального етапу стало схвалення 21 квітня 2016 р. Президією Національної академії педагогічних наук України *нової редакції «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні»*. Розроблення нової редакції Концепції – важлива складова модернізації освіти в Україні та сприяє формуванню інформаційного суспільства загалом. Основні положення Концепції розроблено відповідно до міжнародних документів, зокрема в резолюція Європарламенту щодо медіаграмотності у світі цифрової інформації (2008 р.), Феській декларації ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності (2011 р.) та Паризькій декларації ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху (2014 р.)²⁶⁸.

Концепція спрямована на впровадження медіаосвіти в педагогічну практику закладів освіти різних рівнів, у першу чергу в процесі фахової підготовки педагогів. У Концепції подано основні терміни, мету, завдання й пріоритети розвитку медіаосвіти в Україні, основні принципи та форми медіаосвіти, напрями, етапи та умови реалізації (докладний аналіз нової редакції Концепції подано в Розділі 3, пункт 3.1). Основним координатором впровадження медіаосвіти в Україні є Національна академія педагогічних наук України²⁶⁹.

У новій редакції «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» (2016 р.) подано вдосконалені етапи її реалізації, а саме²⁷⁰:

I. Експериментальний етап (2010–2016 роки): передбачає проведення всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в загальноосвітніх закладах для перевірки ефективності вітчизняної соціально-психологічної моделі шкільної медіаосвіти; розроблення навчальних програм та організація курсів підвищення кваліфікації для підготовки медіапедагогів в педагогічних закладах вищої та післядипломної освіти (за вмістом

²⁶⁸ *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні*, 2016. [online] Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/

²⁶⁹ Там само.

²⁷⁰ Там само.

наповнення експериментального етапу подібне до «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» (2010 р.).

II. Етап поступового вкорінення медіаосвіти та стандартизації її змісту (2017–2020 роки): включає апробацію та стандартизацію шкільної медіаосвіти в національному освітньому проєкті, передбачає введення медіаінформаційної грамотності до освітніх стандартів; розроблення та затвердження державних стандартів та освітніх програм для професійної підготовки фахівців.

III. Етап подальшого розвитку медіаосвіти та забезпечення її масового впровадження (2021–2025 роки): передбачає введення медіаосвітньої складової у навчальні програми, розроблення науково-методичного забезпечення для закладів вищої та післядипломної освіти.

Загалом «Концепція впровадження медіаосвіти в Україні» (нова редакція, 2016 р.) стала основою подальшого розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України.

25 лютого 2017 р. Президентом України ухвалено «Доктрину інформаційної безпеки України», що визначає національні інтереси України в інформаційній сфері, напрями та пріоритети державної політики в інформаційній сфері²⁷¹.

Медіаосвіта постає фундаментальною складовою інформаційної безпеки країни, відіграє важливу роль у вихованні молодого покоління. Крім того, одним із традиційних завдань медіаосвіти є створення умов для можливості підростаючому поколінню протистояти медіаманіпуляціям й медіанасильству.

2017 року було опубліковано посібник для вчителя «*Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі*», у якому представлено наступні розділи: 1. «Медіаграмотність: спеціалізовано на заняттях у початковій школі» (автори розробили декілька занять «Медіасловничок для малечі», де

²⁷¹ Доктрина інформаційної безпеки України. [online] Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>.

молодші школярі зрозуміють значення базових понять із медіаосвіти; «Як спілкуватися з іншими» – учні набувають навичок критичного аналізу під час перегляду найпопулярнішого дитячого медіапродукту – мультфільму – та формують уміння оцінювати свої дії під час наслідування поведінки мультгероїв); 2. «Тематичні дні в 1 класі з інтеграцією медіаосвіти в навчальні предмети початкової школи». 3. «Інтеграція медіаосвіти в предмет «Я у світі».

Навчальні матеріали подані в посібнику «Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі» можуть використовувати майбутні вчителі початкової школи в процесі фахової підготовки в університеті під час підготовки до семінарських занять, розробленні власних зразків уроків, у процесі проходження педагогічної практики тощо.

Відповідно до другого етапу реалізації «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» (2016 р.) (етап поступового укорінення медіаосвіти та стандартизації її змісту) у 2017 р. Національна академія педагогічних наук України затвердила ініціативу Інституту соціальної та політичної психології НАПН України щодо проведення всеукраїнського експерименту з масового впровадження медіаосвіти в педагогічну практику.

За наказом МОН України від 18 серпня 2017 року було ухвалено проведення всеукраїнського експерименту за темою «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» на базі навчальних закладів України на 2017–2022 роки²⁷². Основна мета – експериментальна перевірка результативності та стандартизації вітчизняної соціально-психологічної моделі інтенсивного масового впровадження наскрізної медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику, підвищення рівня медіакомпетентності сучасних педагогів і майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю.

²⁷² Наказ Міністерства освіти і науки України «Про проведення всеукраїнського експерименту за темою «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику». [online] Режим доступу: <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Nakaz-MON-zayavka-programa-eksperymentu.pdf>

У рамках експерименту було затверджено список базових загальноосвітніх навчальних закладів-учасників всеукраїнського експерименту, який проводили у 24 областях України та м. Києві²⁷³, а постановою Президії НАПН України № 1-2/10-150 від 17.09.2020 р. список учасників всеукраїнського експерименту було розширено²⁷⁴; удосконалено програму експерименту, що складалася з п'яти послідовних етапів: організаційно-підготовчого, концептуально-діагностичного, формувального, узагальнювального та коригувального.

Проведення всеукраїнського експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» має важливе значення для ефективного подальшого розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України. Прогнозованими результатами дослідно-експериментальної роботи було визначено такі²⁷⁵:

- психолого-педагогічні засади ефективної системи медіаосвіти;
- розвиток медіакультури, підготовка суб'єктів до взаємодії із сучасним інформаційним середовищем;
- розроблення навчально-методичних матеріалів: програм, підручників, методичних рекомендацій тощо;
- узагальнення та розповсюдження досвіду щодо впровадження медіаосвіти в усіх регіонах України.

Серед наукових праць, що стосуються розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи у процесі їхньої фахової підготовки, виокремлюємо такі, як:

- колективна монографія «Медіакомпетентність фахівця» за науковою редакцією доктора педагогічних наук, професора Г. Онкович (Київ, 2013), у

²⁷³ Там само.

²⁷⁴ Список учасників всеукраїнського експерименту на розширення. (Постанова НАПН України №1–2/10–150 від 17. 09. 2020 р.). [online] Режим доступу: <http://mediaosvita.org.ua/book/spysok-uchasnykiv-vseukrayinskogo-eksperymentu-na-rozshyrennya-postanova-napn-ukrayiny-vid-20-06-2019-r/>.

²⁷⁵ Наказ Міністерства освіти і науки України «Про проведення всеукраїнського експерименту за темою «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику». [online] Режим доступу: <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Nakaz-MON-zayavka-programa-eksperymentu.pdf/>

якій розглянуто особливості формування медіакомпетентності на прикладі редакторського фаху, проте деякі матеріали можна використовувати для розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи. Зокрема, у монографії подано трактування понять «медіакомпетентність», «медіакомпетентність педагога», «медіакомпетентність фахівця»; проаналізовано сучасні сайти з медіаграмотності; розглянуто можливість запровадження медіаосвітніх занять із використанням мистецтвознавчої періодики для студентів немистецьких закладів вищої освіти тощо²⁷⁶;

– колективна монографія «Соціально-психологічні та психолого-педагогічні засади організації медіаосвіти молоді» (2016): розкрито психолого-педагогічні засади організації медіаосвіти молоді в умовах сучасних викликів українського суспільства, представлено особливості медіаосвіти молодших школярів з практичними прикладами, що може бути використаним у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи²⁷⁷.

Крім того, розвиток медіаосвіти майбутніх педагогів представлено в дисертаційній праці С. Іць «Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами медіаосвіти» (Житомир, 2014)²⁷⁸, де схарактеризовано педагогічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, описано значення медіатехнологій у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців, представлено сучасні форми, методи та прийоми роботи, спрямовані на розвиток медіаграмотності й критичного мислення студентів у процесі їхньої професійно-педагогічної підготовки.

²⁷⁶ Онкович, Г., Горун, Ю., Кравчук, В., Литвин, Н., Костюхіна, І., Нагорна, К., 2013. *Медіакомпетентність фахівця*: [колективна монографія] / за наук. ред. д. пед. наук, проф. Онкович Г. Київ: Логос, 287 с.

²⁷⁷ Ватківська, М., Вознесенська, О., Дегтярьова, Г., та ін., 2016. *Соціально-психологічні та психолого-педагогічні засади організації медіаосвіти молоді*: [колективна монографія]. [online] Режим доступу: <http://mediaosvita.org.ua/book/sotsialno-psyhologichni-ta-psyhologo/>.

²⁷⁸ Іць, С., 2014. *Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами медіаосвіти*: автореф. дис. канд. пед. наук. Житомир: Житомирський державний університет ім. І. Франка, 22 с.

Четвертий етап – 2018–2022 рр. – *апробаційно-стандартизаційний*.

Це сучасний етап розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України, що триває досі. Зокрема, було запроваджено нову змістову лінію «Досліджуємо медіа» до «Типових освітніх програм для початкової школи», ухвалено «Концепцію нової української школи», сформовано нові державні стандарти повної загальної середньої освіти, які мають медіаосвітні елементи, опубліковано навчально-методичні матеріали тощо.

«Нова українська школа» – реформа шкільної освіти Міністерства освіти та науки, що масово почала впроваджуватися з 2018 року. У контексті реформування шкільної освіти було прийнято важливі зміни на її першому рівні – початкових класах, що зумовило відповідні зміни в процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Зокрема, було схарактеризовано 10 ключових компетентностей НУШ, які школярі здобувають при освоєнні різних предметів під час навчально-виховного процесу. До ключових компетентностей віднесено інформаційно-цифрову компетентність, що передбачає активне та критичне використання ІКТ для здійснення пошуку, осмислення, обміну інформацією; інформаційна й медіаграмотність; етичний підхід до роботи з інформацією²⁷⁹.

У 2018 р. було прийнято новий «Державний стандарт початкової освіти»²⁸⁰, у якому інформаційно-комунікаційну компетентність визнано ключовою; цією компетентністю передбачено загальне оволодіння основами цифрової грамотності, безпечне використання медіазасобів у процесі життєдіяльності молодшого школяра. Набуття ключових компетентностей відбувається під час вивчення освітніх галузей. Наприклад, мовно-літературна освітня галузь передбачає, що здобувач освіти сприймає, критично аналізує, інтегрує, оцінює інформацію в медіатекстах для розв’язання життєвих

²⁷⁹ Концепція Нової української школи. [online] Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

²⁸⁰ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». № 87 від 21 лютого 2018 р. Київ, [online] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.

проблем; для доступу до інформації свідомо використовує інформаційні і комунікаційні технології тощо.

На основі «Державного стандарту початкової освіти» розробляють два варіанти (на вибір) «Типової освітньої програми початкової освіти для 1–2 та 3–4 класів» під керівництвом О. Савченко та під керівництвом Р. Шияна. У межах мовно-літературної освітньої галузі «Типової освітньої програми початкової освіти для 1–2 та 3–4 класів» уперше у 2018 р. було виокремлено змістову лінію «Досліджуємо медіа», що передбачає ознайомлення молодших школярів з елементами медіаграмотності. Учні формують уявлення про реальний світ і світ медіа; вчаться критично аналізувати, оцінювати, інтерпретувати різні види медіатекстів (мультфільми, рекламу, фільми, фотографії тощо), самостійно створювати прості медіапродукти. Змістова лінія «Досліджуємо медіа» створює передумови для критичного освоєння медіасередовища. Це стало передумовою для формування у майбутніх учителів початкової школи основ медіаграмотності в межах їхньої професійної підготовки в університеті.

У 2018 р. започатковано проведення масштабного всеукраїнського проекту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», який реалізує Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольств США та Великої Британії в партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси.

Мета проекту – сформувати навички критичного сприйняття інформації у школярів й усвідомити її цінність в сучасному українському суспільстві. Міжнародна організація IREX розробила та практично перевірила методики медійної та інформаційної грамотності. Проект допомагає інтегрувати навички критичного сприйняття інформації (КСІ) в навчальний процес закладів загальної середньої освіти як компоненти проекту визначено такі ланки освіти:

– *загальноосвітні школи* (інтеграція практичних навичок критичного сприйняття інформації (КСІ) у шкільні предмети; навчання проводять

учителі, учасники проєкту, у відібраних школах у кожній із областей України);

– *інститути післядипломної педагогічної освіти (ІППО)* (оновлення освітніх ресурсів з метою підвищення рівня підготовки викладачів і вчителів);

– *заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів (ЗВО)* (підтримка процесу розробки та модернізації навчальних програм і модулів підготовки майбутніх педагогів, забезпечення інтеграції навичок КСІ в навчальний процес ЗВО);

– *онлайн-освіта* (розробка та поширення електронних навчальних ресурсів, що сприяють розвитку інфомедійної грамотності громадян, навчальних закладів, учителів, викладачів та студентів)²⁸¹.

Серед запланованих напрямів діяльності проєкту зазначено проведення тренінгів IREX для директорів, учителів і викладачів ІППО та ЗВО із медіаграмотності та спеціалізованих навчань щодо розробки матеріалів, інтеграції навичок щодо розробки матеріалів, інтеграції навичок КСІ та викладання інфомедійної грамотності з використанням інтерактивних методик та онлайн-інструментів. Із 2020 року навчання за оновленими програмами та розробленими модулями здійснюється в закладах вищої освіти в процесі фахової підготовки майбутніх учителів²⁸². До проєкту були залучені заклади вищої освіти України, що здійснюють підготовку майбутніх учителів початкової школи.

Загалом підхід IREX «Навчись розрізняти» допомагає людям будь-якого віку виробити здорові звички працювати з інформацією в Інтернеті та офлайн, вирішити проблеми, пов'язані з дезінформацією, пропагандою та

²⁸¹ Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність. [online] Режим доступу: http://nadvschool3.if.ua/wp-content/uploads/2020/05/L2D-Ed_Fact-Sheet_ua.pdf.

²⁸² Там само.

іншим кампаніями впливу тощо. Для цього організація розробила навчальну програму Learn to Discern (L2D)²⁸³.

У 2018 році за сприяння АУП, Міністерства освіти і науки України було видано посібник для вчителя «Медіаграмотність у початковій школі»²⁸⁴. Видання цього посібника пов'язане із упровадженням нового «Державного стандарту початкової освіти» (2018 р.), появою змістової лінії медіаграмотності у рамках реалізації Концепції НУШ.

Посібник призначений для вчителів початкової школи, проте, на нашу думку, його необхідно використовувати в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в університетах України як навчально-методичний посібник. У ньому представлено навчальні програми для початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів на 3 роки вивчення, наведено розробки навчальних занять – «Я у медіапросторі» (2-ий та 3-ій роки вивчення).

Посібник «Медіаграмотність у початковій школі» має практичний характер, адже тут представлено приклади навчальних вправ, ігор медіаосвітнього спрямування, які осучаснені, інноваційні, що урізноманітнює освітній процес.

2019 р. було проведено VII Міжнародну науково-методичну конференцію «Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку». За її результатами опубліковано збірник статей²⁸⁵, де розглянуто теоретичні й світоглядні засади медіаосвіти, особливості впровадження медіаосвіти та медіаграмотності в початковій школі, медіаграмотність як педагогічну компетенцію та ін.

У рамках реформування змісту початкової освіти виникає потреба у відповідній кваліфікованій підготовці майбутніх учителів початкової школи,

²⁸³ Посилення медіаграмотності в українській системі освіти. [online] Режим доступу: <https://www.irex.org/project/strengthening-media-literacy-ukrainian-education-system#component-id-792>.

²⁸⁴ Волошенюк, О., Ганик, О., Голошапова, В., Дегтярьова, Г., та ін., 2018. *Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя* / За ред. Волошенюк О., Іванова В. Київ: ЦВП, АУП, 2018. 234 с.

²⁸⁵ *Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку*: зб. статей сьомої міжнар. наук.-метод. конф. 2019. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 435 с.

що передбачає інтеграцію до навчальних програм педагогічних університетів основ медіаграмотності або ж викладання окремого навчального курсу, що сприяє розвитку медіаосвіти в Україні. У 2020 р. було здійснено певні кроки щодо інтеграції медіаосвіти до навчальних предметів початкової школи в НУШ, що можемо розглядати як частину навчально-методичних матеріалів для майбутніх учителів початкової школи. Зокрема, було опубліковано декілька посібників, а саме:

– *«Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної галузі в початковій школі»* (І. Старагіна). У ньому наведено приклади інтеграції медіатекстів у навчання мови та літератури в НУШ, що визначено «Типовою освітньою програмою мовно-літературної освітньої галузі»²⁸⁶.

– *«Медіаграмотність в інтегрованому курсі «Я досліджую світ»»* (О. Мокрогуз): містить аналіз методичного потенціалу типових освітніх програм та підручників інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для початкової школи з позиції формування медіаінформаційної грамотності. Водночас запропоновано методичні матеріали для вчителів та ідеї завдань, що можуть бути використані під час уроків у початкових класах²⁸⁷. Крім того, приклади інтеграції елементів медіаграмотності в навчальний предмет «Я досліджую світ» містяться в іншому навчально-методичному посібнику – *«Інтеграція медіаграмотності в навчальний предмет «Я досліджую світ»* (О. Волощенко, О. Козак)²⁸⁸.

– *«Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ»* (О. Волощенко, О. Чорний). Посібник спрямований на допомогу вчителям під час опанування підходів до інтеграції медіаграмотності до курсу «Мистецтво» в початковій школі; у

²⁸⁶ Старагіна, І., 2020. *Нова українська школа: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної галузі в початковій школі*: навч.-метод. посіб. / за ред. О. Волощенко, В. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 58 с.

²⁸⁷ Мокрогуз, О., 2020. *Медіаграмотність в інтегрованому курсі «Я досліджую світ»*: навч.-метод. посіб. / за ред. В. Іванова, О. Волощенко. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 36 с.

²⁸⁸ Волощенко, О., Козак, О., 2020. *Інтеграція медіаграмотності в навчальний предмет «Я досліджую світ»*: навчально-методичний посібник. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 36 с.

першій частині схарактеризовано основи медіаграмотності, у другій – методики та практичні завдання у сфері екранних мистецтв та візуальної грамотності²⁸⁹.

– *«Медіаосвіта в школі та на уроці: основи і приклад»* (Г. Тулодзєцький, Б. Герціг, С. Графе) Книга рекомендована для студентів-педагогів і присвячена розгляду проблем упровадження медіаграмотності в шкільні предмети²⁹⁰.

Про необхідність корекції навчальних програм підготовки майбутніх учителів початкової школи в університетах свідчать зміни введені в початковій школі: нові державні вимоги до молодших школярів як здобувачів освіти, поява елементів медіаграмотності в НУШ, її інтеграція до навчальних предметів тощо.

У межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» у 2021 р. було опубліковано збірник статей «Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти»²⁹¹, де описано основні досягнення щодо впровадження елементів медіаосвіти до освітнього процесу ЗВО України, наведено практичні приклади її реалізації.

Проаналізувавши відповідні матеріали, ми зробили висновок, що впровадження та розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах можливий двома шляхами:

1) введенням в освітній процес окремої навчальної дисципліни/курсу («Медіадидактика», «Медіаосвіта», «Основи медіаграмотності», «Медіакультура», «Медіапедагогіка» тощо);

2) інтеграцією елементів медіаосвіти в чинні навчальні предмети методом їх оновлення та вдосконалення.

²⁸⁹ Волошенюк, О., Чорний, О., 2020. *Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ: навчально-методичний посібник*. Київ: Академія української преси, Центр Вільної Преси, 54 с.

²⁹⁰ *Медіаосвіта в школі та на уроці: основи і приклади* / За загал. ред. В.Іванова; пер. з нім. В. Климченка. 2020. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 405 с.

²⁹¹ *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти: збірник статей* / Редкол.: В. Іванов (голов. ред.) [та ін.]. 2021. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, 400 с.

Наприклад, у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» майбутні бакалаври початкової освіти на останньому курсі вивчають «Основи інклюзивної освіти». Мета вивчення цієї навчальної дисципліни – показати майбутнім учителям практичні можливості використання сучасних теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад організації освітнього процесу в умовах інклюзії. Завдяки участі в проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» зміст навчальної дисципліни було оновлено завдяки впровадженню інноваційних методик навчання, медіаконтенту відповідного спрямування. Наприклад, на практичних заняттях майбутнім учителям пропонують такі завдання для самостійної роботи з використанням інтернет-матеріалів: скласти карту знань «Бар'єри в розвитку професійного співробітництва та шляхи їх подолання»; за матеріалами педагогічних періодичних видань (електронних джерел) проаналізувати проблеми адаптації дітей, їхніх батьків та педагога до освітнього процесу початкової школи в умовах інклюзивної освіти тощо. Водночас майбутні вчителі набували навичок знаходити та працювати з джерелами й першоджерелами; розрізняти авторські права й плагіат, здійснювати факт-чекінг (перевірку фактів) під час роботи з медійними ресурсами на теми інтегрування осіб з інвалідністю в соціальне середовище, зокрема освітній процес. Ще одним прикладом практичних завдань медіаосвітнього характеру є самостійний перегляд студентами окремих художніх фільмів та їх обговорення в групі з використанням опорних запитань (фільми підібрані відповідно до тематики навчальної дисципліни)²⁹².

Водночас у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» у рамках реалізації проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» основи медіаграмотності інтегрують у навчальну

²⁹² Будник, О., 2021. Розвиток інфомедійної грамотності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення «Основа інклюзивної освіти». В: В. Іванов, гол. ред. та ін. Збірник статей: *Інфомедійна грамотність – невід'ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти*. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, С. 28–35.

дисципліну «Дитяча література та методика навчання літературного читання» для здобувачів освіти спеціальності «Початкова освіта». У процесі вивчення дисципліни майбутні вчителі початкової школи набувають умінь працювати з медіаконтентом: ефективно шукати, систематизувати, аналізувати й критично оцінювати інформацію, працювати з джерелами й дотримуватися академічної доброчесності (інформаційна грамотність), розрізняти правдиві й фейкові повідомлення; розвивати критичне мислення та вміння інтерпретувати, оцінювати тексти й медіапродукти; розвивати навички з особистої кібербезпеки й уміння запобігати ризикам у комунікації; виявляти й протидіяти стереотипам, дискримінації тощо²⁹³.

Під час викладання дисципліни «Дитяча література та методика навчання літературного читання» застосовують різноманітні методи, підходи й інструменти, зокрема, активне використання різноманітного медіаконтенту; індивідуальна і групова робота, спрямована на пошук, аналіз, оцінку інформації, роботу з медіа; аналіз художніх творів та навчально-методичних матеріалів із використанням методик розвитку критичного мислення (групування, кубування, асоціативний кущ, діаграма Вена, сенкан, банк запитань та ін.); інтерпретацію, оцінювання та висловлювання власних міркувань: усно або письмово (есе, рецензії, відгуки) у формі медіапродуктів із використанням інтернет-платформ; виконання самостійних творчих завдань із використанням цифрових інструментів, кінцевою метою яких є створення медіапродукту; систематичне й цілеспрямоване використання цифрових інструментів та медіаконтенту в організації офлайн- та онлайн-навчання тощо²⁹⁴.

У Житомирському державному університеті імені Івана Франка викладачі кафедри англійської мови з методиками викладання в дошкільній та початковій освіті інтегрують основи інфомедійної грамотності у навчальні

²⁹³ Качак, Т., 2021. Розвиток медіаграмотності студентів у процесі вивчення дисципліни «Дитяча література та методика навчання літературного читання». В: В. Іванов, гол. ред. та ін. Збірник статей: *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти*. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, С. 173–181.

²⁹⁴ Там само.

модулі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови у початковій школі. Зокрема, на семінарських заняттях із методики викладання англійської мови та літератури пропонують використовувати різноманітні медіаігри та технології: «Машина часу», «Журналіст», «Найкращий сюжет для фотографій», медіагру «Відгадай назву фільму», «Екранізація», «The News» («Випуск новин»), «Чи вірите ви, що ...» та ін.²⁹⁵.

Використання медіатехнологій у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи сприяє ефективному розвитку медіаосвіти в педагогічних університетах України загалом. Зокрема, О. Турко запропонувала формувати основи інфомедійної грамотності в майбутніх фахівців із початкової та дошкільної освіти за допомогою навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», що належить до обов'язкових дисциплін загальної підготовки здобувачів різних спеціальностей в закладах вищої освіти України²⁹⁶.

О. Турко пропонує такі шляхи формування інфомедійної грамотності в курсі «Українська мова (за професійним спрямуванням)»²⁹⁷:

– виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ) з курсу, зокрема: в іншомовному періодичному виданні з питань початкової або дошкільної освіти обрати статтю, у якій розкрито питання застосування інноваційних засобів навчання; перекласти статтю українською мовою в обсязі однієї сторінки, виписати 2 терміни зі статті; написати міркування щодо особливостей застосування інноваційних засобів в закладах дошкільної та початкової освіти;

– використання медіатекстів як засобу формування компетентностей: наприклад, аналіз понять «мовна норма», «культура мовлення» відбувається

²⁹⁵ Деньгаєва, С., 2021. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальні модулі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової ланки базових закладів освіти. В: В. Іванов, гол. ред. та ін. Збірник статей: *Інфомедійна грамотність – невід'ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти*. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, С. 118–125.

²⁹⁶ Турко, О., 2021. Шляхи формування інфомедійної грамотності майбутніх фахівців із початкової та дошкільної освіти засобами курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)». В: В. Іванов, гол. ред. та ін. Збірник статей: *Інфомедійна грамотність – невід'ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти*. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, С. 360–365.

²⁹⁷ Там само.

на прикладі медіаджерела, в якому порушено лексичні, граматичні та інші види норм;

– самостійне написання тексту в публіцистичному або науковому стилі на запропоновані теми: «Чи не призведе запозичення іншомовної термінології до знецінення рідної мови?», «Сучасні гаджети: чи є від них користь, або як дотримуватись здоров'язберігального принципу навчання?» та ін.;

– підготовка до виступу на ток-шоу з актуальних питань сучасної дошкільної та початкової освіти: «Інклюзивне навчання: переваги та труднощі», «Чи гіперактивність дитини є проблемою лише педагога?» та ін., використовуючи при цьому різні методи розвитку критичного мислення: «Мозкова атака», «Обери позицію», «Кубування» тощо.

Отже, запропонований варіант курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» може стати для викладачів у педагогічних університетах України прикладом інтеграції навчального предмету з елементами медіаосвіти, що дасть змогу сформувати в майбутніх учителів початкової школи основи медіаграмотності, необхідні та важливі на сучасному етапі в їхній професійній діяльності.

Наступним варіантом підвищення рівня медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи стало введення до освітньої програми освітнього рівня «бакалавр» спеціальності «Початкова освіта» навчальної дисципліни «Медіадидактика», яка розроблена і впроваджена в освітній процес ДВНЗ «Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в рамках реалізації проєкту програми ЄС Еразмус+ «Модернізація педагогічної вищої освіти з використанням інноваційних інструментів – MoPED»²⁹⁸.

Навчальна дисципліна «Медіадидактика» передбачає формування в здобувачів освіти знань про сучасні медіатехнології, способи їх використання в освітньому процесі НУШ для оволодіння методичними прийомами,

²⁹⁸ Червінська, І., 2021. Медіаграмотність як складова професійного розвитку педагога гірської школи. В: В. Іванов, гол. ред. та ін. Збірник статей: *Інфомедійна грамотність – невід'ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти*. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, С. 390–399.

електронними ресурсами, виявлення їх дидактичних можливостей, реалізації інтерактивно-діяльнісного підходів при організації навчальних занять.

Опанування змісту навчальної дисципліни «Медіадидактика» сприятиме здобуттю майбутніми вчителями теоретико-прикладних засад медіаосвіти, формуванню медіакомпетентності майбутніх фахівців базуючись на знаннях про ЗМК²⁹⁹.

Описані вище шляхи розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи – введення в освітній процес окремої навчальної дисципліни/курсу або інтеграція елементів медіаосвіти в чинні навчальні предмети методом їх оновлення та вдосконалення – мають фрагментарний характер та потребують подальшої реалізації в усіх закладах вищої освіти України.

Варто відзначити, що інтерес до сфери медіаосвіти серед науковців стрімко зростає. Підтвердженням цьому є збільшення кількості дисертаційних праць у контексті досліджуваної проблематики, із-поміж яких – Л. Петрик «Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов» (Київ, 2020)³⁰⁰, І. Шевирьової «Формування медіа-компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки» (Луганськ, 2020)³⁰¹, І. Колеснікової «Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти» (Житомир, 2018)³⁰². Оскільки в нашому дослідженні ми аналізували досвід зарубіжних країн щодо формування та розвитку медіаосвіти в закладах освіти, то відзначимо ще такі дисертації: Г. Головченко «Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді» (Київ,

²⁹⁹ Там само.

³⁰⁰ Петрик, Л., 2020. *Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов*. Дис. канд. пед. наук. Київ: Київський університет імені Б. Грінченка, 295 с.

³⁰¹ Шевирьова, І., 2020. *Формування медіа-компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки*. Дис. доктора філософії. Луганськ: Луганський національний університет імені Т. Шевченка.

³⁰² Колеснікова, І., 2018. *Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти*. Дис. канд. пед. наук. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 292 с.

2021)³⁰³, Н. Приходькіна «Тенденції розвитку медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти розвинених англомовних країн» (Київ, 2021)³⁰⁴ та ін.

Про актуальність і необхідність активного впровадження медіаосвіти до педагогічних закладів вищої освіти свідчать події, що відбуваються на сучасному етапі в початковій ланці освіти та в Україні загалом. Зокрема, 17–18 лютого 2022 р. усі рівні загальноосвітніх шкіл України долучилися до проведення першого всеукраїнського уроку з медіаграмотності.

23 лютого 2022 року було видано збірник матеріалів «Методика інтеграції в проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність»³⁰⁵, де описано основні етапи та результати проєкту, який було реалізовано в Україні з 2018 р. Подано загальні положення медіаосвіти та практичні приклади впровадження елементів медіаграмотності до освітнього процесу в Україні. У цьому збірнику учасники проєкту описали особливості впровадження інфомедійної грамотності в деякі заклади вищої освіти України на різних спеціальностях, навели різноманітні приклади інтеграції медіаграмотності в навчальні предмети шкільної освіти/навчальні дисципліни ЗВО, розкрили важливість формування навичок критичного мислення як одного з елементів медіаосвіти тощо.

24 лютого 2022 р. розпочалося повномасштабне військове вторгнення Росії проти України, що призвело до змін навчального процесу всіх рівнів освіти. Варто зазначити, що ці негативні події зумовили вирішення низки термінових питань: виникли нові питання щодо гарантій безпеки життя для здобувачів освіти під час безпосереднього перебування в закладах освіти, зокрема й створення передумов для їхньої інформаційної безпеки. У цей період інформаційний простір України насичений неправдивою інформацією, що спрямована на погіршення психологічного стану громадян,

³⁰³ Головченко, Г., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, 567 с. [online] Режим доступу: http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dysertatsii/2021/HOLOVCHENKO_diser_pass.pdf.

³⁰⁴ Приходькіна, Н., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти розвинених англомовних країн*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Національна академія педагогічних наук України, 536 с.

³⁰⁵ *Методика інтеграції в проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність»*: збірник матеріалів / Редкол.: В. Іванов (голов. ред.) [та ін.]. 2022. Київ: Академія української преси, IREX, Центр вільної преси, 160 с.

їхню дезінформацію загалом, що можна вважати війною на інформаційному фронті. На нашудумку, одним зі шляхів вирішення зазначених проблем є саме медіаосвіта, активне її подальше активне впровадження на всіх рівнях освіти. Це дасть змогу сформувати в здобувачів вищої освіти певні вміння та навички роботи з інформацією, її критичного аналізу, перевірки на правдивість, ефективної взаємодії з різними видами медіа, усвідомлення можливих маніпуляцій за допомогою інформації та боротьби з ними тощо.

Отже, з огляду на вище зазначене, медіаосвіта – один із нових напрямів в українській педагогіці загалом та педагогіці вищої школи зокрема. Основне її завдання полягає в тому, щоб підготувати майбутніх учителів початкової школи до життя в сучасному інформаційному суспільстві. Погоджуємося з думкою, що «позитивні зрушення в медіапросвітницькому процесі відбуваються повільно, а переважна більшість ефективних проєктів були ініційовані та реалізовані громадськими активістами, медіаекспертами, окремими педагогами (Академія української преси, ГО StopFake, IREX, «Детектор медіа», «Телекритика», «Інтерньюз-Україна»)»³⁰⁶. Отже, виникає потреба в реформуванні освітньо-кваліфікаційних програм фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти України щодо обов'язкового введення навчальних дисциплін медіаосвітнього спрямування.

Після виокремлення та характеристики періодів розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.) ми визначили основні тенденції цього процесу.

Відповідно до «Академічного тлумачного словника української мови»³⁰⁷ та «Словника іншомовних слів»³⁰⁸ під поняттям «тенденція» розуміють напрям розвитку чого-небудь; прагнення, намір, властивості кому-, чому-небудь; провідна думка, ідея художнього, наукового твору, ідейне

³⁰⁶ Приходькіна, Н., 2020. *Медіаосвіта учнів у шкільництві англomовних країн*: [монографія]. Київ; Тернопіль: Крок, С. 289.

³⁰⁷ *Академічний тлумачний словник української мови*. [online] Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/tendencija>.

³⁰⁸ *Словник іншомовних слів*. [online] Режим доступу: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%D2%E5%ED%E4%E5%ED%F6%B3%FE>.

спрямування; упереджена думка, ідея, теза, що не впливає логічно з самого розвитку подій, з художніх образів, а нав'язується читачеві.

Тендеція – одна з базових категорій педагогіки. Її трактують як спрямованість руху освіти, відображаючи якісні зміни у його процесі³⁰⁹.

У дисертації нами обґрунтовано такі основні тенденції розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в Україні:

1. Вплив загальновідомих світових тенденцій: глобалізації, інтернаціоналізації, цифровізації та інформатизації освіти на впровадження та поширення основ медіаосвіти в міжнародному та українському освітньому просторі.

Глобалізаційні процеси передбачають посилення міжнародної взаємодії між учасниками освітньої сфери, формування цілісного освітнього простору, що у сукупності створює передумови для збагачення окремих національних систем освіти; інтернаціоналізація змісту освіти спричиняє організацію освітнього процесу з урахуванням сучасних стандартів освіти, нових медіатехнологій³¹⁰.

Становлення та розвиток медіаосвіти в європейських країнах, США, Канаді розпочався ще в 60–70-х роках ХХ ст. Тому прагнення і поступове входження України до європейського освітнього, культурного простору спричинили реалізацію нового напрямку в українській освітній сфері – медіаосвіти. Отже, Україна імплементувала різні міжнародні закони, концепції, угоди, декларації щодо впровадження основ медіаграмотності на всіх освітніх рівнях у межах освіти впродовж життя.

Збільшення обсягів інформації, інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, виникнення глобальної мережі Інтернет та утворення віртуального простору – усе це стало передумовою для переходу у ХХІ ст. до нового рівня розвитку суспільства – інформаційного суспільства.

³⁰⁹ Локшина, О., 2019. *Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї*. [online] Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/722644/1/anotoaini-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8-71-72.pdf>.

³¹⁰ Матюх, С., 2014. Вплив глобалізаційних процесів на формування освітніх послуг вищих навчальних закладів. *Вісник Хмельницького національного університету*, т. 2, № 3. С. 261.

Це зумовлює трансформацію освіти загалом та формування в молодого покоління відповідних компетентностей задля можливості ефективного та повноціного життя в сучасному інформаційному просторі. Однією з таких компетентностей є медіакомпетентність, що необхідна як молодшим школярам для існування та взаємодії з однолітками, забезпечення їхньої інформаційної безпеки, так і майбутнім учителям початкової школи для їх професійного становлення та розвитку.

2. *Тенденція інституалізації медіаосвіти*, що зумовила створення неурядових організацій, інституцій, які впроваджують медіаграмотність на різних рівнях освіти, зокрема в педагогічних ЗВО України для професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи; також розробляють окремо навчальні дисципліни медіаосвітнього спрямування або пропонують питання інтеграції елементів медіаосвіти в різні навчальні предмети початкової школи або педагогічних університетів у процесі підготовки вчителів-початківців.

3. *Стандартизація медіаосвіти та законодавче її закріплення у форматі концепцій на державному рівні.*

Медіаосвіта як складова загальної середньої, вищої та післядипломної освіти, забезпечує здатність молодого покоління використовувати медіазасоби та застосовувати новітні інформаційні технології в процесі навчальної, професійної діяльності.

Отже, у 2018 р. було прийнято новий «Державний стандарт початкової освіти», у якому інформаційно-комунікаційну компетентність визначено ключовою. Цього ж року було впроваджено окрему змістову лінію «Досліджуємо медіа» до «Типових освітніх програм для початкової школи». У 2010 році вперше прийнято «Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні», а в 2016 р. розроблено її нову редакцію. Отже, усе це зумовило зміни у освітньо-кваліфікаційних програмах закладів вищої освіти України й формування майбутніх учителів початкової школи нового покоління, що володіють основами медіаграмотності та здатні активно її впроваджувати в майбутній професійній діяльності.

Обґрунтовані тенденції свідчать про те, що розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України зумовлений кількома чинниками: по-перше, світовими процесами, що виникли в інформаційному просторі на початку ХХІ ст.; по-друге, створенням відповідних інституцій, що порушують питання реалізації медіаосвіти в Україні; по-третє, затвердженням відповідних законів, концепцій у контексті впровадження основ медіаграмотності в закладах освіти всіх рівнів, тощо.

Висновки до другого розділу

Розвиток інформаційних технологій суттєво впливає на життя суспільства, професійну діяльність, спричиняє зміни в масовій комунікації. Особливої уваги заслуговує реалізація медіаосвітніх програм під час підготовки майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти. У результаті перед нами постає проблема розкриття значення медіаосвіти у вищій школі загалом та виявлення особливостей її реалізації під час професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи зокрема.

У межах другого розділу розглянуто систему медіаосвіти, її дидактичні можливості. Окреслено концепції реалізації медіаосвіти, її загальні принципи, завдання тощо. Подано загальну характеристику форм упровадження медіаосвіти (інтегрована, формалізована, позакласна, позашкільна). Водночас проаналізовано такі основні теорії медіаосвіти: ін'єкційна, теорія медіаосвіти як джерела «задоволення потреб» аудиторії, практична, теорія медіаосвіти як засобу формування критичного мислення, марксистська, семіотична, культурологічна та естетична.

Розгляд проблеми розвитку медіаосвіти в освітній площині створив передумови для встановлення взаємозв'язків та співвідношення між поняттями «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіакультура» та «медіаосвіта». Крім того, подано характеристику медіапедагогіки як окремого напрямку педагогіки, пов'язаного з медіаосвітою загалом і

професійною підготовкою майбутнього фахівця завдяки застосуванню медіазасобів зокрема.

На основі проаналізованих історіографічних, філософських та педагогічних джерел представлено періодизацію розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Перший етап (1991–1999 рр.) – пострадянський (законодавчий), пов'язаний зі становленням української державності, ухваленням низки нормативно-правових актів і законів щодо проведення освітньої діяльності та розвитку інформаційного суспільства, що стало основою для формування медіаосвіти в Україні. Цей період позначений дослідженням засобів масової комунікації (преса, кіно, телебачення) як основного джерела отримання та поширення інформації, що стало основою для формування медіаосвіти в Україні.

Другий етап (2000–2009 рр.) – інституційно-організаційний, пов'язаний зі створенням різних інституцій, організацій, що порушують питання впровадження та розвитку медіаосвіти в Україні. Зокрема, було створено Академію української преси, Лабораторію масової комунікації та медіаосвіти під керівництвом Л. Найдьонової в Інституті соціальної і політичної психології АПН України.

Третій етап (2010–2017 рр.) – концептуально-експериментальний прийняття важливих документів, проведення низки всеукраїнських експериментів щодо впровадження медіаосвіти в закладах освіти України, публікація підручників, методичних матеріалів, розроблення навчальних програм, проведення міжнародних конференцій тощо.

Четвертий етап (2018–2022 рр.) – апробаційно-стандартизаційний, пов'язаний із додаванням нової змістової лінії «Досліджуємо медіа» до «Типових освітніх програм для початкової школи», ухваленням «Концепції нової української школи», формуванням нових державних стандартів повної загальної середньої освіти, які мають медіаосвітні елементи, публікацією навчально-методичних матеріалів тощо. На цьому етапі подано характеристику навчальних планів закладів вищої освіти України в контексті

впровадження елементів медіаосвіти для фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Обґрунтовано основні тенденції розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в Україні, із-поміж яких – глобалізація, інтернаціоналізація, цифровізація та інформатизація освіти як загальноновизнані світові тенденції, що спричинили поширення та впровадження основ медіаосвіти в міжнародному та українському освітньому просторі; тенденція інституалізації медіаосвіти, що зумовила створення неурядових організацій, інституцій, які впроваджують медіаграмотність на різних рівнях освіти; стандартизація медіаосвіти та законодавче її закріплення у форматі концепцій на державному рівні.

Основні результати другого розділу відображено в таких наукових працях автора: [2; 9; 10; 13; 15].

РОЗДІЛ 3

ПРОГНОСТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

3.1 Особливості сучасного стану розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи

В умовах глобалізації та цифровізації сучасного суспільства медіаосвіта – один із важливих напрямів просвіти громадян. Тому важливо починаючи з початкової школи навчати молодших школярів взаємодіяти із сучасними ЗМІ, сприяти розвитку їхньої медіаграмотності для цього формувати вміння виокремлювати важливу інформацію з різних медіаджерел, виділяти шкідливу й потенційно небезпечну.

Розвиток медіаграмотності учнів початкової школи є одним з важливих сучасних напрямів в освітній політиці української держави. Тому необхідне цілеспрямоване навчання медіаграмотності молодших школярів, що цілком закономірно активної професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Пріоритетними напрямами розвитку вітчизняної системи медіаосвіти фахівцями НАПН України визначено:

- створення цілісної системи шкільної медіаосвіти в Україні;
- сприяти здійсненню інтеграції елементів медіаосвіти до навчальних програм для молодших школярів, упровадженню окремого курсу з медіакультури в загальноосвітніх школах;
- заохочувати школярів до відвідування позакласних занять (гуртки, фото- та кіностудії) медіаосвітнього спрямування;
- розроблення державних стандартів, спеціалізованих навчальних курсів для підготовки й перепідготовки фахівців у педагогічних закладах вищої та післядипломної освіти;

- організація активної взаємодії закладів вищої освіти та сфери мистецтва у контексті медіаосвіти;
- проведення міждисциплінарних наукових досліджень із проблем медіаосвіти;
- влаштовувати різноманітні заходи, що сприяють розвитку системи медіаосвіти: дитячі та молодіжні фестивалі, конкурси, проекти різного рівня;
- створення умов для здійснення повноцінного суспільного діалогу між усіма учасниками медіаосвітнього процесу³¹¹.

Ухвалення Концепції впровадження медіаосвіти в Україні – своєрідний практичний крок для розвитку медіаосвіти загалом, оскільки передбачає організацію та проведення низки заходів медіаосвітнього спрямування (конференцій, семінарів, проектів). До умов впровадження медіаосвіти віднесено:

- удосконалення нормативно-правової бази взаємодії закладів освіти й медіа;
- сприяння готовності педагогічних фахівців до розв’язання проблем у сфері медіаосвіти;
- якісне програмно-методичне та інформаційне забезпечення;
- забезпечення взаємодії усіх учасників системи медіаосвіти на міжгалузевому та міжнародному рівнях³¹².

З цих причин підготовка сучасного педагога до життя загалом й професійної діяльності у високорозвиненому інформаційно-комунікаційному середовищі, входить до переліку основних завдань сучасної вищої освіти.

Крім того, необхідно враховувати *основні принципи медіаосвіти* зазначені в «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» (2016 р.)³¹³:

³¹¹ Концепція впровадження медіаосвіти в Україні, 2016. [online] Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/.

³¹² Там само.

³¹³ Там само.

1) *особистісний соціально-психологічний підхід*: передбачає врахування вікових, індивідуальних та соціально-психологічних особливостей особистості;

2) *принцип перманентного оновлення змісту*: зміст медіаосвіти оновлюється відповідно до рівня розвитку технологій, стану медіакультури суспільства загалом;

3) *принцип орієнтації на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій*: активне використання ІКТ для організації роботи медіапедагогів;

4) *принцип пріоритету морально-етичних цінностей*: медіаосвіта сприяє утвердженню загальнолюдських цінностей, протистоїть будь-яким проявам жорстокості й насильства;

5) *принцип пошанування національних традицій*: передбачає врахування національних особливостей особистості відповідно до її потреб у сфері медіа;

6) *принцип патріотизму*: медіаосвіта є важливим засобом формування патріотичної позиції особистості;

7) *принцип громадянської спрямованості*: медіаосвітня діяльність реалізується за підтримки громадських об'єднань й асоціацій;

8) *принцип естетичної наснаженості*: медіаосвіта використовує досягнення різних форм сучасного мистецтва;

9) *принцип продуктивної мотивації*: заохочення школярів до самостійного створення медіапродукції.

Варто звернути увагу, що в «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» виокремлено форми медіаосвіти відповідно до складових системи безперервної освіти. Отже, виділяють такі сучасні форми медіаосвіти:

– *медіаосвіта дошкільна* (інтегрована форма, що передбачає всебічний розвиток особистості дитини, створення умов для її захисту від агресивних проявів медіасередовища;

– *медіаосвіта шкільна* (реалізується у формі інтегрованих елементів медіаосвіти, спеціальних навчальних курсів, різних форм позакласної роботи

(факультативів, гуртків); спрямована на розвиток критичного мислення, медіакомпетентності);

– *медіаосвіта у вищій школі* (передбачає підготовку фахівців у сфері медіа, медіапедагогів та медіапсихологів; елементи медіаосвіти включено до обов'язкової частини навчальних планів закладів вищої освіти (професійна медіаосвіта);

– *батьківська медіаосвіта* (здійснення медіапросвіти членів сім'ї як первинного соціального середовища дитини; можливість мінімізувати негативний вплив медіа на її розвиток);

– *медіаосвіта дорослих* (забезпечує безперервність освіти, передбачає використання ІКТ й сучасних медіа; постійний особистісний та професійний розвиток);

– *медіаосвіта засобами медіа (неформальна медіаосвіта)* (передбачає проведення інформаційно-розважальних медіапроектів)³¹⁴.

Майбутній учитель здійснює планування освітнього процесу із урахуванням сучасних змін в інформаційному суспільстві, нових інформаційних потреб молодших школярів, доцільно використовує медіа в процесі власної професійної підготовки³¹⁵.

Додатково для комплексного вирішення поставлених завдань дисертації ми проаналізували навчальні плани деяких закладів вищої освіти України, що здійснюють професійну підготовку майбутніх учителів початкової школи на наявність окремої навчальної дисципліни медіаосвітнього спрямування. Отримані результати представлено в таблиці 3.1.

³¹⁴ Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. 2016. Постанова Президії Національної академії педагогічних наук України 21 квітня 2016. [online] Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_r_edaktsiya/.

³¹⁵ Єрмоленко, А., 2016. Медіа-компетентність як необхідна складова професійної майстерності сучасного педагога. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 137. С. 330–333.

Таблиця 3.1

**Характеристика навчальних планів закладів вищої освіти України
у контексті впровадження елементів медіаосвіти для фахової підготовки
майбутніх учителів початкової школи**

Назва ЗВО	Назва дисципліни (Рік впровадження)	Спеціальність / Рівень вищої освіти	Основні положення
Житомирський державний університет імені Івана Франка	«Медіаосвіта» (2019)	013 Початкова освіта / Бакалавр	<p><i>Статус дисципліни:</i> дисципліна вільного вибору студента.</p> <p><i>Семестр:</i> 6.</p> <p><i>Кредити ЄКТС:</i> 3 (90 годин).</p> <p><i>Форма семестрового контролю:</i> залік.</p> <p><i>Мета викладання навчальної дисципліни</i> – підготовка студентської молоді до життя в сучасних інформаційних умовах на основі інфомедійної грамотності, розвиток навичок з розуміння та усвідомлення наслідків впливу різних видів медіа на психіку особистості та суспільства загалом.</p> <p><i>Основні завдання вивчення дисципліни:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – ознайомити студентів з актуальними проблемами медіаосвіти; – допомогти студентам оволодіти навичками критичного мислення та інфомедійної грамотності, уміння сприймати, аналізувати, оцінювати й продукувати медіатексти. <p><i>Програма навчальної дисципліни складається з трьох модулів:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вступ у медіаосвіту. 2. Психологія сприймання медіапродуктів. 3. Медіатекст, особливості його створення.

Продовження таблиці 3.1

Львівський національний університет імені Івана Франка	«Основи медіаграмотності» (2019)	013 Початкова освіта / Бакалавр	<p><i>Статус дисципліни:</i> дисципліна за вибором ЗВО.</p> <p><i>Семестр:</i> 7.</p> <p><i>Кредити ЄКТС:</i> 6 (180 годин).</p> <p><i>Форма семестрового контролю:</i> залік.</p> <p><i>Мета викладання навчальної дисципліни – створення ефективного механізму критичного осмислення й корегування інформації, отриманої через ЗМІ, відпрацювання особистісної системи ціннісних орієнтацій та формування вмінь інтерпретувати інформацію, розуміти її суть, адресну спрямованість, мету інформування, викриття прихованого значення, мають усунути негативний вплив на свідомість громадян, особливо учнівської та студентської молоді.</i></p> <p><i>Основні завдання вивчення дисципліни:</i> передбачає формування аудіовізуальної грамотності, що надає додаткові можливості щодо самореалізації й соціалізації молоді.</p> <p><i>Програма навчальної дисципліни містить два змістових модулі:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вступ до медіаосвіти та медіаграмотності. 2. Вплив медіа на особистість³¹⁶.
--	----------------------------------	---------------------------------	--

³¹⁶ Субашкевич, І., 2019. Програма навчальної дисципліни «Основи медіаграмотності». Львівський національний університет імені Івана Франка, с. 3. [online] Режим доступу: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/Navchal-na-prohrama-MH-PO-4.pdf>.

Продовження таблиці 3.1

<p>ДВНЗ «Прикарпат- ський національний університет імені Василя Стефаника</p>	<p>«Медіадидактика» (2019)</p>	<p>013 Початкова освіта / Бакалавр</p>	<p><i>Статус дисципліни:</i> дисципліна за вибором ЗВО. <i>Семестр:</i> 3. <i>Кредити ЄКТС:</i> 3 (90 годин). <i>Форма семестрового контролю:</i> залік. <i>Мета курсу</i> – ознайомити студентів з інноваційними напрямками розвитку медіадидактики, розкрити потенційні можливості медіатехнологій для визначення способів їх застосування в освітньому просторі НУШ шляхом забезпечення всебічної підготовки майбутніх педагогів до безпечної та ефективної взаємодії в медіапросторі, формування медіаграмотності та медіакомпетентності відповідно до потреб та запитів освіти. <i>Завдання курсу</i> – сформувати компетентності, які стосуються: здатності генерувати нові ідеї з курсу медіадидактика (креативність); здатності здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем медіадидактики та реалізовувати їх в освітньому процесі НУШ тощо. <i>Програма навчальної дисципліни:</i> Змістовий модуль 1. Медіадидактика як конструкт навчання в освітньому просторі НУШ. Змістовий модуль 2. Інтеграція медіатехнологій в освітній процес НУШ³¹⁷.</p>
---	------------------------------------	--	--

³¹⁷ Червінська, І., 2019. *Робоча програма «Медіадидактика»*. ДВНЗ Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, с. 4–5. [online] Режим доступу: <https://kppo.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/72/2020/02/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf>.

Продовження таблиці 3.1

<p>ДВНЗ «Прикарпат- ський національний університет імені Василя Стефаника</p>	<p>«Медіадидактика початкової школи» (2020)</p>	<p>013 Початкова освіта / Бакалавр</p>	<p><i>Статус дисципліни:</i> нормативна навчальна дисципліна (обов'язкова). <i>Семестр:</i> 3. <i>Кредити ЄКТС:</i> 3 (90 годин). <i>Форма семестрового контролю:</i> залік. <i>Мета вивчення дисципліни –</i> ознайомити студентів з інноваційними трендами та напрямками розвитку медіадидактики, розкрити потенційні можливості медійних засобів та інноваційних медіаосвітніх технологій щодо визначення способів їх застосування в освітньому просторі НУШ, відповідно до вікових та індивідуальних особливостей, потреб та запитів школярів, шляхом забезпечення всебічної підготовки майбутніх педагогів до безпечної та ефективної взаємодії в медіапросторі, формування медіаграмотності та медіакомпетентності. Програма складається з двох змістових модулів: 1. Медіадидактика як конструкт навчання в освітньому просторі НУШ. 2. Інтеграція медіатехнологій в освітній процес НУШ³¹⁸.</p>
---	---	--	--

³¹⁸ Концепція навчальної дисципліни «Медіадидактика початкової школи». [online] Режим доступу: https://mopedproject.eu/wp-content/uploads/2021/02/COCEPT_COURSE- FINAL- - 2020_%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf.

Продовження таблиці 3.1

Бердянський державний педагогічний університет	«Основи медіаосвіти та медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи» (2021)	013 Початкова освіта / Бакалавр	<p><i>Статус дисципліни:</i> нормативна навчальна дисципліна (обов'язкова).</p> <p><i>Семестр:</i> 3.</p> <p><i>Кредити ЄКТС:</i> 3 (90 годин).</p> <p><i>Форма семестрового контролю:</i> залік.</p> <p><i>Мета викладання навчальної дисципліни</i> – формування готовності студентів до виконання основних професійних функцій у сфері забезпечення медіаосвіти молодших школярів.</p> <p><i>Основні завдання вивчення курсу:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – підготувати майбутніх учителів початкової школи до педагогічної діяльності в умовах реформування сучасного закладу загальної середньої освіти, реалізації концепцій упровадження медіаосвіти в Україні та «Нова українська школа»; – забезпечити засвоєння студентами системи теоретичних знань і професійних умінь, які допоможуть їм формувати в учнів медіаграмотну особистість молодшого школяра, виховувати свідомого громадянина України; – учити студентів співвідносити теоретичні знання з практичними потребами сучасної початкової школи, утілювати нові методичні ідеї в практику викладання предметів I ступеня закладу освіти; – розвивати в майбутніх фахівців пізнавальні інтереси, прагнення до вдосконалення своєї професійної підготовки³¹⁹.
--	---	---------------------------------	--

Здійснений аналіз дає підстави зробити такі висновки: на сучасному етапі перелік ЗВО України, де майбутні вчителі початкової школи вивчають навчальні дисципліни з медіаосвіти, відносно невеликий та потребує

³¹⁹ Чемоніна, Л., 2021. Особливості підготовки медіаграмотного вчителя початкової школи в закладі вищої освіти. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті впровадження Концепції Нової української школи*: матер. V Всеукраїнської наук.-практ. конф., 16 вересня 2021 р., Бердянський державний педагогічний університет) / за ред. проф. Л. Коваль, А. Крамаренко, доц. О. Попової та ін. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, С. 81.

подальшого розширення; процес упровадження окремих навчальних дисциплін медіаосвітнього спрямування у ЗВО України розпочався нещодавно, оскільки перші медіаосвітні курси з'явилися лише у 2019 р.; представлені вище навчальні дисципліни розкривають різні аспекти медіаосвіти, мають суттєві відмінності щодо змістового наповнення, проте їх реалізація у ЗВО сприяє розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи загалом. Позитивним аспектом є те, що в окремих університетах навчальні дисципліни з медіаосвіти мають обов'язковий статус.

Визначаючи роль медіа в сучасній системі освіти, підкреслимо, що деякі педагоги використовують медіа лише як засіб наочності, при цьому не враховують їхніх дидактичних та виховних можливостей. Отже, необхідно сприяти розвитку рівня медіаграмотності сучасного педагога. Відповідно до вказаного вище одним із елементів нашого наукового дослідження стало проведення констатувального етапу експерименту, що дало змогу виявити та проаналізувати сучасний стан розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи у ЗВО України.

Для діагностування наявного стану медіаосвітньої підготовки в педагогічних університетах України були визначені критерії, показники та рівні розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи.

Критерії сформованості медіаграмотності – ознаки, на основі яких можна робити висновок про рівні сформованості медіаграмотності майбутніх фахівців, оцінити результат освітнього процесу. Показники – це якісні та кількісні характеристики сформованості кожної властивості об'єкта, тобто це ступінь сформованості критерію.

З огляду на зазначене вище положення, аналіз науково-педагогічної літератури, ознайомлення зі зразками вже розроблених систем критеріїв розвитку медіаосвіти, ми виділили такі основні критерії для визначення рівня розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкових класів:

мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та креативний.

Розроблений критеріальний апарат представлено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

**Критерії та показники розвитку медіаграмотності майбутніх
учителів початкових класів**

Критерії	Показники, їх характеристика
<i>Мотиваційний</i>	<p><i>Цілі, мотиви та потреби формування й розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкових класів:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - бажання на високому рівні оволодіти професійною компетентністю загалом та постійно вдосконалювати професійну майстерність; - потреба на належному рівні засвоїти нові медіаосвітні технології відповідно до вимог сучасного інформаційного суспільства; - бажання досліджувати різні медіаресурси, визначати ступінь впливу інформації на молоде покоління; - бажання брати участь у конференціях, семінарах, вебінарах із питань формування та розвитку медіаосвіти молодших школярів; - потреба використовувати набутий теоретико-практичний досвід у майбутній професійній діяльності.
<i>Когнітивний</i>	<p>Для розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи необхідна система загальних та спеціальних знань, потрібних для роботи з різними медіазасобами.</p> <p>До <i>загальних</i> ми відносимо знання, що формують загальний світогляд особистості (окремі знання з основ філософії, соціології, політології, релігієзнавства, історії, права тощо); знання в професійній сфері (педагогічні, психологічні, дидактичні знання з окремих навчальних предметів, знання теорії та методики виховання, школознавство, форми та методи роботи з батьками тощо).</p> <p>До <i>спеціальних</i> знань належать знання теоретичних аспектів медіаосвіти (базові категорії та поняття, принципи, закономірності розвитку та ін.), етапи її історичного розвитку; знання особливостей використання різних типів медіазасобів у навчальній діяльності молодших школярів, знання форм, методів та прийомів роботи з медіа відповідно до завдань та етапів уроку тощо.</p>

Продовження таблиці 3.2

	<i>Рефлексивні вміння:</i> уміння оцінювати кінцевий результат уроку або циклу уроків; визначати об'єкти, способи та засоби проведення підсумкового контролю; розробити критерії оцінювання досягнень школярів; організувати само- та взаємоконтроль учнів у класі тощо.
Креативний	Цей критерій передбачає наявність певних якостей та вмінь, що забезпечують здатність майбутнього вчителя до творчої діяльності, спрямованої на формування та розвиток медіаосвіти молодших школярів, тобто творчого начала в різних аспектах діяльності вчителя початкової школи, пов'язаної з різними типами медіа: газети, журнали, телебачення, Інтернет та ін.; прояв майбутнім учителем винахідливості та оригінальності у вирішенні питань розвитку медіаосвіти учнів початкових класів.

На основі критеріїв та показників було визначено *три рівні розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи: базовий, конструктивний та креативний.*

Початковий рівень – базовий – передбачає неусвідомлене відтворення отриманого матеріалу на лекційних та семінарських заняттях; у майбутнього вчителя відсутні мотиви формування та розвитку як власної медіаосвіти, так і молодших школярів, проявляється низька зацікавленість професійною діяльністю загалом, не виникає потреба та бажання у використанні інноваційних технологій, зокрема й медіатехнологій, під час підготовки практичних завдань на заняттях; студент опосередковано ознайомлений із ключовими поняттями з медіаосвіти, не повною мірою розуміє їх зміст та характерні особливості; у майбутніх учителів виникають труднощі під час планування, складання плану-конспекту уроку, студент недоцільно обирає методи та прийоми для розвитку медіаосвіти школярів; наявний недостатній потенціал для творчого розв'язання завдань із використанням медіа, тобто педагогічна діяльність має відтворювальний характер, виявляється пасивність, некомунікабельність та неусвідомленість у професійній діяльності майбутнього фахівця.

Середній рівень – конструктивний – передбачає не лише відтворення навчального матеріалу, а й пошук та використання рекомендованих джерел інформації, використання ж комп'ютерних технологій має відтворювальний характер, відсутній креативний підхід до подання опрацьованого матеріалу. Цей рівень визначається розумінням ключових понять з медіаосвіти, спроможністю сформулювати визначення, проте проявляється помилкове ототожнення окремих термінів; майбутній учитель загалом позитивно ставиться до професійної діяльності, але відсутні мотиви щодо впровадження та використання інноваційних медіатехнологій, студент не прагне опанувати нові медіаресурси, брати участь у конференціях, тренінгах для самовдосконалення та розвитку власної медіакомпетентності, проявляється дещо традиційний стиль у навчанні; студент розробляє план-конспект уроку з використанням окремих елементів медіа, інтегруючи їх у навчальні предмети, проте бракує системності роботи; проявляються елементи творчого підходу для вирішення професійних питань.

Високий рівень – креативний – характеризується використанням навчального матеріалу як підґрунтя, так і самостійним пошуком додаткової літератури, здобувачі виявляють досконале володіння комп'ютерними технологіями, активно використовують їх у процесі підготовки до семінарських занять. Майбутній учитель глибоко розуміє ключові поняття медіаосвіти, їх змістове наповнення, уміє доцільно використовувати отримані знання в професійній діяльності; студент розуміє важливе значення медіатехнологій для школярів в умовах інформаційного суспільства, прагне вдосконалювати власні вміння та навички роботи з медіазасобами і, тому бере участь у конференціях, тренінгах, що сприяє формуванню медіаграмотності; студенти задоволені обраною професійною діяльністю, проявляють ініціативність та активність на семінарських та практичних заняттях; простежується системний підхід до розробки плану-конспекту уроку з використанням медіазасобів, студент методично правильно обирає форми, методи та прийоми роботи з медіатехнологіями,

при цьому адекватно оцінює результати своєї діяльності, за потреби обов'язково вносить корективи; проявляє високий рівень сформованості творчих якостей у вирішенні проблемних завдань, відображаючи це в академічній успішності, науковій роботі тощо.

За допомогою цих критеріїв та рівнів оцінку професійної готовності майбутніх фахівців можна проводити опосередковано, використовуючи оцінки, які виставляє викладач за підсумками щотижневого або залікового контролю.

Учасники констатувального етапу педагогічного експерименту – студенти спеціальності 013 «Початкова освіта» Житомирського державного університету імені Івана Франка. У дослідженні взяли участь студенти першого (бакалаврського) освітнього рівня загальною кількістю 132 особи.

Мета проведення констатувального експерименту – з'ясувати рівень розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи, а саме їх здатність на початковому етапі працювати з різними медіаджерелами для отримання інформації, здійснення її критичного аналізу, порівняння та узагальнення, розуміння дидактичних можливостей різних медіазасобів, здатність самостійно створювати медіатексти, уміння продемонструвати основний зміст отриманої інформації для студентської аудиторії, підготувавши мультимедійну презентацію та коректно її оформити, знання особливостей сприйняття мультимедійних презентацій тощо.

У рамках констатувального експерименту було проведено діагностику у формі комплексного аналізу підготовлених та представлених студентами мультимедійних презентацій відповідно до теми семінарських занять. Загалом було перевірено практичні завдання студентів та виставлено підсумковий бал. Ми взяли за основу використаний Л. Петрик у її дисертаційній праці «Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов»³²⁰ розподіл балів

³²⁰ Петрик, Л., 2020. *Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов*. Дис. канд. пед. наук. Київ: Київський університет імені Б. Грінченка, с. 190.

відповідно до шкали ECTS для оцінювання та вимірювання рівнів розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Відповідність рівнів оцінювання рівня розвитку медіаграмотності
шкалі ECTS**

<i>Рівень</i>	<i>Сума балів</i>
Креативний	90–100
Конструктивний	82–89
	75–81
Базовий	69–74
	60–68
	35–59
	1–34

На основі проведеного підсумкового оцінювання в межах дослідження було співвіднесено порівняльну характеристику виконаних завдань студентів із виокремленими рівнями розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи. З огляду на зазначене студенти, які отримали від 90 до 100 балів, мають високий рівень розвитку медіаосвіти, середній – від 75 до 89 балів та початковий рівень – до 74 балів.

Отже, відповідно до визначеної шкали відповідності рівнів розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи проаналізуємо результати учасників констатувального етапу експерименту (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Результати оцінювання рівня розвитку медіаграмотності
майбутніх учителів початкової школи на констатувальному етапі**

Рівень	Кількість студентів (загальна к-сть – 132)	
	(к-сть осіб)	%
Креативний	17	13
Конструктивний	81	61
Базовий	34	26

Водночас результати представимо графічно (див. рис. 3.1):

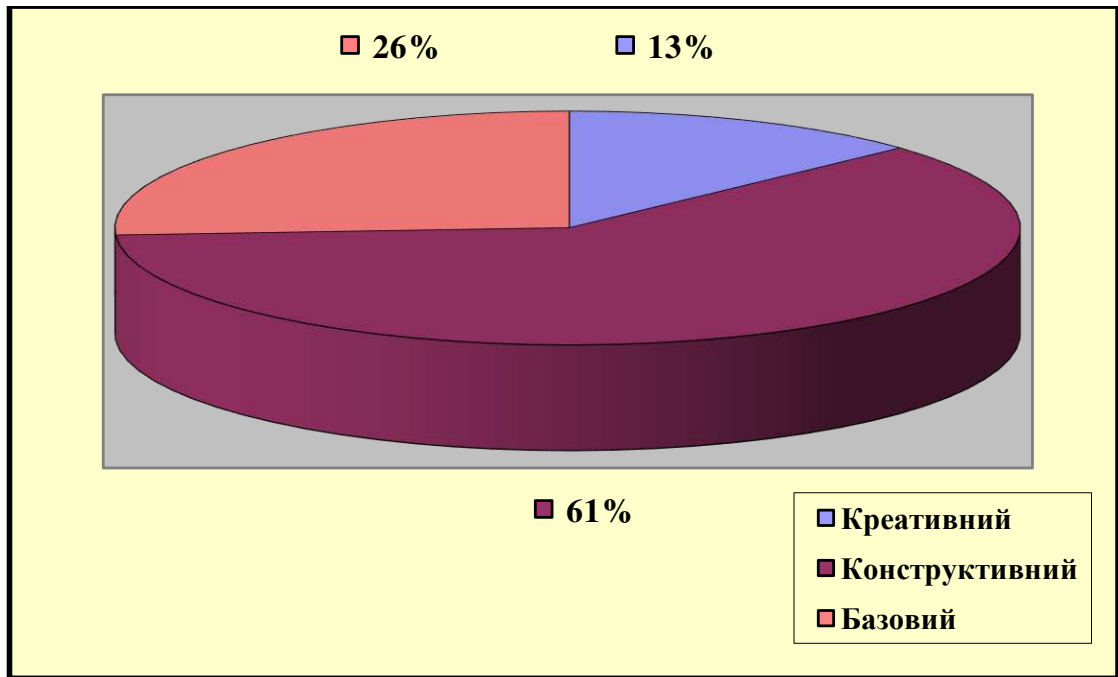

Рис. 3.1. Результати оцінювання рівня розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи на констатувальному етапі

Як бачимо з табл. 3.3, серед майбутніх учителів початкової школи креативний рівень розвитку медіаграмотності мають 13% від загальної кількості. Це свідчить, що орієнтовно десята частина студентів володіє навичками роботи з інформацією, уміє доцільно її підбирати відповідно до поставленої викладачем мети, використовуючи різні медіазасоби, за допомогою критичного аналізу розрізняє достовірну інформацію від хибної, уміє ефективно та зрозуміло передати основне іншим, зокрема однокласникам, користуючись сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, тощо.

Базовий рівень – 26% майбутніх учителів, що, на нашу думку, є досить позитивним явищем і пов'язано зі стрімким розвитком інформаційного суспільства, залученням у переважній більшості молоді до активного користування новітніми технологіями й у результаті їхньою швидкою адаптацією та соціалізацією.

61% студентів закладу вищої освіти мають конструктивний рівень розвитку медіаграмотності, тобто значна кількість (понад 60%) майбутніх фахівців початкової школи користується різними медіазасобами, отримує

відповідну інформацію, аналізує її та відтворює, іноді проявляючи елементи творчого підходу. Проте цього недостатньо для того, щоб повною мірою гарантувати й відповідно забезпечити високий рівень оволодіння основами медіаграмотності дітей молодшого шкільного віку в процесі професійної реалізації таких спеціалістів у майбутньому.

Отже, за результатами констатувального експерименту ми з'ясували, що переважна більшість студентів має середній (конструктивний) рівень розвитку медіаграмотності. Це дає нам підстави для висновку про необхідність удосконалення педагогічних умов розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в ЗВО України та цілеспрямованого формування елементів медіаграмотності в здобувачів освіти шляхом інтеграції медіаосвіти у фахові дисципліни або обов'язковим викладанням окремого навчального курсу з медіаосвіти.

Для визначення коректності вибірки з позиції статистичної значущості було сформовано дві випадкові сукупності обсягом по 40 осіб кожна (Додаток В). Середній бал виконання завдання студентами обчислювали за формулою³²¹:

$$\bar{X} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n} \quad (3.1)$$

де $n = 40$ – обсяг сукупності вибірки першої групи; x_i – бал за виконання мультимедійних презентацій студентами вибірки першої групи; \bar{X} – середній бал виконання мультимедійних презентацій студентами вибірки першої групи.

Вибіркову дисперсію S_x обчислили за формулою³²²:

$$S_x = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{X})^2}{n}} \quad (3.2)$$

Отже, середній бал \bar{X} першої групи становив 81,45 балів, показник дисперсії $S_x = 6,75$.

³²¹ Петрик, Л., 2020. *Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов*. Дис. канд. пед. наук. Київ: Київський університет імені Б. Грінченка, С. 191.

³²² Там само.

За подібним принципом та формулами 3.1 та 3.2 обчислили виконання завдань респондентами випадкової сукупності другої групи. Кількість вибірки становила 40 осіб ($m = 40$).

Середній бал виконання завдання майбутніми вчителями початкових класів обчислювали за формулою:

$$\bar{Y} = \frac{\sum_{i=1}^m y_i}{m} \quad (3.3)$$

де $m = 40$ – обсяг сукупності вибірки другої групи; y_i – бал за виконання мультимедійних презентацій студентами вибірки другої групи; \bar{Y} – середній бал виконання мультимедійних презентацій студентами вибірки другої групи.

Вибіркову дисперсію S_y обчислили за формулою:

$$S_y = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^m (y_i - \bar{Y})^2}{m}} \quad (3.4)$$

Отже, середній бал \bar{Y} першої групи – 80,67 балів, показник дисперсії $S_y = 6,52$.

Для перевірки збігу характеристик обох груп респондентів застосували критерій Крамера-Уелча, оскільки він є найбільш оптимальним за заданих умов, тобто для обсягу випадкових сукупностей, обчислених середніх балів та дисперсій. Емпіричне значення цього критерію обчислювали за формулою³²³:

$$T_{\text{емп.}} = \frac{\sqrt{n*m*(\bar{X}-\bar{Y})}}{\sqrt{m*S_x+n*S_y}} \quad (3.5)$$

Отримане емпіричне значення критерію Крамера-Уелча $T_{\text{емп.}} = 1,35$.

У прикладній статистиці найчастіше використовують рівень значущості 0,05. Тоді значення модуля статистики T Крамера-Уелча потрібно порівнювати з критичним значенням $T_{\text{крит.}} = 1,96$. У зв'язку з тим, що $T_{\text{емп.}} \leq T_{\text{крит.}}$ ($T_{0,05} = 1,96$), можна зробити висновок, що характеристики вибірових сукупностей першої та другої групи збігаються на рівні значущості 0,05%.

³²³ Там само, с. 192.

Оскільки зазначені вибіркові сукупності були сформовані методом випадкової вибірки елементів, то можна підсумувати, що характеристики сукупностей усіх учасників констатувального експерименту збігаються. Це дасть підстави на наступних етапах виокремити експериментальну та контрольну групи для забезпечення чистоти й надійності проведення педагогічного експерименту.

3.2. Вивчення історико-педагогічного досвіду для творчої реалізації ідей розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки

Одна з особливостей сучасного суспільства – стрімкий потік інформації, зумовлений науково-технічним прогресом, глобалізаційними процесами, що стало передумовою для формування та становлення такої галузі знань як медіаосвіта. Медіаосвіта – сучасний напрям ефективного розвитку держави, і невід’ємна складова освітньо-виховного процесу. Вважаємо, що медіаосвіта повинна стати одним з векторів освітнього процесу в школі, закладах вищої освіти, інтегруючись з іншими предметами або виступати як самостійна складова.

З огляду на тенденції реформування сучасного освітнього середовища набуває актуальності потреба у формуванні майбутнього вчителя початкової школи нового покоління, що здатний створити безпечний інформаційний простір як у школі, так і поза її межами.

На основі аналізу різноманітної науково-методичної літератури з’ясовано, що в Україні є певні теоретичні напрацювання в галузі медіаосвіти, поступово відбувається її впровадження на початковому, середньому та вищому рівнях освіти. Проте в західних країнах швидші темпи розвитку медіаосвіти, оскільки вже давно сформована практика її вивчення в університетах майбутніми фахівцями, на яку можна й потрібно орієнтуватися.

Історичного огляд засвідчує, що розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України перебуває на початковому етапі, оскільки перші кроки щодо її впровадження саме для фахової підготовки вчителя початкової школи були здійснені недавно. Отже, виникає велика кількість перешкод щодо її реалізації в закладах вищої освіти України, а саме:

1. Недостатнє впровадження основ медіаграмотності в обов'язкову/вибіркову частину освітньо-кваліфікаційних програм підготовки майбутніх учителів початкової школи у ЗВО.

2. Великий вибір освітніх проєктів щодо підвищення рівня медіаосвіти в закладах загальної середньої освіти, водночас обмежене їх спрямування на ЗВО України.

3. Недостатній рівень підтримки реалізації елементів медіаосвіти в освітньо-науковій сфері з боку Міністерства освіти і науки України, ініціатива належить іншим інституціям.

4. Брак кваліфікованих фахівців у сфері медіаосвіти в педагогічних університетах України.

5. Обмежена кількість програмно-методичних матеріалів для професійної підготовки медіакомпетентного майбутнього вчителя початкових класів.

6. Вибірковий характер упровадження медіаосвіти в педагогічних університетах України, відсутність системного підходу до реалізації цього напрямку в процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Отже, на нашу думку, підготовка висококваліфікованих майбутніх учителів початкової школи, які володіють достатнім рівнем медіакомпетентності, – актуальна проблема державного рівня у сфері вищої педагогічної освіти.

З огляду на історично сформовані періоди розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.), складнощі щодо впровадження основ

медіаграмотності у ЗВО на сучасному етапі, наявний середній (конструктивний) рівень розвитку медіаосвіти в майбутніх учителів початкової школи (на прикладі проведеного констатувального експерименту в Житомирському державному університеті імені Івана Франка) вважаємо, що необхідно здійснити роботу щодо розвитку медіаосвіти в Україні за декількома напрямками.

По-перше, удосконалити освітньо-професійні програми підготовки здобувачів спеціальності 013 Початкова освіта в ЗВО України за допомогою обов'язкової інтеграції медіаосвіти до навчальних дисциплін або введенням окремого навчального курсу медіаосвітнього спрямування. Тим паче практичний досвід застосування обох способів для підготовки вчителів початкових класів наявний у деяких університетах України: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Львівський національний університет імені Івана Франка, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Бердянський державний педагогічний університет.

По-друге, забезпечити системність та неперервність вивчення основ медіаграмотності на всіх рівнях освіти: повної загальної середньої освіти, вищої та післядипломної освіти, тобто не може бути ефективним вивчення медіаосвіти в початкових класах, якщо сформовані навички з медіаграмотності не використовувати та вдосконалювати надалі, зокрема в середній школі, ЗВО та ін.; якщо не здійснювати відповідної кваліфікованої підготовки майбутніх учителів початкової школи в педагогічних університетах у контексті формування в них певного рівня медіакомпетентності; якщо заздалегідь методично не підготувати вчителів початкової школи на курсах післядипломної освіти тощо.

По-третє, виникає потреба скоординувати діяльність Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України з окремими неурядовими організаціями (Академією української преси, Детектор медіа), інституціями (Інститутом екології масової комунікації,

Лабораторією психології масової комунікації та медіаосвіти) за підтримки міжнародних партнерів для цілеспрямованого та оптимального розвитку медіаосвіти в Україні загалом.

По-четверте, проаналізувати передовий педагогічний досвід у сфері медіаосвіти різних країн світу (Велика Британія, Франція, Німеччина, США, Канада, Австралія та ін.) та апробувати їх досягнення в національній системі медіаосвіти України. Розвиток медіаосвіти в США, деяких європейських країнах розпочався ще в 50–70-х роках ХХ ст., тобто в цих країнах система медіаосвіти на сучасному етапі досить сформована, водночас аналіз особливостей її становлення, проблем, що виникали та шляхи їх вирішення – усе це дасть змогу уникнути подібного та продуктивно реалізувати цей напрям в Україні.

По-п'яте, створити програмно-методичне забезпечення, що стане основною базою та може бути використаним будь-яким ЗВО України для освітньо-кваліфікаційної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

По-шосте, поступово розширити перелік спеціальностей, що вивчатимуть основи медіаосвіти під час навчання у ЗВО України. Медіаосвіта особливо актуальна для певних спеціальностей: «Журналістика», оскільки фахівці цього напрямку безпосередньої взаємодіють із різними ЗМК та продукують їх; «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Середня освіта», тому що вчителі, вихователі навчають дітей взаємодіяти з різними медіазасобами, критично розуміти отриману інформацію, розробляти власні медіатексти тощо. Проте для формування безпечного інформаційного суспільства в Україні доцільно проводити медіаосвітню діяльність для всіх здобувачів освіти, що здійснюють фахову підготовку у ЗВО України.

Для поступового формування й розвитку основ медіаосвіти в майбутніх учителів початкової школи в процесі їхньої фахової підготовки в університетах України ми розробили такі рекомендації:

– обирати медіазасоби відповідно до теми та змістового наповнення навчального заняття;

- поєднувати різноманітні форми, методи та прийоми в процесі організації лекційних, семінарських занять з елементами медіаосвіти;
- орієнтуватися на психологічні особливості, реальні інтереси студентської аудиторії;
- повноцінно використовувати новітні інформаційні технології, активно залучаючи їх до навчального процесу, а саме: глобальну мережу Інтернет, сучасні онлайн-платформи педагогічного спрямування та ін.;
- обов'язково враховувати, що одне із завдань медіаосвіти – сприяти розвитку в майбутніх учителів початкової школи критичного мислення (тобто студенти повинні отриману інформацію з різних медіаджерел уміти аналізувати, порівнювати, оцінювати, узагальнювати тощо);
- сприяти творчому розвитку студентів, мотивуючи їх до створення власних медіапродуктів: для прикладу, запропонувати створити рекламу, фотоколаж, записати інтерв'ю, організувати фотовиставку, розробити журнал тощо, при цьому порушувати актуальні та цікаві педагогічні проблеми;
- пропонувати майбутнім учителям початкової школи різноманітні вправи медіаосвітнього характеру (приклади деяких універсальних вправ, що можуть бути адаптовані для проведення будь-яких навчальних дисциплін для майбутніх учителів початкової школи в педагогічних університетах України представлено в Додатку Д);
- у межах семінарських занять допомогти майбутнім учителям початкової школи розробити власні навчально-методичні матеріали, які можна буде використовувати в професійній діяльності для формування основ медіаграмотності в дітей молодшого шкільного віку.

Незалежно від обраного ЗВО шляху впровадження основ медіаосвіти для майбутніх учителів початкової школи рекомендуємо викладачам у процесі розроблення програми навчального курсу дотримуватися принципів системності, наступності та цілеспрямованості.

Крім того, ми проаналізували основні медіаосвітні онлайн-ресурси в Україні, необхідні для професійної діяльності майбутніх учителів початкової

школи (див. Додаток Е). Зазначені онлайн-ресурси в Україні допоможуть майбутньому вчителю початкової школи сформувати систему професійних знань, умінь та навичок щодо медіаосвіти, стануть основою для підвищення рівня медіакомпетентності майбутнього фахівця в різних аспектах його професійної діяльності.

На освітніх платформах для майбутнього вчителя представлено практичні особливості впровадження медіаграмотності в початковій школі: розроблено приклади конспектів-уроків, презентації до занять, підібрано фото та відеоматеріали, онлайн-ігри для молодших школярів, представлено методичні рекомендації тощо.

Отже, медіаосвіта – необхідна складова освітньої політики держави, важлива умова євроінтеграційних процесів. Стрімкий розвиток ІКТ та впровадження медіаосвіти в Україні на сучасному етапі передбачають цілеспрямовану професійну підготовку майбутніх фахівців до ефективного користування медіаресурсами. Тому одне із завдань професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи – формування та розвиток їхньої медіакомпетентності, умінь працювати з різними джерелами інформації, ефективно застосовувати медіаосвітні онлайн-ресурси для самоосвіти та саморозвитку, у власній професійній діяльності тощо.

Висновки до третього розділу

У розділі «Прогностичне обґрунтування розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України» визначено та схарактеризовано провідні напрями розвитку медіаосвіти майбутніх педагогів у закладах вищої освіти.

Відповідно Концепції впровадження медіаосвіти в Україні подано опис основних принципів медіаосвіти на сучасному етапі: особистісний соціально-психологічний підхід, принцип перманентного оновлення змісту, принцип орієнтації на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, принцип

пріоритету морально-етичних цінностей, принцип пошанування національних традицій, принцип патріотизму, принцип громадянської спрямованості, принцип естетичної наснаженості, принцип продуктивної мотивації.

Для поглиблення теоретичних висновків щодо проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи проведено констатувальний етап педагогічного експерименту. Для виявлення рівня розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи було визначено такі критерії: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та креативний. На основі критеріїв та показників виокремлено три рівні розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи: базовий, конструктивний та креативний.

За результатами констатувального експерименту з'ясовано, що переважна більшість студентів має середній (конструктивний) рівень розвитку медіаграмотності.

Виокремлено чинники, що перешкоджають реалізації медіаосвіти в закладах вищої освіти України. Підготовлено провідні напрями розвитку медіаосвіти в Україні: удосконалити освітньо-кваліфікаційні програми фахової підготовки за спеціальністю 013 Початкова освіта у ЗВО України завдяки обов'язковій інтеграції медіаосвіти до навчальних дисциплін або введенням окремого навчального курсу медіаосвітнього спрямування; забезпечити системність та неперервність вивчення основ медіаграмотності на всіх рівнях освіти; скоординувати діяльність Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України з окремими неурядовими організаціями; проаналізувати передовий педагогічний досвід у сфері медіаосвіти різних країн світу (Велика Британія, Франція, Німеччина, США, Канада, Австралія та ін.) та апробувати їх досягнення в національній системі медіаосвіти України; поступово розширити перелік спеціальностей, що вивчатимуть основи медіаосвіти під час навчання у ЗВО України тощо.

Відповідно до зазначеного було розроблено низку рекомендацій, що сприятимуть поступовому формуванню й розвитку основ медіаосвіти в майбутніх учителів початкової школи в процесі їхньої фахової підготовки в університетах України. Крім того, проаналізовано сучасні медіаосвітні онлайн-ресурси в Україні, необхідні для професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи.

Основний зміст третього розділу дисертації висвітлено в наукових публікаціях автора [7; 16].

ВИСНОВКИ

Виконане історико-педагогічне дослідження проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.) дали підстави сформулювати такі висновки:

1. Вивчення науково-методологічної, історико-педагогічної літератури засвідчило значний інтерес науковців до проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх педагогів, що пов'язано з потребами сучасного інформаційного суспільства. З'ясовано, що проблема розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи має міждисциплінарний характер. Схарактеризовано методологічні підходи до проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи, зокрема акмеологічний, діяльнісний, інформаційний, історико-педагогічний, системний.

Здійснено бібліографічний аналіз досліджуваної проблеми, що дало підстави виокремити та схарактеризувати окремі й послідовні етапи розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Крім того, опрацьовану науково-методичну літературу згруповано та систематизовано за хронологічним критерієм.

На основі категоріального аналізу визначено сутність базових понять дослідження: «медіаосвіта», «розвиток медіаосвіти майбутніх педагогів», «медіаграмотність» та представлено трактування медіаосвіти як складову освітнього процесу та його результат, що спрямовані на формування необхідного рівня медіаграмотності, забезпечення соціальної мобільності молодого покоління в умовах сучасного інформаційного суспільства, розвиток різнобічної особистості засобами масової інформації (телебачення, кіно, Інтернет тощо).

Проведено історико-педагогічний аналіз становлення і розвитку медіаосвіти в закладах освіти різних країн світу (Австралії, Великої Британії, Канади, Німеччини, США, Фінляндії, Франції та ін.). Окреслені особливості

формування та розвитку медіаосвіти у світовому просторі, необхідні для побудови ефективної національної системи медіаосвіти.

2. Розкрито теоретичні засади складових системи медіаосвіти загалом та майбутнього вчителя, зокрема в освітній площині. Схарактеризовано основні теорії, концепції реалізації, принципи, завдання, функції та форми медіаосвіти. Установлено взаємозв'язок та співвідношення між основними поняттями в досліджуваній сфері (медіаосвіта, медіакультура, медіаграмотність, медіакомпетентність). Акцентовано на необхідності медіаосвітнього навчання майбутніх учителів початкової школи в університетах України для їхнього професійного розвитку. Крім того, здійснено історико-педагогічний аналіз проблеми розвитку медіаосвіти, розглянуто характерні особливості її впровадження в закладах освіти різних країн світу.

3. Здійснено ретроспективний аналіз розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.), що дало змогу обґрунтувати авторську періодизацію, яка охоплює чотири періоди: перший етап (1991–1999 рр.) – пострадянський (законодавчий), пов'язаний із становленням української державності, ухваленням низки нормативно-правових актів і законів щодо проведення освітньої діяльності та розвитку інформаційного суспільства, що стало основою для формування медіаосвіти в Україні; другий етап (2000–2009 рр.) – інституційно-організаційний, пов'язаний із створенням різних інституцій, організацій, що порушують проблеми впровадження та розвитку медіаосвіти в Україні; третій етап (2010–2017 рр.) – концептуально-експериментальний, який позначений прийняттям важливих документів, проведенням низки всеукраїнських експериментів щодо впровадження медіаосвіти в закладах освіти України, публікацією підручників, методичних матеріалів, розробленням навчальних програм; четвертий етап (2018–2022 рр.) – апробаційно-стандартизаційний, пов'язаний із додаванням нової змістової лінії «Досліджуємо медіа» до «Типових освітніх програм для початкової

школи», ухваленням «Концепції Нової української школи», формуванням нових державних стандартів повної загальної середньої освіти, які мають медіаосвітні елементи, публікацією навчально-методичних матеріалів тощо.

Обґрунтовано основні тенденції розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в Україні, із-поміж яких – глобалізація, інтернаціоналізація, цифровізація та інформатизація освіти як загальноновизнані світові тенденції, що зумовили поширення та впровадження основ медіаосвіти в міжнародному та українському освітньому просторі; тенденція інституалізації медіаосвіти, що спричинила створення неурядових організацій, інституцій, які впроваджують медіаграмотність на різних рівнях освіти; стандартизація медіаосвіти та її законодавче закріплення у форматі концепцій на державному рівні.

4. Виявлено сучасний стан розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти для подальшого прогностичного обґрунтування розвитку медіаосвіти майбутніх фахівців в умовах модернізації вищої педагогічної освіти України. Для цього було виокремлено критерії (мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та креативний) та рівні (базовий, конструктивний та креативний) розвитку медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи.

За результатами констатувального експерименту з'ясовано, що переважна більшість студентів мають середній (конструктивний) рівень розвитку медіаграмотності.

5. Розроблено та описано актуальні напрями розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти України, зокрема: удосконалити освітньо-професійні програми підготовки здобувачів спеціальності 013 Початкова освіта у ЗВО України завдяки обов'язковій інтеграції медіаосвіти до навчальних дисциплін або за допомогою введення окремого навчального курсу медіаосвітнього спрямування; забезпечити системність та неперервність вивчення основ медіаграмотності на всіх рівнях освіти: повної загальної середньої освіти, вищої та післядипломної освіти;

створити програмно-методичне забезпечення, що стане основною базою та може бути використаним будь-яким ЗВО України для професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи; поступово розширити перелік спеціальностей, що вивчатимуть основи медіаосвіти під час професійної підготовки в ЗВО України.

У результаті узагальнення й аналізу історико-педагогічного досвіду проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України досліджуваного періоду окреслено низку рекомендацій, що сприятимуть поступовому формуванню й розвитку основ медіаосвіти в майбутніх педагогів у процесі їхньої фахової підготовки в закладах вищої освіти. Основні з них – обирати медіазасоби відповідно до теми та змістового наповнення навчального заняття; поєднувати різноманітні форми, методи та прийоми в процесі організації лекційних, семінарських занять з елементами медіаосвіти; повноцінно використовувати новітні інформаційні технології, активно залучаючи їх до навчального процесу; сприяти творчому розвитку студентів, мотивуючи їх до створення власних медіапродуктів, тощо. Крім того, проаналізовано сучасні медіаосвітні онлайн-ресурси в Україні, необхідні для професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи.

Виконане історико-педагогічне дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). До перспектив наукових розвідок відносимо: розроблення змісту, форм, методів та прийомів розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи; проблеми щодо організації єдиної загальнонаціональної системи медіаосвіти в закладах освіти в умовах євроінтеграційних освітніх процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко, О., 2013. Методологічні засади дослідження історії розвитку педагогічної думки. *Рідна школа*. №1–2. С. 8–14.
2. *Академічний тлумачний словник української мови*. [online]. Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/tendencija> [Дата звернення 15 жовтня 2018].
3. *Академія української преси*: офіційний сайт. [online]. Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/> [Дата звернення 25 жовтня 2022].
4. Антонова, О., 2015. Педагогічні технології та їх класифікація як наукова проблема. *Сучасні технології в освіті*, 1(2). Київ: НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, С. 8–15.
5. Антонченко, М., 2019. Генезис критичного мислення. В: В.П. Коцур, ред. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії*: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав-Хмельницький, 31 березня 2019 р. Переяслав-Хмельницький, С. 85–87.
6. Антонченко, М., 2022. Розвиток критичного мислення як головне завдання медіаосвіти. В: В. Іванов, ред. *Методика інтеграції в проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність»*: зб. матеріалів. Київ: Академія української преси, IREX, Центр вільної преси.
7. Байрачна, Л., 2015. Засоби масової комунікації як інструмент легітимації державної влади. *Інформація і право*. № 3 (15). С. 28.
8. Бакка, Т., 2017. *Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя*. Київ: ЦВП, АУП.
9. Баришполець, О., 2014. *Український словник медіакультури*. Київ: Міленіум.
10. Баришполець, О., 2008. Український центр політичного менеджменту. *Соціальна психологія: Український науковий журнал*, № 3. С. 162–170.

11. Баришполець, О., Вознесенська, О., Голубєва, О., Мироненко, Г., Найдьонова, Л., 2014. *Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів*: монографія. В: Л. Найдьонова, Н. Череповська, ред. Київ: Міленіум.
12. Баришполець, О., Найдьонова, Л., Мироненко, Г., Голубєва, О., Різун, В., 2009. *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід*: навч. посіб. В: Л. Найдьонова, О. Баришполець, ред. Київ: Міленіум.
13. Баришполець, О., Найдьонова, Л., 2010. *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід*. Київ: Міленіум.
14. Бачинський, Д., 2018. Медіаосвіта в системі сучасних закладів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Педагогіка: збірник наукових праць*, № 25 (2-2018). С. 19–24. doi: 10.32626/2309-9763.2018–25.19-25.
15. *Бельгія далі працює над розширенням медіаграмотності в суспільстві*. [online]. Режим доступу: <https://www.nrada.gov.ua/belgiya-dali-pratsyuye-nad-rozshyrennyam-mediagramotnosti-v-suspilstvi/> [Дата звернення 16 січня 2020].
16. Бінницька, К., 2013. Педагогічна історіографія – сучасний стан напряду історико-педагогічних досліджень. *Педагогічний дискурс*. Вип. 15. С. 58–62.
17. Будник, О., 2021. Розвиток інфомедійної грамотності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення «Основ інклюзивної освіти». В: В. Іванов, ред. *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти*: збірник статей. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, С. 28–35.
18. Бусел, В. 2009. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: Перун.
19. Ватківська, М., Вознесенська, О., Дегтярьова, Г., та ін., 2016. *Соціально-психологічні та психолого-педагогічні засади організації медіаосвіти молоді*: колективна монографія. [online]. Режим доступу:

<http://mediaosvita.org.ua/book/sotsialno-psyhologichni-ta-psyhologo/> [Дата звернення 23 вересня 2021].

20. Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність. [online]. Режим доступу: http://nadvyschool3.if.ua/wp-content/uploads/2020/05/L2D-Ed_Fact-Sheet_ua.pdf [Дата звернення 25 жовтня 2022].

21. Водолазська, Т., Курмишева, Н., Устименко, Т., 2021. *Інфомедійна грамотність: імплементація в освіті дорослих*. Полтава: ПОІППО ім. М. Остроградського.

22. Волошенюк, О., Ганик, О., Голощапова, В., Дегтярьова, Г., та ін., 2018. *Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя*. В: О. Волошенюк, В. Іванова, ред. Київ: ЦВП, АУП.

23. Волошенюк, О., Чорний, О., 2020. *Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ*. Київ: Академія української преси, Центр Вільної Преси.

24. Волощенко, О., Козак, О., 2020. *Інтеграція медіаграмотності в навчальний предмет «Я досліджую світ»*. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси.

25. Жадько, В., ред. 2018. *Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.

26. Головченко, Г., 2020. Медіа освіченість різних категорій населення США та Канади в інформаційному суспільстві. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. Чернігів. Вип. 8 (164). С. 286–291.

27. Головченко, Г., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна. [online]. Режим доступу: http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dysertatsii/2021/HOLOVCHENKO_diser_pass.pdf [Дата звернення 15 серпня 2022].

28. Гончаренко, С., 2014. *Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям*. Київ–Вінниця: ДОВ Вінниця.

29. Гончаренко, С., 2011. *Український педагогічний енциклопедичний словник*. Рівне: Волинські обереги.
30. Гупан, Н., 2001. *Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аналіз)*: автореф. дис. докт. пед. наук. Київ: Ін-т педагогіки АПН України.
31. Гюль, Алі, 2017. *Становлення та розвиток університетської освіти Туреччини у ХІХ – на початку ХХІ століття*: автореф. дис. канд. пед. наук. Житомир: Житомирський державний університет ім. І. Франка.
32. Деньгаєва, С., 2021. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальні модулі підготовки майбутнього вчителя інозмовної мови початкової ланки базових закладів освіти. В: В. Іванов, ред. *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти*: збірник статей. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, С. 118–125.
33. Джурило, А., 2019. До питання розвитку цифрового освітнього простору Німеччини. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., м. Київ, 18-19 квітня 2019 р., Ч. 2. Київ: Видавничий центр КНУКіМ, С. 41–43. [online]. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/716054/1/%D0%94%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98%D0%86%D0%9A%D0%9C.pdf> [Дата звернення 18 вересня 2021].
34. Дичківська, І., 2004. *Інноваційні педагогічні технології*. Київ: Академвидав.
35. Доктрина інформаційної безпеки України. [online]. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> [Дата звернення 5 листопада 2022].
36. *До 50-річчя журналу «Початкова школа»*. [online]. Режим доступу: <http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/pochatkova/> [Дата звернення 14 вересня 2021].

37. Дубасенюк, О., 2017. *Методологія і методи науково-педагогічного дослідження*. Житомир.

38. Дубасенюк, О., Марченко, Г., 2022. Сучасні теорії медіаосвіти: реалії та перспективи. В: М.А. Бойченко, ред. *Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи*: матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф., м. Суми, 28 жовтня 2022 р. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, С. 175–177.

39. Дубов, Д., 2010. *Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості*. Київ: НІСД. [online]. Режим доступу: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/1/4.pdf> [Дата звернення 12 квітня 2020].

40. Єрмоленко, А., 2016. Медіа-компетентність як необхідна складова професійної майстерності сучасного педагога. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. Вип. 137. С. 330–333.

41. Задорожна, І., Кузнєцова, Т., 2008. *Медіаосвіта*. В: В. Кремень, ред. Київ: Юрінком Інтер.

42. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014, № 37–38. ст. 2004. [online]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [Дата звернення 10 вересня 2022].

43. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 1, ст. 1. [online]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text> [Дата звернення 10 вересня 2022].

44. Закон України «Про інформацію». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст. 650. [online]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> [Дата звернення 6 вересня 2022].

45. Закон України «Про національну програму інформатизації». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 27–28, ст. 181. [online]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text> [Дата звернення 5 вересня 2022].

46. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 34, ст. 451. [online]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text> [Дата звернення 5 вересня 2022].

47. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 12, ст. 102. [online]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> [Дата звернення 5 вересня 2022].

48. Засоби масової інформації. [online]. Режим доступу: <https://politologia-rdgu.rv.ua/images/school/t11.pdf> [Дата звернення 10 листопада 2022].

49. Іванов, В., ред. 2021. *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти: збірник статей*. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси.

50. Іванов, В. ред., 2020. *Медіаосвіта в школі та на уроці: основи і приклади*. Переклад з німецької В. Климченка. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси.

51. Іванов, В., 2013. Медіаосвіта і медіаграмотність як актуальні тенденції виховання сучасної молоді. В: В. Іванов, Т. Іванова, ред. *Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив: збірник статей*. Київ, С. 25–44.

52. Іванов, В. ред., 2022. *Методика інтеграції в проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність»*. Київ: Академія української преси, IREX, Центр вільної преси.

53. Іванов, В., Волошенюк, О., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність*: підручник. Київ: Центр вільної преси.
54. Іванов, В., Волошенюк, О., 2014. *Медіаосвіта та медіаграмотність*: підручник для студентів педагогічних коледжів. Київ: Центр Вільної Преси.
55. Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., 2011. *Медіаосвіта та медіаграмотність*: короткий огляд. Київ: АУП, ЦВП.
56. Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., Іванова, Т., Мірошніченко, Ю., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність*: короткий огляд. 2-ге вид., стер. Київ: АУП, ЦВП. [online]. Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/upload/ogliad.pdf> [Дата звернення 15 грудня 2021].
57. Іванов, І., Волошенюк, О., Мокрогуз, О. ред., 2016. *Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін*. Київ: Центр вільної преси. Академія української преси.
58. Іванов, В., Волошенюк, О., Мокрогуз О., ред., 2014. *Основи медіаграмотності*: навч.-метод. посіб. для вчителя 8 (9) клас. Плани-конспекти уроків. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси.
59. Іванов, В., Волошенюк, О., ред., 2019. *Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку*: зб. статей сьомої міжнар. наук.-метод. конф. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси.
60. Іллюк, Н., *Проблеми медіаосвіти в Україні в контексті євроінтеграції*. [online]. Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1575/43/> [Дата звернення 10 вересня 2021].
61. *Інститут екології масової комунікації*. [online]. Режим доступу: <http://institutes.lnu.edu.ua/mediaeco/> [Дата звернення 14 жовтня 2022].
62. *Інформаційний підхід*. [online]. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/7512601/page:14/> [Дата звернення 23 листопада 2021].
63. Іць, С. *Використання медіаосвітніх ігор для формування медіаосвітньої компетентності учнів початкової школи*.

[online]. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/11273/1/%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0.pdf> [Дата звернення 10 листопада 2022].

64. Іць, С., 2013. *Педагогічні медіатехнології у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка.

65. Іць, С., 2014. *Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами медіаосвіти*: автореф. дис. канд. пед. наук. Житомир: Житомирський державний університет ім. І. Франка.

66. Ішутіна, О., 2022. Європейський контекст упровадження медіаосвіти. *Науковий вісник ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». Вип. 1 (50). С. 113–115.

67. Кадемія, М., 2009. *Інформаційно-комунікаційні технології навчання: термінологічний словник*. Львів: СПОЛОМ.

68. Казаков, Ю., 2008. Медіаграмотність сучасного фахівця як компонент професійної культури. *Вісник Черкаського університету*, № 157. С. 78–82.

69. Казаков, Ю., 2007. *Педагогічні умови застосування медіаосвіти у процесі професійної підготовки майбутніх учителів*: дис. канд. пед. наук. Луганськ.

70. Качак, Т., 2021. Розвиток медіаграмотності студентів у процесі вивчення дисципліни «Дитяча література та методика навчання літературного читання». В: В. Іванов, ред. *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти: збірник статей*. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, С. 173–181.

71. Козир, М., 2020. Теоретико-методологічні основи інтеграції інформаційно-комунікаційної педагогіки у простір вищої освіти. *Педагогічна*

освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. № 33 (1). С. 41–47. [online]. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/333871155.pdf> [Дата звернення 18 жовтня 2020].

72. Колеснікова, І., 2018. *Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти.* Дис. канд. пед. наук. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка. [online]. Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/26522/1/dys_Kolesnikova.pdf [Дата звернення 23 грудня 2021].

73. Комінарець, Т., 2017. Актуальність медіаосвіти в початковій школі. В: В. Іванов, О. Волошенюк, ред. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи:* зб. статей V Міжнар. наук.-метод. конф. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української Преси, С. 131–137.

74. *Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 1996, № 30, ст. 141. [online]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> [Дата звернення 5 вересня 2022].

75. *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні.* 2010. Постанова Президії Національної академії педагогічних наук України від 20 травня 2010. [online]. Режим доступу: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/11048/2010-09-29-kontsepsiya-vprovadzhennya-mediaosvity-v-ukraini/> [Дата звернення 21 вересня 2018].

76. *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні.* 2016. Постанова Президії Національної академії педагогічних наук України 21 квітня 2016. [online]. Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontsepsiya_vprovadzhennya_mediaosvity_v_ukraini_nova_redaktsiya/ [Дата звернення 21 вересня 2018].

77. *Концепція навчальної дисципліни «Медіадидактика початкової школи».* [online]. Режим доступу: https://mopedproject.eu/wp-content/uploads/2021/02/COCEPT_COURSE_FINAL_-_-

[2020_%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf](#) [Дата

звернення 14 вересня 2022].

78. *Концепція Нової української школи*. [online]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> [Дата звернення 23 лютого 2019].

79. Кравчишина, О., 2018. *Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів*. Дис. канд. пед. наук. Старобільськ: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

80. Кремень, В., Биков, В., 2014. Інноваційні завдання сучасного етапу інформатизації освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. № 37. С. 3–15.

81. Кузьмінський, А. *Педагогіка у запитаннях і відповідях*. [online]. Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/48830-31-scho-take-rozvitok> [Дата звернення 24 листопада 2021].

82. Лаврентьєва, Г., 2012. Психолого-педагогічні аспекти використання ІКТ в початковій школі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. № 3 (29). С. 6.

83. Ладика, І., 2018. Медіаграмотність як сучасна потреба інформаційного суспільства. В: В. Іванов, О. Волошенюк, ред. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи: зб. статей VI Міжнар. наук.-метод. конф.* Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, С. 35–39.

84. Лашук, В., 2012. *Психологія розвитку: конспект лекцій: для студентів факультету початкового навчання денної форми, спеціальність 7.010102 «Початкова освіта»*. Чернігів: ЧНПУ імені Т. Шевченка.

85. Левківський, К., Іванов, В., Даниленко, В., Мележик, В., Волошенюк, О., Мороз, В., Кульчинська, Л., Почепцов, Г., 2011. *Навчальна*

програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» (для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників). Київ, 97 с. [online]. Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/uploads/programm.pdf> [Дата звернення 15 січня 2022].

86. Лисинюк, М., 2020. Медіакультура: сутнісні особливості і функції. *Питання культурології*, Вип. 36. С. 38–48. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.221042> [Дата звернення 12 листопада 2021].

87. Литвин, А., *Завдання медіаосвіти в контексті підвищення якості професійної підготовки*. [online]. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua> [Дата звернення 15 листопада 2021].

88. Ліпман, М., 2006. Чим може бути критичне мислення. *Вісник програм шкільних обмінів*. № 27. С. 17–23.

89. Літостанський, В., Даниленко, В., Мележик, В., Іванов, В., Іванова, Т., Волошенюк, О., Почепцов, Г., Мороз, В., 2013. *Навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» (для студентів вищих пед. навч. закл., пед. та наук.-пед. працівників)*. Київ, 63 с. [online]. Режим доступу: https://www.aup.com.ua/uploads/Program_for_student.pdf [Дата звернення 14 березня 2022].

90. Літостанський, В., Даниленко, В., Мележик, В., Іванова, Т., Волошенюк, О., Іванов, В., 2014. *Сходинки до медіаграмотності: програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2–4 класів із навчанням українською мовою, а також російською та іншими мовами національних меншин*. Київ: АУП, ЦВП, 28 с.

91. Літостанський, В., Іванов, В., Іванова, Т., Волошенюк, О., Даниленко, В., Мележик, В., 2014. *Медіаграмота в педагогічних училищах і коледжах: програма для студентів, які здобувають неповну вищу освіту на основі базової та повної загальної середньої освіти*. Київ: АУП, ЦВП, 28 с.

92. Локшина, О., 2019. *Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї*. [online]. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/722644/1/anotoaini->

[%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8-71-72.pdf](#) [Дата звернення 18 листопада 2021].

93. Ляска, О., 2018. Медіакомпетентність особистості в системі її медіаосвіти. *Аграрна наука та освіта в умовах Євроінтеграції*, С. 322–324.

94. Марченко, Г., 2018. Медіаосвіта як пріоритетний напрям культурно-педагогічного розвитку сучасної особистості. *Андрогогічний вісник*. Вип. 9. С. 165–172.

95. Марченко, Г., 2018. Особливості впровадження медіаосвіти в Польщі. *Українська полоністика*. Вип. 15. С. 139–146.

96. Марченко, Г., 2019. Історичні тенденції розвитку медіаосвіти в Україні та у світі. *Нові технології навчання*. Вип. 92. С. 189–197.

97. Марченко, Г., 2019. Медіаграмотність як складова початкової освіти у контексті положень концепції «Нової української школи». В: С.М. Грицай, ред. *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики*: зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 06 липня 2019 р. Суми, С. 239–244.

98. Марченко, Г., 2019. Медіакомпетентність як провідна складова професійної компетентності сучасного вчителя. В: Н. Сидорчук, ред. *Компетентнісні засади освітньо-кваліфікаційного процесу в умовах ціложиттєвого навчання*: зб. наук. праць молодих дослідників. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, Вип. 3. С. 81–88.

99. Марченко, Г., 2019. Особливості психологічної адаптації молодших школярів в умовах інформатизації освітнього середовища. В: В.Г. Кремень, О.І. Ляшенко, ред. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку*: зб. матеріалів методологічного семінару НАПН України, м. Київ, 04 квітня 2019 р. Київ, С. 353–360.

100. Марченко, Г., 2020. Дидактична роль Інтернету як засобу масової інформації. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути*: зб. наук. праць: матеріали V

міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції, м. Київ, 3 червня 2020 р. Київ. С. 199–204.

101. Марченко, Г., 2020. Методологічні підходи до вивчення проблеми розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи. *Нові технології навчання*. Вип. 94. С. 233–237.

102. Марченко, Г., 2020. Сучасні тенденції розвитку медіаосвіти в Україні. *Київський науково-педагогічний вісник*. № 21 (21). С. 64–70.

103. Марченко, Г., 2021. Вплив мас-медіа на розвиток дитини молодшого шкільного віку. *Соціально-психологічні проблеми суспільства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Київ : Таврійський нац. ун-тет ім. В. І. Вернадського, С. 9–12.

104. Марченко, Г., 2021. Критичне мислення як необхідний складник медіаосвіти майбутнього вчителя початкових класів. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 37. С. 39–42.

105. Марченко, Г., 2021. Термінологічний аналіз сутності категорії «медіаграмотність». *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. № 80. Т. 2. С. 28–33.

106. Марченко, Г., 2022. Визначення критеріїв, показників та рівнів розвитку медіаосвіти майбутніх учителів початкових класів. *Нові технології навчання*. Вип. 96. С. 138–142.

107. Марченко, Г., 2022. Характеристика медіаосвітніх онлайн-ресурсів, необхідних майбутнім учителям початкової школи в професійній діяльності. *KELM*. № 2 (46). С. 34–39.

108. Матвієнко, О., 2006. *Інформаційна культура особистості: освітньо-виховний контекст*. Київ.

109. Матюх, С., 2014. Вплив глобалізаційних процесів на формування освітніх послуг вищих навчальних закладів. *Вісник Хмельницького національного університету*. Т. 2, № 3. С. 259–263.

110. *Медіаосвіта*. [online]. Режим доступу: <https://www.wiki.ukua.nina.a z/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0.html> [Дата звернення 17 грудня 2021].
111. *Медіаосвіта. Медіапсихологія*: офіційний сайт Лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти. [online]. Режим доступу: <http://mediaosvita.org.ua/uk/> [Дата звернення 25 грудня 2021].
112. *Медіаосвіта у Німеччині*. [online]. Режим доступу: <https://prezi.com/wm7wjazyysf/presentation/?fallback=1> [Дата звернення 18 жовтня 2020].
113. *Медіапедагогічні концепції та моделі медіаосвіти: світовий досвід*. [online]. Режим доступу: <https://sites.google.com/site/sociologdoippo/naukovi-publikacii/mediaosvita> [Дата звернення 20 грудня 2021].
114. *Методи історичного дослідження*. [online]. Режим доступу: https://studopedia.com.ua/1_136265_metodi-istorichnogo-doslidzhennya.html [Дата звернення 21 січня 2019].
115. Мирончук, Н., 2020. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб самоорганізації суб'єктів освітнього процесу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Том. 75. № 1. С. 202–211.
116. Мільто, Л., 2017. Філософсько-методологічні підходи дослідження розвитку ідей педагогічної майстерності. *Витоки педагогічної майстерності*. Вип. 20. С. 163–167.
117. Мокрогуз, О., 2020. *Медіаграмотність в інтегрованому курсі «Я досліджую світ»*: навч.-метод. посіб. В: В. Іванов, О. Волошенюк. ред. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси.
118. Мороз, О., 2011. Медіаосвіта: історичний аспект розвитку. *Освітологічний дискурс*. № 1 (3). С. 1–11.
119. Мохова, О. *Медіаурок – вимога сучасної школи*. [online]. Режим доступу: <http://gim1.klasna.com/ru/article/media-urok-vimogasuchasnoyi-shkoli.html> [Дата звернення 17 січня 2022].

120. Мурзіна, О., 2021. Сутність, зміст та структура медіакомпетентності лікаря. *Continuing professional education: theory and practice* (series pedagogical sciences). № 1 (60). С. 21–29.

121. Найдьонова, Л., 2013. Основні напрями і перші підсумки експериментального впровадження медіаосвіти на всеукраїнському рівні. *Педагогіка і психологія*, № 2. С. 38–45.

122. Найдьонова, Л., 2017. Науково-методичне забезпечення медіаосвіти в Україні: підсумки всеукраїнського експерименту. В: В. Кремень, ред. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України): зб. наук. праць*. Київ: Видавничий дім «Сам», С. 140–146.

123. Найдьонова, Л., 2007. Перспективи розвитку медіаосвіти в контексті Болонського процесу: процесуальна модель медіакультури. *Болонський процес і вища освіта в Україні та Європі: проблеми й перспективи*. Київ, С. 162–168.

124. Найдьонова, Л., Баришполец, О. ред., 2008. *Медіа-культура населення України: інформаційний бюлетень*. Київ.

125. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про проведення Всеукраїнського експерименту із впровадження медіаосвіти у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України». № 886 від 27. 07. 2011. [online]. Режим доступу: https://lobtim.ucoz.ua/Mediaosvita/01_Nakaz_886_270711-1.pdf [Дата звернення 10 жовтня 2022].

126. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про проведення всеукраїнського експерименту за темою «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику». [online]. Режим доступу: <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Nakaz-MON-zayavka-programa-eksperymentu.pdf> [Дата звернення 18 жовтня 2022].

127. *Наукове дослідження: методи та методологія.* [online]. Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14098/> [Дата звернення 23 вересня 2020].
128. Наумук, І., 2015. Розвиток медіаосвіти в Україні: сучасний стан та вимога сьогодення. *Молодь і ринок.* № 3. С. 162–166.
129. *Незалежна асоціація телерадіомовників.* [online]. Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/123002/2017-02-09-cpivregulyuvannya-v-nimechchyni-na-storozhi-tb-radio-internetu-ta-kompyuternykh-igor/> [Дата звернення 14 квітня 2021].
130. Новицький, А., 2011. Феномен «інформаційного суспільства» як об'єкт наукового дослідження. *Інформація і право.* № 1. С. 25–29.
131. Овсянникова, К., 2014. Педагогічні умови формування медіаосвітньої компетентності майбутніх учителівфілологів: обґрунтування проблеми. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету.* № 1. С. 124–127.
132. Онкович, Г., Горун, Ю., Кравчук, В., Литвин, Н., Костюхіна, І., Нагорна, К., 2013. *Медіакомпетентність фахівця: колективна монографія.* Київ: Логос.
133. Онкович, Г., 2010. *Медіаосвіта (Загальний курс): програма навчального курсу для студентів вищих навчальних закладів.* Київ: ІВО НАПН України.
134. Онкович, Г., 2010. *Медіаосвіта: експерим. програма баз. навч. курсу для студ. вищ. навч. закл.* Київ: Логос.
135. Онкович, Г., 2008. Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа. *Вища освіта України.* № 3. С. 130–137.
136. Онкович, Г., 2009. *Медіаосвітні технології і компетентністний підхід.* Київ: Педагогічна думка, С. 206–217.
137. Онкович, Г., 2007. Медіа-педагогіка і медіа-освіта: поширення у світі. *Дивослово,* № 6. С. 2–4.

138. Онкович, Г., 2007. Медіапедагогіка. Медіаосвіта. Медіадидактика. *Вища освіта України*. № 2. С. 65.
139. Онкович, Г., 2014. Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. *Вища освіта України*. № 2. С. 80–87.
140. Осюхіна, М., 2018. *Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду)*. Дис. доктора філософії. Дніпро: Дніпровський національний університет ім. О. Гончара.
141. Панасенко, Е., 2013. *Експеримент у педагогічних дослідженнях в Україні: теорія та практика (1943-1991 рр.)*: монографія. Донецьк: ДП «Донбас».
142. Пахнін, М., 2018. Засоби масової комунікації та засоби масової інформації: співвідношення понять. *Юридичний бюлетень*. Вип. 8. С. 65–71.
143. Петрик, Л., 2015. Класифікація медіазасобів у науково-педагогічній літературі. [online]. Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10929/1/L_Petrik_05_11_2015_konf_PI.pdf [Дата звернення 14 травня 2022].
144. Петрик, Л., 2014. Методичні можливості застосування медіазасобів на уроках іноземних мов. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. № 10 (ч. 2). С. 48–54.
145. Петрик, Л., 2020. *Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов*. Дис. канд. пед. наук. Київ: Київський університет імені Б. Грінченка.
146. Петрухно, Ю., 2014. Інформаційне суспільство: поняття, основні складові, характеристика. *Вісник ОНУ*. Сер.: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. Т. 19. Вип. 1. С. 129. [online]. Режим доступу: <http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:5UoChPWwRIoJ:scholar.google.com/+%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5+%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0>

[%BE+%D0%B9%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0&hl=uk&as_sdt=0,5&as_vis=1](#) [Дата звернення 7 вересня 2023].

147. Писаренко, Л., 2021. Гра як ефективний метод розвитку критичного мислення. *Теорія та історія соціальних комунікацій*. Том 32 (71). № 3. Ч. 2. С. 213.

148. Пліско, Є., 2019. Історіографія та джерелознавство в історико-педагогічних дослідженнях. На прикладі дослідження історії розвитку соціального виховання неповнолітніх правопорушників у Україні (1917-1925 рр.). *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. № 91, С. 144–159.

149. Покроєва, Л. ред., 2013. *Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи*. Харків: Харківська академія неперервної освіти.

150. Полякова, Г., 2016. Застосування медіаосвітніх технологій у початковій ланці середньої школи. *Держава та регіони*. Серія «Соціальні комунікації». Вип. 4. С. 138–142.

151. Пометун, О., Сущенко, І., 2016. *Основи критичного мислення*. Дніпро: Ліра.

152. *Посилення медіаграмотності в українській системі освіти*. [online]. Режим доступу: <https://www.irex.org/project/strengthening-media-literacy-ukrainian-education-system#component-id-792> [Дата звернення 17 грудня 2021].

153. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»)*. № 896 від 3 листопада 1993 р. [online]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> [Дата звернення 23 грудня 2020].

154. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти»*. № 87 від 21 лютого 2018 р. Київ, [online]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> [Дата звернення 8 листопада 2019].

155. Потятинник, Б., 2005. Масова журналістська освіта – а чому б ні?. *Медіакритика: щоквартальний дайджест електронного журналу*. Ч. 10. С. 8.

156. Почепцов, Г., 2008. *Медіа: теорія масових комунікацій: навч. посібник для студентів і аспірантів*. Київ: Альтпрес.

157. Приходькіна, Н., 2020. *Медіаосвіта учнів у шкільництві англomовних країн: монографія*. Київ; Тернопіль: Крок.

158. Приходькіна, Н., 2021. *Тенденції розвитку медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти розвинених англomовних країн*. Дис. доктора пед. наук. Київ: Національна академія педагогічних наук України.

159. *Проекти розвитку медіаграмотності в Ірландії*. [online]. Режим доступу: <https://www.nrada.gov.ua/proyekty-rozvytku-mediagramotnosti-v-irlandiyi/> [Дата звернення 10 квітня 2021].

160. *Резолюція Європейського парламенту щодо медіаграмотності у цифровому світі*. [online]. Режим доступу: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0598_EN.html?redirect [Дата звернення 18 грудня 2021].

161. *Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні»*. № 649-р від 13. 12. 2010 р. [online]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80#Text> [Дата звернення 21 листопада 2021].

162. *Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні»*. № 386-р від 15. 05. 2013 р. [online]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/246420577> [Дата звернення 23 грудня 2021].

163. Сахневич, І., 2013. Критичний аналіз медіатекстів фахового спрямування як необхідна складова формування медіакомпетентності майбутніх фахівців ВТНЗ. *Наукові записки*. Серія: Педагогіка. № 3. С. 157–161.
164. Сахневич, І., 2011. Культура використання медіа засобів – неодмінна умова запобігання негативному впливу медіаінформації. *Вища освіта України*. № 3. С. 94–98.
165. Сейко, Н., 2011. Дослідження історії доброчинності в сфері освіти України: методологічні підходи до проблеми. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, № 21, Ч. 1, С. 203–213.
166. Семенов, О., Ячменик, М. 2019. Мовно-методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти: монографія. Суми: Видавництво СумДПУ імені А. Макаренка.
167. Семчук, Б., 2020. *Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до застосування медіаінформації у професійній діяльності*: автореф. дис. канд. пед. наук. Хмельницький: Хмельницький національний університет.
168. Сисоєва, С., Кристопчук, Т., 2013. *Методологія науково-педагогічних досліджень*. Рівне: Волинські береги.
169. Сисоєва, С., 2009. *Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти*. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня».
170. *Скандинавські країни - землі вікінгів і тролів, чи сучасні культурні осередки*. [online]. Режим доступу: http://mediaaosvita.blogspot.com/2017/04/blog-post_23.html [Дата звернення 17 лютого 2021].
171. *Словник іншомовних слів*. [online]. Режим доступу: <https://www.jns.m.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%D2%E5%ED%E4%E5%ED%F6%B3%FF> [Дата звернення 10 листопада 2020].
172. *Словник Media IQ – твій медійний інтелект*. [online]. Режим доступу: <http://media-iq.tilda.ws/glossary> [Дата звернення 19 листопада 2021].

173. Слюсаревський, М., 2013. Медіаорієнтаційна функція освіти як відповідь на виклик інформаційної доби. *Педагогіка і психологія*. № 2. С. 18–28.
174. Созанська, С., Каленич, В., 2013. Сучасна українська медіаосвіта : проблеми та перспективи розвитку. *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи*. № 3 (3). С. 38.
175. *Список учасників всеукраїнського експерименту на розширення*. (Постанова НАПН України №1–2/10–150 від 17. 09. 2020 р.). [online]. Режим доступу: <http://mediaosvita.org.ua/book/spysok-uchasnykiv-vseukrayinskogo-eksperymentu-na-rozshyrennya-postanova-napn-ukrayiny-vid-20-06-2019-r/> [Дата звернення 5 березня 2022].
176. Старагіна, І., 2020. *Нова українська школа: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної галузі в початковій школі*. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси.
177. Субашкевич, І., 2019. *Програма навчальної дисципліни «Основи медіаграмотності»*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, [online]. Режим доступу: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/Navchal-na-prohrama-MH-PO-4.pdf> [Дата звернення 15 вересня 2022].
178. Сулім, А., 2011. Медіакомпетентність як результат упровадження медіаосвіти. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна*. Серія: Соціальні комунікації. № 968. Вип. 3. С. 26–29.
179. Сулім, А. *Медіакомпетентність як результат упровадження медіаосвіти*. [online]. Режим доступу: http://mediaeducation.ucoz.ru/_ld/9/954_2012.pdf [Дата звернення 17 вересня 2022].
180. Сухомлинська, О., 2007. Методологія дослідження історико-педагогічних реалій другої половини ХХ століття. *Шлях освіти*. № 4. С. 6–12.

181. Тичина, І., 2021. *Організаційно-педагогічні засади підготовки військових фахівців в Україні у 1920–1940 рр.* Дис. доктора філософії. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка.

182. Троян, С., Ткачук, А., укладач, 2014. *Медіаосвіта. Основи медіаграмотності: навч.-метод. посібн. для курсу «Основи медіаграмотності».* Умань: ПП Жовтий О. О.

183. Турко, О., 2021. Шляхи формування інфомедійної граомтності майбутніх фахівців із початкової та дошкільної освіти засобами курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)». В: В. Іванов, ред. *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти: збірник статей.* Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, С. 360–365.

184. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні». № 928 від 31. 07. 2000 р. [online]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928/2000#Text> [Дата звернення 29 серпня 2022].

185. *Філософський енциклопедичний словник: довідкове видання.* 2002. Київ: Абрис.

186. *Фінляндія: нова національна політика щодо медіаосвіти.* [online]. Режим доступу: <https://www.nrada.gov.ua/finlyandiya-nova-natsionalna-polityka-shhodo-mediaosvity/> [Дата звернення 24 березня 2021].

187. Фрицюк, В., 2017. Методологічні підходи до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця. *Вісник Вінницького політехнічного інституту.* № 6. С. 160–167.

188. Хриков, Є., Адаменко, О., Савченко, С., 2013. *Методологічні засади педагогічного дослідження: монографія.* Луганськ. [online]. Режим доступу: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2763/1/hrikov.pdf> [Дата звернення 12 березня 2019].

189. Чемерис, І., 2006. Медіаосвіта за кордоном: теорії медіаосвіти й коротка історія розвитку. *Вища освіта України*. № 3. С. 104–108.

190. Чемоніна, Л., 2021. Особливості підготовки медіаграмотного вчителя початкової школи в закладі вищої освіти. В: Л. Коваль, А. Крамаренко, О. Попова, ред. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті впровадження Концепції Нової української школи*: матер. V Всеукраїнської наук.-практ. конф., 16 вересня 2021 р., Бердянський державний педагогічний університет. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, С. 79–82.

191. Червінська, І., 2021. Медіаграмотність як складова професійного розвитку педагога гірської школи. В: В. Іванов, ред. *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти*. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, С. 390–399.

192. Червінська, І., 2019. *Робоча програма «Медіадидактика»*. ДВНЗ Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. [online]. Режим доступу: <https://kppo.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/72/2020/02/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf> [Дата звернення 23 жовтня 2021].

193. Шарко, В., 2012. Медіакомпетентність як складова методичної підготовки вчителя та її діагностування. *Інформаційні технології в освіті*. № 13. С. 84–90.

194. Шворак, К., Карпик, І., 2018. Медіакомпетентність та медіаграмотність – базові компетентності педагога НУШ. *Молодий вчений*. № 12.1 (64.1). С. 9–12.

195. Шевирьова, І., 2018. Медіапродукт як результат практичної діяльності майбутніх учителів початкових класів. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 61. С. 331–334.

196. Шевирьова, І., 2020. *Формування медіа-компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки*. Дис. доктора філософії. Луганськ: Луганський національний університет імені Т. Шевченка.
197. Шейбе, С., Рогоу, Ф., 2014. *Медіаграмотність: підручник для вчителя*. В: В. Іванов, О. Волошенюк, ред. Переклад з англійської С. Дьома. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси.
198. Шейбе, С., Рогоу, Ф., 2017. *Медіаграмотність: підручник для вчителя*. В: В. Іванов, ред. Переклад з англійської С. Дьома. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси.
199. Шумаєва, С., 2003. Медіа освіта: історичні і культурологічні аспекти розвитку. *Рідна школа*. № 5 (880). С. 70–72.
200. Шумаєва, С., 2005. *Розвиток мас-медійних навчальних технологій у середніх закладах освіти США*: автореф. дис. канд. пед. наук. Житомир: Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка.
201. Юнеско опублікувала п'ять принципів медійної та інформаційної грамотності. [online]. Режим доступу: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/18453/2017-02-24-yunesko-opublikovala-pyat-pryntsyviv-mediynoi-ta-informatsiynoi-gramotnosti/> [Дата звернення 10 січня 2022].
202. Юферева, О., 2015. *Конспект лекцій до курсу «Теорія масової інформації» для студентів I курсу денної та заочної форми навчання спеціальності 6.030301 «Журналістика»*. Запоріжжя: ЗНТУ.
203. Янишин, О., 2010. Медіаосвітні технології як спосіб упровадження ідей Болонського процесу. *Вища освіта України*, № 4. С. 48–54.
204. Ярмаченко, М., 2001. *Педагогічний словник*. Київ: Педагогічна думка.
205. *Australian Communications and Media Authority* : website. [online]. Retrieved from: <https://www.acma.gov.au/> [Accessed 9 August 2021].
206. Barthelemy, F., 2004. *L'ecole et les medis*. Paris: L'Harmattan.

207. Bashmanivska, L., Kucheruk, O., Basmanivskyi, V., 2019. Media education as a factor in the formation of media literacy of students-philologists. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical sciences*. Vol. 4 (99). Pp. 48–55.
208. Bevort, E., Cardy H., De Smedt, T., Garcin-Marrou, I., 1999. *Evaluation des pratiques en education aux medias, leurs effets sur les enseignants et leurs eleves*. Paris: CLEMI.
209. Considine, D., 1999. Media Education in United States of America. In: *Educating for Media and the Digital Age. Country Reports*. Austrian Federal Ministry of Education and Cultural Affairs & UNESCO, Pp. 125–128.
210. Corominas, A., 1994. *La comunicacion audiovisual y su integracion en el curriculum*. Barcelona: Ed. Grao.
211. Costanzo, W., 1992. *Reading the Movie*. Urbana, Illinois: National council of Teachers of English.
212. Council of Europe. 1989. *Resolution on education and media and the new technologies*. Paragraph 5. Strasbourg: Council of Europe.
213. Czitrom, D., 1982. *Media and the American mind: From Morse to McLuhan* Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 254 p.
214. Drzewiecki, P., 2010. *Media aktywni: Dla czego i jakuczyc edukacji medialnej?* Otwock – Warszawa.
215. Dubaseniuk, O., Marchenko, H., 2020. Terminological analysis of the essence of «Media education» concept. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*. Vol. 2 (101). Pp. 5–16.
216. Farley, J., 2012. *John Culkin: Reppin' Media Literacy since 1964*. Retrieved from: <http://historyofjournalism.onmason.com/2012/09/18/john-culkin-reppin-media-literacy-since-1964/> [Accessed 23 August 2021].
217. Feilitzen, C. von., 1999. A Rational for Media Education. In: *Educating for the Media and the Digital Age*. Vienna: Federal Ministry of Education and Cultural Affairs & UNESCO, Pp. 4–11.

218. Feilitzen, C. von. 1999. Media Education, Children's Participation and Democracy / C. von Feilitzen and U. Carlsson (Eds.). *Children and Media: Image, Education, Participation*. Goteborg: Nordicom, Pp. 24–26.
219. Gerbner, G., 1995. Educators, Activists Organize to Promote Media Literacy in U. S. *The New Citizen*. vol. 2. Pp. 23–34.
220. Griego, M., 2012. *Media literacy's big tent*. Retrieved from: <http://mediaeducationlab> [Accessed 24 October 2021].
221. *Grunewald International Symposium on Media Education*. Federal Republic of Germany. 1982.
222. Heins, M., Cho, Ch., 2003. *An Alternative to Censorship*; 2-nd ed. New York: Free Expression Policy Project, 57 p.
223. Hodgkinson, A., 1964. A Specimen Screen Education Syllabus. *Screen Education*. Paris: UNESCO, Pp. 26–27.
224. Huerta, R., 2002. Teaching Media in Catalan (Teaching Media in Spain). *Media Education in 12 European Countries*. Zurich: Swiss Federal Institute of Technology.
225. Jolls, T., Wilson, C., 2008. Core Concepts: Fundamental to Media Literacy Yesterday, Today and Tomorrow. *Journal of Media Literacy Education*. 6 (2), Pp. 68–78.
226. Koblewska, J., 1980. *Funkcje telewizji w systemach oswiaty*. *Kino*. № 171. p. 30.
227. Kruger, G., 1977. Media Education in Western Europe. The Netherlands. In: *Media Studies in Education*. Paris: UNESCO, Pp.33–38.
228. Kubey, R., Baker, F., 2000. Has Media Literacy Found a Curricular Foothold? *Telemedium. The Journal of Media Literacy*. Vol. 46. № 1, Pp. 8–9.
229. Kubey, R., 1997. *Media Education : Portraits of an Evolving Field. Media Literacy in the Information Age*. New Brunswick; London : Transaction Publishers.
230. Kubey, R., 1998. Obstacles to the Development of Media Education in the United States. *Journal of Communication (Winter)*, Pp. 58–69.

231. Lai, E., Viering, M., 2012. *Assessing 21st Century Skills : Intergrating Research Findings National Council on Measurement in Education*. Vancouver, p. 41. [online]. Retrieved from: http://researchnetwork.pearson.com/wpcontent/uploads/Assessing_21st_Century_%20Skills_NCME.pdf [Accessed 15 May 2021].
232. Lee, A., 1997. *Legitimizing Media Education. From Social Movement to the Formation of a New Social Curriculum*. PhD dissertation, Department of Educational Studies, University of British Columbia, Vancouver, BC.
233. Masterman, L., 1985. *Teaching the Media*. London: Comedia Publishing Group.
234. McLuhan, M., 1964. *The Medium is the Message: Chapter 1. Understanding Media: The Extension of Man*.
235. McMahon, B., Quin, R., 1997. Living with the Tiger: Media Education Issues for the Future. In: Kubey, R. (Ed.). *Media Literacy in the Information Age*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, Pp. 307–321.
236. *Media Education*. 1984. Paris: UNESCO, 211 p.
237. Minkinen, S., 1978. *A General Curricular Model for Mass Media Education*. Paris: UNESCO. Pp. 54–56.
238. NAMLE. [online]. Retrieved from: <https://namle.net/> [Accessed 12 September 2022].
239. *NAMLE Conference 2017*. Roosevelt University, Chicago, June 26–28. 2017. Retrieved from: <https://namleconference.net/2017conference/highlights/>
240. *Netwerk Mediawijsheid*. [online]. Retrieved from: <https://netwerkmediawijsheid.nl/> [Accessed 20 September 2022].
241. Potter, W., 2001. *Media Literacy. Thousand Oaks*. London : Sage Publication, 423 p.
242. Pungente, J., 1989. *From Barry Duncan et al. Media Literacy Resource Guide*. Toronto: Ministry of Education, P. 6–7.
243. *Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO*. Education for the Media and the Digital Age. 1999. Vienna: UNESCO, Pp. 273–274.

244. Rennie, J., 2015. *Making a Scene: Producing Media Literacy Narratives in Canada*. Phd dissertation, Ontario Institute for Studies in Education, University of Toronto.
245. Savino, J., Marmiesse, C., 2005. *L'Education aux medias de la maternelle au lyce'e*. Paris: CNDP.
246. Shibata, K., 2002. Analysis of «Critical» Approach in Media Literacy. Comparative Studies between Japan and Canada. *Keio Communication Review*. 24, Pp. 93–110.
247. Singer, D., Singer, J., Zuckerman, D., 2009. Helping Elementary School Children Learn About TV. *Journal of Communication*, 190, 30 (3), Pp. 84–93.
248. *Universities & colleges in Spain with courses in Mass Communication & Media*. [online]. Retrieved from: <https://www.easyuni.com/spain/mass-communication-and-media/all/all-levels/> [Accessed 19 March 2021].
249. Worsnop, C., 1996. *Assesing Media Work*. Mississauga: Wright Communication.

ДОДАТКИ

Додаток А

Історія розвитку медіаосвіти в європейських країнах

Країна	Особливості розвитку медіаосвіти
<p><i>Австрія</i></p>	<p>Формування та розвиток медіаосвіти в Австрії відбувався під впливом німецьких розробок та досягнень, а вже з 1973 року медіаосвіту офіційно інтегрували в обов'язкові навчальні дисципліни початкової та середньої ланок освіти. При Міністерстві освіти, науки та мистецтва Австрії було створено спеціальний відділ медіапедагогіки. Це уповноважений державний орган, що розглядає питання впровадження та розвитку медіаграмотності в Австрії: надає інформацію, робочі матеріали, проводить консультації з медіаграмотності, здійснює підготовку рекомендацій щодо використання аудіовізуальних навчальних матеріалів і контроль за змістом фільмів задля уникнення доступу молоді до небажаного контенту. З жовтня 1992 року відділ видає спеціалізований журнал <i>Medienimpulse</i>³²⁴.</p> <p>У закладах вищої освіти викладають курси з медіакультури, проводяться семінари для різних типів аудиторії. Важливу роль у становленні медіаосвіти в Австрії відіграла асоціація AFMK («Рух на підтримку медіакомпетентності»).</p> <p>З 1994 року почали впроваджувати новий Державний стандарт освіти, що передбачав інтеграцію медіаосвіти з навчальними дисциплінами для школярів з 6 до 19 років. Під час уроків школярі ознайомлюються з такими темами, як основи візуальної грамотності, медіастереотипізації, мови медіа, вплив медіа на розвиток демократичних процесів у суспільстві тощо. При цьому медіапедагоги активно використовують медіазасоби під час практичних занять та сприяють розвитку критичного мислення в школярів загалом³²⁵.</p> <p>Одним із проєктів, що сприяє розвитку медіаосвіти, є проєкт,</p>

³²⁴ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., 2011. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. Київ: АУП, ЦВП, С. 32.

³²⁵ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., Іванова, Т., Мірошніченко, Ю., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. 2-ге вид., стер. Київ: АУП, ЦВП, С. 31. [online] Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/upload/ogliad.pdf>.

	<p>підтриманий Асоціацією видавців газет Австрії (Austrian Newspapers' Association) та пов'язаний безпосередньо з пресою. Цей проект передбачає безкоштовне забезпечення шкіл передплатами на різноманітні газети, журнали, проведення різних конкурсів для учнів тощо. Також відбувається взаємодія між журналістами та школярами у сфері телебачення, радіо та Інтернету (наприклад, школярі самостійно створюють інтернет-сайти)³²⁶.</p> <p>У 2001 році Федеральне Міністерство освіти, науки і культури видало новий Наказ у контексті розвитку медіаосвіти, що передбачав інтеграцію нових медіа (зокрема, Інтернету) у систему освіти.</p> <p>Міністерство освіти, науки та мистецтва Австрії створило інтерактивну онлайн-платформу для педагогів – https://www.oefeb.at/sektionen/sektion/5, де наявна окрема секція, присвячена медіаосвіті, що покликана надавати інформацію щодо медіа, матеріали для практичної медіаосвіти майбутнім фахівцям, педагогам. У межах діяльності секції проводять різнопланові зустрічі для розв'язання проблем медіаосвіти, для її інтеграції в освіту та науковий дискурс, відбувається обмін практичним досвідом та взаємодія на регіональному, національному і міжнародному рівнях. Зустрічі відбуваються на базі різних закладів освіти в Австрії. Наприклад, 24.04. – 25.04 2019 року було проведено зустріч на тему «Медіа – Знання – Освіта: доповнена та віртуальна реальність» (Університет Інсбрука, Інститут ЗМІ, суспільства і комунікацій); 16.09. – 17.09. 2021 р. відбулась Осіння конференція секції медіаосвіти DGfE (Лейпциг) тощо.</p> <p>В Австрії ще з 2001 року вручають премію з медіаграмотності (Media Literacy Award – MLA), у якій беруть участь шкільні колективи Австрії та інших європейських країн. За результатами конкурсу проводить триденний медіафестиваль (MLA: connect)³²⁷.</p>
Бельгія	<p>Загалом медіаосвіта в Бельгії спрямована на розвиток багатьох компетентностей, що дають змогу школярам виконувати низку дій, пов'язаних із різними медіаоб'єктами. Ця діяльність характеризується</p>

³²⁶ Там само.

³²⁷ Осюхіна, М., 2018. *Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду)*. Дис. доктора філософії. Дніпро: Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, С. 286.

критичністю, відповідальністю, творчістю, незалежністю та соціалізованістю в сучасному медіасередовищі³²⁸.

У 1995 році при Міністерстві освіти в Брюсселі було створено організацію Рада з медіаосвіти («Conseil de l'education aux medias»). До цієї організації були залучені провідні бельгійські медіапедагоги та медіаексперти: Р. Ванжерме, М. Колен, М. Флор та інші. Основна мета Ради з медіаосвіти – підготовка активної аудиторії, здатної самостійно аналізувати різні медіатексти, творчо використовувати засоби масової комунікації для розвитку особистості³²⁹.

Наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. у Бельгії активно залучають студентів закладів вищої освіти (зокрема й майбутніх педагогів) до вивчення основ медіаосвіти: ознайомлюються з теорією та історією медіакультури, ключовими концепціями медіаосвіти, також створюють власні медіатексти, аналізують їх тощо.

У 2012 р. відповідно до законодавства Бельгії було створено міжнародну некомерційну асоціацію MLA (The Media & Learning Association). Мета асоціації – просування та стимулювання медіа завдяки розвитку інновацій, навчання, творчості на всіх рівнях освітнього процесу в Європі³³⁰.

Крім того, у Бельгії розташовані та функціонують різноманітні міжнародні медіаосвітні асоціації, а саме:

– *Міжнародна католицька радіо/телевізійна асоціація* (UNDA: International Catholic Association for Radio and Television), що об'єднала медіапедагогів різних країн, які основними вважають християнські цінності. У 2002 році організацію реорганізували у Всесвітню католицьку медіаасоціацію SIGNIS (The world Catholic Association for Communication; сайт: <https://www.signis.net/news/>);

– *Європейська асоціація аудіовізуальної медіаосвіти* (European Association for Audiovisual Media Education) діє в співпраці з Європейським парламентом, міжнародною організацією ЮНЕСКО і

³²⁸ Ішутіна, О., 2022. Європейський контекст упровадження медіаосвіти. *Науковий вісник ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». Вип. 1 (50). С. 114.

³²⁹ Осюхіна, М., 2018. *Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду)*. Дис. доктора філософії. Дніпро: Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, С. 286.

³³⁰ *Бельгія далі працює над розширенням медіаграмотності в суспільстві*. [online] Режим доступу: <https://www.nrada.gov.ua/belgiya-dali-pratsyuve-nad-rozshyrennyam-mediagramotnosti-v-suspilstvi/>.

	<p>Міжнародним союзом освітніх медіа (ICEM: International Council for Educational Media). Очолив асоціацію відомий бельгійський медіапедагог Д. Шретер (D. Schretter).</p> <p>Варто зазначити, що Д. Шретер розробив систему навчання школярів мови медіа за допомогою відеокамери, відеомагнітофона та телемонітора, залучаючи їх до процесу створення своєрідного відеосюжету, тобто його аудиторія на практиці опановує теоретичні поняття медіакультури («кадр», «ракурс» тощо), порівнює реальну дійсність з її відеозображенням, дізнається механізм нескладних спецефектів, вивчає рух камери тощо. У результаті школярі самостійно за заданим сценарієм створюють власні мінівідеофільми³³¹. Це сприяє формуванню практичних умінь і навичок роботи з медіазасобами, розвитку творчої особистості загалом.</p>
<i>Данія</i>	<p>Становлення медіаосвіти в Данії відбулося ще у 20-х роках ХХ ст. на матеріалах кінематографа. З 1961 до 1969 року окремий розділ офіційного освітнього шкільного стандарту був присвячений екранному мистецтву. З 70-х років ХХ ст. медіаосвіту інтегрували в навчальні предмети (мистецтво, датську й іноземні мови). Проте Міністерство освіти не впровадило медіаосвіту як обов'язковий розділ Національного навчального плану. При цьому в деяких школах викладають спеціальний 24- годинний курс із медіакультури.</p> <p>До закладів вищої освіти Данії, де викладають курси з медіаосвіти, належать Датська королівська педагогічна школа в Копенгагені, Копенгагенський університет (Kobenhavns Universitet), Odense Universitet та ін. Крім того, професію медіапедагога можна здобути на факультеті медіаосвіти в Aarhus Universitet³³².</p>
<i>Ірландія</i>	<p>Уперше медіаосвіта стала частиною державного стандарту в Ірландії в 1978 році. У 80-ті роки деякі елементи медіаосвіти намагалися інтегрувати в шкільні предмети. Школярів заохочували виконувати завдання практичного характеру – створення різних</p>

³³¹ Приходькіна, Н., 2020. Медіаосвіта учнів у шкільництві англomовних країн:[монографія]. Київ; Тернопіль: Крок, С. 106–107.

³³² Скандинавські країни - землі вікінгів і тролів, чи сучасні культурні осередки. [online] Режим доступу: http://mediaosvita.blogspot.com/2017/04/blog-post_23.html.

	<p>медіатекстів (теленовин, радіопередач, відеопрограм та ін.).</p> <p>З 90-х років учителі мали широкий спектр можливостей щодо інтеграції медіа з навчальними предметами (вивчення преси, телебачення, кіно тощо). Зокрема, у нові шкільні програми було включено вивчення медіа в початковій школі.</p> <p>Ірландія – одна з європейських країн, де регуляторні органи у сфері медіа мають офіційний вплив на просування медіаграмотності. Зокрема, відповідно до Закону про мовлення (2009 р.) Регуляторний орган у сфері медіа Ірландії (BAI) зобов'язаний «заохочувати та сприяти дослідженням, заходам, спрямованим на розвиток медіаграмотності, зокрема й завдяки співпраці з мовниками, педагогами та іншими зацікавленими суб'єктами». У грудні 2016 р. було опубліковано Стратегію BAI у сфері медіаграмотності, яка спрямована на підвищення поінформованості та сприяння розширенню співробітництва в цій галузі³³³.</p> <p>На сучасному етапі в Ірландії реалізується декілька проєктів із медіаграмотності. Один із найновіших медіапроєктів – «Be Media Smart», започаткований у березні 2019 року. Проєкт створений, щоб допомогти громадянам в аналізі джерел інформації, визначення їхньої надійності, у розумінні медіапроцесів та особливостей взаємодії з медіаресурсами, а також на формування навичок оцінювання контенту на всіх інтернет-платформах.</p> <p>Наступний ірландський медіапроєкт «Webwise» спрямований на інформування людей щодо безпеки в Інтернеті, тобто сприяє формуванню навичок ефективного використання Інтернету серед школярів, їхніх батьків і вчителів. Учасники проєкту розробляють та розповсюджують медіаресурси, які допомагають учителям інтегрувати безпеку інтернету у викладання та навчання в закладах освіти; для батьків підбирають інформацію, формують поради щодо залучення їх до онлайн-життя власних дітей тощо³³⁴.</p>
Іспанія	З 1990 року медіаосвіту було інтегровано в шкільні навчальні плани (на вибірковій основі), тому її застосування в навчальному

³³³ Проєкти розвитку медіаграмотності в Ірландії. [online] Режим доступу: <https://www.nrada.gov.ua/proyekty-rozvytku-mediagramotnosti-v-irlandiyi/>.

³³⁴ Там само.

	<p>процесі залежить від закладу освіти та педагогів.</p> <p>На початку 90-х років ХХ ст. більшість іспанських педагогів відзначила низку труднощів, пов'язаних із розвитком медіаосвіти в країні: недостатнє забезпечення ресурсами, недостатній рівень державної підтримки тощо. Активне застосування в школах сучасних інформаційних технологій призводить до того, що деякі педагоги ототожнювали медіаосвіту та використання технічних засобів у навчанні^{335, 336}.</p> <p>Медіаосвітні дисципліни викладають у багатьох закладах вищої освіти Іспанії, із-поміж яких – Мадридський університет (Univarsidad Complutense de Madrid), Автономний університет Барселони (Universidad Autonoma de Barcelona), Бізнес-школа ЄС (кампус Барселони) (EU Business School (Barcelona campus)), Університет Помпеу Фабра (Pompeu Fabra University – UPF), Дистанційний педагогічний університет (Distance Education University) та ін.³³⁷.</p>
Нідерланди	<p>Медіаосвіта в Голландії (історична область на заході Нідерландів) тривалий період розвивалася за рахунок молодіжних клубів та організацій без цілеспрямованої педагогічної роботи. Значна роль щодо розвитку медіаосвіти належала релігійним організаціям, які створювали умови для кіноосвіти молоді та вчителів (розповсюджували інформацію про якість фільмів, обговорювали їх).</p> <p>У 1968 році в Нідерландах був виданий новий закон для середніх шкіл, що сприяв розвитку медіаосвіти. Курси з кіноосвіти стали офіційно факультативами в середній школі. У 1973 році голландський інститут «Кіно та молодь» видав перші в країні рекомендації в контексті аудіовізуальної освіти, водночас було описано практичні аспекти реалізації методів творчої роботи³³⁸.</p> <p>За ініціативи Міністерства освіти, культури та науки у 2008 р.</p>

³³⁵ Huerta, R., 2002. Teaching Media in Catalan (Teaching Media in Spain). *Media Education in 12 European Countries*. Zurich: Swiss Federal Institute of Technology.

³³⁶ Corominas, A., 1994. *La comunicacion audiovisual y su integracion en el curriculum*. Barcelona: Ed. Grao.

³³⁷ *Universities & colleges in Spain with courses in Mass Communication & Media*. [online] Retrieved from: <https://www.easyuni.com/spain/mass-communication-and-media/all/all-levels/>.

³³⁸ Kruger, G., 1977. Media Education in Western Europe. The Netherlands. In: *Media Studies in Education*. Paris: UNESCO, p. 35.

	<p>було створено нідерландську мережу медіаграмотності – https://netwerkmediawijsheid.nl/, що сприяє розвитку медіаосвіти в Нідерландах. До Netwerk Mediawijsheid належать понад тисяча організацій: бібліотеки, заклади культури, медіа-тренери, освітні видавництва, науково-дослідні інститути, медіавиробники та платформи, освітні заклади тощо³³⁹. Зокрема, публічні бібліотеки під керівництвом Національної бібліотеки Нідерландів здійснюють навчання та кваліфіковану допомогу вчителям, які впроваджують медіаграмотність в освіті.</p>
<p><i>Норвегія</i></p>	<p>Офіційно медіаосвіту було впроваджено в національні навчальні плани для середньої школи у 1977 році. Розділи, що безпосередньо пов'язані з медіа, активно інтегрували в такі навчальні дисципліни, як прикладне мистецтво, музика, мови та ін. Наступним кроком у контексті розвитку медіаосвіти в Норвегії став національний навчальний план, прийнятий у 1987 р. Проте виникли нові труднощі, які пов'язані з нестачею кваліфікованих працівників.</p> <p>Важлива роль у розвитку медіаосвіти Норвегії належить спеціальному журналу для педагогів «Медіа в школі» (Media I Skolen), який у 2002 році перейменували в Tilt. Редактором цього науково-методичного журналу є провідний норвежський медіапедагог Т. Панхофф (T. Panhoff).</p> <p>У контексті медіаосвіти в Норвегії активно розвивається традиційна кіноосвіта. Досить популярними є кіноклуби для дорослих, молоді та школярів. Водночас ці організації підтримують систему медіаосвіти в школах та університетах. Сьогодні в Норвегії функціонує понад 70 кіноклубів, які об'єднують близько 11 тисяч осіб.</p> <p>Актуальною залишилася проблема з медіапідготовкою майбутніх педагогів. Лише кожен двадцятий норвежський учитель має спеціальну підготовку з медіапедагогіки³⁴⁰.</p>
	<p>З 70-х років Фінляндія стала одним із лідерів щодо розвитку медіаосвіти в Європі. Фінські медіапедагоги С. Мінкінен</p>

³³⁹ Netwerk Mediawijsheid. [online] Retrieved from: <https://netwerkmediawijsheid.nl/>.

³⁴⁰ Скандинавські країни - землі вікінгів і тролів, чи сучасні культурні осередки. [online] Режим доступу: http://mediaosvita.blogspot.com/2017/04/blog-post_23.html.

Фінляндія	<p>(S. Minkkinen) та К. Норденстренг (K. Nordenstreng) розробили програму з медіаосвіти в 1970 році, що містила такі розділи: історія розвитку медіа, структура та мова масової комунікації, проблема впливу медіатекстів на аудиторію. Крім того, дослідниця С. Мінкінен за дорученням міжнародної організації ЮНЕСКО підготувала перший системний звіт та загальні рекомендації щодо розвитку медіаосвіти в навчальних закладах різного ступеня. Зокрема, С. Мінкінен виокремила такі медіаосвітні теми: 1) історія, сьогодення і майбутнє масової комунікації; 2) структура, технологія виробництва медіатекстів; 3) зміст медіатекстів, репрезентація в них об'єктивної реальності; 4) вплив медіа на аудиторію^{341 342}.</p> <p>Медіаосвіта у Фінляндії була інтегрована в шкільні дисципліни з початку 1970-х років у початковій школі, з 1977 року – у середніх класах. З 90-х років ХХ ст. у Фінляндії медіаосвіту офіційно включили в Національний навчальний план. Мета медіаосвіти – розвиток аналітичних навичок, критичного мислення, створення медіатекстів різних типів та жанрів, формування громадянської позиції для повноцінного життя в сучасному інформаційному суспільстві³⁴³.</p> <p>Міністерство освіти Фінляндії розробило план конкретних дій, що передбачав оволодіння школярами та майбутніми спеціалістами певним рівнем медіакомпетентності. Проте основною проблемою значного поширення медіаосвіти у Фінляндії була відсутність необхідної кількості підготовлених кваліфікованих педагогів.</p> <p>З 2002 року Національний навчальний план реформували, посиливши роль медіаосвіти як у початковій, так і середній школах. Новий підхід формулюється як «медіа і комунікації» та передбачає: навички з участі в комунікації, користування медіа розглядають як центральну мету навчання та викладання³⁴⁴.</p>
-----------	--

³⁴¹ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., Іванова, Т., Мірошніченко, Ю., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. 2-ге вид., стер. Київ: АУП, ЦВП, С. 49. [online] Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/upload/ogliad.pdf>.

³⁴² Minkkinen, S., 1978. *A General Curricular Model for Mass Media Education*. Paris: UNESCO. Pp. 54–56.

³⁴³ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., Іванова, Т., Мірошніченко, Ю., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. 2-ге вид., стер. Київ: АУП, ЦВП, С. 49. [online] Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/upload/ogliad.pdf>.

³⁴⁴ Там само.

	<p>Для учнів початкової школи до навчального плану було запроваджено вивчення засобів масової інформації та комунікації³⁴⁵, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> – уміння висловити власні думки та емоції, використання засобів виразності в різних ситуаціях; – аналіз та інтерпретацію форми та змісту засобів масової інформації, повідомлень, їхні естетичні та етичні аспекти; – аналіз впливів засобів масової інформації, залежності від медіа, мережі, етики; – навички практичної роботи із засобами масової інформації та вміння використовувати багатогранні медійні засоби вираження в різних ЗМІ, ситуаціях і середовищах, а також практику у використанні технічних засобів масової інформації; – основні поняття у сфері комунікації та медіа. <p>Щодо середньої школи, то у навчальному плані було виокремлено окремий тематичний напрям – медіакомпетентність, спрямований на засвоєння учнями знань та практичних навичок, які поглиблюють розуміння визначальної ролі медіа у світовій культурі, тобто школярів сплановано навчати розуміння наслідків впливу медіа, ролі засобів масової інформації як творця емоцій та невинного постачальника моделей поведінки, спільно набутого суспільством досвіду та могутнього засобу впливу на світогляд³⁴⁶.</p> <p>Упровадження медіаграмотності в школах Фінляндії підтримують загальнонаціональні та місцеві ЗМІ. Зокрема, газети потрапляють щоранку безпосередньо до шкіл, а багато іноземних телевізійних програм виходять лише із субтитрами, без дубляжу. Також фінські медіаасоціації (Асоціація газет та журналів) й громадський телемовник (Фінська телерадіокомпанія YLE) підтримують виробництво та поширення різноманітних програм із медіаграмотності в онлайн-ресурсах³⁴⁷.</p> <p>У 2013 році Національний аудіовізуальний інститут Фінляндії</p>
--	---

³⁴⁵ Іванов, В., Волошенюк, О., Кульчинська, Л., 2011. *Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд*. Київ: АУП, ЦВП, С. 50.

³⁴⁶ Там само, с. 52.

³⁴⁷ Там само.

	<p>(KAVI) спільно з Міністерством освіти та культури Фінляндії розробили нову політику медіаосвіти, що вміщувала онлайн-опитування, планування семінарів та інтерв'ювання з представниками науково-академічного сектору. До основних об'єктів національної політики відносять: <i>комплексну медіаосвіту</i> з урахуванням контенту, перспектив, цільових груп та географічного поширення; <i>медіаосвіту високої якості</i>, яка має бути не упередженою, спиратися на наукові дослідження й послуговуватися досягненнями в рамках міжнародного співробітництва; <i>систематичність медіаосвіти</i>, що передбачає ретельну спланованість заходів із медіаосвіти, стабільність отриманих знань і відповідне фінансове підґрунтя³⁴⁸.</p> <p>За результатами масштабного онлайн-опитування було виявлено певні складнощі у сфері медіаосвіти, пов'язані з культурними й соціальними тенденціями, що простежуються в країні (зловживання медіа, соціальна поляризація тощо), а також нестачею ресурсів та проблемою регіональної нерівності³⁴⁹.</p> <p>Загалом нова політика передбачає комплексну взаємодію всіх учасників (шкільні вчителі, науковці, співробітники бібліотек, музеїв та ін.) та необхідність урахування інтересів усіх груп суспільства щодо подальшого розвитку медіаосвіти.</p>
Швеція	<p>Офіційна інтеграція медіаосвіти в національний навчальний план відбулася лише восени 2000 року. Основні цілі медіаосвіти в навчальних закладах Швеції: сприйняття та аналіз медіатекстів різних видів і жанрів, вивчення особливостей мови медіа, виховання відповідальних громадян сучасного демократичного суспільства. Проте заклади освіти самостійно визначають пріоритетні напрями розвитку медіаосвіти.</p> <p>У Швеції створено Асоціацію медіаграмотності (ВМК – Barn Media Kunskap), що об'єднала медіапедагогів та активно запроваджувала медіапедагогічні підходи в професійній діяльності.</p> <p>Відомий шведський учений і медіапедагог С. фон Фейлітцен (Cecilia von Feilitzen) вважає, що значна роль медіаосвіти зумовлена</p>

³⁴⁸ Фінляндія: нова національна політика щодо медіаосвіти. [online] Режим доступу: <https://www.nrada.gov.ua/finlyandiya-nova-natsionalna-polityka-shhodo-mediasovity/>.

³⁴⁹ Там само.

	<p>потребами самих школярів і студентів, зокрема в розвитку критичного мислення, практичних умінь створення власних медіатекстів³⁵⁰.</p> <p>Варто зазначити, що Швеція з 1997 року була обрана базою для відкриття Міжнародної палати ЮНЕСКО «Діти, молодь і медіа» («The UNESCO International Clearinghouse on Children, Youth and Media»), що активно сприяє розвитку медіаосвіти у світі, організовує міжнародні конференції, видає книги, довідники тощо³⁵¹.</p>
--	--

³⁵⁰ Feilitzen, C. von., 1999. A Rational for Media Education. In: *Educating for the Media and the Digital Age*. Vienna: Federal Ministry of Education and Cultural Affairs & UNESCO, Pp. 8–9.

³⁵¹ *Скандинавські країни – землі вікінгів і тролів, чи сучасні культурні осередки*. [online] Режим доступу: http://mediaosvita.blogspot.com/2017/04/blog-post_23.html.

Додаток Б

Загальна характеристика видів медіа

Вид ЗМІ	Засіб масової інформації	Характерні особливості
Друковані	Газети	<p>Газети (італ. <i>gazzetta</i> – дрібна монета, яку платили за читання газети; від назви венеціанської монети <i>gaza</i>, що грецькою означає майно, скарб) – щоденне або щотижневе періодичне друковане видання у формі складених аркушів, що містить новини й коментарі, офіційні матеріали, оперативну інформацію та статті з актуальних суспільно-політичних, наукових, виробничих та інших питань, а також літературні твори та рекламу³⁵²; найстаріші мас-медіа; це періодичні видання, котрі виходять раз на тиждень або частіше, матеріали яких мають оперативний характер і повідомляють поточну інформацію.</p> <p>Існують такі класифікації друкованих ЗМІ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) за методом відображення дійсності (інформаційні, інформаційно-аналітичні, аналітичні, художньо-публіцистичні); 2) за засновником видання (урядові або регіонально-урядові, незалежні, партійні та інших громадських організацій, корпоративні); 3) за метою видання (політичні, суспільно-політичні, наукові та науково-просвітницькі, розважальні, спеціальні: жіночі та чоловічі, ділові, галузеві та професійні, етнічні, релігійні, рекламні та такі, що відображають додаткові потреби чи захоплення читачів); 4) за віком читачів (дитячі, молодіжні, для зрілого віку, для літніх людей, сімейні); 5) за територією розповсюдження (транснаціональні, центральні або всеукраїнські, регіональні, локальні); 6) за періодичністю виходу (ранкові й вечірні, щоденні, тижневики, щомісячні, видання, що виходять за спеціальними нагодами)³⁵³. <p>Перша європейська друкована газета вийшла у Стразбурзі в 1609 році, редактором-видавцем якої став Йоган Каролус. Першою у світі друкованою газетою є «Ді бао» («Столичний вісник»), яку почали видавали в Китаї в 713 році при імператорі Сюань-цзюні. Першими українськомовними газетами стали «Зоря Галицька» та «Новини» (1848, Львів).</p> <p>Для газети характерне використання великих форматів паперу (газетний формат), а також друкування на незброшурованих аркушах. Газети відпізняються періодичністю, тиражем, форматом, обсягом, тематикою та</p>

³⁵² Барішполець, О., 2014. *Український словник медіакультури* / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум. С. 11.

³⁵³ *Засоби масової інформації*. [online] Режим доступу: <https://politologia-rdgu.rv.ua/images/school/t11.pdf>.

		<p>іншими ознаками. Крім паперових, існують електронні газети в мережі Інтернет³⁵⁴.</p> <p>Характерні ознаки газети: прагнення до максимальної точності й аналітичності, здатність детально аналізувати складні події та явища, водночас дбаючи про високі професійні стандарти (перевірка інформації, верифікація її джерел, подання декількох поглядів тощо).</p>
	Журнали	<p>Журнал (фр. journal – буквально щоденний листок, від лат. jour – день) – друковане періодичне видання, що містить статті або реферати з різних суспільно-політичних, наукових, виробничих та ін. питань, літературно-художні твори; має постійну рубрикацію.</p> <p>Від газети відрізняється домінуванням аналізу подій та явищ, а не інформативним повідомленням про них, більшою кількістю зброшурованих сторінок, меншим форматом, періодичністю (виходить не частіше як раз на тиждень або й на місяць) тощо³⁵⁵.</p> <p>Типологія журналів: популярні журнали (ілюстровані, молодіжні, науково-популярні, журнали телепрограм, журнали для чоловіків і для жінок); тематичні та наукові фахові журнали; видання для членів спільнот (партій, спілок та об'єднань); споживчі журнали; відомчі видання³⁵⁶.</p> <p>Характерні особливості журналів як виду преси: на підготовку матеріалів до друку в журналах потрібно до декількох тижнів; повільно читаються, що зумовлює повільний ефект від реклами; менше охоплення аудиторії (тиражі журналів зазвичай значно менші газетних); якість реклами в журналах висока; через журнали досяжні вузькі цільові групи, що неможливо для газет тощо³⁵⁷.</p>
Екранні	Кінематограф	<p>Кіно – скорочена назва, що об'єднує в собі й кіномистецтво, і кінематограф, і кінотеатр.</p> <p>Кінематограф (з грец. рух та писати, зображати) – комплекс методів та дій зі створення, прокату та показу фільму.</p> <p>Кіностріп – серія послідовних нерухомих або рухомих зображень, проєктованих зі швидкістю 24 кадри за секунду, що створює ілюзію руху. Його створюють шляхом зйомки камерою фотографічних зображень або за допомогою анімаційної техніки чи візуальних ефектів³⁵⁸.</p> <p>Винахідниками кінематографа стали брати Луї і Огюст Люм'єри, які винайшли пристрій «кінематограф» (або «сінематограф»), що дав змогу знімати й</p>

³⁵⁴ Баришполец, О., 2014. *Український словник медіакультури* / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум. С. 11.

³⁵⁵ Там само, с. 18.

³⁵⁶ Іванов, В., Волощенко, О., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник* / за ред. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, С. 190.

³⁵⁷ Журнал. [online] Режим доступу: <https://www.wiki-data-uk-ua.nina.az/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB.html>.

³⁵⁸ Іванов, В., Волощенко, О., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник* / за ред. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, С. 155.

	<p>відтворювати фільми на великому екрані. Зокрема, 28 грудня 1985 р. відбувся перший комерційний кіносеанс, де продемонстрували кілька коротких (близько 50 сек.) роликів: «Вихід робітників з фабрики», «Прибуття поїзда» тощо. Кінематограф розпочинався як чорно-біле мистецтво, але сьогодні майже всі фільми кольорові.</p> <p>Одним з основоположників кіно як самостійного виду мистецтва став директор одного з паризьких театрів Жорж Мельєс. Він першим оцінив можливості кінематографа як засобу здатного розширити можливості сцени. Його відомий фільм «Подорож на місяць» (1902 р.).</p> <p>Кіно поділяють на ігрове, документальне й анімаційне. Художнє (ігрове) кіно – форма створення дійсності за законами авторської художньої логіки; документальне (неігрове) – засноване на зйомках реальних життєвих подій та фактів; анімаційне кіно створюють шляхом зйомки послідовних фаз руху мальованих або об'ємних об'єктів³⁵⁹.</p> <p>Загалом кіно – найстарша форма екранної культури, де особливе місце належить рухомому образу. Кіно – одна з важливих форм мистецтва, джерело популярних розваг і потужний метод впливу на суспільство.</p>
Телебачення	<p>Під телебаченням (від гр. tele – вдалечинь, лат. visio – бачення) розуміють передавання на відстань зображень і звуку за допомогою кабелю або електромагнітних хвиль. Трансляція відбувається аналоговим або цифровим способом через посередництво антени, кабелю або супутника.</p> <p>Телебачення стало доступним ще наприкінці 1920-х років. Після Другої світової війни вдосконалена форма чорно-білого телевізійного мовлення стала популярною в США, а згодом і в інших країнах світу. У середині 60-х років набуло швидкого поширення кольорове мовлення в розвинених країнах.</p> <p>В Україні перший телецентр відкрили в Києві 1 лютого 1939 року. У середині 1950-х створено телецентри в Донецьку, Дніпрі, Одесі, Львові та Ялті. У часи СРСР телебачення належало до державного сектору економіки, проте на початку 1990-х років в Україні починають працювати приватні канали³⁶⁰.</p> <p>1994 року для ліцензування всіх телерадіоорганізацій на території країни створено постійний позавідомчий конституційний державний орган, підзвітний Верховній Раді та Президентові України – Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення. Нацрада регламентує ліцензування каналів мовлення, порядок видачі дозволів на експлуатацію радіоелектронних засобів мовлення, порядок ретрансляції телеканалів у мережах кабельного й ефірно-кабельного телебачення, стандарти</p>

³⁵⁹ Там само, с. 157.

³⁶⁰ Там само, с. 144.

		<p>технічної якості телерадіопрограм і граничні тарифи на їх поширення³⁶¹.</p> <p>Телебачення класифікують за такими параметрами: 1) за способом трансляції (ефірне, супутникове, кабельне); 2) за охопленням аудиторії (загальнонаціональне, міждержавне, регіональне, місцеве); 3) за спеціалізацією програм (загальне та спеціалізоване); 4) за фінансуванням (бюджетне та таке, що самофінансується); 5) за комунікативною моделлю віщання (монологічне, діалогічне, інтеракційне) тощо³⁶².</p>
--	--	---

<i>Radio</i>	Радіо	<p>Радіо (лат. <i>radio</i> – випромінюю, поширюю промені від <i>radius</i> – промінь) – різновид медіа, який діє винятково на органи слуху; його переваги полягають у широкому асортименті, високому рівні актуальності, повідомленні про місцеві події та можливості користування ним у будь-якому місці та в будь-який час; державні, комерційні та громадські радіокомпанії з повними програмами (музика, новини, модерація тощо) або галузевими каналами (лише новини, лише культурні програми тощо)³⁶³.</p> <p>Радіомовлення – це засіб масової інформації, через радіоканали передає необмеженій кількості слухачів мовленнєві, музичні, драматичні та інші передачі для інформативно-емотивного впливу. Широко застосовувати радіо почали після 1920 р. Регулярне мовлення українського радіо розпочалося 1924 року, і вперше воно з'явилося в Харкові, потім у Києві, Дніпрі, Одесі та інших містах³⁶⁴.</p> <p>Радіо, яке виникло на початку ХХ століття, ще декілька десятиріч тому було наймасовішим медійним засобом, адже радіоприймач (або ж у побуті «радіо») донедавна був невіддільною частиною повсякденного життя мільйонів. Утім, у сучасній медіакультурі домінує аудіовізуальна інформаційна течія (телебачення, кіно, відео, інтернет), тому радіо як аудіальний засіб поступився своєю першістю. Та все ж радіо залишається одним з найефективніших засобів для комунікації масової аудиторії завдяки тому, що вдало використовує власні переваги та властиві йому специфічні можливості: доступність, інтерактивність, діалогічність, мобільність, різноманіття пропозицій свого ефірного контенту (змісту)³⁶⁵.</p> <p>Специфіка його полягає в тому, що це так званий побічний вид, який не потребує концентрації споживача,</p>
--------------	-------	---

³⁶¹ Там само, с. 145.

³⁶² *Засоби масової інформації*. [online] Режим доступу: <https://politologia-rdgu.rv.ua/images/school/t11.pdf>.

³⁶³ Баршшполець, О., 2014. *Український словник медіакультури* / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум. с. 59.

³⁶⁴ *Засоби масової інформації*. [online] Режим доступу: <https://politologia-rdgu.rv.ua/images/school/t11.pdf>.

³⁶⁵ Іванов, В., Волошенко, О., 2012. *Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник* / за ред. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, С. 199–200.

		але здатний супроводжувати людину фактично весь день. Сучасні українські радіостанції орієнтовані на музичні смаки конкретної цільової аудиторії, ядро якої становлять слухачі зі спільними музичними вподобаннями. Специфіка українського радіо — обмеженість жанрового діапазону радіостанцій, які переважно працюють у музично-розмовному форматі (music/talk), тож основний програмний зміст такого радіо сьогодні становить музика. Кожний музичний напрямок представляє певну субкультуру зі своєю філософією життя, ідеологічними настановами ³⁶⁶ .
Комп'ютерні (мережні)	Інтернет	<p>XXI століття – епоха Інтернету, що охопив майже увесь світ та продовжує залучати до своїх мереж дедалі нових користувачів.</p> <p>Інтернет (англ. Internet, Interconnected Networks – об'єднання мереж; від лат. inter – між і англ. net – мережа, павутинна) – найбільша інформаційна мережа планети, всесвітня система добровільно об'єднаних комп'ютерних мереж. Глобальна комп'ютерна мережа забезпечує доступ до всіх спеціалізованих інформаційних систем, що входять до неї з їхніми комп'ютерами, електронною поштою, дошками оголошень, базами даних тощо³⁶⁷.</p> <p>Історія розвитку мережі Інтернет тісно пов'язана з комп'ютерною мережею ARPANET, яка була створена в 1969 році Агенством передових дослідницьких проєктів Міністерства оборони США в Каліфорнійському університеті Лос-Анджелеса. Мережа ARPANET була створена для забезпечення військового зв'язку на випадок ядерного нападу, а також використовувалася для виконання розрахунків. У 70-х роках XX ст. мережа стає міжнародною, оскільки до ARPANET були під'єднані військові комп'ютери союзників США з різних країн світу.</p> <p>У 1983 р. ARPANET розділяють на цивільну (Arpa Internet) та військову (Milnet). Через певний час функції управління і технічного обслуговування цивільної мережі військові передали Національному науковому фонду США, оскільки наукові організації також мали потребу в безпосередньому переданні інформації. Поступово до цієї мережі підключилися університети, науково-дослідні інститути, урядові інститути, урядові установи тощо³⁶⁸.</p> <p>На початку 90-х років XX ст. Arpa Internet перетворилася на глобальну мережу мереж – Інтернет, що в перекладі від англ. internetworking – обмін між мережами. Інтернет охоплює десятки тисяч різноманітних мереж, водночас Інтернет – окремий елемент ще складнішого комплексу комп'ютерних мереж – Matrix³⁶⁹.</p>

³⁶⁶ Там само, с. 208.

³⁶⁷ Барішполець, О., 2014. *Український словник медіакультури* / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум. С. 94.

³⁶⁸ Барішполець, О., Найдбонова, Л., 2010. *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід*: навч. посіб. Київ: Міленіум, С. 218.

³⁶⁹ Там само.

		<p>Інтернету притаманна анархічна структура, саморегуляція. Інтернет сприймається як впливовий засіб масової інформації, оскільки в Інтернеті існує свобода висловлювань, альтернатива контролюваному ЗМІ. Розвиток Інтернету відбувається за рахунок самих користувачів.</p> <p>Інтернет є четвертим "стовпом" масової комунікації, оскільки він виконує функції традиційних ЗМІ. При цьому його можливості набагато ширші: одночасно є засобом як масової, так і міжособистісної комунікації; виконує функції пошуку, обробки та збереження інформації; поєднує можливості телебачення, радіо та газет, створюючи платформу для їх розповсюдження, стирає технічні та просторові обмеження.</p> <p>Суттєві відмінності Інтернету від традиційних засобів масової інформації:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мультимедійність (доступ і до текстових файлів, і до зображень, музики, ігор тощо); - можливість постійного оновлення інформації (завдяки цьому порушується традиційний для ЗМІ принцип періодичності; швидке оновлення інформації може призвести до втрати унікальних даних); - утвердження нових структур тексту (гіпертекстуальність) (Інтернет об'єднує дані, що зберігаються на безлічі комп'ютерів, а перехресні посилання (гіперпосилання) дають змогу отримати доступ до подальших файлів. У цьому випадку зникає лінійна послідовність текстів, відкриваються нові можливості пошуку та сприйняття інформації.); - інтерактивність (завдяки технічним особливостям побудови каналів зв'язку, що використовуються для виходу в Інтернет, існує можливість зворотного зв'язку; тобто людина не пасивно користується Інтернетом, а сама вирішує, чим саме їй користуватися)³⁷⁰. <p>Аудиторія Інтернету відрізняється від аудиторії традиційних медіа тим, що вона є дуже сегментованою, оскільки отримує повідомлення неоднорідного характеру. Мережа Інтернет виникла відносно нещодавно, тому значна частина людства прожила більшу частину життя в час домінування традиційних медіа – телебачення, радіо, газет. У результаті доросла частина населення комбінує телебачення з пресою та радіо, а молодь поєднує Інтернет із телебаченням, а іншим ЗМІ приділяє менше уваги³⁷¹.</p>
--	--	---

³⁷⁰ Там само, с. 220–221.

³⁷¹ Там само, с. 222.

Додаток В

*Розрахунки щодо готовності майбутніх учителів початкової школи до розвитку рівня медіаграмотності
(вибірка студентів першої групи на констатувальному етапі)*

<i>№ студ.</i>	<i>Підсумковий бал</i>	$x_i - \bar{X}$	$(x_i - \bar{X})^2$	<i>№ студ.</i>	<i>Підсумковий бал</i>	$x_i - \bar{X}$	$(x_i - \bar{X})^2$
1	75	-6,45	41,60	21	78	-3,45	11,9
2	90	8,55	73,1	22	73	-8,45	71,4
3	85	3,55	12,6	23	87	5,55	30,8
4	89	7,55	57	24	67	-14,45	208,8
5	87	5,55	30,8	25	86	4,55	20,7
6	79	-2,45	6	26	75	-6,45	41,6
7	70	-11,45	131,1	27	85	3,55	12,6
8	80	-1,45	2,1	28	92	10,55	111,3
9	88	6,55	42,9	29	75	-6,45	41,6
10	89	7,55	57	30	81	-0,45	0,2
11	77	-4,45	19,8	31	88	6,55	42,9
12	70	-11,45	131,1	32	72	-9,45	89,30
13	79	-2,45	6	33	87	5,55	30,8
14	91	9,55	91,2	34	82	0,55	0,3
15	86	4,55	20,7	35	90	8,55	73,1
16	70	-11,45	131,1	36	81	-0,45	0,2
17	77	-4,45	19,8	37	87	5,55	30,8
18	85	3,55	12,6	38	80	-1,45	2,1
19	80	-1,45	2,1	39	73	-8,45	71,4
20	87	5,55	30,8	40	85	3,55	12,6

*Розрахунки щодо готовності майбутніх учителів початкової школи до
розвитку рівня медіаграмотності*

(вибірка студентів другої групи на констатувальному етапі)

<i>№ студ.</i>	<i>Підсумковий бал</i>	$y_i - \bar{Y}$	$(y_i - \bar{Y})^2$	<i>№ студ.</i>	<i>Підсумковий бал</i>	$y_i - \bar{Y}$	$(y_i - \bar{Y})^2$
1	73	-7,67	58,83	21	85	4,33	18,75
2	90	9,33	87,05	22	76	-4,67	21,81
3	82	1,33	1,77	23	80	-0,67	0,45
4	89	8,33	69,39	24	87	6,33	40,07
5	87	6,33	40,07	25	82	1,33	1,77
6	76	-4,67	21,81	26	89	8,33	69,39
7	69	-11,67	136,19	27	81	0,33	0,11
8	77	-3,67	13,47	28	86	5,33	28,41
9	85	4,33	18,75	29	72	-8,67	75,17
10	88	7,33	53,73	30	88	7,33	53,73
11	75	-5,67	32,15	31	80	-0,67	0,45
12	70	-10,67	113,85	32	75	-5,67	32,15
13	77	-3,67	13,47	33	91	10,33	106,71
14	90	9,33	87,05	34	82	1,33	1,77
15	86	5,33	28,41	35	75	-5,67	32,15
16	70	-10,67	113,85	36	86	5,33	28,41
17	75	-5,67	32,15	37	68	-12,67	160,53
18	82	1,33	1,77	38	87	6,33	40,07
19	78	-2,67	7,13	39	75	-5,67	32,15
20	85	4,33	18,75	40	78	-2,67	7,13

Додаток Д

Приклади вправ медіаосвітнього характеру, що можуть бути використані під час проведення будь-яких занять із навчальних дисциплін для майбутніх учителів початкової школи в педагогічних університетах України

Мета вправ: ознайомити учасників освітнього процесу з теоретичними відомостями та базовими поняттями з медіаграмотності, навчити критично мислити; розвивати вміння працювати з інформацією, систематизувати її та узагальнювати.

1. Гра «Фейк»

Студентам пропонують сформулювати 10 фактів на обрану тему. Завдання аудиторії – визначити, де неправдиві твердження. Кожен з учасників знайомить із переліком фактів, а одногрупники мають визначити фейкову інформацію, користуючись логічними висновками.

Тему визначає викладач відповідно до мети та завдань навчальної дисципліни.

2. Гра «Новини»

Студенти виступають у ролі кореспондентів новин. Підбирають інформацію, формулюючи її з різних позицій. У процесі підбору інформації аналізують різні джерела та демонструють інформацію, ніби вона буде звучати на місцевих чи національних новинах.

Семінарське заняття відбувається у формі телевізійних новин, студентів розподіляють на декілька груп. Тему заняття визначає викладач відповідно до мети та завдань навчальної дисципліни.

3. Вправа «Стінгазета»

Студентів розподіляють на декілька груп. Пропонують безпосередньо на занятті створити стінгазету на задану тему: сформулювати цікавий заголовок, підібрати текст новини, ілюстрації (викладач заздалегідь готує широкий вибір зображень, фотографій тощо) і презентувати його іншим.

За результатами проаналізувати зі студентами, як на особистість впливає реклама, гучні заголовки, а які елементи відволікають увагу від досліджуваної проблеми.

4. Вправа «Медіадетектор»

Пропонуємо студентам в інтернет-мережі знайти будь-яку фахову статтю, проаналізувати її за таким планом:

- визначення теми, мети і завдань фахової публікації, її актуальність;
- відповідність змісту темі та меті наукової статті. Чи повною мірою розкрито сутність зазначеної проблеми в публікації?;
- аналіз джерел, на які покладається автор, їх експертність в обраній галузі;
- узагальнення та підведення підсумків щодо достовірності та якості наукової публікації.

5. Вправа «Журнал»

Студентам пропонують створити власний фаховий журнал. Для цього їх розподіляють на групи, кожна з яких відповідатиме за певний вид робіт: графічне оформлення (колір журналу, шрифти; підбір ілюстрацій до публікацій), підготовка обкладинки та титульної сторінки, редагування статей (їх відповідність фаху, оформлення відповідно до вимог) тощо.

Студенти мають працювати злагоджено, взаємодіяти один з одним. За результатами відбувається презентація журналу та оформлених наукових статей студентів.

Тематику журналу визначає викладач відповідно до мети та завдань навчальної дисципліни.

6. Гра «Першоджерело».

Студентів поділяють на групи приблизно по 5–7 учасників. Викладач заздалегідь готує декілька ситуацій залежно від кількості груп.

По одному з учасників кожної групи обирають аркуш із ситуацією. Ознайомлюються з нею, далі по черзі один одному учасники групи

переказуть інформацію. Потім аналізують початкову інформацію й кінцевий варіант відповіді крайнього учасника кожної з груп.

– Чи достовірно передавали інформацію учасники групи?

– Які наслідки отримання хибної інформації?

Узагальнювальна бесіда зі студентами. Основна думка: у процесі педавання інформації вона може бути суттєво спотворена, тому обов'язково потрібно звертатися до першоджерела або перевіряти її.

Тематику ситуацій визначає викладач відповідно до мети та завдань навчальної дисципліни.

7. Підготувати мультимедійну презентацію на обрану тему.

Студентам потрібно підготувати мультимедійну презентацію до семінарського заняття. Для цього використовувати різні джерела інформації: довідкову літературу, Інтернет-джерела, педагогічні підручники/посібники тощо.

Коректно оформити презентацію (співвідношення кількості поданої інформації на слайді, відповідність ілюстрацій до теми презентації, візуальне наповнення тощо). За результатами демонстрація презентації аудиторії, аналіз умінь студента працювати з інформацією.

Тему заняття визначає викладач відповідно до мети та завдань навчальної дисципліни.

8. Вправа «Аналізуємо фільм».

Студентам пропонують переглянути фільм (художній, документальний) відповідно до фаху. Здійснити детальний аналіз фільму:

– Визначити режисерський задум фільму, його сюжет (Який вік аудиторії, для якої призначений фільм? З якою метою створено фільм?).

– Яку інформацію отримали під час перегляду фільму? Уточнити рівень її правдивості? Якщо документальний фільм, то дізнатися, чи відповідає подана інформація у фільмі дійсності? (за потреб звернутися до довідкової літератури).

– Відповідність акторської гри, художнього оформлення, декорацій, реквізитів змісту фільму (Чи добре були зіграні персонажі фільму? Чи відповідає художнє оформлення місця, де розгортаються події? Наскільки вдало підібрані образи головним героям? тощо).

– Психологічний вплив сюжету фільма на аудиторію (Чи використовують звукові ефекти, спецефекти для підсилення емоційного стану глядача? Які інші прийоми використовує режисер і як це впливає на глядачів?).

За результатами аналізу провести дискусію зі студентами, підбити підсумок щодо якості фільму, відповідності творчому задуму, впливу на глядача.

9. Вправа «Правда чи неправда»

Вправу проводять у формі дискусії. Студентам пропонують різні ситуації. Необхідно їх проаналізувати й визначити, наскільки вони правдиві. Обґрунтувати свою думку, наводячи аргументи.

Тему ситуацій визначає викладач відповідно до мети та завдань навчальної дисципліни. У деяких ситуаціях доцільно комбінувати правдиву та неправдиву інформацію.

10. Вправа «Знаємо – хочемо дізнатися – дізналися».

Студентам потрібно заповнити таблицю. На початку семінарського заняття в першій колонці необхідно записати все, що відомо з теми досліджуваного питання. У другій колонці прописуємо те, що варто дізнатися з обраної теми. За результатами проведення семінарського заняття заповнити третю колонку, де вказати те, що дізналися. Після цього підбити підсумки та зробити висновки з усіх колонок.

Тему заняття визначає викладач відповідно до мети та завдань навчальної дисципліни.

Додаток Е

Характеристика медіаосвітніх онлайн-ресурсів, необхідних для професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи в Україні

Академія української преси (Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/>)

– неприбуткова та незалежна організація, заснована у 2001 році європейськими та американськими інституціями. Основна місія АУП – сприяти поінформованому та критичному споживанню медіа українським суспільством та дотримання стандартів соціально-відповідальної журналістики в Україні. Для виконання поставленої цілі перед організацією постають такі завдання:

- 1) упровадити серед громадянського суспільства культуру споживання тих медіа, котрі дотримуються журналістських стандартів та журналістської етики у висвітленні новин чи подій;
- 2) формувати критичне мислення та навички медіаграмотності громадянського суспільства за допомогою медіаосвіти;
- 3) сприяти підвищенню рівня медіа та дотримання журналістських стандартів в Україні через навчання;
- 4) упровадити медіаосвіту як необхідний компонент освітньої системи України.

На сайті організації представлено окремий розділ «**Медіаосвіта**», запропоновано такі підрозділи: *історія проекту*, де подано короткий історичний опис підрозділу, визначено його мету та напрями реалізації; *навчальні програми* (зібрано перелік програм для різних освітніх рівнів, водночас є зразки навчальних програм для учнів початкової школи та для студентів вищих навчальних педагогічних закладів, педагогічних та науково-педагогічних працівників); *портал «Медіаосвіта та медіаграмотність»* (важлива медіаосвітня онлайн-платформа для вчителів, викладачів та вихователів); *електронний бюлетень* (представлено короткий опис основних подій у сфері медіа за двотижневий період у формі бюлетеня (достатньо

підписатися на розсилку АУП), тобто є змога постійно ознайомлюватися з новинами, досягненнями цієї галузі); *проект «Програма медіаграмотності громадян»* (проект, здійснений за підтримки Міністерства закордонних справ та міжнародної торгівлі Канади (DFATD Canada), у партнерстві трьох організацій: Академія української преси, IREX та StopFake для медіапідготовки громадян для роботи з інформацією; у межах проекту було розроблено навчальну програму з медіаграмотності та проведено тренінги); *«WOWstories!»* (частина освітнього проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність»; у цій рубриці можна ознайомитися з історіями успіху учасників цього проекту); *Майстерня медіаграмотності* – відкритий клуб тренерів з інфомедійної грамотності (є можливість на сайті долучитися до учасників клубу, отримати доступ до онлайн-посібників, ознайомитися з різними типами вправ тренінгової програми, переглянути відеозаписи засідань клубу тощо); *Медіаграмотні змінотворці освіти* (у цій рубриці є змога ознайомитися з важливим освітнім проектом «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», що виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства США та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Проект реалізується в процесі взаємодії із закладами вищої освіти та Інститутами післядипломної педагогічної освіти України; сприяє підвищенню рівня підготовки викладачів і вчителів на основі модернізації навчальних програм та оновлення освітніх ресурсів: методичних, технічних, навчальних).

Варто докладніше схарактеризувати в межах онлайн-платформи АУП рубрику *«Портал медіаосвіта і медіаграмотність»* (Режим доступу: <http://medialiteracy.org.ua/>), оскільки в ній зібрано дидактичні матеріали для різних педагогічних фахівців: вихователів дошкільних навчальних закладів, учителів початкової, середньої та старшої школи, викладачів ВНЗ, бібліотекарів та ін. Крім того, розроблено 2 онлайн-гри для школярів *«Медіазнайко»* (навчальна гра, спрямована на розширення знань про медіа та

інформацію, щоб стати медіазнайком потрібно пройти 9 етапів, відповісти на поставлені питання, створити зразки телепрограми, газет тощо) та «Пригоди літератуса» (освітня гра з медіаграмотності для школярів підліткового віку, допомагає розвивати навички пошуку інформації, її аналізу та перевірки, розрізнення фейкових і правдивих новин).

Майбутньому вчителю початкових класів доцільно ознайомитися з розділом «Учителю молодших класів», де представлено програми уроків, презентації, відеоматеріали та публікації щодо формування основ медіаграмотності молодших школярів. Інформація буде корисною під час підготовки та розробленні власних конспектів-уроків, презентацій до семінарських занять, для підвищення свого рівня медіакомпетентності у загалом.

Академія української преси публікує низку друкованих та електронних книг щодо питань медіаосвіти та медіаграмотності. На сайті АУП є окремий розділ «Видання» (Режим доступу: <https://www.aup.com.ua/category/library/>), де можна ознайомитися із такими публікаціями, як збірник статей «Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти» за ред. В. Іванова, «Медіаосвіта в школі та на уроці: основи і приклади» (Г. Тулодзєцький, Б. Герціг, С. Графе), «Медіаграмотність в інтегрованому курсі «Я досліджую світ»» (О. Мокрогуз), «Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд» (В. Іванов, О. Волошенюк) та ін.

Медіапсихологія та медіаосвіта (Режим доступу: <http://mediaosvita.org.ua/uk/>) – це лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти НАПН України, яка досліджує соціально-психологічних аспектів масової комунікації та організації медіаосвіти молодого покоління, формування психологічної стійкості до соціально шкідливої інформації в школярів, готовності до ефективної взаємодії з інформаційним простором.

Сайт висвітлює досягнення громадської організації «Українська асоціація медіапсихологів та медіапедагогів», керівником якої є доктор психологічних наук, член-кореспондент НАПН України Л. Найдьонова.

На сайті представлено різнопланові новини у сфері медіаосвіти, також проводиться експериментальна робота з масового упровадження медіаосвіти в педагогічну практику, деталі якої висвітлено в рубриці сайту "Експеримент", є велика добірка посібників, підручників, монографій, матеріалів конференцій (збірники, статті), відеоматеріалів щодо різних аспектів медіаосвіти (це все систематизовано, наявний зручний пошук літературних джерел за переліком авторів).

Освітня платформа EdEra (Режим доступу: <https://www.ed-era.com/>) пропонує велику кількість навчальних програм для майбутніх учителів початкової школи. Наприклад, було розроблено окремий онлайн-курс із медіаграмотності (Режим доступу: <https://verified.ed-era.com/ua>), що допомагає майбутнім фахівцям орієнтуватися в інформаційному просторі, застосовуючи критичний підхід. Складається онлайн-курс з 5 розділів:

1. Медіапростір (розглядають питання: Що таке медіа і як вони працюють?, визначають типи інформації, навчаються відрізнити факти від суджень та розпізнавати маніпулятивний контент).

2. Традиційні медіа (розкривають питання: Чому важливо знати власників медіа? Що таке редакційна політика? Хто вирішує, яку саме інформацію отримує аудиторія?).

3. Соціальні медіа (дізнаються, як працюють алгоритми та як можна бути ізольованим від різних позицій; навчаються визначати надійність джерела новин тощо).

4. Дезінформація та маніпуляції (формування вмінь розрізнити типи маніпуляцій в традиційних і соціальних медіа: фейки, дезінформація, боти та ін.)

5. Підсумки (ознайомлюються з рекомендаціями, як захиститися від маніпуляцій, та вивчають «правило чотирьох перевірок»). За результатами курсу є змога пройти фінальний тест та отримати сертифікат.

Наступний курс «*Години медіаграмотності*» (Режим доступу: <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/824>), призначений для майбутніх

учителів для ознайомлення з особливостями медіа та інформації у XXI ст., визначають, для чого перевіряти інформаційні повідомлення, які є види медіа та їх вплив на суспільство. Містить 5 модулів, відеолекції та інтерв'ю з експертами, надано додаткові навчальні матеріали (конспекти, шаблони, інструкції та чеклісти), після завершення обов'язковий тест із медіаграмотності, видають сертифікат (5 годин, 0,2 кредиту ЄКТС).

Освітня платформа Prometheus (Режим доступу: <https://prometheus.org.ua/>) – одна з найбільших платформ онлайн-освіти в Україні, де доступні різнопланові курси з актуальних тем, необхідних для особистого розвитку, професійного зростання, удосконалення мовних навичок тощо. На сайті є змога пройти низку безкоштовних курсів від викладачів України та світу та є платні курси з доступом до інтерактивного навчального досвіду нового рівня. Також для освітян було створено окрему рубрику серед популярних тем, яку можна обрати на сайті.

У контексті медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи на освітній платформі Prometheus існує курс «*Медіаграмотність для освітян*», що сприяє професійному розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників із питань медіаграмотності, упровадженню новітніх технологій у навчання для подальшого розвитку української освіти. Тривалість курсу становить 60 годин, опрацьовується дистанційно та дає змогу майбутнім учителям знайти відповіді на такі питання: Що таке медіа і як вони на нас впливають? Хто така медіаграмотна людина? Які психологічні засади медіаграмотності? Як убезпечити себе та дітей в Інтернеті? У чому полягають завдання медіаосвіти в школі? Який світовий та український досвід медіаосвіти можна використати? Як освітянам використовувати можливості медіа для професійної діяльності? тощо. Курс складається з відеолекцій, різноманітних завдань, а після проходження є змога отримати сертифікат про його завершення.

На освітньому сайті **Нової української школи** (Режим доступу: <https://nus.org.ua/>) є матеріали у сфері медіаграмотності, добірка статей із цієї

тематики, розроблено методичні рекомендації щодо особливостей упровадження медіа в освітній процес, також представлено інформацію для уроків із формування медіаграмотності учнів середньої та старшої школи.

Окрім фахових онлайн-ресурсів, для цілісного розвитку особистості майбутнього вчителя початкових класів рекомендуємо ознайомитися з такими **медіаплатформами**:

Детектор медіа (Режим доступу: <https://detector.media/>) – інтернет-видання однойменної громадської організації, що поширює інформації про медіаресурси, є можливість ознайомитися з інформаційними новинами, публікують інформацію щодо впровадження медіаосвіти в освітньому процесі, представлено на сайті курс «Новинна грамотність», що має просвітницьку мету й спрямований на поширення медіаграмотності в суспільстві в умовах воєнного конфлікту. Курс розроблений за підтримки Internews Network для майбутніх фахівців та викладачів закладів освіти, медіапедагогів та ін. Він складається з десяти модулів, у яких експерти розповідають про те, як створюють новини, які існують професійні стандарти, способи маніпуляції медіа суспільною думкою через новини тощо.

MediaSapiens (Режим доступу: <https://ms.detector.media/>) – окремий проєкт громадської організації «Детектор медіа», створений 2010 року, що докладно розкриває характерні особливості медіаграмотності в різних сферах, зокрема й в освіті, сприяє формуванню критичного ставлення до ЗМІ, умінь розрізняти якісну та правдиву інформацію, ознайомлює з інформаційними правами та можливостями їх використання.

StopFake (Режим доступу: <https://www.stopfake.org/>) – сайт, створений для перевірки фактів, визначення істинності інформації, формування медіаграмотності аудиторії (для цього в межах сайту створена окрема рубрика «Медіаграмотність», що вміщує деталі про те, як розпізнати неправдиву інформацію наведено конкретні приклади розрізнення фото- та відеофейків).

Фільтр (Режим доступу: <https://filter.mkip.gov.ua/>) – національний проєкт із медіаграмотності Міністерства культури та інформаційної політики України. Проєкт заснований у 2021 році, щоб об'єднати зусилля держави, громадського сектору, міжнародних організацій та медіаспільноти для покращення рівня медіаграмотності українців.

На сайті проєкту є декілька вкладень, зокрема:

- *про проєкт* (зазначено місію, кредо проєкту та мету до 2024 року; описано професійні принципи, стратегічні функції проєкту; команду проєкту та вже зроблене в межах проєкту);

- *медіаосвіта* (для різних категорій освітнього процесу пропонують вкладення (учителям та учням, батькам, викладачам та студентам, журналістам, для всіх), де є змога ознайомитися з різними публікаціями, презентаціями в досліджуваній галузі);

- *перевірені джерела* (з усіх регіонів України вказано місцеві інформаційні канали, які є достовірними);

- *наші події* (статті про основні події, практичні поради у сфері медіаосвіти, наприклад: «Медіаграмотність: як не піддаватися маніпуляціям?», «Як російська пропаганда працює в Україні під час війни» та ін.);

- *пройти тест* (команда проєкту пропонує визначити власний рівень медіаграмотності);

- *партнери та контакти* (запропоновано перелік міжнародних та всеукраїнських організацій, які підтримують ініціативи проєкту; вказано контактну інформацію для зв'язку з організаторами проєкту);

- *репортер* (конкурс для школярів 9 – 11 класів, переможці якого мають змогу познайомитися з топовими медійниками та створити з ними спільний матеріал для відомих медіа. Для участі в конкурсі потрібно створити відеосюжет або аудіоподкаст на запропоновані теми: 1. Небанально про українську культуру. 2. Як війна вплинула на спільноту мого міста чи села. 3. Моя євроінтеграція/євроінтеграція починається з тебе).